

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

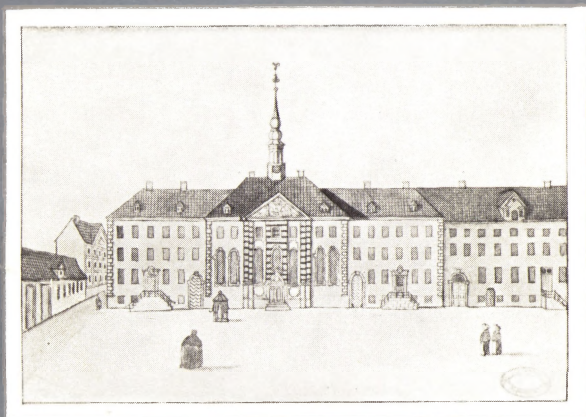
Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

TROELS G. JØRGENSEN

ANDREAS HOJER

jurist og historiker

ARNE FROST-HANSENS FORLAG

ANDREAS HOJER

jurist og historiker

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Hojer', with a small flourish underneath.

Andreas Hojer's underskrift

—

Billedet på omslaget forestiller Vajsenhuset i København

TROELS G. JØRGENSEN

ANDREAS HOJER

jurist og historiker

ARNE FROST-HANSENS FORLAG

KØBENHAVN MCMLXI

*Tilegnet erindringen om min far,
historikeren A. D. Jørgensen (1840-97),
Andreas Hojers slægtning*

S. L. MØLLERS BOGTRYKKERI, KØBENHAVN

INDHOLDSFORTEGNELSE

Indledning. Opvækst og første uddannelse.

Om en biografi (9) — Fødested og slægt (10) — Det gottorpske Slesvig (11) — Undervisning i hjemmet og i Halle (12).

Hovmester hos Holstein, den medicinske disputats.

Hjemkomst fra Halle (13) — Det gottorpske Slesvigs forening med det kongerigske (14) — Ankomst til København og engagement hos J. G. Holstein (14) — Medicinsk disputats (15).

Danmarkshistorien m. v.

Afrejse til Helmstedt 1717 (17) — Lærebog i Danmarkshistorie udkommer i Flensborg 1718 (17) — Indholdet gengivet (17) — Tysk kulturpræg? (20) — Brevveksling i tilknytning til Helmstedt (20) — Latinske breve til H. Gram (24).

Angrebene på Danmarkshistorien.

Hovedstadens, særlig L. Holbergs holdning (27) — Indholdet af hans dissertation og dens form (28) — Forfatterudtalelser (32) — Rostgaard-Wolfens notater (35) — Forhalet beslag på oplaget (36) — Hojer sender et skrift til kongen (38).

Skriftet om ægteskab mellem nærbeslægtede og angrebene derpå.

Skriftet vækker opsigt (38) — Thomasius som forbillede (39) — Skriftets tilbliven (40) — Rostgaards optræden (40) — Holberg skriver dissertation (41) — Skriftet og dissertationen gengivet og kommenteret (41) — Biskop Worms klage og den teologiske indstilling (47) — Ny behandling med juridisk medvirken (49) — Hojers forsvar og skrivelse til kongen (51) — Afgørelsen (53) — Kommentar (Rørdam, Vilh. Andersen, Frantz Dahl).

Hojer og Holberg.

Hojers påvirkning af Holberg (56) — Hojer i komedierne (56) — Sammenligning imellem dem (59).

Tiden indtil den offentlige ansættelse i 1721.

Vanskelighed i lægepraksis (60) — Afhandling om Christian II (60) — Afh. om Danmarks uafhængighed (63) — To dedikationer til kronprinsen (64) —

Udg. af Albert Stadensis (66) — Skrift om Femerns tilhør (67) — Ved Wiedlands presseorganer (68) — Projekt om vekselbank (69) — Afhændelsen af Reitzers bogsamling (71) — Hans Nobel (74).

Ansættelse ved matrikelkommissionen 1721 og som kgl. historiograf 1722.

Matrikelvæsenet i Norge (75) — Salg af præstegårde (75) — Ansættelse ved årbøgerne (76) — Bogen om den fastende jomfru (77) — Digte til kongen og dronningen (78).

Matrikelkommissionen i Norge.

Arbejdets gang (81) — Foretagendet opgives (83) — Mellemværende med Nobel (83).

Hojer og den hemmelige kommission.

Forbud mod skænk og gave (84) — Deichmans initiativ (85) — Hojer udenfor (85) — Rostgaards sag (86) — Chr. Bruun om Deichman og Hojer (87).

Hojer som kgl. historiograf 1722—30.

Hans kvalifikationer (89) — Fremskaffelse af arkivalier (90) — Affattelse af årbøgerne (91) — Ophør af stillingen (93) — Justitsråd (94).

Anden virksomhed indtil Frederik IV's død.

Afhandling om Hartvig Reventlow (94) — Digt til kronprinsen (95) — Afhandling om arving til Norge (95) — Relation om ildebranden 1728 (96) — Mindre historiske arbejder (96) — Planen om en Universitetsreform (97) — Kommission om det ostindiske kompagni (102) — Kommission om møntvæsenet (Hamborg) (103) — Handelsmæssige projekter (105) — Saltværket i Tralau m. v. (106) — I Politi- og Kommercekollegiet (107) — Kommissionshverv om retspleje (107) — Kgl. bibliotekar (108).

Foreløbig karakteristik af Hojer.

Særlig imødegåelse af C. Paludan-Müller (111).

Bogen om kong Frederik IV.

Udarbejdelsen (115) — Indholdet gengivet (117) — Udgivelsen (123) — Kommentar (125).

Opbrud fra København til Slesvig.

Afskedigelsen og situationen derefter (128) — Forslag om beretning om salvingen (129) — Ønsket at komme til Altona (129) — Forhold i det juridiske fakultet (130) — Domæneforpagter i Angel og medlem af overretten på Gottorg (130) — Slesvigske pårørende og senere familie (132) — Kirkelige forhold i hovedstaden (132) — Statsretligt skrift (132).

Genindtræden i kongerigsk tjeneste.

Sammentræf med kongen (134) — Statsskriftet Vertraute Schreiben (135) — Rejse til Hamborg (136) — På Satrupholm og i København (139) — Beretning om rejsen og holdning til ansættelse (141) — Udnævnelse til professor (143) — Tilforordnet og sekretær i Missionskollegiet, direktør og inspektør

ved Vajsenhuset (144), Assessor i Højesteret, Generalprokurør, i General-Kirkeinspektions-Kollegiet (145).

Akademiske foretagender.

Rejsen til Slesvig (146) — Redegørelse for matrikelvæsenet i Norge (147) — Indførelse af juridisk eksamen (150) — Procesforordningen og fdg. om Justitsfonden (154) — Nærmere om eksamensforordningen (155) — Tale ved Universitetsfesten i 1735 (157) — Dr. juris (157) — Reformationsjubilæet 1736 (157) — Eksaminationerne (160) — Betænkning om de lærde skoler (162) — Betænkning om kongens skole i Soer (167) — Slutningsbemærkninger (168).

I Højesteret.

Auskulterende assessorer (170) — Ulige antal voterende (172) — Omfang af deltagelse (173).

Som generalprokurør.

Embedet (174) — Fdg. om landfiskaler (176) — Anord. om Landstingene (178) — Fdg. om danefæ (181) — Fdg. om pantebøger (181) — Edskommissionen (183) — Lovkommissionen (188) — Medicinalkommissionen (190) — Kommissionshverv om retspleje (193) — Kommentar (193) — Statsskrift om Steinhorst (195) — Betænkning om Nordsøen (196) — Slutning (196).

Missionskollegium og Vajsenhus.

Tilknytningen til Franckes stiftelse i Halle (197) — De danske skoler på landet, den lille skolekommission (198) — Den store skolekommission (203) — Missionen og kirkelivet (206) — Mission i Finmarken (207) — Mission i Trankebar (207) — Mission i Grønland (208) — Brevveksling med G. H. Francke (210) — Vajsenhuset og Hojers virksomhed i dette (211).

General-Kirkeinspektion-Kollegiet.

Biskop Herslebs indberetning fra 1747 (217) — Instruksen (218) — Kollegiets tilbliven (220) — Om Hersleb og hans opposition (222) — Cirkulærer til bisperne (227) — Spredte træk af virksomheden (228) — Hojers betænkning om kirkens disciplin (237).

Hojer som akademisk lærer.

Hojer og Universitetet (240) — Ældre udtalelser om Hojer (242) — Disputats (246) — Programskriftet (248) — Om Hojer i almindelighed som docent (259) — Forelæsningerne om offentlig ret (26) — Forelæsningerne om procesret (269) — Andre forelæsninger (275) — Kommanar (276) — Lovhåndskrifter m. v. (278).

Karakteristik.

Sammendrag (278) — Udtalelser om ham (280) — Livsanskuelse, samfundsbetragtning og arbejdsmåde (281).

Hojers endeligt og hans videnskabelige efterfølgere.

Dødsfaldet (286) — Professorkonkurrencen (289) — Jens Møllers digt »Hojers skole« (291)

INDLEDNING

OPVÆKST OG FØRSTE UDDANNELSE

Om Andreas Hojer skrev den kyndige biblioteksmand, dr. phil. h. c. R. Paulli i sin artikel om ham i Dansk biografisk Leksikon (1936), at der i høj grad savnes en monografisk skildring af hans personlighed og mangesidige gerning, og i den henseende gentog han kun, hvad flere andre forfattere har udtalt. Hojer — Holbergs lidt yngre samtidige — var grundlæggeren af en dansk retsskole, han skrev dansk historie, og i Frederik IVs og Christian VI's tjeneste udrettede han i en kort levetid det usædvanlige. Men to litterære arbejder af den 28-29-årige Hojer havde vakt en dybtgående forargelse, som Holberg gjorde sig til den særlige talsmand for, og hans fremtid var alvorlig truet. Vel modstod han med kongelig hjælp angrebet, men der har i den historiske tradition bevaret sig en særegen kritisk forbeholdenhed overfor ham som personlighed. For en undersøgelse af spændingsforholdet mellem Hojer og Holberg havde jeg fattet interesse men frygtede, at en tilstrækkelig indtrængen i det ældre stof vilde føre for vidt. Gennem en yngre bogkyndig ven — hvem jeg også skylder tak for adskillig hjælp ved det senere arbejde — blev jeg imidlertid gjort bekendt med det store oplysningsstof om Hojers levned, som kirkehistorikeren dr. Holger Rørdam i årene 1891—1902 havde fremlagt navnlig i sine fire bind Historiske Samlinger og Studier (i det følgende citeret som Rm). Det grundlæggende arkivmæssige arbejde var altså for en stor del allerede udført. Rørdam havde været varmt interesseret for at oplyse Hojers ¹⁾ liv og levned. Bearbejdelsen af sit materiale, der også tildels lå udenfor hans fagområde, havde han ladet ligge eller kun flygtigt berørt den. Jeg har derefter ikke taget i betænkning at forsøge at levere denne manglende bearbejdning, der dog

¹⁾ Således skrev han selv sit navn, formen Højer eller Høyer er formentlig ment som en fordanskning.

for en ikke ringe del er blevet bygget op på nyt materiale både arkiv- og biblioteksmæssigt; forsåvidt er kildestederne angivet direkte.

For den almindelige bevidsthed tegner Andreas Hojer sig næppe med tydelige træk, og hans samtidighed med Holberg har trykket ham. Medens Holberg var nordmand, var Hojer udgået fra det dansk-norsk-holstenske monarkis slesvigske del, hvor det officielle sprog og for en stor del omgangssproget var tysk, og hans studierejser var gået sydpå. Tillige betjente han sig af det tyske sprog i sine større historiske arbejder, og han har derved i efterverdenens øjne ikke kunnet opnå udseendet af en fuldstændig national personlighed. Men det er på tide at se mere forstående på dette udslag af sprogblandingen inden for det gamle monarki. Faktisk var Hojer som opdrager og som retslærer mere end nogen anden talsmand for det danske, og der vilde være grund til at lade hans anselige Frederik IVs historie udkomme på dansk.

Hojer er en skikkelse af lignende type som dem, jeg tidligere har skildret, senest de tre professorer Goos, Nellesmann og Matzen, altså en jurist af format, hvis stræben i det offentlige liv fortjener større påskønnelse i eftertiden. Men med ham er der tillige noget andet. Min far, historikeren A. D. Jørgensen, har i sin den 24. marts 1894 daterede og som manuskript trykte slægtbog for sin og sin hustrus familier opført og nærmere omtalt Andreas Hojer som en fjernere slægtning af sig. De fra dem udgående opstigende slægtslinier, hvis medlemmer alle havde levet livet på sønderjysk grund, forenes henholdsvis i 7. og 3. led, se s. 51 og 54, i ægteparret Karsten Jensen og Gyde Frodesdatter, døde 1637 og 1644, og Jensens linie fører tilbage til Tames Smed i Flensborg c. 1400; forbindelsen var gennem A. D. Jørgensens mødrene slægt i Åbenrå. Fra mine unge år har jeg altså haft bevidstheden om en særlig relation til Hojer, og min far, der andetsteds har omtalt Hojer som en af de tre fremtrædende sønderjyder blandt Holbergs samtidige (de andre: Enevold Ewald og Hans Adolf Brorson), har sikkert glædet sig over slægtskabet og fundet en lighed mellem sig og Hojer i begges indvandring i omtrent samme alder fra Slesvig til København måske også i visse karaktertræk. Tilegnelsen foran i bogen understreger en personlig side ved denne.

Hojer var altså af oprindelse sønderjyde og dybt rodfæstet i det fra kongeriget Danmark dengang så forskellige hertugdømme Slesvig nærmere bestemt dettes gottorpske del. Han var vestslesviger født som et landsbybarn i Karlum sogn, Kjær herred, der mod nord stødte op til amtsbyen Tønder og skelbækken. Stedet tilhører den trekant, der ved afstemningen i 1920 ikke kom tilbage til Danmark.

Kjær herred beskrives i Traps Slesvig (1864) 165 som for største delen hørende til hedesletternes terræn, og som navnet antyder var det fuldt af kær, tillige næsten uden skov. Karlum sogn, der lå midt i herredet c. 13 km fra Tønder, havde dog spor af ældre skovvækst. Dette sogn var forholdsvis højtliggende skrånende fladt mod vest; mod syd var der en del magert hedeland og mod nord en stor mose og en å; fra et punkt kunde der tælles 40 kirker. Der var beliggende 8 adelige godser i herredet. Om Karlum kirke oplyses, at den var opført af kampesten og mursten uden tårn og med fladt loft. I læ af den så Hojer lyset i præstegården.

Slægten Hojer havde taget navn efter flækken, der var Tønders udhavn ved Vesterhavet. Skolemester Andreas og Christine Hansdatter opføres som dens ældste kendte led hos Otto Fr. Arends: Gejstligheden i Slesvig og Holsten fra Reformationen til 1864 (1932). Deres søn Andreas Hojer † 1648, der var født i flækken Hojer 1586, var præst i Karlum, det samme var hans søn Andreas Hojer † 1689 og ligeledes dennes søn Johan(nes) Hojer, der levede fra 1665 til 1726 og var gift med Catharina Gude (1665—1732). Deres ældste søn, der efter sønderjysk skik opkaldtes efter farfaderen som Andreas Hojer, fødtes 18. maj 1690 og er emnet for denne levnedsskildring. Der nævnes foruden ham to brødre og to søstre, der alle gik præstevejen, for de to sidstnævntes vedkommende ved giftermål med præsterne Andreas Chr. Ambders † 1749 og Chr. Esmarch † 1744 medens sønnerne Johan Chr. Hojer † 1744 og Wilhad Hojer † 1748 blev præster. Sidstnævnte blev, som den fjerde, præst i Karlum og de fik alle kald i Slesvig. Farbroderen Andreas Hojer blev generalsuperintendent. Ligeledes havde de alle fået deres uddannelse i Kiel eller i tyske byer.

Som nævnt hørte Karlum til den gottorpske hertugelige del. Denne strakte sig syd for en til Kongeåen rækkende kongelig del, der gik tværs over halvøen indtil omtrent midtvejs mellem Haderslev og Åbenrå. Den nåede sydover til Husum mod vest og Åbenrå mod øst og afløstes af et nyt kongeligt bælte, der var smallere end det nordlige, hvorpå den nåede ned til Ejderen. Dette udgjorde hertugens særlige amter. Men i forening med kongen udøvede han en fællesregering over hele hertugdømmet omfattende fælles lovgivning og kommando både over den adelige rytterhær og det uadelige fodfolk fra stæder og amter, der edsfæstedes til dem begge. Kirkebønnen omfattede konge og hertug. Den gottorpske centralstyrelse udgjordes af Kancellikollegiet, der også var øverste domstol; som mellemlid mellem underretterne var der amtsretter. Øverste gejstlige tilsynsførende var generalsuperintendenten, for herrederne var der superintendenter (provster). Hvad sproget angår oplyses det i

Sønderjyllands Historie III (Hjelholt) 311, at der ifølge indberetninger fra 1710 var dansk gudstjeneste i Tønder amt (danske salmebøger). Det samme har vel været tilfældet ved herredsretten. Hos Rm I 337 hedder det, at Hojer i sin barndomstid har hørt beboerne af almuen tale »godt gammelt dansk«, som han betegner sproget i Angel, men at i hans hjem højtyisk mulig har været familiesprog, klart oplyst er forholdet næppe.

Sønnen Andreas slog ind på en anden bane end den hævdvundne kirkelige, der iøvrigt ikke blot havde været fulgt i faderens familie, idet også moderen, født Fabricius, havde tre brødre, der var slesvigske præster. Hos en af dem, den belæste Wilhad Fabricius i Løjt var Andreas en tid i huset og iøvrigt havde han fået undervisning hos faderen, der altid formanede ham til flid og selvstændig tænke og til itide at vogte sig for den »ynkelige trældom under autoritære fortilfælde« [vor der jämmerlichen Slaverei des præjudicii autoritatis], Rm I 398. Hjemmefra var han således ret godt inde i latin, græsk, fransk og grundlaget i hebraisk samt i geografi, universal- og kirkehistorie, men hans altid skrøbelige helbred krævede en luftforandring og i foråret 1706 sendte faderen ham til Pædagogium regium i Halle i Sachsen. Her var der i 1693 stiftet et betydningsfuldt lærdomssæde, hvori A. H. Francke, hvad det kirkelige angik, var den ledende kraft. Han tilhørte den af Spener grundede pietistiske retning og vendte sig på dette grundlag mod al traditionel ortodoks lærdom. Ved sit seminarium samlede han sig om teologernes praktiske uddannelse til deres præstelige mission. Ved gaver skabte han store indretninger som et vajsenshus og et pædagogium (opdragelsesanstalt) med benyttelse af de talrige studenter ved det tilhørende universitet som lærerkræfter understøttede ved »Freytische«, endvidere en stor bibelanstalt og et missionshus for Ostindien, det sidste også støttet af den danske konge. Et indbringende apotek, et bogtrykkeri og en boghandel for vækkelsestraktater var aflæggere. Forbindelsen sydpå fra de slesvigske præstegårde havde gjort retningen og foretagendet kendt og påskønnet også i Karlum. Pædagogiet gennemgik da sønnen med sin flid og gode evne i løbet af et år og indskreves så som student ved universitetet sammesteds. Nu viste det sig, at teologien ikke drog ham, men derimod de andre studiefelter og da først medicinen, der vakte hans interesse ved hans eget svagelige helbred. I dette fag var G. E. Stahl en førerskikkelse af lignende betydning som Francke. I kemiens historie mindes han for sin sammenfattende betragtning af kendsgerningerne. Han var åndsbeslægtet med Francke, med sværmeriske anlæg og i lægevidenskaben ophavsmand til den såkaldte animisme. »Stahlianismen« opfattede sygdommen som sjælens kamp med sygdomsårsagerne;

han var imod de voldsomme midler udenfor kirurgien og vilde for en stor del virke suggestivt, idet han rettede opmærksomheden på en moderat bekæmpelse af blodoverfyldning (plethora) og anvendelse af uskyldige universal-arcana. En discipel af ham var Michael Alberti, medens F. Hoffmann, der betonedede det rationelt-naturvidenskabelige, var imod. Hojer hørte væsentlig de to første men måtte i 1709 af økonomiske grunde, og da krigen i Norden blussede op, afbryde for at fortsætte ved selvstudium, Jul. Petersen Den danske Lægevidenskab 1700—1750 (1893) 47—58, 78—83. Ved siden af brødstudiet havde han dog også studeret moral og historie, natur- og statsret. Også her havde Halle en fremragende lærer i Thomas Chr. Thomasius, der var fortrængt fra en anden lærestol for sin polemik mod de gældende skolastisk prægede metoder. Hojer søgte i det hele mod en udvikling som polyhistor (flersidig lærd).

Fra de tre år i Halle hos Francke, Stahl og Thomasius havde den 19-årige student, indenfor den særlige kirkelige retning, forstærket og uddybet, hvad han fra hjemmet havde medbragt af viden og villen. Hvor meget han kendte til danske bøger, er ikke godt at vide, og universitetslivet i København stod han udenfor. Som dannet slesviger havde han dobbelt modersmål. Ingen kunde tage fra ham, at han fra barn kendte menigmands danske folkesprog, og ved siden deraf var der det tyske, der pegede på et kulturelt fælleskab sydpå. Herfra hjembragte han sine akademiske ideer om sit fagstudium og om videnskabelig arbejdsmetode i det hele ¹⁾.

HOVMESTER HOS HOLSTEIN, DEN MEDICINSKE DISPUTATS

Om de første år efter hjemkomsten ved vi ikke meget. Et brev fra Hojer fra 1726 til dr. Joh. Fabricius, der var teologisk professor i universitetsbyen Helmstedt i Braunschweig Rm I 399 — enkelte oplysninger er allerede hentet herfra — anfører, at han inden hjemrejsen besøgte de andre sachsiske universiteter for flygtigt at stifte bekendtskab med de berømteste lærere. Hans »medfødte nysgerighed« havde sporet ham til, når lejlighed gaves, at besøge de om-

¹⁾ I kgl. bibl. Kallske Saml. 675 findes en lille latinsk notitsbog, ret utydelig skrevet, der angiver at gøre rede for hans tid indtil 1710. Udover nogle korte bemærkninger om årenes hastige gang synes den væsentlig at indeholde nogle notater om sygdom hos mennesker og husdyr, Rm I 400.

kring »meinem Vaterlande« (hvormed sikkert menes Slesvig) liggende stater og lande for at lære deres forhold at kende. (Da han i juni 1714 immatrikuleredes i København, var det som tidligere akademisk borger i Wittenberg). Han gik i samme hensigt i 1713 til København¹⁾ uden at ville blive der i længere tid. Han nævner det ikke, men han havde meget god grund til da at aflægge dette besøg, thi København var nu i stedet for Slesvig by blevet hans hovedstad, og dets universitet var nu snarere end Kiels blevet det, han måtte rette sine tanker mod. Ved erobringen af Tønning havde krigen taget den vending, at Frederik IV ved kundgørelse af 18. februar 1713 med påberåbelse af hertugens troskabsbrud kunde inddrage de gottorpske dele af de to hertugdømmer i de kongelige dele med ham som fælles landsherre, hvortil efter freden arvehyldingen af 4. september 1721 sluttede sig. Dette betød, at det tidligere omtalte fællesskab i styrelsen også faldt bort, og for indbyggerne blev der troskabspligt til kongen. For den nu 23-årige Hojer, der sikkert havde brugt årene til flittigt studium, måtte tiden ubetinget være kommen til at nyttiggøre de indsamlede kundskaber i det lægevidenskabelige fag. Nu skete der imidlertid noget, hvorved han, som han skriver, må prise sin Guds førelse, der sædvanlig har tilintetgjort hans egne planer for desto stærkere at overtude om sin for-sorg ved ganske uventede forføjelser. Gennem pagehovmesteren fik han fra Johan Georg Holstein, der var gehejmeråd, finansdepu-teret og medlem af Konseillet, s. år også amtmand i Tønder (hvilket kan have skaffet ham kundskab om Hojer), en henvendelse om at overtage stillingen som hovmester for hans to sønner Christian Fre-derik, født 1699, og Carl, født 1700. Han modtog tilbudet og havde fra nu af et tilholdssted og en virksomhed af største værdi, også fordi de personlige berøringer med de åndsbeslægtede og dygtige familiemedlemmer blev meget sympatiske. Faderens selvbiografi, der findes i kgl. bibl. Ledreborgs Sml. 540, giver et stærkt indtryk af dens forfatters gudfrygtige sindelag, men rummer også en inter-essant på fransk skrevet kritisk selvkararakteristik. Om Hojer giver den ingen oplysninger. Den ældste af de to sønner, der blev kam-merjunker hos kronprinsessen, døde til hans sorg i 1722 af svindsot,

¹⁾ I kgl. bibl. Werlauff 34 fol. findes en af 5 blade bestående tysk biografi af Hojer skrevet efter hans død åbenbart af en samtidig, der har kendt ham, men uden væsentlig interesse. Det siges, at han altid roste sine lærere på pædagogiet i Halle, at han under opholdet hjemme i 1709—13 underviste sine yngre brødre og nogle nærboende drenge, og at hans rejse til Køben-havn skete for at studere medicin, og idet han som slægtning havde fortrin til stipendium Finckianum. Måske vilde han så promovere eller begynde at praktisere et eller andet sted.

den yngste blev embedsmand og gehejmeråd. Den ældre broder Johan Ludvig, født 1694, fik han i Christian VI's tid meget med at gøre. Antagelsen som hovmester for de to drenge vidner fordelagtigt om det personlige indtryk, han gjorde, og den pædagogiske interesse, han senere lagde for dagen ved skolevæsenets ordning, fik her et nyt grundlag af praktiske erfaringer. De første år tilbragtes i København, det var endnu for tidligt at rejse ud med eleverne. Men i 1717 skete der noget på hans medicinske område.

I 1716 åbnede den medicinske professor J. A. Hofsteters død ham en mulighed for at blive hans efterfølger eller i hvert fald at få foden indenfor på Universitetet. Den medicinske tysk uddannede student kunde ved hjælp af en særlig disputation tænkes at erstatte sin manglende videregående eksamen og habilitere sig til embedet, i hvert fald kunde den give ham en ret, som han savnede, til at praktisere som læge. Embedet kunde han dog skyde en hvid pind efter, da livlægen dr. Johannes de Buchwald havde fået løfte på det og også fik det, hvilket i betragtning af hans alder, født 1658, og dygtighed — skønt udgået fra barberlavet — på ingen måde var en forbigåelse af Hojer. Derimod var det en begunstiging for ham, som han vel kunde takke Holstein for, at der 2. juli 1717 gaves ham kongelig tilladelse til at disputere med opposition først fra avditoriet derpå af professorerne, Rm II 315. Denne handling fandt sted »uden præsidium« fra det fornemme kateder i det øvre avditorium. Han havde ikke før ved disputatser optrådt som »respondens« (den der har skrevet afhandlingen), idet han som han skriver, Jul. P-n 80, altid havde anset det for bedre at anvende de 20—30 rdl. som »præsidiat« ved handlingen og trykningen kostede, til at købe »ein recht-schaffen Buch« for (medmindre man forud vidste, hvor man kunde rekommandere sig med afhandlingen), hvorimod han gerne optrådte som opponnet. Forudsat at han ikke har indskrænket sig til det medicinske fag, kunde man måske tænke sig, at han har været en særlig energisk opponnet ud fra sine forskellige ideer fra Halle og derigennem professorerne rygtevis bekendt som noget af en fremmed fugl.

Hans disputats er på 47 kvartsider og bærer titlen *Disputatio medico-practica de febre petechizante epidemica*, og Jul. P-n anf. st. udtaler sig om den på følgende måde. »Den raader over en klar logisk Form og Fremstilling og viser en Mand, der fuldkommen behersker sit Emne og tydeligt har de nødvendige Betingelser for at kunne blive Videnskabsmand — skjøndt han stiller sig saa fuldt ud paa Stahlianismens Standpunkt, at han ligesom andre af denne Læres Adepter kommer bort fra egentlig Videnskab.« Efter i almindelige bemærkninger at have skildret medicinens sande væsen som

alene søgende det praktisk nyttige¹⁾ erklærer han at ville beskrive den valgte vigtige sygdomsform. »Den følgende udførlige Beskrivelse er kun en forøvrigt smuk, klar og for pietistiske Vidtløftigheder fri Gjengivelse af Stahls Fremstilling i dennes Theoria medica vera og forskjellige Disputationer. Nogen selvstændig praktisk Erfaring er Afhandlingen aabenbart ikke baseret paa. Allerede Sygdomsbetegnelsen er specifik stahliansk, og Petechialfeberen giver Stahl netop dette Navn petechizans (og ikke som de fleste andre petechialis) for derved at betone, at Feberen ikke altid frembyder Petechier [små røde hudpletter], men at dens Væsen derimod er altid at *villø* søge at fremkalde dem, idet Sjælen ved denne kritiske Lokalisation til Huden stræber at frelse den Syge. I Fremstillingen af Therapien (S. 39—46) ivrer han ganske paa samme klart overbevisende Maade som Stahl mod energiske Indgreb og viser, at alt gaar bedst, naar det væsentlig overlades til Naturen — der dog maa støttes af Stahls Polychrest[almengavnlig]-Medikamenter! Heller ikke de gængse af Hippokratikerne altid stærkt betonedede Afføringsmidler anbefaler han og fremhæver udtrykkelig, at de udmærkede Virkninger, som det Stahlske Arcanum Elixir polychrestum, der solgtes i Waisenhusets Apothek i Halle, havde ogsaa i denne Sygdom, ikke beroede paa dets afførende men paa dets altererende Egenskaber. Egentlige Specifica mod Sygdommen gives ikke, og de i saa Henseende udbasunerede Midler, navnlig Cortex Chinchinæ [kinabark] af Epidemilogen Apinus og vera auri solutio [ægte guldopløsning], af Christianus Democritus, ere efter hans (og Stahls) velbegrundede Mening værdiløse.« Sammenfattede erklæres disputatsen at være »af væsentlig Interesse«. Han opnåede derved jus practicandi.

¹⁾ Jeg anfører (i oversættelse) det af Jul. Petersen citerede, i en kæk tone holdte sted i forordet: »Hvis omsider alt førtes tilbage til menneskeslægtens nytte og ikke til videnskabens overdrevne og kunstlede stræben, så vilde vi inden længe have en lægevidenskab, befriet for utallige unyttige subtiliteter, der er mere passende for malerkunsten eller i det mindste fysikken end for lægevidenskaben, (befriet) for allehånde subjektive indfald, for talrige ofte groteske terminologiske varieteter, (og) endelig for hele den ganske vist strålende, men med henblik på hele kunstens nytte betydningsløse udrustning af matematiske, fysiologiske, farmaceutiske og botaniske kuriositeter (man tilgive den ny udtryksform) som, bortset fra hvad skade den ellers måtte forvolde, på ulykkelig måde afholder de fremtidige lægers sind fra mere vigtige ting og dag for dag fordunkler deres sande og rigtigere betragtninger over, hvilke udfald der faktisk, på forskellig måde og af forskellige grunde, bliver sunde og syge til del.«

Straks efter i august 1717 rejste Hojer med sine elever til Helmstedt i Braunschweig, hvor de også var i 1718. Tilknytning til Helmstedt, der var universitetsby, havde han dels ved familieskab med Fabricius dels ved mindet om slesvigeren Georg Calixt, der var død der 1656 som professor, repræsenterende en i forhold til lutheranismen frisindet teologisk retning; han stammede fra Medelby nær Karlum. En anden slesvigsk kirkelig oppositionsmand var den i 1711 i Holland afdøde Fr. Brekling, der for sine anskuelser havde måttet flygte fra Flensborg. Beundringen for disse mænd kunde forstærke den opposition mod en herskende ortodoks retning, som den pietistiske retning indebar. Men denne holdning på det kirkelige område havde ingen grund til at træde direkte frem i den historiske bog, han i 1718 udsendte i forbindelse med sit pædagogiske hverv.

Titelbladet trykt i skiftende røde og sorte linier har følgende ordlyd: Andreæ Hojern Kurtzgefazzte Dännemärckische Geschichte vom Anfang dieses mächtigen Reichs biz zum Ausgang des XVII Seculi, Aus den bewährtesten Scribenten zu mehrerer Deutlichkeit In Fragen und Antworten verfasst, Und mit nöthigen Allegationibus versehen. Flensburg. In Verlegung Balthasar Otto Bosseck. An. 1718. Efter en fortale dateret København 3. juli 1717 på 18 sider udgør bogen 596 sider i et lille format, forrest står en tilegnelse til Frederik IV i tidens underdanige vendinger. Nye titelblade lydende på Flensborg og Erfurth 1719.

Man tager denne bibliografiske sjældenhed i hånden med et forhåndskendskab til den storm, den vakte i samtiden, for derom at orientere sig ved selvsyn. Hojer oplyser at have skrevet bogen til brug for sine fornemme elever og i mangel af nogen anden fuldstændig fremstilling af Danmarkshistorien. Der er i så henseende Pufendorfs indledning om de europæiske stater, den tyske skolemand Hübners afsnit i en universal historie og et nürnbergsk værk om danske kongers liv og gerning. Mod det første indvender han for stor korthed og i slutningen partiskhed, mod det andet korthed og mange urigtigheder, mod det sidste, at det nærmest syntes skrevet til underholdning af små børn. Så hedder det lydende lidt nonchalant: »Imidlertid falder det mig herved endnu ind, at vor hr. professor Holbergs for nogle år siden i det danske sprog offentliggjorte Historiske introduction også hører herhen, hvilken dog ligeledes på grund af dens korthed, udeladelse af fornødne henvisninger og fordi den udenfor de sidste tider næsten gennemgående følger Pufendorf på samme måde ikke har været egnet [nicht zugänglich] for mit formål.« Kyndige folk, fortsætter han, bifaldt hans ud-

kast og anbefalede udgivelsen, hvorved han håber at bidrage til at afhjælpe megen historisk uvidenhed også blandt studerende eller folk i civil og militær stand; og han anfører drastiske eksempler på sådan uvidenhed; fejl og mangler må han undskylde med, at hans fritid har været indskrænket af hans hovedstudium [det medicinske]. Han anstiller nedslæde betragtninger over de historiske kilders sparsomhed, roser en historieskriver som Hvitfeld og leverer en fortegnelse over de fremstillinger, han gennem bogens afsnit selv har »fulgt«. Han har beflittet sig på korthed og saglighed, bogen indeholder ikke teologiske eller politiske ræsonnementer. Han håber ikke at have syndet ved at have taget det vigtigste med om slesvigske og holstenske byer og de vigtigste begivenheder i hertugdømmerne, før de forbandtes med denne krone, »uagtet sådant ikke synes at høre til den egentlige Danmarkshistorie«. Han slutter med beskedne bemærkninger om bogens brugbarhed og sin villighed til at modtage belæring.

Danmarkshistoriens indhold er delt i to dele, hvoraf den første til s. 96 går til Oldenborgerne, den anden omhandler disse i 9 kapitler til Christian V. Som sandsynligst regner han med Cimbrerne som landets første beboere, efter hvem goterne kom, og han opfører den antikke kongerække fra Skjold med slægtstavle, der også medtager Regnar Lodbrogs 12 børn, men ikke alt dette skal dog »mærkes«. Derefter gennemgås de kristne konger. Som angivet på titelbladet har fremstillingsformen den ejendommelighed at være sat op i spørgsmål og svar. Det er åbenbart for at gøre bogen tjenlig som lærebog. 1. Del falder på denne måde i 25 punkter, hvorved ensformigheden og uoverskueligheden i det fortløbende historiske foredrag på en praktisk måde afbrydes. Der spørges f.eks. hvad mærker man om Valdemar Sejrr, om Erik Glipping osv.? Svarene kommer sammentrængt og koncist ikke med mange almindelige betragtninger. Som en undtagelse kan anføres en udtalelse om Kalmarunionen, der rummer et sideblik til den igangværende nordiske krig, s. 77: »Dette er den så berømte union, der af Norden kunde have gjort det formidableste rige i verden, når ikke rigernes harmoni var blevet temmelig negligeret af de følgende konger. Men således har den været alle tre riger en kilde til megen elendighed. Dog hvem ved, hvem det guddommelige forsyn har forbeholdt den lykke atter at forene disse tre kroner ved et fast bånd og således på engang at befri dem fra den fordærlige indbyrdes krigen, der allerede i nogle sekler ynkelig har afkræftet dem.« Mange noter under teksten leverer kommentarer og bærer vidne om det i enkeltheder gående arbejde.

Tyngdepunktet ligger i rækken af Oldenborgere og indenfor de ni

konger er antallet af tekstens sider stigende således: 21, 18, 44, 23, 57, 47, 100, 97, 92, medens antallet af nummererede spørgsmål udgør 41, 21, 40, 27, 36, 29, 46, 35, 31. Kongernes liv og virke undersøges fra alle sider og med en bestemt inddeling af stoffet, og omtalen slutter med redegørelse for deres »særlige kvaliteter« og for deres ægteskabelige forhold og afkom også de »naturlige børn«. Kun spredte træk kan her anføres. Christian II kan han ikke give den sædvanlige rosende omtale for kongelige dyder men må til spørgsmålet om hans sindelag bl.a. svare, at han var hidsig, ikke agtede menneskeblod, var uforsonlig og ikke herre over sine tilbøjeligheder. Han anstiller s. 179 betragtninger over, hvor mange stater han dels selv rådede over dels gennem svogerskab og slægtskab eller ved alliance var tilknyttet: »Dog måtte han tjene verden til eksempel på, hvor let Gud kan fornede de mægtigste, når de misbruger deres magt mod hans vilje.« Det stockholmske blodbad og dets fortsættelse i landet betegnes som grusomt, dog tages både her og med hensyn til andre begivenheder forbehold overfor overdrivelser. Det erkendes, at kongen stiftede adskilligt godt. I religionssager var han vaklende, sluttelig lutheraner. Hans breve herom til Kong Frederik fra »Opslo« og til borgmester Joh. Wendeland i Danzig »kan man næsten ikke læse uden fårer« s. 149. Ved Christian III er omtalen særlig udførlig om grevfejdten, reformationen og hertugdømmerne, han roses kraftigt for retfærdighed, mildhed, klogskab og gavmildhed. Ved Frederik II bemærkes omtalen af kongens gudfrygtighed, behandlingen af Niels Hemmingsen, opbrændingen af konkordieformlen og »hvorledes han var mod de lærde« (Tycho Brahe). Endelig nås de tre sidste konger, hvis godt 100-årige periode påkalder hans særlige interesse. Christian IVs historie deles i hans tre krige, forholdene i Holsten og Slesvig og andre inden- og udenlandske begivenheder. Den personlige karakteristik er særlig fyldig og anerkendende. Han opfører de 12 børn med Kristine Munk som naturlige men siger dog, at hun var viet til kongens venstre hånd. Under Frederik III er beretningen om svenskekrigene ubetinget holdt i patriotisk ånd. I punkt 22 leveres en liste over levende efterkommere af Frederik III, der har adgang til tronen. Ønsket om at få »flere oplysninger om den ofte nævnte Corfitz Ulfeld« besvares på 12 sider. Blandt kongens kvaliteter anføres højsind overfor fornærmelser. Under Christian V kommer omtalen af Griffenfeld, hvis navn stadig skrives Greiffenfeld; det henstilles, hvilke forseelser der kan lægges ham til last.

Antagelig er bogens omfang svulmet op under udarbejdelsen, kortfattet kan den på ingen måde kaldes, og som lærebog for de to velbegavede brødre Holstein har dens tilegnelse ikke sparet dem

for nogen møje. Forfatterens grundighed har ikke tilladt ham at lade meget ligge i de hændelsesforløb, han redegør for, men han får plads til det ved at sammentrænge fremstillingen. Megen vægt er der lagt på praktiske inddelinger, der tillader at finde det, der søges. Idet han som anført har givet afkald på en politisk vurdering, som dog ikke helt kan undgås, skyder han ikke sin personlige mening frem. Men hvorfor skriver han sin Danmarkshistorie på tysk — Holberg havde dog i 1711 og 1716 skrevet sin Introduktion og sin Natur- og Folkeret på dansk? Svaret må være, at hans »undervisningssprog« som hovmester sikkert var tysk. Dette var også hoffets (bogen tilegnedes jo kongen), og det var let i brugen for mange civile og militære embedsmænd. Da bogen blev bestemt til at trykkes, kom dertil hensynet til dens afsætning hos et helt tysktalende publikum, der ikke som det danske var tvesproget. Når Ellen Jørgensen: Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800 (1931) 174 her skriver at »Slesvigeren Hojer med sin tyske Kultur ser Tingene udefra« som mindre traditionsbundet end de, »der færdedes indendørs«, har jeg ikke været tilstrækkelig skarptscende til at kunne konstatere dette. Hvad hans »tyske kultur« angår, havde han dog levet sine senere år i København, og de studieår, han havde tilbragt i Halle, overskred i tid ikke, hvad manganclansker havde brugt til studier udenfor grænsen uden derfor at blive anset for halv udlænding. Spørgsmålet måtte være, om han under oplæringen i hjemmet hos faderen og morbroderen havde fået bibragt forestillingen om at høre til Danmark og »Norden«, som man også dengang skrev, eller til en gottorpsk stat. For at antage det første taler, at han kunde tale og skrive dansk skriftsprog, at han sikkert har sympatiseret med »regeringsforandringen« i 1713, og at han i dette år gik nordpå. Her har han så fordybet sig i kilderne til dansk historie og udarbejdet sin fremsilling af den. Burde han ikke være fritaget for national skepsis? Foran s. 14 er anført, at han brugte ordet Vaterland om Slesvig (overfor en anden slesviger), i bogen bruges ordet om Danmark. Om bogens indhold siger Holger Rørdam, Biogr. L. (1893) at den viser forfatterens i flere henseender fortræffelige evner og sunde dom om historiske personer og begivenheder, men at han tillige om forskellige forhold havde udtalt sig med en da uvant dristighed, der fremkaldte megen harme. Ordene »da uvant« må understreges til forklaring af, at nutidslæseren ikke tager anstød af hans skrivemåde. I næste afsnit vender jeg tilbage til, hvorledes bogen modtoges.

Ifølge sin fortale af 3. juli 1717 var Danmarkshistorien skrevet i København, og den tryktes i løbet af næste år i Flensborg. Fra efter-

året 1717 havde der i et årstid strakt sig et ophold i Tyskland, og denne fraværelse fra hjemmet samt det udenlandske bekendtskab havde givet anledning til en del bevarede breve, Rm I 347 nr. 1—8, der fortæller noget om den unge Hojer og hans interesser. Den danske korrespondent er professor Søren Lintrup, hvem Hojer åbenbart på studiernes område var kommen til at stå meget nær. Brevene er på latin holdt i ciceronianske vendinger, og som tidligere flerårig professor i veltalenhed var Lintrup ekspert heri — nu var hans fag teologi — de er fyldt med overstrømmende og uoversættelige venskabsforsikringer. Lintrup, der var 21 år ældre end Hojer, havde i sin ungdom været stærkt påvirket af teologen Masius, modstander af Hojers lærer Thomasius, hvem Hojer ikke satte højt, nedenfor s. 39, men det var vistnok ikke teologisk lærdom, der forenede dem. Lintrup var alsidig, han lærte gerne fra sig og havde et godt bibliotek. I sit første brev af 17. oktober 1717 undskylder Hojer, at han på grund af travlhed ved afrejsen ikke fik taget afsked med professoren, og tilbyder at udføre enhver kommission for ham; han sender ham nu andet bind af Helmstedt-professoren H. v. d. Hardts reformationshistorie. Lintrup takker 2. januar og beklager ikke at kunne gøre gengæld med noget lignende »fra vort Helikon, der sørgelig forstyrres ved Bellonas daglige rystelser«. Det stadige raseri med de nordiske krige hindrer fremkomsten af værdifulde værker. Han berører den nylig fejrede storslåede tohundredårsfest for reformationen og spørger til den stedlige professor Schmidts længe ventede udgave af Luthers breve. Efter omtale af professor Wandalls død og mulige efterfølger spørger han, hvorfor Hojer tøver med snart at forøge det medicinske fakultet eller måske det filosofiske med et nyt navn og lys. I sit brev af 15. marts erklærer Hojer, at Lintrups håb om hans fremtid viser mere velvilje og venskab end skønsomhed. »Men da sagen afhænger af en fremmed dom, har jeg besluttet ikke selv at sætte noget i bevægelse men at virke således, at de, der ønsker godt for fædrelandets kirke og videnskab, ikke aldeles vil fordømme mine studier, hvordan de så er.« Om Universitetets fest (for Luthers optræden i 1517) glæder han sig til at læse beretningen: »alle gode attrår med mig at se, hvormeget et tro og fromt Danmark midt i krigens foranstaltninger har overgået et i fred levende Tyskland ved fromhed og taknemmeligt sind.« Formodentlig sigtes til religiøs ufordragelighed i Tyskland. Ordene viser hans danske indstilling. Men en ting foruroliger ham. Han har set den smukke mindemedaille (gengivet i Den danske Kirkes Historie V (1951) s. 63) der har påskriften *confessionis augustanæ jubilæum secundum* [anden jubelfest for den augsburgske trosbekendelse hvis årstal er 1530]. Dette er jo en historisk uhyrlighed, der vil blamere os i ud-

lændinges øjne, blot den ikke går igen i talerne! Gehejmearkivaren Rostgaard, »ellers musernes elsker«, kan han ikke tænke sig er ansvarlig derfor. Schmidt er i fuld gang med sin brevudgave, der vil bringe meget nyt, og han henstiller til Lintrup at sende ham noget bestemt, han har, i hvert fald en afskrift deraf. I sit sidste brev af 16. april giver Lintrup Hojer ret med hensyn til medaillen, men mener dog ikke, at udlændingene vil lægge skylden på hele folket i stedet for på dem, der sidder ved statens ror, teologerne har intet haft at gøre dermed. Han beklager intet værdifuldt at kunne sende til Schmidt, da disse ting tidligere er indsamlet, men han sender dog en afskrift af et Lutherbrev. Hojers svar herpå af 2. august kommer fra Hamborg. Han takker på Schmidts vegne og forklarer, at de havde ventet forgæves på Lutherbreve fra en af Lintrup omtalt mellemmand. Da endelig også løftet derom var gået op i røg, medførte skæbnen, at han af sin patron fik ordre om at komme til København med sønnerne for at være tilstede, om der skulde tilstøde moderen noget i den forestående barselseng, men efter ankomsten til Hamborg kom der kontraordre, da fødselen var forløbet godt. Det glædede ham ikke lidet, hvad han nu selv kunde se af jubilæumsskrifterne, at der ikke havde været fejlet så meget med medaillen, som de mange kunde tro, der gerne letter mellemgulvet i en skoggerlatter. Men han så, at der ikke med sandhed kunde bebrejdes os nogen fejl, da det ikke undgik hans opmærksomhed, hvad Lintrup skarpt havde fremhævet som ulykken i vort Norden, at forretningerne næsten i almindelighed betros til dem, der er mere egnede til alt andet. Fra Schmidt medsender han en pakke, formodentlig en opsigtvækkende afhandling af professor Molinus, der fejder med Hardt om kirkelige spørgsmål.

Til den meget omtalte professor J. A. Schmidt, der tillige var abbed i Marienthal, og hvis fag var kirkehistorie, er der to breve på tysk. Det første af 22. november 1718 undskylder den sene fremkomst af skyldig tak med først at have tænkt igen at ville passere Helmstedt efter bortrejsen derfra og dernæst at have ventet på at kunne sende et eksemplar af sin Danmarks historie. Han sender nu 5 og beder de 4 leveret videre. Han skammer sig over den fejlfulde trykning særlig i de 3 første ark. Om sine øvrige arbejder siger han, at han omtrent er færdig med Crantzii vita og en afhandling om, at Danmark aldrig har været underkastet det tyske rige, som han tænker kan udkomme næste sommer. Måske kunde han også da tænke på en udgave af Adam Bremensis og Albertus Stadensis, hvortil han har adskilligt materiale. Han måtte dog dertil søge nogen støtte andetsteds fra. Ellers, fortsætter han, er vort Norden for tiden ikke det sted, hvor videnskaberne flourer i højeste grad. Krigen og de

dermed forbundne ringe tider gør, at man mindre end ellers bekymrer sig om die belles Lettres, og hvad der endnu tager vare på studierne, lærer også stridbarhed af krigen. Vore teologer kives stadigvæk, dog hemmeligt, da hoffet strængt har forbudt det. Sjællands biskop Worm og første teologiske professor Bartholin går heftigt mod hinanden i anledning af den konfiskerede Wolfburgske bog, og fægtningen er så meget hidsigere, da den, der bliver den underlegne, skal betale forlæggeren af bogen hans skade. Denne samme Bartholin er ikke mindre i offentlig fejde med fjerde teolog Joh. Trellund om det spørgsmål, om man uden at krænke ortodoksien kan lære, at hedningernes omvendelse er befalet os. Herom lover han at give nærmere underretning og tilbyder at besørge kommissioner for ham. Han hilser familien. I det andet brev af 28. februar 1719 oplyser Hojer om den henstående fejde mellem de hjemlige teologer. I »missions-affæren« var der trykt to disputatser, og som manuskript cirkulerede en mængde tildels uden navn, hvoraf 5 nævnes. »Dette er de lærde nyheder fra vort Norden på disse tider, da alt lever mellem frygt og håb og vil afvente, om den savnede fred vel . . . kan håbes med det første.« Vor lærde Falster, fortsætter han dog, har oversat Ovids Tristia i danske vers, der uden praleri kan sættes ved siden af tyske og engelske, og justitsråd Reitzer [om hvem mere siden] har bearbejdet et par elegier deraf og vundet bifald hos den engelske minister i en sådan grad, at han, der dårlig forstår dansk, har fået dem forelæst vel 6 gange. Med et apropos til Reitzer, der stadig indkøbte litteratur, beder han Schmidt lade en mand erhverve nogle historiske værker og hjemsende dem med »den herværende bogfører på Leipzigmessen«, prisen er ligegyldig. Endnu en litterær tjeneste udbeder han for professor Arne Magnusson.

Brevet af 22. november 1718 på latin til Polycarpus Lyser, professor i filosofi i Helmstedt, er overstrømmende venskabeligt. Han modstiller opholdet dernede med, at han her straks er kastet ind i den efter hans skøn meget hårde [acerbissimum] levevis nemlig med lægepraksis. »Imidlertid« forsætter han »må skæbnen bæres, især når den snarere er ubekvem end grusom og hvad det er nødvendigt at gøre, må vi bestræbe os for ikke at gøre med et misfornøjet og ubilligt sind.« I beskedne vendinger omtaler han det eksemplar af Danmarkshistorien, han har sendt til ham, og håber, han vil meddele ham fejl, han måtte få øje på.

I disse breve har der ikke været talt om hans naturretlige studier i Helmstedt, hvorom senere. Grunden til opholdet var jo hans elevs juridiske studium, og om dem har han nogle ord i brevet af 10. januar 1726 til Joh. Fabricius. De bærede mig, siger han, med

en for mig uforglemmelig kærlighed og end mere med det ry, at med ringe møje for mig deres muntre og opvakte ånd gjorde berømmelige fremskridt. Jeg kan ikke lade være at regne mig det en smule til ære, at et par unge adelige på omkring 19 år uden opsigt og føring af nogen i de følgende år 1719, 1720 og 1721 med berømmelse og udbytte rejste gennem Frankrig, Tyskland og Holland¹⁾, efterat jeg var bleven i København med henblik på en vis stilling (formodentlig som ekstraordinær medicinsk professor). I et brev til J. G. Holstein af 29. november 1717 var meddelt, at de unge havde brugt brøndkur fra Pymont og været tilset af flere læger, kgl. bibl. Ledreborg. Sml. 445 fol.

Den karakteristik, han giver af de to brødre Holstein som muntre og opvakte, vil man efter disse breve finde passer på ham selv. Han har også virket sympatisk på de ældre ved sin ærbødighed, sin hjælpsomhed og sin interesse for deres arbejder. Selv har han udnyttet mulighederne for historisk studium og produktion på det bedste. Den tyske universitetsby med de begavede lærerkræfter har dog ikke skjult for ham, at han hørte hjemme i et Norden, hvor åndslivet for tiden mest repræsenteredes af teologer i indbyrdes kiv. Men for denne trofaste vedhængen ved det danske fik han ingen belønning.

I kgl. bibl. gl. kgl. Sml. 1101 nr. 350—56 traf jeg på en række breve fra ham til Hans Gram (fra nogen tid efter 1711 i huset hos bogsamleren professor Reitzer, i 1714 professor i græsk), hvis latin en fagmand har hjulpet mig med (ulæselighed mærket [] tvivlsomhed ()). Det sidste af brevene kan synes at være fra 1717, på nr. 355 må tidspunktet 1723—26 passe. Om Møller, Nobel og Reitzer se registret. I øvrigt lægger den manglende datering stor usikkerhed over brevene, hvis interesse mest knytter sig til det personlige indtryk, de gør.

350. *Højfornemme og berømmelige herre.*

Desværre var jeg ikke til stede, da DU gav mig lejlighed til at tale med DIG. DU vil imidlertid med den velvilje, hvormed [...] mig, undskyldte en mand, som er optaget af alt for mange pligter. Jeg havde besluttet at tale med DIG om Reitzers forhold, hvis DU

¹⁾ Deres breve fra denne rejse til faderen J. G. Holstein findes i kgl. bibl. Ledreborg Sml. 512 okt. De er på fransk, udarbejdet af Carl Holstein med kalligrafisk nøjagtighed, præget af sønlig ærbødighed og med et meget sagligt indhold, men uden de fromhedsyttringer, der aldeles opfylder faderens selvbiografi og dagbøger, Ledreborg Sml. 540 og 438 kv.

er hjemme, kl. 4 om eftermiddagen, jeg vil overholde tiden, ellers vil jeg vente DIG omkring kl. 8. Han er allerede undervejs til os og søger logis til sig selv, en sekretær og en tjener, i en del af huset, hvis det kan lade sig gøre. Han vil regne det for en tjeneste, hvis jeg finder noget af den art, tilstrækkelig passende for den fortræffelige gamle mands begavelse, som er DIG velkendt. Resten mundtligt. Lev vel og vær hilset af DIN (helt igennem)

A. Hojer.

351. Kære ven! Her er nogle små vers, som jeg særlig ønsker, at DU skal læse igennem, for at DU så skarpt som muligt kan bedømme og fordømme, hvis DU mener, at der er noget som på en eller anden måde ikke vil finde nåde for alles øjne; da vi så at sige [...] for os selv. Jeg har ikke kunnet beflitte mig på kort-hed, da jeg har haft til hensigt at foretage en tidsbesparelse, og for begges skyld har jeg kasseret mange og vel ikke uskønne dele af emnet, for at jeg ikke skulde synes at have skrevet en bog. Lev vel, kære ven, og anse mig for helt DIN

A. Hojer.

352. *Berømmelige herr professor
Agtværdige velynder!*

Jeg sender DIG tilbage det (Sproegelske) brev, som jeg ved DIN elskværdighed har fået at læse og le af, meget morsomt, og jeg takker DIG ikke mindre for denne DIN godhed i et spøgefuldt anliggende, end hvis jeg havde erfaret DIN venlighed i en alvorlig sag. Og da der i mine sedler forekommer et notat, så at jeg til gengæld for den gunst, DU velvilligt har vist mig ved at lade mig se DIN samling af breve i manuskript, kan aflægge vidnesbyrd om min hengivenhed, har jeg ment at burde bemærke, at der også af (O.) Rechenberg jun. [...] i Leipzig er foretaget en samling af uudgivne breve af Grotius, Rechenberg, som allerede for mere end tre år siden sagdes at have erhvervet mere end 100 af denne art. Men det har DU måske allerede for længe siden været ganske klar over, jeg har dog ikke villet undlade (at gøre opmærksom på det), for at bevidne over for DIG, at jeg har anset det for en velgerning, at DU har villet vise mig denne DIN skat, som ganske vist er af papir, men dog såre sjælden. Lev vel efter mit ønske, berømmelige herre, og hvis jeg ikke synes ganske uværdig, skal DU omfatte den opmærksomme dyrker af DIT berømmelige navn, A. Hojer, med kærlighed.

353. *Berømmelige Gram.*

Jeg sender DIG nogle skolevidnesbyrd af forskellig art, og jeg beder DIG, hvor DU synes, at rette ændre og supplere, jeg beder DIG som en kær ven. Med hvilken tankegang jeg har rettet i dokumentet, ved DU. Hvis DU synes, så send det om et par dage, når DU har undersøgt elevernes begavelse, og faderen beder derom. Blot ikke læreren får at vide i forvejen, at det er ordnet, hvad jeg ikke har ønsket for ikke omsonst og ufortjent at få det revet i næsen.

En familievogn vil komme på torsdag kl. 9¹/₂ om formiddagen, og hvis DU ikke er optaget på bedre måde, vil jeg nyde DIN samtale til en beskeden og hjemlig frokost, da DU måske ikke er hjemme i morgentimerne. Lev vel og vær mig venlig stemt

DIN ærbødige Hojer.

354. Højfornemme og berømmelige herre, ven, som bør regnes blandt få.

For udbetalingen af de 100 Joachimsdalere fremkommer jeg med den tak, som jeg skylder, både til Reitzer, den berømmelige vel-ynder, hvis underskrift jeg her sender tilbage, og til DIG. Men hvad der var for meget, som DU formentlig har føjet til som rente, sender jeg med DIN tilgivelse tilbage. Det ville være uværdigt at modtage renter af ham, hvem jeg skylder mere, end jeg nogen-sinde vil kunne betale enten ved tjenester eller reelt. Men, berøm-melige mand, DU må ikke tage mig det ilde op, at jeg netop i denne sag tvinges til at bede om DIN velvilje mod mig, som jeg priser højt. Lev vel og vedbliv at være mig venligt stemt, DIN (helt igennem)

A. Hojer.

355. *Berømmelige herre.*

I forgårs, da jeg kom tilbage hertil, førte jeg med mig som led-sager en søn af vor ven Møller, fordmu veltjent rektor for skolen i Flensborg. Efter sin faders forskrift vil han lægge sig efter studier her ved Universitetet, og til den ende ønsker han at gøre sig be- kendt for DIG ved en privat examen og efter med DIG som censor at have aflagt de elementære prøver at indføres i protokollen over studenter. Om det bekvemt for DIG kan ske imorgen eller i over- morgen, beder jeg DIG ikke ugerne angive. Han agter at studere medicin, hvorfor han foretrækker at immatrikuleres, medens Buch-

wald er rektor, snarere end når en anden professor fører de adakemiske værdighedstegn. Han vil bringe DIG en anbefaling fra DIN ven Wolff i Hamborg, og selv vilde jeg meget gerne have taget mig af den lærde, men høflige, hjemme uddannede unge mand, hvis ikke jeg var helt klar over DIN velvilje mod gode begavelser, som jeg af hjertet priser hos DIG.

DIN i et og alt

A. Hojer.

356. *Berømmelige herre,*
elskværdige velynder.

Da en mængde pligter nu, hvor jeg står i begreb med at rejse, i den grad holder mig tilbage, at jeg næppe har tid til at tage afsked med mine venner og bede dem have mig i venlig erindring også, når jeg er væk, har jeg dog ikke villet tage af sted helt uden at hilse på DIG. Hvis der er noget, hvor min hjælp kunde være DIG kærkommen hos folk i Slesvig, Holsten eller Lübeck, så giv mig endelig besked. Jeg vil fuldføre DINE pålæg således, at jeg i det mindste ikke vil kunne anklages for forsømmelighed. Det er ikke længe siden, DU ønskede at blive belært om nogle lærde mænds liv fra Møllers Cimbria litterata, som han har kendt. Hvis DU skriver deres navne op på en seddel, vil jeg sørge for at bringe DIG alt, hvad Møller har om dem. Herr Nobel forsøger stadig at overbevise mig om, at vor ven, den berømmelige Reitzer med det første vil indfinde sig. Hvis det forholder sig således, vil DU med få ord forklare mig, hvornår han ventes. Lev vel og elsk mig — som DU gør. I hast, fra mit studereværelse.

A. Hojer.

Jeg rejser i overmorgen tidligt om morgenen.

ANGREBENE PÅ DANMARKSHISTORIEN

Når man ser tilbage på det røre, der rejste sig i København ved fremkomsten af Hojers Danmarkshistorie og en anden kort efter fremkommen afhandling af ham, hvorom senere, må eventyret om den grimme ælling i andegården rinde i hu. Der var så såre liden velvilje overfor den unge fra udlandet hjemvendte forfatter til den i Flensborg på tysk trykte bog og ingen tillid til hans hensigter. På Universitetets vegne gik den 6 år ældre professor Ludvig Holberg

— den gang endnu ikke den store litterære autoritet — til angreb ud fra et personligt motiv. Den lidt fremmedartede forfatter havde man efter hans disputats i 1717 klassificeret som videnskabelig mediciner, og så optrådte han pludselig med en original Danmarks-historie! Det burde i hvert fald kun ske med den allerdybeste reverens for de kræfter på bjerget, hvem denne opgave rettelig tilkom og påhvilede. Og selv om han tilsyneladende førte sig med beskedne lader, så var hans tone dog kæk og fri — ligesom den for resten havde været i disputatsen — så det var tvivlsomt, om han havde fornøden respekt. Altså burde han nøfles! Vi savner — og det er beklageligt — et billede af Hojer. Hvis man tænker sig, at der i hans udseende har været noget, der kunde virke stødende, eller måske at navnet Hojer, udtalt af ham, kunde lyde, som han anså sig for noget højere, kunde det bidrage til forklaringen på dette provinsielle træk i datidens København.

Man vil ikke kunne kalde bogens foran s. 17 meddelte ord om Holbergs introduktion for udæskende. Bemærkningen om korthed er rigtig. Af alle dens 511 kvartsider i Carl S. Petersens udgave udgør afsnittet om Danmark kun 44 sider deraf 25 om den oldenborgske stamme med Frederik IV. At Pufendorf følges, bekræfter Ellen J—n. a. st. 161, og henvisningernes fåtallighed er ubestridelig. Endelig og navnlig går Hojers udtalelse kun ud på, at den ikke var egnet for hans undervisningsformål, ellers lod han den stå ved sit værd. Vil man anholde, at ordene falder, som om han egentlig ikke havde behøvet at nævne Holbergs bog, så er hans mening vel netop denne, at han til sin undervisning måtte foretrække en bog på tysk. Til overflod anfører han grunde, hvorfor han ialtfald ikke kunde foretrække Holberg for Pufendorf, og disse grunde lader ham også foretrække sin egen bog. Holberg så anderledes på det. Han, der kort efter udsendte de tre første sange af Peder Paars med satiren over de lærdes heftige kampe, havde, når det angik ham selv, ikke samme overlegne humor. Han rykkede ud på latin og pseudonymt med sin »femte« afhandling om danske historikere (dissertatio quinta de historicis danicis, 7 kvartsider i Carl S. Petersens udgave II). Han navngiver ikke Hojer eller hans bog, og selv kalder han sig Paulus Ruter (Poul Rytter), præsenterende sig tilsidst som en akademiker uden særlig historisk indsigt, hvis pen ikke har været ledet af had til den ham ubekendte forfatter og som længe har levet tilbagetrukkent men nu træder frem for at forsvare akademiets ære; om Holberg taler han i tredje person. Han opnåede ved denne bagholdstaktik at vanskeliggøre en besvarelse, og ved at skrive på latin opnåede han uden påtale at kunne betjene sig af de kraftigste skældsord og insinuationer, thi dette var tradi-

tionen i den lærde verden. På dansk havde skrivemåden om ikke gjort ham til æreløs tremarksmand ihvertfald kunnet pådrage ham bøde.

Hvad realiteten angår, protesterer han på almenhedens vegne mod beskyldningen for herskende historisk uvidenhed men indrømmer dog, at det passer på det sidste århundrede, hvorom der endnu ikke var kommet noget væsentligt frem, selv om meget henlå i manuskript i offentlige eller private biblioteker bl. a. af Holberg. For tidligere tid har vi fortrinlige forfattere i Hvitfeld, Snorre og Torfæus. Forfatteren synes uvidende om alt, hvad enhver borger i København ved besked med, og synes at have sine forbindelser med folk i en kro eller stald i Flensborg. Han har skrevet ud af svenske og holstenske forfattere, der kan sætte galden i bevægelse, og ladet det gå ud over de største navne i vor historie som Valde-mar Sejr og Margrete. Hvis han en sjælden gang synes at forsvare det danske navn eller ytre nogen varme for redelighed, er det rent og skært hykleri overfor læseren, han står ellers ikke tilbage for den engelske smædeskriver Molesworth. Toppunktet af frækhed nås ved tilegnelsen til kongen, hvis hæder det er højsindet at have foragtet disse ting. Uden at blande sig i historikernes fag vil P. Ruter nævne beretningen om det indførte eller snarere restituerede absolutte herredømme, om Ulfeldt og om Griffenfolds handlinger i Holsten som emner, hvori sporene af hans frækhed og tåbelighed træder klart frem. Et utåleligt hovmod overfor vore historikere taler ud af hans fortale, hvis beskedne vendinger er ganske falske. Da forfatteren intet nyt siger, må man tro, at han kun har skrevet for at sige det på tysk, som de danske allerede kendte på moders-målet altså af forfængelighed. Iøvrigt hvilken metamorfose! Hvorfra er vor læge Andreas fra Flensborg så pludselig kommet frem som historiker? fødes historikere på en nat som jordsvampe? er han ikke hin Andreas, der forrige år disputerede de febri petechi-zante? I lighed med andre opkomlinge optræder han tilmed som kritiker for at øge sin hæder ved at beskære andres. Således med Hvitfeld. Skal jeg tro at han, der taler om fejl ved medhjælperes uagtsomhed, har jævnført dennes trykte værk med de originale dokumenter i det kongelige arkiv eller blot talt derom med nogen, der havde adgang til arkivet? ¹⁾ men han taler med en autoritet og

¹⁾ I Rm I 505 findes et dateret andragende fra Hojer om adgang til det kgl. arkiv for at sammenligne de hos Resen og Hvitfeld trykte dokumenter med originalerne: weil die guten Männer sehr schlechte Copiisten gebraucht, und daher die Diplomata an vielen Orten jämmerlich verhurtzt haben. Ud-arbejdelsen af anden og tredje bog af den danske jus publicum opgives som anledningen og den er altså yngre end Danmarkshistorien.

en sikkerhed om de vigtigste ting ikke som en tåbelig begynder men som en gammel kgl. historiograf eller arkivar. Saxo vil han gøre folk ked af at læse og vel meddeler Saxo fra den ældre tid fabler, som dog kan have deres interesse, men hans beretninger fra den senere tid kan stå ved siden af Thukidides. Hvad forfatteren trænger til, er at lære metode og derved at skelne mellem universal og partikulær historie. De af ham omtalte værker af Pufendorf, Hübner og vor professor Holberg hører til de første, som der skal begyndes med for at få overblik, og de kan i deres mangfoldighed ikke skrives uden fejl [formodentlig også mindre originalt], man kan ikke her kræve højeste akribi. Holbergs få blade om Danmark og Norge er iøvrigt ikke skrevet ud af Pufendorf men af Hvitfeldt og Snorre. Det er ikke nok at citere utallige forfattere, der skal udvælges de få, der kan stoles på, og dette skulde ikke have været holstenske og svenske, der er fjender af dette rige. For de sidste kongers vedkommende kunde han måske have fundet det savnede i den fortræffelige Reitzers bibliotek. Her nævnes engelske værker, og der kunde måske være fundet flere end dem, så at forfatteren ikke havde behøvet at bruge festsange og -taler, som han blindt følger. Han vil måske sige, at disse mænd af alle anses for gode vidner. »Men tæm en smule din heftighed og lad os tales venskabeligt ved og uden vidner: sig mig hr. Andreas, om du mener, at det her drejer sig om piller og klyster?« »Hvis nogen skulde spørge dig, ved hvilke argumenter det kan hævdes, at det er sandt, hvad der berettes om de danske forhold af de forfattere, hvis ord du bruger, og som du anfører som egnede vidner i så betydningsfulde sager, vilde du uden tvivl blive stum og erkende din uhørte dristighed, thi det er sikkert, at disse berømte kommentatorer har hældet mere til den svenske end til den danske side og derfor i mange ting har skrevet i mindre grad for dette riges hæder. Desuden er det kendt, at når det drejer sig om rigernes hemmelige forhold, støttes for en stor del sådanne beretninger på gisninger for at give udseende af ikke at være uvidende om noget, hvorfor det er pligt for den gode borger hellere at tie end i tvivlsomme tilfælde at berøve fædrelandet end en smule.«

Dette kan stå som et magert referat af et angreb, der kun kan forklares ved dets tillid til en bagved værende stemning af den art, at beskyldningens fremsættelse er nok, så må den angrebne selv sørge for at vaske sig ren. En sådan stemning egnede mistænkliggørelsen sig udmærket til at forstærke. Det faktisk anførte er svagt. Kritikken af Ulfelds historie m. v. er uspecificeret, når der ankes over vurderingen af Hvitfeldt og Saxo, er sandheden, at begge roses

som troværdige, Saxo dog kun for tiden efter kristendommen. Anken vedrørende dronning Margrete, der er uspecificeret og uklar, sigter måske til omtalen af misfornøjede svenskeres uanstændige omtale af dronningen, den mod Valdemar Sejr om at være gudsfornægtende og umenneskelig [atheus et sangvinarius] til, at han, skønt han havde svoret fredelighed, lod sig give absolution af paven for eden, og at grev Henriks hævn til årsag havde, at han havde misbrugt dennes hustru under grevens pilgrimsfærd. En angivet personalhistorisk urigtighed om F. Gedde må indrømmes. Den omtalte Chr. Reitzer var juridisk professor og bogsamler, han var hjælpsom ved andres studier, ifølge Th. A. Müller i Biogr. L. (1940) søgt både af Holberg og Hojer. Denne roser i bogen s. 407 note et smukt aktstykke hos Reitzer. I afhandlingen siges det, at hele Hojers arbejde skyldes Reitzers bibliotek, men at »den utaknemmelige gæst« ikke har nedladt sig til den mindste tak derfor. Paulus Ruters angivne fjernhed fra Hojer sættes gennem Reitzer i et lidt tvivlsomt lys, snarere kan der regnes med en portion skinsyge mod en ny stjerne på historikerhimlen. Alt i alt må dissertationen desværre betegnes som et Holberg uværdigt smædeskrift.

Formen for den havde været et påfund, en af den ellers alvorlige forfatters første vittigheder. Han lader, som om den var den femte i rækken af offentlige foredrag holdt på Regensen over danske historikere af Poul Rytter ansat til 8. februar 1719 og vel altså selv trykt noget forinden. Denne Poul Rytter (digteren Carl Plougs senere brug af navnet skal ikke rumme Holbergs hentydning (P. Engelstoft)) var en forhutlet relegeret teolog, der havde været straffet under sagen om besættelsen i Tisted 1696—97. Som forsvaret ved forelæggelsen var opgivet den i 1688 for vold relegerede student Christen Andersen, begge var kendte figurer fra det akademiske proletariat, E. C. Werlauff i A. E. Boyes Holbergiana III (1835) 173—91 og i Nyt historisk Tidsskrift VI, 326, 856. En dansk oversættelse findes sammesteds s. 106. I første epistel om sit levned, s. 91 i Levins oversættelse (1857), skriver Holberg, at han selv først vilde ignorere Hojers bog, skønt han var misfornøjet med den, men at hans ældre venner ikke gav ham fred, før han påtog sig imødegåelsen væsentlig indskrænket til fortalen. Poul Rytter blev fornærmet men stilledes tilfreds. Det er da, som C. W. Smith skriver, Om Holbergs Levnet og populære Skrifter (1858) 60, gået ham således, at han har ladet sig ophidse og er blevet aldeles blind for skriftets gode sider. Werlauff bemærker a. st. s. 161, at Holberg i almindelighed havde antipati mod samtidig dyrkelse af flere videnskaber (det polyhistoriske dyrkedes derimod af Hojer, der i bogen

s. 466 taler om den uforlignelige danske polyhistor Rostgaard), samt mod de tysktalende beboere af hertugdømmerne ¹⁾, og derfra kom jo Hojer om ikke just fra Flensborg, hvor bogen var trykt.

Det har interesseret senere forfattere at komme til klarhed over angrebets berettigelse. Et samtidigt som Upartiske Remarques betegnet håndskrift, Werlauff hos Boye a. st. 168, betragter dissertationen som i det hele ubeføjet og overdreven. Det har den interesse at være påtegnet af Hojer, der erklærer, at han agtede sig for altfor god til at røres af det, han vidste, at ingen forstandig end ikke forfatterens venner kunde have behag i, hvorfor han aldrig har kunnet bringe det over sit hjerte at kalde det en paskvil, i hans øjne var det intet uden en medynkværdig galskab. Forsåvidt der her er tillagt ham en pikant og gode mænds renomme for nærgående skrivemåde, henviser han til de store udenlandske historikers eksempel, og han agter at fortsætte på samme måde ²⁾. Werlauff selv a. st. 159 finder ikke noget egentlig fornærmende i bogens ytring om Holbergs værk.

N. M. Petersen mener i sine Bidrag til den danske Literaturs Historie IV (1858) 532, at Holberg og hans venner ikke så meget oprørtes over en personlig fornærmelse, men det var det nationale, de hæftede sig ved, og Hojers angreb derpå (at tilegnelsen særlig forherliger kongerne af navnet Frederik — altså også gottorperen Frederik I, at lærde i Danmark og hertugdømmerne blev skåret over en kam som uvidende osv.). »Hvis Holberg havde vasket ham igjennem med Lud og Salt, saa havde han gjort ret. Men nu skjældte han kun ud.«

¹⁾ Angående slesvigeres adgang til kommunitetet holdt han skarpt på ligheden med holstenere, der måtte udelukkes, Hist. Tidsskr. 5. r. VI 318.

²⁾ Hertil kan føjes hans lidt senere udtalelser i brevet af 10. januar 1726 til Joh. Fabricius, Rm I 396. Han betoner, at bogen egentlig var bestemt for en begyndende ungdom, og at derfor hverken formålet eller indretningen til en vis grad heller ikke engang forfatterens tid og omstændigheder tillod med tilbørlig nøjagtighed og udførlighed at undersøge eller berøre alle mærkværdige og interessante emner. De meget forskellige bedømmelser i ind- og udland vilde måske være sket med andre øjne, når læserne havde været bekendt dermed og altså, at forfatteren med dette skrift vilde opfylde sin pligt og ikke tilfredsstille sin ærgerrighed. Mod formodning har store og dygtige såvelsom ringe og udygtige folk vurderet denne ledetråd [compendium] enten efter reglerne for en fuldstændig historie eller i sammenligning med den forrige mangel på danske historiebøger og efter et sådant urigtigt mål enten dømt for gunstigt eller for ugunstigt om den. Men jeg kan tage det så meget roligere, slutter han, som jeg efter min nuværende stilling og så mange daglige forretninger næsten aldrig tænker på arbejderne fra min forrige ledighed eller endnu mindre på et forsvar for dem.

C. W. Smith, a. st. 59 undrer sig derimod over den forbitrelse, bogen vakte, hvortil vi nutildags vanskelig kan finde nogen grund. Om noget virker stødende, kommer meget an på, hvem der fremfører det. Hojers personlighed, mener Smith (men har han holdepunkter for det?), har været frastødende og hans væsen og ytringsmåde i omgangslivet uskikket til at gøre ham yndet; han var indbildsk og fremfusende og har formodentlig været professorerne så meget mere ubehagelig, som han havde mægtige patroner. Derved bliver det forståeligt, at man ønskede givet ham en litterær tilrettetvisning, men Holberg skrev sig altfor varm, så det havde været ønskeligt for hans eftermæle, om han havde holdt sig tilbage eller i hvert fald brugt en anden måde.

I sin udførlige fremstilling af Frederik Rostgaards Liv og Levnet, (1870) skriver Chr. Bruun s. 168 med en lignende personlig karakteristik af Hojer, at dennes bog optoges meget ilde på grund af det hensynsløse sprog, de for de danske sårende udtryk og mangel på kritik og overfladiskhed mange steder og dette illustreres ved en samtidig brevveksling. For sit eget vedkommende tiltræder han som fejl og mangler — ved siden af meget brugbart og fortjenstligt ved arbejdet — at der var optaget for meget stof, om hvis sandhed der endnu kunde være berettiget tvivl, at det burde være erindret, at han skrev for ungdommen, og navnlig overfor Slesvig og Holsten tænkt på de øjeblikkelige politiske forhold. Bemærkningen om Holbergs bog betegnes som et lille hib.

En betydelig strengere opfattelse finder udtryk i Caspar Paludan-Müllers efterladte afhandling i Historisk Tidsskrift V 4. b. (1883—84) 4. Det fremholdes her, at Hojer ganske uforanlediget rejser plagiatbeskyldning mod Holberg. Man får virkelig ved læsningen den forestilling, hedder det, at han har villet nedsætte Holberg i den almindelige dom som en mand, der skal have forsøgt at sætte folk blå i øjnene, fordi han i Holberg så en medbejler til en historisk professorpost. Paludan-Müller dokumenterer dette ved oplæsning af følgende oversættelse af 1. levnedsbrev »Han beskyldte mig for plagiat, som om jeg i de kapitler der handlede om Nordens historie, havde udskrevet Pufendorf.« Levins oversættelse, der her er ligelydende med oversættelsen af 1745 (F. J. Billeskov Jansen: Ludvig Holbergs Memoirer (1943) 78), har det mere farveløse: »Det blev mig forekastet, at jeg havde skrevet den nordiske historie ud af Pufendorf.« Men originalen har den skarpere form: *objicitur mihi plagii crimen*. Er Holbergs af Paludan-Müller tiltrådte klage imidlertid berettiget? Til plagiat, litterært tyveri, må høre, at teksten gives ud for original, men det lå ikke i, at Holberg »fulgte Pufendorf«. Til bevis på, at dette sidste heller ikke er tilfældet, peger

P.-M. på, at Holbergs arbejde er betydelig omfangsrigere end vedkommende afsnit af Pufendorfs, og det siges, at hans stykker er helt selvstændige cfr. dog foran Ellen J-n s. 28. Som anført s. 18 havde Hojer for sit eget vedkommende opgivet, hvilke forfattere han havde »fulgt«. Han anså stadig medicinen som sit egentlige fag, og at han skulde tænke sig som Holbergs medbejler til et historisk professorat, er rodløs fantasi. Dommen om arrogance i fortalen og overdreven selvtillid gentages, men heller ikke denne historiker har leveret en nærmere kritisk gennemgang af den kortfattede Danmarkshistorie.

I vore dage afsagde Ellen J-n a.st. s. 174 den dom med henblik på Hojers »iltre oppositionslyst«: Han vilde forarge og gjorde det til Gavns.« At udsigten til, at en anskuelse vilde forarge, ikke holdt ham tilbage fra at ytre den, kan vel antages, men at have tilfredsstillelse ved at forarge er noget andet, som man bør betænke sig på at skyde folk i skoene.

Hvis Hojer høstede bifald for sin litterære ydelse, og det gjorde han vel i hvert fald i visse kredse, var modstrømningerne dog de stærkeste. Der var først den dansk-nationale stemning i litteraturen i stigende grad med Holberg som hovedfigur, der var den royalistiske ømhed om skånende omtale af kongerne, og der var den videnskabelige, der nok vilde have løsningen af en opgave som et fuldstændigt værk over Danmarkshistorien forbeholdt for Universitetet. Men ved det hele klæbede en snæver horisont og til en redelig bedømmelse af bogen manglede det åbne sind. Det nationale synspunkt hæftede sig alene ved sproget, skønt rigets sproglige status ikke var ene dansk men dansk og tysk, og Hojer var ikke fra Tyskland men fra Slesvig nærmere sagt den nylig af kongen tilbageførte del deraf. Endnu i 1858 ser man den patriotiske N. M. Petersen a.st. betegne Hojer som en »Vildtysker«. Sin forståelse af tilhøret til Danmark havde han vist ved at medtage omtale af hertugdømmerne. Sit royalistiske sindelag havde han noksom givet udtryk i tilægnelsen og omtalen af de enkelte Oldenborgere. Og hvad Universitetet angår, måtte dets monopol ialtfald hævdes ved saglige midler, men i stedet derfor havde man arrangeret en fastelavnsoptræden og søgt ly bag de to subjekter, så at gensvar var afskåret. Måske en i tilægnelsen til kongen brugt vending om »den hidtil blandt os næsten glemte det danske riges historie« i særlig grad havde irriteret. Men det var jo ubestrideligt, at længere end til Frederik II var den mere indgående historieskrivning ikke engang nået.

Som bekendt formåede stemningen —uden at de nærmere omstændigheder vides — at fremkalde en offentlig undersøgelse, der blev lagt i hænderne på gehejmearkivaren den 47-årige Fr. Rost-

gaard og kongens bibliotekar den 63-årige J. C. Wolfen. Af disse to er Rostgaards navn bevaret i litteraturhistorien som den, der trådte op mod skemedigtet Peder Paars, hvis 1. sang udkom i oktober eller november 1719 og straks efter bragte ham til som ejer af øen Anholt at andrage om indskriden: der burde anstilles undersøgelse om forfatteren, skriftet burde forbydes og forefundne eksemplarer opbrændes af bøddelen! 12. februar 1720 resolveredes imidlertid, at der ifølge digtets karakter intet skulde foretages. Der fremkom derved det pudsige spil, at medens Rostgaard — sekunderet af professor Hans Gram (Chr. Bruun a.st. s. 202) — i dyb forargelse går løs på den kådmundede Holberg, er han samtidig udset til at gå den gravitetiske Holbergs ærinde mod Hojer. Begge opgaver var i virkeligheden parallelle, de passede begge for Jeronimusånden. Men som Rostgaard måtte se Paars' forfatter flyve, måtte Holberg se Hojer gå forholdsvis uskadt ud af efterstræbelserne.

Af skriftligt om undersøgelsen har vi kun nogle på tysk affattede »annotationes« i kladdeform, bestemt til indsendelse til Konseillet, kgl. bibl. gamle kgl. Samlinger fol. nr. 835, Chr. Bruun a.st. s. 166. Det kan ikke ses, at der har ligget nogen kgl. ordre bag, og om sagens videre gang fremgår intet direkte af akterne. Notaterne er ikke sammenarbejdet, og de fleste af dem går ud på at kræve stryging eller foretagelse af visse ændringer. Bogen tænkes altså udgivet i omarbejdet skikkelse, længere vilde man ikke gå. At noget sådant forslag ikke er stillet Hojer, kan der gås ud fra. En vedlagt seddel angiver som program at undersøge ting, der må dadles, der ikke burde siges, der tilsidesætter beskedenhed, der er uværdige, og der støder øret. Man har ret indgående brevvekslet med Arne Magnusson om den ældre tid. Eksempelvis kan vi se på noterne om Christian I: der kræves stryging eller lempelse i omtalen af, at dronning Dorothea var forelsket i K. Gyldenstjerne, at kongen lånte penge men ikke betalte tilbage, at katolikkerne i Rom undrede sig over, at han ikke talte latin, at kongen gav kardinalerne forrang og holdt håndbækkenet for paven, at oplysning gives om, hvad hans rejser kostede og redegørelsen for elefantordenen. Man har været på vagt overfor udtryk, der kunde synes kritiske mod kongerne f.eks. tale om grusomhed under Hans' krigsførelse, skønt det direkte spørgsmål, om han var grusom, besvares med nej, tværtimod. Ordet massakrere brugt ved Frederik IIs krige påtales, og bemærkningen om, at krigen førtes med grusomhed rettes til: på svensk side. Når det siges, at Christian IVs tropper i sammenstød med Tillys blev geklopfft, skal det rettes til geschlagen. At der inden freden i Lübeck 1629 i 5 måneder måtte trakteres på forhandlingerne, og at man herved måtte bide i et surt æble, påtales. At Chri-

stian IV og admiral Galt havde kommando bør rettes til, at kongen havde den og under ham Galt. At Vibeke Kruse fik en hånlige jordefærd ved Ulfeld, bør udgå. Om Christian II siges det uden detaillier, at hans historie i tavshed må forbigås, da der ellers måtte rettes noget i næsten hver linie. Den ulykkelige konge skulde snarere være forsvaret end afmales med så hæsleige farver. Dette er højst ensidigt, skønt Hojer ganske vist betoner, at Christian II ved sin skæbne og sit liv står i en klasse for sig. Ved omtalen af Frederik IIs vennelselighed har Hojer denne note: Dasz er sich offft mit seinen Bedienten auch mit dem Truncke nach damaliger Mode erlustiget, führet Sellnec. in der Historie von Friderico II l.c. p. 108 an, mit solchen Redens Arten, dasz man wohl siehet, dasz die Manier von grossen Herrn zu schreiben seit 120 Jahren sich sehr geändert habe. Dette må tages bort, og man bemærker, at forfatteren ikke selv har iagttaget det. Vi mindes Anders Sørensen Vedels ligtale og konstaterer talefrihedens begrænsning. Meget lidt er bemærket ved Frederik III og Christian V og de af Holberg antydede emner ikke berørt. Hojers bemærkning om Slesvigs uegentlige tilhør til Danmark foran s. 18 opfatter Rostgaard, se Bruun, formentlig urigtig som hans egen mening og ikke snarere som andres. Det anføres, at Pufendorf, der i nogen grad følges, er fjende af Danmark, og Rostgaard går i sporene af Holberg med overdreven klage over at have frakendt sagaerne, Saxo og Torfæus troværdighed, ligesom han er et ekko af kritikken af danske lærde. De påtalte udtalelser om, at Svend Estridsøn og Valdemar I havde taget Danmark til len af den tyske kejser, og at Valdemar II afsvor ret til Holsten og Elben, kunde næppe nu være skadelige.

For historikerne har det været vanskeligt at blive klar over, hvilken skæbne Danmarkshistorien fik. Som et eksempel på fremgangsmåden overfor skrifter af uønsket indhold kan anføres indskriden i 1707 mod sognepræst Chr. Arsløbs Frederik IIs historie med hensyn til deri optagne udenrigspolitiske udtalelser. Ved kgl. ordre beskikkedes to mænd til at granske bogen, og de indstillede, at den blev forbudt, R. Nyerup Luxdorphiana (1791) 287. Rørdam II 318 og Ellen J-n 173 konstaterer, at arkiverne ikke oplyser noget, og går ikke videre. Bruun opgiver, at bogen undertryktes »i flere år« og at Hojer i 1730 søgte om privilegium på en ny udgivelse, da han ikke kunde kendes ved den i dens nuværende skikkelse. I tilslutning hertil udtaler Paludan-Müller a.st., at det gav sig vel af sig selv, at bogen ikke kunde falholdes heri Danmark, hvorimod den havde rask afsætning i Tyskland, så at der blev fare for eftertryk. Iøvrigt foreligger der en af Werlauff i hans bog om det store kgl. Bibliotek (1844) 116 refereret beretning om, at den var under beslag fra 1718 til

1731, og en samtidig brevveksling om, at den straks kom under beslag. Hvad jeg i mine overvejelser var tilbøjelig til at tage som afgørende i modsat retning, var de indledende ord i Hojers privilegieansøgning i 1730: »Nachdem ich bisher auf alle ersinnliche Weise gehindert habe, dass mein vor 12 Jahren dedruckte und längst vergriffene kurtzgefasste Dännemärckische Geschichte nicht wider möchte aufgelegt werden . . .«, bilag til Supplikationsprotokollen 1730 I nr. 1014 trykt i Rostgaard II (1871) 80. Hvorledes kunde han i en ansøgning til kongen frejdig tale om, at bogen var längst vergriffen, når et salg også til tysk side vilde stride mod et forbud? Det var uforeneligt med den Werlauffske tradition og syntes at vinde bestyrkelse ved, at bogen forskellige steder omtales, uden at noget forbud nævnes, således i Hojers brev af 10. januar 1726 til Joh. Fabricius, Rm I 402, og i Johannes Mollers Cimbria literata (1744) 266, hvor der findes andre detaljer, og rektor Moller i Flensborg var endda Hojers gode ven og slægtning, Rm I 406. Det forekom også mærkeligt, at Hojer kunde blive kgl. historiograf med forbudet mod en Danmarkshistorie hvilende på sig. Jeg regnede dog med, at der havde været et foreløbigt beslag. Det af R. Paulli i Biografisk Leksikon fremdragne citat af Georg Clæden Monumenta Flensburgensia II (1773) 205 note bekræfter dog Werlauffs notits. Her nævnes en ordre fra København af 30. april 1731 til amtmand C. von Holstein og magistraten i Flensborg om snarest til suplikanten, boghandler B. O. Bosseck i Flensborg at aflevere samtlige de fra ham i 1718 aftagne på det derværende rådhus endnu henstående eksemplarer af Andreas Hojers danske historie.

Sagen ligger da formentlig således: Den af Rostgaard og Wolfen foretagne granskning af bogen skete ikke efter kgl. ordre men var foranlediget af Konseillet (oversekretær D. Wibe), der samtidig har forberedt en eventuel indskriden ved at lade oplaget henbringe til rådhuset. Om nogen indstilling er afgivet af de to mænd, vides ikke, men sagen er ikke fremmet, hvilket overfor boghandleren var ukorrekt, han har imidlertid ikke rørt på sig. 10. juni 1730 søger så Hojer et trykkeriprivilegium, der vil give ham beskyttelse mod eftertryk. Han angiver, at man i Hamborg og Leipzig stod i begreb med at eftertrykke bogen, men dels måtte han ønske at undgå fejl herved, dels ønskede han at omredigere adskilligt. Nu skulde bogen indrettes »efter Hans Majestæts og disse rigers gloire og deres præntioners bestyrkelse«. Der ligger i akterne et påbegyndt udkast til det ønskede privilegium, men kongen døde 12. oktober, og så kom den store forandring. Det vides jo, at Hojer tidlig lagde hånd på værket til en forbedret udgave af sin lærebog, så salget af 1. oplag har måske ikke været ham særlig magtpåliggende. Hans andra-

gende i 1730 kommer meget naturligt. Overfor myndighederne kunde der ikke gøres nogen hemmelighed af, at der i 1718 var sket et beslag på oplaget, der aldrig behørig var justificeret, man forstår da, at han efter aftale ikke i sit andragende kommer med en udredning desangående, men »lader som ingenting«, og det halvfærdige udkast tyder på, at sagens gang vilde være glat. Så meget er der dog kommet ud af ansøgningen, at man er blevet opmærksom på den uret, der ved udhalingen i 12 år var overgået forlæggeren, og man har sørget for, at han efter ansøgning får oplaget hjem.

På dette sted må endnu nævnes Hojers andragende til kongen, Rm I 369, Chr. Bruun a.v. II 79, hvormed fremsendtes et ikke indholdsbetegnet skrift, der håbes at ville overbevise kongen om andragerens gode vilje. Han betegner sig som den ulykkelige forfatter af Danmarkshistorien, der er faldet i unåde og »derefter forfulgt af alle, der vil være patriotiske«, så at han er bragt i yderste elendighed. Der mangler foruden navn også dato. Således forløb da udsendelsen af Hojers første historiske arbejde. Den måde, han senere supplerede det på, lader jeg foreløbig ligge for at gå over til hans kort efter i Lemgow i Tyskland udkomne skrift, hvis komme her til landet betød en forstærkelse af de hjemlige batteriers ild imod ham nu ikke blot fra de humanistiske men også fra de teologiske kanoner. Han søgte påny sin tilflugt hos kongen og fandt den.

SKRIFTET OM ÆGTESKAB MELLEM NÆR- BESLÆGTEDE OG ANGREBENE DERPÅ

Kronologien for røret mod Danmarkshistorien er noget usikker, da det ikke vides, hvornår i 1718 den udkom, og da de Rostgaard-Wolfen'ske annotationer ikke er dateret. Datoen på Holbergs skrift 8. februar 1719 er antagelig ikke udgivelsesdatoen. I efteråret 1719 begyndte Peder Paars at udkomme, og Rostgaards klage indgaves 12. december. En stærkere litterær sprængbombe end Holbergs anonyme digt var imidlertid Hojers latinske skrift om ægteskab mellem nærbeslægtede, der nu skal omhandles og som kom her til landet henimod årets slutning. Det fremkaldte nemlig det revolterende spørgsmål, om forfatteren virkelig vilde ophæve slægtskab som ægteskabshindring. Holger Rørdam II 319, kan ikke tilbageholde en vis misbilligelse af »den flotte tone, der æggede til modsigelse, ikke mindre end de vovede påstande«. Hojer måtte, skriver han, kunne sige sig selv, at der måtte opstå ubehagelige misforståelser særlig

hos os, hvor man ikke var vant til diskussionsfrihed. Blandt besindige måtte skriftet gøre det indtryk, at forfatteren var en vigtigmager, der ikke tog i betænkning af indbildt videnskabelige grunde at rokke ved noget, der måtte anses for en af samfundets grundpiller. Rørdam mener derfor ikke, at Hojer under sit ophold i Tyskland havde ladet skriftet trykke, hvis han havde kendt den skæbne, der forestod hans historie. At dette havde været det forsigtigste, kan ikke bestrides men det må ikke glemmes, at han skrev det på latin altså som lærd skrift. Forinden jeg går til gennemgangen af dette skrift, det nye modskrift af Holberg og akterne fra den teologiske undersøgelse, hvis fremdragelse vi må takke Rørdam for, bør baggrunden for Hojers skrift, dette pust fra tysk universitetsliv, trækkes op.

Ligesom Hojers medicinske disputats havde vist ham som en trofast discipel af professor Stahl i Halle, viste afhandlingen om nærbeslægtedes ægteskab ham som elev af en anden af hans lærere i Halle: oplysningsskribenten Chr. Thomasius, der under stort tilløb vækkende docerede en naturret bygget på den rene fornuft. Han havde i 1685 under megen modsigelse i sit skrift om bigamiforbrydelsen hævdet, at der ikke ud fra ren naturret kunde udledes noget forbud mod denne forbrydelse. Hans i 1705 udviklede grundtanke var sondringen mellem ret (justum) og moral og anstand (honestum et decorum) som to forskellige sæt af forpligtende normer for mennesket. Titlen på hans tidsskrift: *Freimütige, lustige und ernsthaftte, jedoch vernunft- und gesetzmäßige Gedanken oder Monatsgespräche über allerhand vornemlich aber neue Bücher* og på et senere værk: *Vernünftige und christliche aber nicht scheinheilige Gedanken und Erinnerungen* giver et indtryk af personligheden og ikke mindre følgende træk, der også drager Hojer ind i billedet. Den i København levende professor i teologi, hofprædikant og dr. teol. H. G. Masius var som ortodoks lutheraner kommen i polemik med tyske teologer om kalvinismen, hvorunder Masius med sideblik til Christian Vs enevælde, der ikke havde hindret dennes protegering af den reformerte dronnings gudsyndelse, slog på, at kalvinismen med sit begreb om folkeligt selvstyre egentlig ikke var enevælden gunstig. Thomasius var gennem sine månedssamtaler kommen med ind i diskussionen, og overfor Masius, der som argument mod tanken om befolkningens overdragelse af suveræniteten til fyrsten anvendte den sætning, at ingen kan give, hvad han ikke selv har, riposterede han: jeg har ikke nogen ørefigen, men jeg kan give en. Dette forefaldt i 1688—89. Efter Masius' anmodning lod Christian V Thomasius' skrift brænde af bødlen og rettede anmodning til kurfyrst Frederik Vilhelm om at straffe Thomasius men opnåede

kun, at der stilledes modkrav. I slutningen af sin fortale til Danmarkshistorien havde Hojer hentydet dertil ved at forsikre om sin uafhængighed af partihensyn eller personlige sympatier, der gjorde, at han ikke vilde fordreje, hvad han holdt for sandt, »eller endog med en meget berømt teolog M. ønske, at en anset historisk bog måtte blive brændt, fordi den ikke var skrevet fordelagtig nok for en af de symbolske bøger.« Denne passage havde Rostgaard påtalt. Hvad der kunde støttes på den rene fornuft som en menneskehedens lov besad efter anskuelsen en indre gyldighed, der var uafhængig af og stærkere end de af fyrsten givne love. Undersøgelsen deraf havde da høj principiel interesse. Datidens interesse var bevis for et behov for denne tankeudvikling, og eftertiden må iagttage den med tolerance.

Om skriftets udarbejdelse oplyser Hojer i det foran s. 37 nævnte brev fra 1726 til Joh. Fabricius, at det blev til under opholdet i Helmstedt i 1718 under samtale med en lærd ven og trykt samme år i Lemgow. Ved bogtrykkerens fejl mangler angivelse heraf, og der var i det hele nogen uorden ved trykningen. Titlen lyder: *De nuptiis propinquorum jure divino non prohibitis. Diagramma Andreæ Hoieri cimbrici* (Bevis for, at ægteskaber mellem nærbeslægtede ikke er forbudt efter guddommelig ret. Af Andreas Hojer, slesviger.¹⁾ Yderligere findes pompøs tilegnelse til J. G. von Holstein, ridder, medlem af Konseillet og amtmand i Tønder. Foruden en varm motivering af denne tilegnelse udgør bogen 80 sider i kvart. Om denne og hans foregående tyske bogs manglende censur og derfor ulovlige fremkomst og indførsel indflettede iøvrigt F. Rostgaard i klagen over Peder Paars en forgæves beklagelse samtidig med, at han udtrykte håbet om indskriden mod begge for indholdet. (Historiebogens skæbne var altså 12. december 1719 endnu uafgjort), Werlauff i *Nyt historisk Tidsskrift* VI 1856 323. Hojer nævner, at diagrammet i 1722 og 1726 fremkaldte disputatser i Leipzig. (Den første af disse, som Rørdam ikke mener findes her, er indheftet i Universitetsbibliotekets eksemplar sammen med Holbergs modskrift). Hojer griber i nævnte brev lejligheden til at understrege, at medens han i nogle bipunkter har givet sin pen frihed til at udtale formodninger, der ikke kommer ud over en vis grad af sandsynlighed, mener han i hovedsagen uigendriveligt at have påvist, at naturretten i egentlig forstand ikke bestemmer noget om disse forhold, men at grundlaget for ordningen alene må hentes fra læren om det hæderlige eller dyden, kristendommens forskrifter og

¹⁾ I et digt fra 1722, Bruun: Rostgaard I 305, deler Hojer rigernes befolkning i »Dan, Nor, Holst und Cimber«, hvorefter Cimber må være slesviger.

læren om offentlig og privat klogskab. Hvis dette havde været opfattet og lagt på sinde af alle dem, der læste eller hørte om diagrammet, altså at det kun gik ud på at anstille teoretiske naturretlige overvejelser men ikke på at rette en appel til handling, tværtimod på at bekræfte den praktiske opfattelse, vilde sikkert med en Holbergsk vending »også forbitrelsen ikke have været så stor«. Dette burde navnlig have gældt læreren i metafysik og logik Holberg, der i 1716 havde skrevet om natur- og folkeret efter Grotius og Pufendorf.

Det skrift, som han, der villig imødekom fornyede opfordringer, nu kom frem med, var imidlertid mage til det forrige. Atter bruger han formen af en Regensdisputats denne gang holdt af Peder Hvid, en endnu levende person, der i 1714 var dømt fra kald og ære som præst, N. M. Petersen a.st. s. 533. Den anden som Olav Pedersen nordmand betegnede persons identitet har H. Ehrencron-Müller: Holbergbibliografi I (1933) 77 ikke kunnet fastslå, medens Vilh. Andersen, Dansk Litteraturhistorie (1934) II 16 synes at mene, at der tages sigte på Holberg selv. (Modstillingen her mellem nordmanden og »holsteneren«, sigtende til, at Hojer i sin Danmarkshistorie skulde have gjort Gottorp til »saltet« i denne historie, mangler al realitet. Det er heller ikke rigtigt, at denne bog endnu var skrevet i Hojers »gottorpske periode«, s. 301; indlemmelsen af den gottorpske del foregik i 1713 bekræftet i 1721). Den latinske titel lyder: *Dissertatio juridica De Nuptiis Propinquorum in linea recta jure Naturali prohibitis, quam sub præsidio clariss. mag. Petri Albinii habuit Olaus Petri Norwegus. Rostoch. Apud Martinum Cramerum 1719* (Juridisk afhandling om ægteskaber mellem beslægtede i rette linie som forbudt ved naturretten, holdt under forsæde af berømt magister Peder Hvid af Olav Pedersen nordmand. Rostock hos Martin Cramer 1719). Det har været et stykke hen på 1719, at Hojers diagramma nåede frem til fædrelandets klippekyst, der beredte sig til at lade det strande. Holberg erklærer kun at have påtaget sig kritikerhvervet for den første del af det, den naturretlige udvikling, og hertil hentyder hans titel, medens han overlod det teologisk forargende til teologerne, og deres talstærke opmarch var ikke så hurtig. Med hensyn til sprogbrugen må her bemærkes, at når Hojer havde talt om guddommelig lov, rummede dette også den egentlige naturret (*lex nata den fødte lov*), da den skyldes Skaberen; denne modstilles den positive guddommelige lov, der er nedfældet i den hellige skrift.

Til indledning vil det være på sin plads at referere Hojers skrift, hvis kap. I rejser det spørgsmål, om der til grund for lovgivninger-

nes almindelige forbud mod ægteskaber formedelst slægtskab eller svogerskab i de nærmere grader findes nogen guddommelig af menneskeligt skøn uafhængig lov. Efter i korthed at have afvist nogle anskuelser, der ikke fremkom med reelle argumenter for et sådant forbud, sondres der mellem forbindelser i sidelinien og i den rette linie. For de første — søskende, søskendebørn osv. — findes ingen sådan lov. Herom er der enighed, og det kan oplyses ved historiske og bibelske eksempler navnlig menneskeslægts udbredelse gennem Adams afkom, der foregik på denne måde. Hvad den lige linie angår, kan der blandt forfatterne opregnes både tilhængere af en lov om forbud såsom Grotius og Pufendorf og modstandere såsom Thomasius, og til de første vil man også have henregnet selve folkeslagene. For deres standpunkt anfører tilhængerne 1) den naturlige følelse af afsky ved slige forbindelser, der også findes hos dyrene (Grotius), eller det siges, at begrundelse ikke behøves (Justinian). Pufendorf fremhæver 2) en naturlig skamfølelse og dernæst 3) »forvirring i navne og pligter«, idet ægteskabeligt samkvem vil ødelægge de forældreforhold normale følelser af henholdsvis autoritet og ærbødighed, medens ægteskab betyder lighed og fortrolighed. Sokrates har desuden 4) fremhævet, at aldersforskellen betyder fare for intet afkom eller et svagt og skrøbeligt afkom.

For omtrent 30 år siden, siger Hojer, begyndte disse argumenter af de fleste at blive draget i tvivl, og de har heller ikke den vægt, at de kan gøre hine ægteskaber til skændige, selv om de — som han nedenfor vil komme tilbage til — belærer om, at de er mindre sikre, rolige og hæderlige end de med fremmede indgåede. Med hensyn til det fra folkeslagenes holdning hentede argument må han herimod sætte de oplysninger, man har om skikkene i omtrent hele det antikke Asien, hvor forældreægteskaber fandtes tilladelige og hæderlige. Således var det hos perserne, i Østen og i Lilleasien. Euripides erklærer: således er det i hele den barbariske verden, at faderen blander sig med datteren, sønnen med moderen og søsteren med broderen, uden at nogen lov forbyder det. Den græske gudelære er fuld af eksempler herpå, og det må forudsættes, at det ikke fandtes stødende for følelsen. Herpå tyder også udtalelser fra rejssende i nutiden. De græske og romerske forbydende love turde derfor bero på påvirkning fra jødisk eller ægyptisk side. De opregnede 4 modgrunde imødegås således: følelsen af afsky må ikke nødvendigvis føre til opfattelsen af skændighed. Hvor mange ting indgyder os ikke afsky, uden at vi forbyder dem? Det livsfarlige afholder ikke fra at foretage mange handlinger, skønt døden afskyes. Hin afsky har også kun sin oprindelse fra opdragelse og påvirkning. At den ikke behøver at være tilstede, ses af dyrenes adfærd, som man

har villet påberåbe sig, de firfødtedes såvelsom fuglenes, især de tammes. Eksempler findes ligeledes fra menneskenes verden også de kristnes. Om den medfødte skamfølelse gælder det samme. Skulde skamfølelsen være bestemmende, kom man til forbud overfor alle kvinder. Den landlige almue har ikke denne følelse. Man skammer sig også for at lyve, uden at det derfor er forbudt. Til argumentet om forvirring i navne og pligter svares, at der også mellem forældre og børn kan være den højeste fortrolighed og omvendt mellem ægtefæller ærbødighed og herredømme. Herpå er der daglige eksempler, uden at det siges at stride mod naturens love. Man kan også nævne en regerende dronnings forhold til sin mand eller en konges til sin mor. Hvis en søn ægter sin stedmors mor, bliver han på en vis måde sin fars svigerfar osv., der skabtes altså forvirring, men noget forbud udstedes dog ikke. Til Sokrates' indvending bemærkes, at aldersforskellens størrelse beror på omstændighederne, og at forbudet eventuelt måtte gælde ældre personers ægteskab i det hele; spørgsmålet om skadelighed af »indavl« berøres ikke. Han supplerer dette med træk fra Bibelen: Juda indgik forbindelse med datteren. Thamar, der derved blev stammor til den slægt, hvortil selve Frelseren hørte, og det omtales ikke som illegitimt; det samme gælder Loths forbindelse med sine døtre. Blodskam fordømmes ikke i det nye Testamente og medtages ikke i de kødets synder, der opregnes i Romerbrevet. I Korintierbrevet I kap. 5 tales der om en søn, der krænkede sin far ved sit forhold til moderen.

Han slutter I kap. således: »For nu at samle de spredte udviklinger: da ægteskaber mellem børn og forældre hverken hos de antikke folk eller hos de nyere, moralske eller barbariske, har været fordømt, og der ikke kan fremføres nogen solid fornuftgrund mod dem, ejheller findes spor hertil i skrifterne, men de snarere stemmer overens både med de gamles skikke før Moselovene og de fleste senere nationers og med ægteskabets af naturen foreskrevne formål, ses slige ægteskaber ikke at stride mod naturens ret og ikke at være usædelige og utilladelige på en sådan måde, at, om de finder sted, selve naturen foreskriver, at de skal være ugyldige, skændige og værdige til straf og vanære.

Man lad mig dog ikke fordølge dette: jeg tilstår aldeles, at disse ægteskaber fornuftigvis må frarådes som mindre hæderlige og sømmelige og ikke fremmede for dyden, selvom forbudet mod dem ikke overdrives og hævdes med livsstraf. Thi det strider helt med hæderlighed at vække andres lidenskaber ved sit eksempel, så at andre krænkes derved, og at man selv også senere drages ind i vanære og et ulykkeligt liv. Begge dele gælder om ægteskaber mellem forældre og børn, hvorved brødre og søstre, naboer og alle vækkes

så meget mere til hjemlige kærlighedsforbindelser, jo sjældnere dette forekommer. Der vil være utallige, der stødes ved en sådan forening, der er en frugtbar mark for tvistigheder, uvenskaber, bagvaskelser hjemme og ude. Selve forbindelsen vil være lidet rolig, når faderen måske i dårligt lune kræver ejendomsret til noget, der tilhører en datter eller søn af moderen, eller bebrejder hustruen noget, han som dreng har fejlet med. For ikke at tale om den begrundede frygt for den i Korintierbrevet omtalte horsbrøde eller drab på ægtefællen eller forældre, hvis det tillades at bestige faderens ægteseng eller at forenes med faderen i moderens sted. Disse og uendelig flere grunde forklarer tilstrækkeligt, at de borgerlige love overalt retfærdigt og klogt bekæmper disse forbindelser med strænge straffe og at den, som hengiver sig dertil, må trælle hårdt for sin vellyst, når han var letsindig med sit hæderlige navn og fremmed for dyden ved at bortkaste hæderlighed og sømmelig livsførelse. Hvad derfor naturens ret hverken forbyder eller pålægger, det belærer dyden om at være uhæderligt og usømmeligt og at skyldes en svaghed. De borgerlige indretninger forbyder det med rette og hæmmer det med alvorlige straffe.«

Man skulde tro, at dette var en klar og iøjnefaldende udtalelse, der måtte afsvale den indignation, diagrammets titel kunde have vakt. Når der i udtalelsens første led tales om »ægteskabets af naturen foreskrevne formål,« må til oplysning tilføjes, at ægteskabet i det 18. århundrede almindelig efter Wolfs naturret fra 1740erne defineredes som en forbindelse med det formål at avle og opdrage børn, H. Øllgaard: A. S. Ørsteds betydning (1887) 100, og ved opdragelse behøver der kun at være tænkt på de første 7 år. Fra dette naturens formål fører der ingen logisk linie til et forbud mod forældreægteskabet, da også dette kan fremme hint formål. Af de opstillede 4 modgrunde kunde ialtfald kun den fjerde komme i betragtning, men til at bære fordømmelsen af blodskam vilde den være for svag. Grundene under 1—3 er inde på noget rigtigt, men der tænkes ved dem kun på selve parterne. Hvad der skal peges på, er de hensyn, der virker overfor andre: de øvrige i søskendeflokken, fjernere familie, naboer osv., når parternes hæmningsforestillinger under nr. 1—3 ikke slår til. Disse andre kan ægges, forarges og i det hele forstyrres ved det forefaldne og har krav på fred. Hojer bringer altså det nye: negativt at drage den nævnte slutning, der berøver forbudet sin egentlige naturretlige sanktion, positivt at opstille de reale hensyn, der fra et mere omfattende synspunkt er diskvalificerende og kræver lovgivning. Hans realistiske metode gav gode løfter for hans senere virksomhed som juridisk professor.

Til denne første part var det altså, Holberg begrænsede sig. Hans

skrift, der findes oversat i Boyes Holbergiana (1835) III 122, tager ikke selv undersøgelsen op men samler resultatet i denne betragtning: hvad alle folkeslag har antaget for at være afskyeligt (og det uden at nogen særegen grund lader sig opdage, der kunde forlede dem til at antage sligt), det må være stridende mod naturen. Han fortsætter med nogle udviklinger om polygami som en mindre ondartet foreteelse. At Hojers standpunkt er ugudeligt, lader han ikke sine læsere i tvivl om. Den citerede slutningsbemærkning i kap. I kan han dog ikke lade uomtalt, og den fremkalder fra ham den snusfornuftige bemærkning, at så var der jo ikke nogen ulykke i, at folk også anså det for imod naturens ret, men han lægger hertil den perfide udtalelse, at Hojer sikkert vilde vove sig langt videre, hvis han befandt sig i en stat med større talefrihed, end vi her i vort Norden finder sundt. Hvis denne opfattelse vandt tiltro, vilde Hojer ikke kunne klare frisag under en kommende forfølgning. Holbergs hovedinteresse synes at være at komme med spydigheder og formaninger og om mulig latterliggøre Hojer: »så stor er eders nyfigenhed, så blind eders forfængelighed, at I tilsidesætter ære og rygte og velfærd, når I kun kan passere for lærd og sindrig.« Han sammenligner ham med Don Quixote, der krigede mod alle: først lægerne, så historieskriverne, nu teologer og jurister. Det næste skal vel være matematikerne. Men en dværg kan ikke føre krig med kæmper — og således videre. Holberg var selv beundrer af Thomasius, hvad man ikke efter dette skulde tro.

Det stod endnu tilbage for Hojer at rede emnet ud af tidens kirkelige, mere eller mindre mytologiske forestillinger. Uden unødigt at anfægte forestillingen om den lovgivende Gud eller personligheder som Adam, Noa og Moses tager han dette op i det følgende. Det lærtes almindeligt af mange, at en række fundamentale love for menneskeheden var grundede allerede fra skabelsen. Ægteskabet mellem Adam og Eva skulde indeholde normer om monogami og livsvarighed og når det var udtalt, at manden skal forlade far og mor, skulde der i disse ord ganske uklart ligge et forbud mod forældreægteskab. Af Noa, Moses og Kristus var disse bud fornyet. Han indvender herimod, at en sådan lovgivning tor at have virkelighed måtte foreligge i en ydre form, der sikrede den mod at gå i glemme, og som bragte den ud til alle, men dette mangler. Om nogen almindelig positiv guddommelig ret kan man derfor ikke tale. Samme resultat kommer han til overfor den af de fleste nærede anskuelse, at 3. Mosebog, blandt hvis regler blodskamsforbudet findes, må betragtes som en til alle rettet guddommelig lov. Dette følger både af nysnævnte betragtning og af en nærmere undersøgelse af budene, som de foreligger. Kun til jødefolket er budet givet. Kap.

VI skal vise den kristne kirkes og de lærdes samtykke til ægteskaber i sidelinien. Han har samlet dette materiale ud fra sin historiske interesse og for at sætte tanken i bevægelse i frisindet retning.

Afhandlingen slutter med et interessant sammendrag. Hvad der ikke stemmer med skik og brug, udvikler han her, plejer at rammes med fordømmelse især af dem, der mangler evne til at dømme om slige ting. Disse diktatorer hører næppe på de grunde, hvorpå man støtter sig, og de kan ikke selv fremlægge noget bedre og sikrere, de kaster sig straks ud i kampen uden argumenter men med udskaelden (han citerer her et par verslinier). Og da allerede tidligere nogle, som gjorde krav på ikke at holdes for folk af sekundær betydning, hvad den guddommelige visdom angår, har haft noget sådant for skik, må dette forebygges, at ikke også dette bidrag fra mig skal fordømmes af disse ringe censorer. (Her må måske antages at være sigtet til angrebene på hans Danmarkshistorie, hvorfra følger, at diagrammet først er trykt færdigt i 1719 efter Holbergs første angreb). Ligesom jeg aldrig har gået ud på at støde forstandige folk, vil jeg altid gøre meget ud af disses moderate formaninger.

For det første: skønt jeg tilstår at afvige fra adskillige mænds meninger, hvis navne jeg i andre forbindelser ærer, hævder jeg dog ikke at kæmpe mod de sandheder, som udgør grundlaget i selve den kristne tro og de i vore kirker antagne læresætninger. Og skønt jeg nægter, at de heromhandlede ægteskaber enten ifølge naturlig eller guddommelig universel lov er usædelige osv., tilstår jeg dog, at navnlig de mellem forældre og børn indgåede efter selve fornufte (ex ipsa ratione) er uhæderlige og stridende mod privat eller offentlig rolighed. Men i højere grad er de stridende mod den kristelige renhed og fuldkommenhed. Derfor, udvikler han, vilde han aldrig tilråde en sådan forening, men når den er indgået og der var væsentlige ulemper ved en senere skilsmisse, vilde han ikke tilråde en sådan men virke hen til den anskuelse, at denne tilstand i sig selv ikke mishager Gud, og at ægtefællerne, der elsker hinanden, roligt kunde leve videre. Dette er dog kun teoretisk tale, thi det må erkendes, at det fra den borgerlige lovgivnings standpunkt er klogt og retfærdigt at trække grænsen snævrere og at udstede forbud både gældende for den rette og delvis for sidelinien. Herfra kan der så blive tale om dispensation, men det bør kun ske af skellig grund. Som sådanne tilfælde nævner han ved fyrstelige ægteskaber, at valgmulighederne kan være indskrænkede, eller at særlige fordele for staten kan være afhængige deraf. Hertil føjes en note, der som illustrerende eksempel af beslægtet art nævner Luthers og Melanctons godkendelse af Filip af Hessens dobbeltægteskab, Folkenes Historie IV (1909) 475. Dernæst kan der være tilfælde,

hvor de pågældendes samliv allerede er så nært, at de på uoprettelig måde vilde blive såret ved lovens opretholdelse.

Thi når tingene forholder sig således, slutter han, anser jeg det for retfærdigt og fromt at indrømme det, som Gud aldrig uden videre har fordømt, og her at tolerere, hvad jeg i andre tilfælde hverken roser eller tror lettelig bør indrømmes, dog således at det påses, at ikke ved den meddelte frihed enten blufærdigheden i hjemmet eller den ydre rolighed udsættes for fare, med få ord: at de borgerlige love både mildnes og iagttages efter eksempel i den for jøderne givne guddommelige lov, så at dyden i de private forhold og i de offentlige ro, enighed og lykke for folket bliver fremmet og bevaret. Disse hans slutningsord bærer vidne om alvorlig og saglig overvejelse af et emne, hvis ømtålelige karakter han har haft for øje, samtidig med at han ikke har kunnet respektere de mærkelige ideologier, der udenfor jødedommen søgte at aflukke horisonten og at bringe problemet udenfor real diskussion, hvilket lettedes ved mangelfuld historisk viden om emnet. Det er noget nyt, når han her kommer ind på muligheden af dispensation efter konkret foreliggende omstændigheder. Det er utvivlsomt et alvorligt ment arbejde, der også løste en tidsbestemt opgave indenfor studiet. Nogen »flot tone«, Rm II 319, stødte jeg ikke på, muligvis s. 18 note, hvis man synes så.

Set med nutidsøjne har det lighed med moderne etnologiske undersøgelser af afvigelser fra den monogamiske ægteskabstype (polygami, polyandri, konebytning Kaj Birket-Smith: *Kulturens Veje* II (1942) 19). Det har på lignende måde bestået i indsamling af psykologiske og sociale data om afvigelser med den virkning at give ham en friere vurdering uden dog at anfægte lovgivningen. De to nye bidrag til vor litteratur, Danmarkshistorien på tysk og diagrammet på latin, kunde skønnes at være udgået fra samme åndelige værksted. Uden at være revolutionerende overfor de borgerlige værdier, tværtimod opbyggende, gik begge ud på at betragte emnerne fordomsfrit og fra en ny side. Forfatteren har i det sidste arbejde allerede mærket modstanden og søger ved at præcisere sin opfattelse at besværges en kommende storm.

Inden årets udgang kom den af Holberg bebudede og ønskede teologiske indskriden, der viste sig at være af alvorlig karakter. Sjællands biskop C. Worm, fakultetets præses, indberettede 30. december til kongen om det i residensstaden indbragte skrift, der indeholdt en meget farlig og forargelig mening og var sammenskrevet af en mand, der var lem af Universitetet og af dettes stipendier

havde fået hjælp til sine udenlandske rejser.¹⁾ Med vrang og forargelig fortolkning af den hellige skrift var det udviklet, at ægte-skaber mellem selv de nærmeste beslægtede og besvogrede ikke var forbudt ved naturretten eller nogen alle mennesker forbindende Gudslov. Andragendet, der havde været ledsaget af en tysk eks-trakt, affødte 23. februar 1720 kgl. ordre til at indkalde Hojer for det teologiske fakultet, afkræve ham oplysning om, hvor og af hvem skriftet var trykt, afhøre ham om hans vedkendelse og afgive betænkning »med forderligste«. Ganske hurtigt kom dette dog ikke i stand, da det i første omgang ikke lykkedes parterne at komme på talefod, uden at grunden nøjagtig kan ses. Indberetningen af 12. maj om mødet giver indtryk af, at Hojer havde forlangt skriftlig forhandling, hvad fakultetet ikke mente at kunne tilstå ham, og re-skript 18. s.m. tiltrådte dette afslag. Under tvang af arrest skulde Hojer mundtlig besvare stillede spørgsmål. Den 31. s.m. kunde der derpå indberettes om en den 28. stedfunden afhøring i 14 spørgsmål med referat af svarene og med vedføjet antegnelse af teologerne. Det indtryk, Hojer herved fik af vindens blæsen, tillod ham ikke at sidde passiv og han tilskrev 3. juni kongen for at klargøre, at han ikke havde tænkt på at unddrage sig mundtlig besvarelse. Han be-rørte, at biskoppen sad både som hans anklager og hans dommer, og anførte, at han ikke var gjort bekendt med teologernes menin-ger, hvorfor han udbad sig at få deres relation overgivet til erklæ-ring og tillige, at fakultetet suppleredes med nogle fornuftige juri-ster. Iøvrigt hævder han ikke at have skrevet mod den hellige skrift, at have medhold hos ældre teologer og stedse at have frem-hævet det borgerlig utilladelige i blodskam. Sagen drejer sig om en undersøgelse af den egentlige naturrets omfang. Reskriptet af 7. juni gik imidlertid ud på, at man var klar til at optage sagen til af-gørelse. Der ønskedes oplysning om mulige fortilfælde og iøvrigt betænkning og forslag.

Rørdam, hvis referat af aktstykkerne om diagrammets behand-ling findes i II 319—59, har meddelt spørgsmål og svar, men ikke antegnelserne, der ifølge ham s. 330 findes i Konsistoriums arkiv. Detaillerne må her forbigås. Hojer udtalte sig med fasthed, henstil-lede historiske spørgsmål som gisninger, fastholdt den så ofte ud-talte grundtanke og i begrebsbestemmelsen skelnede han måske en kende skarpere mellem den strikte snævre forståelse, der førte til tilladeligheden, og en mere rummelig, der under naturret også med-tager det moralske og anstændige, hvis standpunkt er som den bor-

¹⁾ Nemlig stipendium Finckianum 100 rdl. årlig, Danske Samlinger 1. r. III 370.

gerlige lov. Fra det gamle testamente drøftes emner som Juda og Thamar, Loth og hans døtre; ved spørgsmål 12 om Adam og Eva udtalte han i forvejen at have meddelt de fleste af de tilstedeværende at have ændret sin anskuelse dog uden at kunne finde sin første mening farlig eller urimelig.

Undersøgelsens første afsnit, det rent teologiske, var nu ved afslutningen, der kom til at foreligge i indstilling af 14. juni 1720, underskrevet af C. Worm, H. Bartholin, H. Steenbuch, J. Trellund og S. Lintrup. Om to af dem, Worm og Steenbuch, er det oplyst, at de stod i nært forhold til F. Rostgaard. At enighed og fordragelighed ikke var fremherskende egenskaber mellem disse kolleger fremgik af det foran s. 23 omtalte brev. Men i det yngste medlem Lintrup havde Hojer sikkert en forbundsfælle, en mand, der havde tillid til alvoren i hans bestræbelser, og en mand, der måske var mere humanist end teolog, se foran s. 21. Ganske sikkert har han på tomandshånd gået afhandlingen igennem med ham og vundet ham for sine synspunkter, selv om Lintrup godt kunde se mangler ved arbejdet. Efter en bemærkning om, at der ikke for fakultetet havde foreligget noget fortilfælde, kom dets enstemmige forslag til at lyde på, at skriftet burde forbydes i kongens riger og lande. Men iøvrigt delte man sig. Et mindretal, men de to fornemste, Worm og Bartholin, foreslog Hojer forvist fra kongens riger og lande, altså sendt til Tyskland, de andre tre udgjorde flertal for at indkalde ham påny til en fornyet forhandling; der nævnes en af ham indsendt missive af 8. juni.

Sådan gik det dog ikke. Straks efter, 17. juni, fik det teologiske og juridiske fakultet ordre til at træde sammen og afgive betænkning om sagen og om den samtidig regeringen tilstillede memorial af s. d. fra Hojer med bilagene A, B og C, men disse papirer findes ikke. Tiden går hen til 12. juli, da Hojer takker kongen for medtagelsen af det juridiske fakultet. Han har forgæves ventet på underretning fra biskoppen om, hvad der endnu forekom betænkeligt, og han har til sin store bekymring hos de to juridiske professorer erfaret, at de ikke har modtaget nysnævnte dokumenter, betegnet som apologetiske spørgsmål og aktstykker. Han var også bekymret over, at Lintrup, der var udnævnt til biskop i Viborg og kun endnu vilde opholde sig 14 dage i byen, som særlig kyndig kunde gå ud af dommerrækken. Han andrager derfor om, at hans apologetiske spørgsmål forelægges alle, at Lintrups skøn indhentes, at teologerne modtager hans skriftlige erklæring over de tilbageværende spørgsmål og erklærer sig enkeltvis. Som særlig autoritet beder han justitsråd Amthor, den kgl. historiograf, tilkaldt. Hojers skrivelse af 3. juni, der tilsyneladende var forbigået i tavshed, havde alligevel

bragt sagen ind i et andet leje, og han var ufortrøden i sit fortsatte forsvar. Ikke alle akter er bevaret, men det ses, at sagen overfor den mægtige teologiske instans endte med en lemfældig kompromisløsning, der endda ikke krævedes gennemført. For Hojer vil denne kamptid have været fuld af spænding, og billedet af Masius som repræsentant for teologisk fanatisme vil have svævet ham for øjnene. Opbrænding ved boddelen var der ganske vist ikke tale om, men om forfatterens forvisning fra kongens riger og lande! Men i en vigtig retning nemlig overfor kongen, der måtte lægge mærke til hans berettigede indvendinger mod de vistnok heller ikke kongen særlig sympatiske gejstlige, vandt han terræn og det var kongen men ikke Holberg og dennes kreds, der rådede for hans fremtid i Danmark. Straks efter appellen til kongen af 12. juli, nemlig 15. s. m., ændredes den sidste ordre om sagens behandling derhen, at medlemmerne af det juridiske fakultet skulde indgive deres betænkning om alle dokumenter og stillede spørgsmål og på samme måde biskop Lintrup inden afrejsen til Viborg. Det teologiske fakultet skulde »over alle endnu havende Sonpcons imod bem. Bog« modtage Hojers skriftlige erklæring og derom enkeltvis afgive betænkning til kongen. Fortegnelsen over det i så henseende bevarede stof ser således ud: 22. juli 1720 afgav Bartholin sin betænkning, der findes i R. Nyerups Langebekiana (1794) 396, 16. september afgav Lintrup erklæring. Under 31. (!) september er opført en af Hojer affattet allerunderdanigst apologi og samtidig en meget udførlig redegørelse fra ham overfor kongen om sagens hele gang. Endelig er der 1. november 1720 kgl. reskript til det teologiske fakultet om sagens afgørelse.

Af Bartholins votum har Rørdam kun aftrykt et bonmot, der minder om Holbergske vendinger: »Autor er Medicinæ Candidatus, gid han efter Apostelens Formaning vilde blevet i det Kald, i hvilket han er kaldet, at man ej skulde sige det om ham, som Basilius Magnus sagde til Kejsereus Kok, at han blandede sig i theologiske Disputer, i den Sted han burde passet paa sit Kjøkken: Tuum est de pulmentis cogitare, non dogmata divina decoquere« [din sag er det at tænke på køkkenets lækkerier ikke at mørkoge de guddommelige dogmer]. Bartholin, der 5 uger før stemte for forbud og landsforvisning, konkluderede nu med at »nedfalde« for majestæten og til dennes egen høje skønsomhed indstille, om det må tillades Hojer med sit forargelige skrift således at skamfærde den smukke arborem consangvinitatis [blodsslægtskabets træ], at det kan være tilladt at indpode toppen af træet i roden o. s. f. På den ene side afstod han altså fra et konkret forslag, på den anden forvanskede han sagen ved at bortse fra Hojers borgerlige fordømmelse af den

omtalte »skamfærd«, som han imidlertid havde begyndt sit votum med at anerkende. Han havde hæftet sig ved slutningen af skriftet, hvor der antydes en dispensationsmulighed i overordentlige tilfælde. Altså, siger han, kan det efter naturretten hæderlige fraviges, idet den borgerlige lov er den øverste, men det vil sige, at der ingen naturlig lov er til. Hvad angår den skriftmæssige side af emnet arbejder forfatteren, siger han, med eksempler, hvor der behøvedes en regel. Den beklagelige stridighed mellem jurister og teologer på dette område kommer han ikke udenfor, men den bliver det for vidtløftigt at gøre rede for. Jeg siger som fordem Polydorus Virgilius: Non secus isti jureconsulti aliquoties detorquent sacras literas, quo volut, ac sutores sordidis solent dentibus extendere pelles [disse jurister trækker mangan gang de hellige skrifter, hvorhen de vil, ikke anderledes end skomagerne plejer at strække sko-remmene med smudsige tænder]. Teologen efterlader som sagt mest af alt indtrykket af en Holbergs advokat.

Omtalen af Lintrups votum udsættes, da det blev grundlag for resolutionen.

I forsvarskriftet af september 1720 sættes i spidsen, at han må gå fri for tiltale for så vidt hans fremsatte meninger ikke strider mod den hellige skrift og vor kirkes symbolske bøger eller er farlige for staten og den kristne sædelære men endog forlængst har været hævdet af mange og store evangeliske teologer og jurister ja af hele Lutherske universiteter, konsistorier og retter. Han fremhæver, at man ved tyske universiteter mellem jurister og filosoffer med fuld frihed og uden at vække forargelse diskuterede hele denne emnekreds. Derimod havde de københavnske teologer leveret en ganske ny praktisk kommentar til apostlenes lære om med sagtmødighed at bringe de fejlende på rette vej, hvilken formodentlig skulde lyde således: man skulde uden grund beskyldte dem for en hoben gruelige ting, derpå sværte dem tappert for suverænen og alle kristne, derefter hverken lade dem vide, hvori og hvorfor de har taget fejl, allermindst bryde hovedet med deres bedre belæring, men kort og godt forlange af den verdslige arm, at de skal forvises af landet og deres skrifter brændes. Den art kommentar er meget evangelisk! Denne særlig kraftige passage er muligvis ikke tilgået kongen, da den mangler i et af håndskrifterne. Han gennemgår 13 anklagepunkter, gør enkelte steder indrømmelser men opretholder væsentlig sit standpunkt, idet han betoner, at spørgsmålet kun i mindre omfang var teologisk. Hans stadige beklagelse af manglende underretning om ankeposternes indhold må vistnok siges at være formel, siden han selv var istand til at sætte dem op som indledning til sine udførlige besvarelser. At fakultetet ikke udtalte sin mening overfor

ham, måtte være en følge af, at professorerne måske ikke samstemmede. Sidst i skriftet s. 85 var der en udtalelse om at gøre undtagelse overfor fyrstelige personer i overordentlige tilfælde. Den erkendte han var uklar og han præciserede herved ikke at have tænkt på de nærmeste grader af slægt- og svogerskab. Men i en note havde han mindet om, at Luther og Melanchton godkendte Filip af Hessens dobbeltægteskab med Margrete von der Sale.

I den samtidige redegørelse til kongen fortælles, hvorledes han straks efter den medicinske disputats tog til Helmstedt, hvor hans elever skulde studere jura. Hertil havde han tilknytning i tidligere studier i moral og naturet, hvori han var temmelig godt fremme, og for elevernes skyld kom han mere ind i faget og i forbindelse med stedets jurister og i det hele professorerne. Han lod sig overtale til stykkevis at udkaste sine tanker om grundlaget for ægteskabets retsforhold. En bogholder J. W. Meyer udbad sig efter opfordring af en Hojer bekendt lærd disse optegnelser, og efter forudgået censur af ministeriet i Lemgow lod han dem trykke i sin fars bogtrykkeri der i 1718. Hojer kunde så ikke gøre videre derved end sætte dedikationen til Holstein ind og nogle tilføjelser, hvoraf nogle blev borte andre anbragtes galt. Trykningen er i det hele mangelfuld. Det var et juridisk ikke noget teologisk skrift, forfattet og udgivet i Tyskland om sådanne emner, der daglig med største frihed ventileres på tyske akademier: »Ich stellte mich also auf 100 Meilen nicht vor, dasz unsere hiesige Theologi etwas dagegen würden zu sagen noch weniger aber zu klagen finden.« Da juridiske materier ikke gælder meget her, tog han ved sin tilbagekomst til København i september 1718 ikke over 4 eksemplarer [keine 4 Exemplaria] med hertil og af samme årsag er der før udgangen af 1719 ikke bragt noget eksemplar til salg her, men gejstlige har selv forskrevet sådanne med posten over Hamborg. I maj 1719 ønskede han af hensyn til sin lægepraksis at promoveres til doktor, men det blev forpurret af biskoppen, der påstod at der behøvedes en særlig kongelig tilladelse, der på grund af kongens rejse m. v. ikke kunde skaffes. Da diagrammet imidlertid var blevet kendt af messe-kataloger og indforskrevet af nogle, brugtes det til at berøve ham håbet om en virksomhed. Flere præster omtalte det med overdrivelser i prædikener; af den kgl. ordre af 23. februar 1720 fremgår, at biskoppen havde indsendt en ekstrakt af diagrammet, hvad han dog benægtede i offentligt fakultet. På grundlag af rygterne (man lægger mærke til, at han ikke nævner Peder Hvids dissertatio, som han åbenbart henregner til skandskrifterne) gik han i oktober 1719 til professor Trellund og derefter to gange til biskoppen med anmodning om at gennemgå skriftet med ham, så at han eventuelt kunde

nærmere forklare eller berigtige det. Dette afsloges dog, og biskoppen erklærede at han — »da en højere forpligtet ham« — måtte gøre indberetning til kongen. Hojer tilskrev ham på latin — med en kopi til Konseillet — om herved at gå upartisk frem, hvad han højtidelig lovede. I fakultetet har biskoppen erklæret kun at have berørt to punkter: at Hojer tillod forældre at ægte deres børn og at han nægtede berettigelsen af de almindelige vilkårlige (positive) love og følgelig al kristelig morals grundlag. Til bevis på disse to bitre klagers urigtighed påberåber han sig bl. a. betænkninger fra justitsråd Reitzner og professorerne Steenbuch og Trellund. Derefter beskrives de to møder i fakultetet med fremhævelse af, at biskoppen, der ene førte ordet, ikke tilkendegav sine anskuelser, og at man afslog ham såvel at skrive noget op som at give en sammenhængende redegørelse for sin sprogbrug. Den 9. juni har han udførlig tilskrevet dem på latin — med kopi til Konseillet — med anmodning om at erfare deres udsættelser, dog uden svar. Han er bekendt med voteringen af 14. juni. Han mener, at Lintrup ønskede ham gjort bekendt med ankeposterne, endvidere at juristerne har voteret, og endelig beretter han om forhandlinger med teologerne gennem Steenbuch, der førte til, at han besvarede de oprindelige 14 spørgsmål skriftlig, hvilket han efter et mundtligt colloquium med biskoppen og Steenbuch måtte uddybe. Nu mener han at alle teologer har erklæret sig. Den 9. sider lange energiske udvikling kunde have fortjent gengivelse i sin helhed.

Som nævnt kom afgørelsen 1. november 1720, følgende Lintrups¹⁾ votum. Bogen forlangtes omtrykt og undergivet censur af de to fakulteter. De »mørke og anstødelige steder« — hvilke de var, opgaves ikke — skulde forklares ligesom næstsidsste paragraf. Iøvrigt skulde han klarlig tilstå sin afsky for blodskam og i en fortale beklage at have givet anstød mod sin hensigt. Skriftets titel skulde være tydeligere. Mærkeligt nok tog Hojer ikke dette sidste virkelig begrundede krav i betragtning f. eks. ved at ombytte ordene »jure divino non prohibitis« med ordene »jure naturali stricte sic dicto non prohibitis«, da han i marts 1721 omskrev afhandlingen, Rm II 354. At han omskrev den var nødvendigt efter kongebudet. At bogen ikke blev trykt her i landet, hvor ingen interesserede sig for den, og hvor den oprindelig ikke havde været trykt, var ligeså naturligt. Man kom vel til den erkendelse, at forudsætningen for nyt optryk med censur var, at Hojer ønskede at få bogen frem her, men

¹⁾ Ved sagens omtale i Den danske Kirkes Historie V (1951), der betonr forholdet mellem Bibel og naturen men ikke Hojers dobbelte begreb om denne, hans egentlige skanse, henføres afgørelsen s. 69 (Johannes Pedersen) til professor Trellund.

et sådant ønske kunde han ikke nære. Det konkrete spørgsmål om ankeposterne var blot skudt hen til fremtidig afgørelse.

Også denne storm havde Hojer da redet af. Selv når man gør sig umage for at give tiden, hvad dens er, må man finde autoriteternes fjendtlighed mod forfatteren overdreven. Men den surhed, der havde mødt historiebogen, havde ikke noget blivende holdepunkt, og denne bog gik derfor en respekteret fremtid i møde. »Med alle sine Urigtigheder og altfor store Korthed er det dog en god Haand-bog«, skrev P. F. Suhm, Sml. Skr. IX (1792) 98, og A. D. Jørgensen, 40 Fortællinger (1882) 299 betegnede den som »en ypperlig lærebog i fædrelandets historie«. Diagrammet var og forblev en fremmed fugl i litteraturen, det var et produkt, som kun de færreste kendte anderledes end rygtevis, og et rygte om, at Hojer i sin ungdom havde fremsat højst farlige og letsindige anskuelser, har næppe forladt ham i levende live — måske ikke engang efter hans død. Selv vendte han ikke tilbage til emnet med forsøg på at retlede opinionen, og han brød sig ikke om at benytte den anviste vej til en ny offentliggørelse. Skønt Hojer så at sige havde sat advarselstavler op på afhandlingens terræn med oplysning om sin »virkelige mening«, så kunde man ved spredt læsning nok få noget andet ud af bogen og i hvert fald — som Holberg — rejse tvivl om oprigtigheden af disse proklamationer. Ve den, fra hvem forargelsen (også rent faktisk, uden skyld) kommer! Når den fornødne stemning er tilstede, gælder forargelsen som sin egen retfærdiggørelse. Så langt kom det dog altså ikke.

Her skriver Rørdam I 344 at have fået en stærk formodning om, at diagrammet egentlig var beregnet på at afgive en art forsvar for Frederik IVs forargelige dobbeltægteskab, og han mener også, at det er det, Hojer kunde takke for redningen. (»Intet Under derfor, at han slap så vel derfra, skjønt Theologerne fnyste derimod«). Beretningen om, at trykningen halvvejs skyldtes bogtrykkersønnens nævenyttighed, tyder dog ikke derpå, og når tolerance overfor fyrstelige illegitime forbindelser nævnedes, var det med fremhævelse af, at stærke politiske nødvendigheder kunde ligge bag, hvilket ikke var kongens tilfælde. Det skal dog ikke bestrides, at fremdragelsen af Luthers godkendelse af Filip af Hessens dobbeltægteskab, hvis den bemærkedes af kongen, kunde føles som vand på hans mølle ¹⁾, og at i det hele den mere verdslige betragtningsmåde af disse anlig-

¹⁾ Det er ikke uden interesse at se, at L. Nørregaard i *Naturrettens første Grunde* (1784) 281 om polygamiet udtaler, at der ingen grund findes til at anse det som stridende mod den blotte naturens ret, da en mand med flere koner kan opnå ægteskabs hensigt, men tilfældige omstændigheder kan gøre

gender måtte tiltale ham. Han var sikkert under undersøgelsens gang imødekommende overfor Hojer, der opnåede at få jurister med og at dele kollegiet i enkeltvoterende, så at et overbærende forslag kunde foretrækkes. Hojer forstod at tale sin sag på en måde, der gjorde indtryk, og kirkeligt var der afstand mellem kongen og biskoppen. Hertil kan man lægge den støtte, som Hojers patron Holstein sikkert har bestræbt sig for at yde sine sønners tidligere lærer og forfatteren af det ham tilegnede skrift, og dette var ikke mindst en garanti for hans moralske gehalt. Men biskop Worm havde sikkert med stor alvor lagt an på at få en kættersag ud af aktionen og forligte sig kun tøvende med udfaldet, se nedenfor. Ved en »højere personlighed«, der havde forpligtet ham til at rejse anklagen, foran s. 53, vil man med stor sandsynlighed gætte på den ham nærstående Fr. Rostgaard. Manglende offentliggørelse kastede et slør over hele sagens forløb, således også over, om Hojer havde måttet »tilbagekalde« noget. Derved var intet at gøre.

Også over selve skriftet har der for et ikke latinlæsende publikum hvilet et slør, der først hæves ved foranstående gennemgang af det, og dette har måttet bidrage til at stille forfatteren i et usikkert lys. Man har ikke indtryk af, at vor meget latininteresserede litteraturhistoriker Vilh. Andersen har stiftet nøjere bekendtskab med den Hojerske tekst. Han nøjes med at påsætte den etiketten »Montanus-Dialektik«, a. st. 301, tilfreds med at have placeret forfatteren i forhold til Holberg, der for ham er den absolute hovedfigur, og trods norsk afstamning og opvækst danskeren fremfor alle, medens Hojer er holsteneren, s. 987. Et studium vilde have belært om, at bogen leverede en juridisk undersøgelse på reelt grundlag i modsætning til eksisterende begrebs-dialektik. Denne undersøgelse var i pagt med en tidsstrømning, og dansk litteratur havde næppe overflod af sådanne. Vor juridiske litteraturhistorie, der fremstilles i Frantz Dahls »Hovedpunkter« i Festskrift ved juridisk eksamens 200 årsdag i 1936 s. 121, betoner derimod stærkt den tids-historiske baggrund men uden nogen høj vurdering af denne. Skriftet betegnes som en naturretlig kraftpræstation i tidens — Thomasiaus' — almindelige maner og som et ægte eksempel på de tomme og ørkesløse spekulationer, der den gang som en ikke ualmindelig sport gik ud på fra naturretlige udgangspunkter uden hensyn til det historisk givne endsige til etiske betænkeligheder at føre bevis for, at ældgamle retssætninger an sich ikke kan opretholdes. Iøvrigt findes skriftet »udæskende men lidet originalt«.

sig gældende (jalousi, had), så at polygamiet er stridende mod den perfekte naturens ret (hvorefter det større gode bør foretrækkes for det mindre).

Hvis historisk interesserede i forvejen havde været tvivlrådige overfor meningen med diagrammet, måtte denne autoritative udtalelse bekræfte det af Vilh. Andersen bibragte indtryk af charlataneri, der nu var stemt i en dybere tone af moralsk indignation. De godt 200 år, siden professor Holberg og biskop Worm spillede ud, er gået sporløst hen over de to nutidsprofessorer, men lærdoms-sædets overensstemmelse med sig selv gennem århundreder er i dette tilfælde ikke beundringsværdig. Når Dahl fremhæver, at Thomasius naturretligt godkendte dobbeltægteskab, var forholdet ifølge Kofod Anchers Kort anvisning især for en dansk jurist ang. lovkyndighed etc. (1755) 43 imidlertid, at han senere havde frafaldet denne mening, idet han sondrede mellem de guddommelig satte universelle love og hæderlighedens og sømmelighedens love, og de sidstnævnte lod han ramme bigamiet. Denne sondring var netop Hojers. Når han på titelbladet benægter et guddommeligt ægteskabsforbud mellem nærbeslægtede, henregner han hertil 1) universelle fra Adam udledede love, 2) de for jøderne givne mosaiske love, 3) en lov naturretligt udledet af ægteskabets formål. Den naturretlige forbudsregel, hvis begrundelse han leverer, giver han ikke navnet guddommelig ialtfald ikke på dette sted. Når titlen kunde misforstås, gav indholdet dog retledningen, og for nutiden, der har forladt disse begrebsbestemmelser, er det belærende at se, hvordan reelle juridiske tanker arbejder sig ud af vilkårlige begrebers vildledning.

HOJER OG HOLBERG

Holberg vilde have været en grundpille i dansk litteratur, selv om han kun havde udfoldet sig i det alvorlige fag med sine historiske værker, sine epistler m. v. Men først hans arbejder for den danske skueplads og i bunden stil, inspireret af den glade muse, rykkede ham ind til midtpunktet af vort åndsliv. Skal man tro hans egne antydninger i 1. levnedsbrev, har han ingen anden at takke for denne udvidelse af sit virkefelt end netop Andreas Hojer. Han var nemlig, skriver han, i sine to fingerede Regensdisputatser kommen ind på at udtrykke sig med lystighed. Det bevirkede et omsving hos ham til at gå videre i samme retning, og inden han så sig om, begyndte Peder Paars at udkomme. Når det er så, kan der ikke frakendes Hojers to skrifter den betydning at have bibragt vor litteraturs førerskikkelse det stød, der bragte ham ind på digter-

banen. Der er ikke tale om at efterligne en let og spøgefuldstone. Hojer er alvorlig og saglig, og det samme er Holberg, hvor han taler om selve emnet. Han betegner imidlertid sin modparts udviklinger som satyriske og forklarer sin påvirkning således: jeg spidse min pen imod satyrer og blev så selv en satyrikus. Det er sikkert særlig diagrammet, han tænker på. Det er da selve emnet, han sigter til, med dets revy over forskellige tiders irregulære kønsforbindelser, overvejelserne over hæmningsforestillinger i denne retning og refleksvirkninger, der begrundet et forbud, og det er sandsynligt, at teologerne på deres side har fundet emnet uanstændigt at beskæftige sig med. Dette har virket på ham som et modbillede mod det ordnede borgerlige liv, han i tidligere historiske og naturretlige arbejder havde haft for øje. Han syntes at stå overfor løslupne satyrer, og så var det bedst at slå ind i samme tone. Det vilde dog ikke ligne Holberg at udtale påskønnelse af denne åndelige hjælp, og det var jo også helt på egen hånd, at han havde udtaget en slags inspiration af Hojers arbejde. Den åndelige frigørelse fra visse fordomme, som dette tilsigtede, gik i en ganske anden retning.

Men Holberg var ikke dermed færdig med Hojer. Han havde i 1719 — ganske vist med benyttelse af de havarede studenters navne men naturligvis kendt nok i byen — sat sig på den høje hest overfor den fremmede »flensborger«, hovmestereret og latterliggjort ham, og så var der næsten ikke kommen noget ud af det hele, »offeret« havde tværtimod stadig fremgang og blev i flere år hans kollega. Dette måtte bundfælde en livslang ærgrelse, hvis litterære udslag — virkelige eller forment — man omhyggelig har noteret, og efter begges død er det lykkedes Holberg i nogen grad at få revanche overfor Hojers eftermæle gennem sine episteludtalelser. Hertil kommer jeg tilbage. Foreløbig skal omtales, hvorledes Holberg i sine komedier antages at have »redet« på Hojer. I så henseende er der med rette peget på to figurer: den meget talende barber Gert Westphaler og Erasmus Montanus. De mange ord og argumenter i drøftelsen af tilladte ægteskaber havde antagelig irriteret læseren. Det benyttes i stykkets 4. akt 9. scene til at lade »en flensborger« optræde overfor Gert og ved sin overvældende talefærdighed bringe selv ham til tavshed. Hojer var fra deres første turnering stadig for Holberg flensborgeren. Nærliggende er det også på baggrund af diagrammet at se Hojer som repræsentant for disputatsuvanen, se iøvrigt foran s. 15, selvom der her ikke var brug for det flensborgske (tyske), da stødet skulde rettes mod Universitetet og Regensen i København. Den appel til selverkendelsen, der fremføres i slutningen af stykket, fandtes også i Holbergs

latinske opposition. Den behandling, der bliver Erasmus til del, havde han dog vel ikke undt Hojer. Herom endnu et par ord! Mod den højstemte udvikling om stykkets karakter som en kulturkomedie, som vi finder hos V. Andersen, Dansk Litteraturhistorie II (1934) 82, der deri ser den golde formalisme konfronteret med naiv realisme, begge overvundne af det nye århundredes rationalisme, og som ender ved Platons Gorgias, skal jeg ikke sige et ord. Men når betragtningen fører til, at der ikke er noget tragikomisk i, at Montanus prygles bort fra sin rigtige mening, bringer man dog efter min mening den litterære afgud et for stort offer. Holberg er uforlignelig i at skabe sceniske mennesketyper, der har begejstret fremragende skuespillere og gennem dem publikum. Således også i dette stykke, hvor han fremfører den overfor hjemmet hovne bondefødte akademiker, der er stolt af sin latin og sin disputereteknik, som han slår om sig med som stød i luften med en kårde. Uden en modstander, der behersker samme teknik, således at begreberne i krydsilden efterhånden kan pilles istykker ved en analyse af deres bestanddele — og det manglede i landsbyen — bliver det hele tomt, men det ved Montanus og tilskuerne godt, det er kun Nille, der bliver foruroliget ved ordene. Alligevel under man Montanus en vandgang, men vel at mærke på det punkt — disputereuwanen — hvor han har udæsket. Det har Holberg ikke kunnet finde på ialtfald ikke på en måde, der kunde tilfredsstille Grønnegadeteatrets publikum. Så indfører han disputen om jordens skikkelse svarende til det Galileiske om jordens bevægelse, hvor uvidenhed og brutalitet sejrer med voldelige midler. Den smukke realisme, der havde båret den første del af stykket, sættes overstyr og genoprettes ikke ved, at den som hververløjtnant forklædte Holberg sluttelig fremsiger en epistel om den rette filosofi. Denne del af stykket er såvist ingen kulturkomedie og kan kun virke forstemmende. Dette træk med en påklistret farce- eller klovnagtig slutning, efterat stykkets første del har præsenteret en vis type, kommer stadig igen hos Holberg. Det stykke, der sættes forrest af de 32, den politiske kandestøber, udmærker sig derimod ved intrigens organiske fremkomst af handlingen: da man ved at behandle Bremenfeld som arbejdende borgmester overbeviser ham om stillingens uoverkommelighed, er han kureret.

Som replikker, der sigter på Hojer, nævnes fra Den stundesløse 1. akt 6. scene barberens historie om en matroskone i Nyboder, der på en nat fødte 32 børn, hvilket skal parodiere en i 1722 af Hojer trykt beretning om en haderslevsk jomfrus faste i 1½ år, Rm I 405, og Oldfux' opremsning af talrige universiteter, han har besøgt, begyndende med Wittenberg og Helmstedt, 2. akt 10. scene. Ligeledes

er der ved omtale af en læge i Peder Paars og andetsteds den vending, at patienten ganske vist døde, men feberen forlod ham, hvilket skulde sigte til Hojers feber-disputats.

Holberg vedblev at holde øje med Hojer, som vi senere vil få at se. I sine epistler, der udkom efter Hojers død, har han spydigheder om dennes supplement til Danmarkshistorien angående Christian II og en parodi på Hojers programskrift som professor. Hojer har engang som litterær anmelder rettet et sidehug mod Peder Paars. Han kritiserede ellers ikke Holbergs arbejder, men ignorerede dem heller ikke kunstigt, som hans trykte forelæsninger viser. At han skulde have søgt Holbergs omgang men mødt afvisning (epistel nr. 285, hvorefter senere), er der slet ingen grund til at antage. Som kolleger ved Universitetet kunde de ikke undgå visse berøringer bl. a. som dommere i Konsistoriums ret. Her mødte Holberg regelmæssigt, Hojer kun sjældent, dog det kan skyldes hans optagethed.

Men på det digteriske område var der altså — Holberg bevidst — en påvirkning tilstede, der dog kun tjener til at vise karakterforskellen mellem dem. Hojer har ikke fundet noget »satyrisk« ved at syse med tanken om legitime og illegitime ægteskabsforbindelser. Han var optaget af at klarlægge den logiske deduktion fra ægteskabets formål og de reale hensyn, han bygger på. Hans afhandling løb ud på at understrege berettigelsen og nødvendigheden af en borgerlig lov med ægteskabsforbud i de nære grader og med snæver adgang til dispensation. Men i det samme stof havde Holberg set en gedebukkebenet satyr bevæge sig, og i hele hans digteriske forfatterskab findes der et stänk af pebersvendens libertinage. Den forstandsmæssige ræsonneren, der giver læseren noget at le ad, blev hans digteriske område, og da han i sine Metamorfoser forsøgte sig i det lyrisk-mytologiske, fik han bagslaget at mærke fra sin latterliggørelse af Olympens guder. Prosaen måtte da blive hans form i komedierne. Derimod var den digteråre, som også Hojer var i besiddelse af, lyrisk-patetisk. Nogen fremskudt plads blandt vore digtere har han ikke kunnet vinde ved sine senere omtalte kvad til kongelige personer. En sammenstilling måtte nærmest gå i retning af Ewaldsk odedigtning, og sproget var tysk. En anledning har hver gang foreligget, men iøvrigt er digtet udsprunget af den impulsive følelse, der er kendemærke for Hojer ved siden af hans trang til at søge lærdom og sprede den til andre. Baroktidens kraftige stil er et egnet redskab for ham. Som de var vidt forskellige i deres bejlen til digtermusen, var de det i deres øvrige åndelige interesser og livsførelse. For Holberg blev hele livet dette: i studerekamrets ensomhed at føre sine historiske fremstillinger og ræsonnerende udviklinger i pennen. For Hojer med hans interesse for gamle sager: akt-

stykker, runer, middelalderlige mønter og de første lovhåndskrifter gjorde også et romantisk drag sig gældende, og han tændte personlig lærdomsgnisten hos sine tilhørere, når de nedskrev hans forelæsningsdiktat. Nogen interessekonflikt mellem de to vides ikke senere at være indtrådt. Hojer har antagelig holdt sig på afstand af den anden, hvis optræden i 1719 han ikke vil have glemt. Erindringer om den kan vel ved en eller anden lejlighed have stimuleret ham til at yde noget.

TIDEN INDTIL DEN OFFENTLIGE ANSÆTTELSE I 1721

Hvis Hojer var bukket under for den forenede akademiske og teologiske verdens anløb, vilde der nok være fremkommet ytringer af medlidenhed med en så hård skæbne. Men nu færdedes han fri og frank og fik stadig at mærke, at han havde stemningen i København mod sig. Det viste sig på hans medicinske område, som han efter hjemkomsten 1718 atter tog op. Foran s. 52 omtales hans beretning om, at biskoppen i maj 1719 forpurrede hans medicinske doktorpromotion. Jul. Petersen a. st. s. 83 beretter om modstand mod ham fra den stridbare læge Jens Bing, der havde indflydelse i de Danneskjoldske og Plessenske slægter og som var intim med professor Hans Gram, der også mentes at være uvenlig stemt mod tilrejsende tysktalende folk ¹⁾. Året 1720 bragte ham skuffelse både med hensyn til at blive ekstraordinær professor i medicin og at blive underbibliotekar ved det kgl. bibliotek. I et brev af 15. september 1720 til sognepræst Holger Olivarius i Ørslev, Rm I 372, undtagelsesvis på dansk — ellers skriver han på latin til vennen — erklærer han sig »ganske malade« efter 3 dødsfald blandt sine patienter og tit fortrædelig over at have udvalgt sig »en Levnetsmaade, som gjør mig til Elendighedens Vidne og Bedrøveligheds Træl«; i et følgende brev af 4. januar 1721 doktorerer han på præstens kone. Med hensyn til sagen mod diagrammet viser disse to breve derimod, at han nu var ovenpå. I det første skriver han, at affæren næsten er til ende. »Jeg er i samme Sind, som jeg har altid vaaren, og agter at holde, hvad jeg har offereret og skal vel vogte mig for skarpe Talemaader. Imidlertid er Sagen selv noget rebutant [fra-

¹⁾ I 1734 betegner han Hojer som Holsatus, holstener, Breve fra Hans Gram ved Herman Gram (1907) s. 53. Hojers breve til Gram, foran s. 24, peger dog i modsat retning.

stødende] paa begge Sider, et mihi difficillimum est ita me defendere, ut ne videar adversarios aliiis deridendos propinare [og det er meget svært for mig at føre mit forsvar sådan, at jeg ikke får udseende af at gøre modstanderne til latter for andre]« se foran s. 51 om forsvarsskriftets affattelse. I det sidste brev skriver han, at sagen snarere er dysset i søvn end endt, således at mine forklaringer, der er billigede af Reitzer, og i to måneder har været i kongens hænder til teologernes censur, ikke synes at være meddelt teologerne, som også selv, lader det til, ikke er uvillige til at ønske sagen begravet. Jeg tvivler ikke på, at den kongelige nåde med det første vil tildele mig en offentlig hæder for de store krænkelser, således som igår selve βασιλευς (kongen) meget nådigt åbent har lovet mig«. Efter dette brev ¹⁾ har der altså endnu ved nytår 1721 ikke været tilgået Hojer underretning om afgørelsen i reskr. 1. november 1720. Man kan ikke godt forklare det anderledes, end at biskop Worm har udfoldet bestræbelser for at få afgørelsen ændret i skærpene retning.

I juli 1720 var freden omsider sluttet med Sverige, og i september 1721 fandt den slesvigske arvehyldning sted, der bekræftede det i 1713 oprettede samhör mellem det gottorpske Slesvig og kongedelen deraf. Når håbet tændtes for Hojer ved nytår 1721, kom hans personlige fremgang til at følges med den nationale opgang, og ventetiden blev ikke lang. Den virksomhed, han indtil da udfoldede ovenpå sine to omdiskuterede skrifter, var litterært og praktisk af en forceret, delvis hektisk karakter. Et tillæg til Danmarkshistorien var begyndelsen.

Den på tysk affattede afhandlings hele titel lyder i oversættelse således: Oprigtig historisk prøvelse af, om Christian II virkelig har været skyldig i det ham almindelig tillagte tyranni og grusomhed, eller om disse forbrydelser er ham pådigtet af hans fjender; uden berøring med statsstridighederne på hans tid blot for at redde en så stor monarks og hans højfornemme stammes ære så vel som af enfoldig kærlighed til sandhed udkastet af Andreas Hojer. 1719 (kgl. bibl. Ledreborgske Samling 98, 4° Rm II 359, der ikke medtager ordene efter »monark). Foruden et forord på 22 sider rummer den 502 sider og 59 sider til dokumentation, skrevet med en stor hånd. Først langt inde i afhandlingen hentydes der til Danmarkshistorien og noget specielt om anledningen siges ikke. Efter de skarpe be-

¹⁾ Datoen 4. januar står udenpå brevet, der selv er udateret. Dets baggrund belyses ved følgende notits af Hojer, der findes som bilag til biografien i kgl. bibl. Werlauff 34 fol., foran s. 14 note: »1720 d. 28. Dec. rief der König mich an mit den G. R. H. [Geheimrath Holstein] (nach merere [?] controvers) sprach von der Bibliothek und Professur. Medicin. Extraord.«

mærkninger i de Rostgaard-Wolfenske annotationer, foran s. 36, ligger det nær at antage, at afhandlingen har skullet besværges et uvejr over bogen ved at tage brodden af denne kritik, hvormed Hojer gennem mellemmand kan være gjort bekendt. Han kan imidlertid også selv have haft trang til at uddybe sin opfattelse af Christian II, hvis sammensatte natur han havde vist forståelse af, ligesom det kunde være heldigt ikke at give den svenske fjende for store indrømmelser. Hos Hojer må der regnes med en arbejdsdrift, der kun hvilede, når ingen opgave kunde opdages. Når han medfølelse udtrykte sin indignation over bagvaskelsen af kongen, kunde han øse af egne erfaringer fra angrebene på sine bøger. Hans opfattelse, som han udvikler med mange ord og en letløbende pen, er, at oplysningerne til Christian IIs historie for en stor del stammer fra hans fjender som lübeckerne og papisterne, og han er klar over, at danske historieskrivere tilhørende adelen har været påvirket heraf til hans skade. I Danmarkshistorien havde han s. 140 opregnet en række handlinger, der tydede på hård fremfærd, men havde dog i noter antydning, at kilderne kunde være partiske, og havde talt om undskyldende politiske nødvendigheder. Dette skulde nu gås efter med større grundighed. Idet han præciserer titlens begrænsning af opgaven, som han erklærer det er nødvendigt for ham som privatmand uden adgang til arkivet at iagttage, medtager han dog en omtale af kongens religiøse standpunkt, som han finder vedvarende har været evangelisk. Skriftet skal være »til en stor monarks ære, vor nations gloire og det oldenborgske hus' lustre.« Det findes i et par håndskrevne eksemplarer. Han gør opmærksom på, at forskellige beretninger er legendeagtige og tendensprægede, således en forudsigelse af Ditlev Reventlow ved brylluppet om Frederik I som vordende konge, at en profeti af den hellige Birgitte skulde være møntet på ham, at han var et underskudt barn og at faderen havde forbandet ham. Hans styrelse som guvernør i Norge medførte ikke tyranniske handlinger, da behandlingen af biskop Carl var efter folkeretten. Hvitfeldts ord om, at Christian ved sin første dans med Dyveke dansede sig fra 3 kongeriger, viser adelens nag over Sigbriets indflydelse. I retsforfølgningen mod Torben Oxemener Hojer, at bondedomstolens påberåbelse af, at hans egen gerning dømte ham, må betyde, at denne gerning er blevet »demonstreret« for den. De enkelte eksempler på tyranni og blodtørst går igennem og reduceres såvidt muligt, idet stadig kildernes partiskhed betones. Offentlige skrifter, siges der, var den tid i brug, men på grund af den almindelige uvidenhed kunde de kun forfattes af munke og andre gejstlige, der skrev ud fra deres interesser, således angående biskop Jens Andersen Beldenak. I det stockholmske blod-

bad har den svenske ærkebiskop Gustav Trolle hovedansvaret som den, der både var anklager og formand i retten, der anvendte kirkens regler om kætteri, samt ved eksekutionen. Beretningerne om massakrer efter blodbadet er usikre. Christian II bliver i denne fremstilling klog, retfærdig og kraftig i sin modstilling mod gejstlighed, noblesse, hanseater og svensk adel, og det fremhæves, at han bevarede et stort tilhæng i befolkningen. Med fornyede almindelige betragtninger slutter denne fremstilling, der udgjorde et led i Hojers habilitering af sig som historisk forfatter. I sin epistel nr. 328, hvor han taler om upartiskhed i historieskrivning, hentyder Holberg mange år efter Hojers død til dette skrift, hvis tilbliven han tilskriver, at forfatteren hørte ilde formedelst sit hæslige portræt af Christian II. Når han siges derefter at have forfattet en lovsang over samme konge, er det dog en overdrivelse, der også strider mod bogens titel. Som foran s. 37 omtalt overvejede Hojer i 1730 at få sin bog ud i et ændret nyt oplag. I kgl. bibl. findes forarbejder hertil navnlig uden datering en indbundet 1. del, 304 sider stor, hvis sidste kapitel er kristendommens indførelse; de tidligere spørgsmål er her anbragt i marginen. Udvidelsen af den ældre tekst er betydelig, Ny kgl. Saml. 895, 4°, se også Kallske Sml. 403, 4°.

Ifølge Rørdam II 360 forfattede Hojer i 1720 jfr. Werlauff i Boyes Holbergiana III 165 et tysk utrykt skrift tilegnet kronprins Christian om Danmarks bestandige uafhængighed af det tyske rige. Håndskriftet, som Rørdam erklærer ikke at have set, må antages at være nr. 93, 4° i kgl. bibl. Ledreborgske Saml., hvis titel i oversættelse lyder: Historisk bevis for, at Danmark aldrig har været underkastet eller lenspligtigt under det tyske rige, af Andreas Hojer. Tilligemed en indledning om de oldenborgske monarkers fortjenester mod vort fædreland. 1719. ¹⁾ Vedhæftet det upaginerede ret fyldige manuskript er en 28. marts 1719 dateret erklæring fra censor Joh. Birchero, der har fået det, anonymt, til gennemlæsning men udtaler, at efter dets karakter af politisk er han ikke kompetent til at tage bestemmelse om dets trykning. Stemmen med titlen gennemgås og tilbagebevises alle tyske prætensioner af nævnte art. C. Molbech, Videnskabernes Selskabs Historie (1843) s. 137 meddeler, at professor Möllmann i 1756, da man overvejede at udsende noget om dette emne, lod oplæse en på tysk af Hojer forfattet traktat herom, »da et sådant skrift af Hojer såvidt vides ellers ikke er bekendt.« Han tilføjer, at efter meddelelse af Werlauff skal Hojer i 1720 have forfattet en *Tractatus de Dania nunquam Germanis tributaria de-*

¹⁾ En afhandling med samme titel udgav professor Chr. L. Scheidt i 1745—46, i Videnskabernes Selskabs skrifter, se C. Molbech Videnskabernes Selskabs Historie (1843) 137.

diceret til kronprins Christian »men som heller ikke mere haves«. Når henses til, at der atter her havde været et ankepunkt i de Rostgaard-Wolfenske noter (at Svend Estridsøn og Valdemar I havde taget Danmark til len af den tyske kejser) synes antagelsen af en sammenhæng mellem denne kritik og disse tillæg at blive styrket. Hojer indfriele eventuelt herved et løfte om at tage saglig indvendinger op til fornyet undersøgelse. Han forsømmer ikke at understrege sine royalistiske og patriotiske følelser, utvivlsomt ægte som de var, men også noget foranlediget ved den tendens, han havde mødt, til at holde ham på afstand som fremmed. Antagelig har vi her det i brevet til kongen s. 38 omtalte ubenævnte skrift, hvorom han skrev, at justitsråderne Reitzer og Amthor, den kgl. historio- graf, var de eneste, der som særlig kyndige havde læst det, emnet og forordet tyder derpå, kopi med enkelte noter af Hojer i kgl. bibl. Kall 403. Oversættelsen til latin kan have været indskrænket til af- handlingens navn.

Et fund i kgl. bibl. Werlauff 34 fol. bekræfter dedikationen til kronprins Christian, der findes her som afskrift af et digt til denne på c. 125 linier. Det bærer latinsk påtegning om at have været an- bragt foran i den på tysk skrevne utrykte afhandling af A. H. fra 1720: *Dania numquam Germanis tributaria* (en sådan oversættelse til latin er ikke fundet). Dette taler næppe imod, at afhandlingen først er sendt til kongen. Begyndelsen lyder således:

Erlauchter Dänen Printz des treuen Nordens Wonnc,
Vor dem der Himmel selbst und unser Schicksal wacht,
Aus dessen Angesicht als unsrer Landes-Sonne
Ein lautrer Gnaden-Glantz mit heitere Strahlen lacht,
Du Sechster Christian, vor dem mehr Ruhm und Seegen
Nach unseres heissen Wunsch von Gott ist beygelegt
Als auf den fünften sonst zusammen ist gelegen,
Von denen jeder doch den grossen Nahmen trägt . . .

Gennem lignende ønsker og anprisninger bevæger versene sig fremad også med sideblik til der vierte Friderich. Nogen hentyd- ning til afhandlingens indhold spores ikke. Men så vækkes opmærk- somheden ved følgende linier:

Wirft höchst erlauchteter auf diese schlechte Bogen,
Die dir dein Knecht itzt weyst, auch einen Gnaden-Blick
Wie du der Wissenschaft sonst immer bist gewogen
Aus angebohrner Huld und Gütigkeit zurück.
Dein hohes Auge wird hie nichts verdamlichs finden
Obgleich mein armer Kiel [pennefjer] so grimmig wird gefasst
Da mir der feinde Schaar macht jedes Wort zu Sünden,

Und was ich nie gedacht zu [. . .] und zur Last,
 Weil ich ein fremder bin und keines Speichel lecke
 Ver sich in deinem Volck zum Götzen aufgestellt,
 Weil ich Vernunft und Witz zum letzten Zweck mir stacke
 Und manchen Stümpfern, was sie nicht verstehn, missfällt.
 Weil ich den Tugend mir und nicht den Titul ähre
 Und dem, ders nicht verdient, nicht Slavisch schmeicheln kan,
 So giebt mein Neider mich als feind der reinen Lesen
 Als einen Bösewicht und Land-Verrather an.
 Du aber, hoher Printz, magst selbst das Urtheil sprechen
 Ob denn mein schlechter Kiel so gar verwerflich sey,
 Lasz denn, wer will, den Stab mir über mich zerbrechen,
 Füll't dein gerechter Spruch mir meiner Unschuld bey
 Lasz grosser Christian der Eyffer dir gefallen
 Damit dein treuer Knecht der Dänen ruhm verfehcht

Sammesteds findes afskrift af et andet digt af lignende størrelse med latinsk påtegning om at være anbragt foran den på tysk affattede apologi for Christian II og rettet til kronprinsen (Chr. VI). Versemålet er her lettere og stemningen en anden. Der er ikke klage over miskendelse, og der leveres nærmest en ironisk tidsbetragtning over, i hvor ringe kurs de litterære bestræbelser står:

Weil wir nicht Wunder thun
 Und mit ein bischen Schreiben
 Den Mangel aus der Stadt
 Im Feld den Feind vertreiben . . .
 Weil uns die Musen nicht
 Almächtig können machen
 So darf uns jederman als faul
 Und dumm verlachen . . .
 Und wer scheint dies nicht dumm,
 Dass wir uns viel bemühen
 Gesundheit, Zeit und Geld
 Bey Bücher zu verderben
 Um als nichts-würdige
 Kallmäuseren zu sterben.

Alligevel vil han bringe dette offer af rene blade, besjælet af ærefrygt:

Auf deine Winck geschrieben,
 Dadurch von deinem Stamm
 Und auch ein Christian
 Vor angelogner Wuth
 Befreyet werden kan

I slutningen hedder det:

Ich! Könt dein Gottheits-Strahl
Bis in mein Hertze gehn,
Du würdest reine Plicht
Und treue Liebe sehn
Zuvor kan mein dürrer Stamm
Kaum besseren Laub itzt bringen,
Doch soll durch Friedrichs Huld
Zu blühen ihm gelingen.

Værd at lægge mærke til er, at afhandlingen siges at være skrevet på prinsens vink, der kan være givet ham gennem Holstein. Titlen på afhandlingen om Christian II kunde også tyde på en forelæggelse i kongehuset. Disse to digte leverer os da straks en prøve på Hojers verskunst og supplerer derved på en interessant måde, hvad der ellers forefindes fra hans energiske pennekamp for livet, den han førte med ryggen mod væggen. Sine protester prøvede han ikke at rette mod forfatteren af de to latinske angrebsskrifter, hvad sikkert havde været virkningsløst, men ligeså praktisk som dygtigt søgte han til konge og kronprins og ikke blot med sagsindlæg men med arbejder af interesse for kongehuset. Derved opnåede han fornøden dækning.

I det foran s. 22 omtalte brev af 22. november 1718 fortalte Hojer, at han var omtrent færdig med »Crantzii Vita«. Herom vides intet nærmere. Albert Krantz c. 1445—1517 i Hamborg havde skrevet fremragende historiske arbejder om de nordiske riger og Nordtyskland. Derefter tænkte Hojer sig at udgive noget om Adam af Bremen, den bekendte historieskriver fra Sven Estridsens tid, og om Albert Stadensis, hvortil han havde en del materiale. Det første af disse emner blev ikke taget op men derimod det sidste: en tysk historieskriver fra det 13. århundrede. Han går altså til kilderne og har interesse i at fremdrage krønikeskrivere fra middelalderen. Albert af Stade (under Bremen) var abbed og skrev en samtidshistorie, der fører til 1256 på baggrund af en hel verdenskrønike. Dette arbejde af Hojer blev fremmet og udkom 1720 i København på latin som »Fortsættelse af Albert af Stades årbøger [continuatio annalium Alberti Stadensis] fra år 1264 til år 1324, udgivet fra pergamenterne og oplyst ved noter med tillæg af undersøgelse om Sofie af Langelands herkomst.« Det udgør i stort tryk 114 sider i kvart og har pompøs tilegnelse til kronprins Christian (betegnet som augustus princeps Christianus VI, arving til rigerne Danmark etc.) af november 1720, hvori han hentyder til de uberettigede an-

greb på hans bøger. I forordet forklarer han at have fundet en bog med 185 endnu utrykte pergamentsblade i det akademiske bibliotek i Helmstedt, hvor udgivelsen i sin tid havde fundet sted af årbøgerne, og efter rådførelse med professor J. A. Schmidt og en anden lærd havde han fundet disse blade værdige til at fremdrages af deres mørke og fængsel til offentligheden, skønt de kun omfattede 61 år. Han mener ikke herved at have gjort noget fund, men forskellige lærde kan have haft deres grunde til ikke eller ikke endnu at trykke dem. Iøvrigt gør han en række tekstkritiske bemærkninger, og noter ledsager teksten på hver side. Han gør undskyldning for en del af dem, idet han »rødmende tilstår sin uvidenhed« og håber, at der især i egnene omkring Bremen vil findes mænd med større genealogisk indsigt. Han har søgt at tænde lys i dette mørke, men har ikke kunnet anvende hele sin dag til disse bestræbelser. Undersøgelsen om Sofie af Langeland skyldes de forskellige meninger, der har været fremsat. I en udredning, der, såvidt man på afstand kan følge den, synes at gnistre af energi og interesse for spørgsmålet, samtidig med at vanskeligheder ikke skjules, kommer Hojer til, at Sofie gift med hertug Erik til Langeland kaldet langben var datter af borggreve Burkhard og Jutta tidligere dansk dronning (g.m. Erik Plovpenning). Der er ikke oplysning om den støtte til udgivelsen, han talte om i brevet til Schmidt, og uden hvilken den næppe har kunnet bære sig. Hojer regner med interesse for emnet åbenbart nærmest i Tyskland. Den ansete ældre holstenske historiker W. E. Christiani har i sin *Geschichte der Herzogthümer Schleswig und Holstein III (1777)* i forordet udtalt sig højst anerkendende om Hojers arbejde i det hele særlig med hensyn til en bestemt stamtafle.

På linie hermed må endelig nævnes skriftet om øen Femerns tilhør til Slesvig, forfattet efter fredslutningen i Frederiksborg 3. juli 1720 nærmere kan ikke angives. I oversættelse fra tysk lyder titlen: Grundig gendrivelse af den in jure og facto ugrundede fyrstelige slesvig-holstenske prætension på landskabet Femern (vgl. bibl. Ledreborgske Saml. 282, 4°). I titlen udtales endvidere som resumé, at det med uigendrivelige dokumenter vil blive fastslået dels, at det biskoppelig eutinske hus' foregivne appanagial- og panterret er uden betydning og imod grundstatutterne for det hertugelige hus dels, at øen har været en ubestridelig sand pertinens til det sønderjyske hertugdømme Slesvig, og at dette har været erkendt af de regerende hertuger, hvorfor øen er indbefattet under garantien i Frederiksborgfreden. Sagen er, som han erkender, allerede klarlagt ved ministrenes førende arbejde, men han har dog ment, at mangan redelig borger [Biedermann] kunde ønske at få en nærmere belysning af

retsforholdet, og har derfor ikke skyet at påtage sig dette arbejde. Størrelsen er 269 sider inddelt i 29 §§ med bilagte aktstykker. Der lader ikke til at have været tilstrækkelig købelyst til en trykning. I alt fald var der præsteret et nyt bevis på, hvor hjemmevant Hojer bevægede sig i den ældre historie.

At han også følte sig knyttet til nutidslivet havde han dog lejlighed til at give beviser for i en journalistisk virksomhed, der begyndte i 1720. Bogtrykker Joachim Wielandt var heri landet foregangsmand for en både på dansk, fransk og latin skrevet nyhedspresse, der tog sin begyndelse på denne tid og gjorde sit til at præge livet. *Nouvelles de divers endroits*, der skulde komme 2 gange ugentlig, kom fra sidst i 1719 og *Extraits des Nouvelles*, der var månedlig, fra januar 1720. På samme tid begyndte med levering hver lørdag *Nye Tidender om lærde Sager*. Som det må antages jævnsides med disse kom de på latin skrevne *Nova literaria* med levering hveranden torsdag, hvoraf dog kun udkom 13 numre fra 16. januar til 10. juli 1721. Til *Extraits* og *Nova literaria* (derimod ikke til *Nouvelles*, således *Rm II 360*) havde Wielandt sikret sig Hojer som redaktør, *P. F. Suhms Samlede Skrifter VII (1791) 321*. Af det franske blad beholdt han redaktionen til 1722, da han blev kgl. historiograf, *P. M. Stolpe Dagspressen i Danmark III (1881) 42* og *IV (1882) 119*. *Nova literaria* skulde foruden lærd nyt og specielle emner særlig bringe anmeldelser af samtidig dansk eller fremmed litteratur, der bragtes bl.a. skildringer af fremmed kirkeliv, og Wielandt havde i indbydelsen betegnet det som et forsøg, hvorved han regnede med, at Tidendernes læsere alle var lærde. Man får den tanke, at som det ophørte med Hojers redaktion, har det også været ham, der har foreslået Wielandt brugen af latin, som han yndede så meget. Hans navn stod ikke på bladene, fra de franske har Stolpe meddelt prøver på den brugte journalistiske form, der lå godt for Hojers pen.

Traditionen har hæftet sig ved to anmeldelser i slutningshæftet. Den ene, der er klemt inde med *petit* på sidste side, medens bladet, der er i *duodes*format, undertiden er trykt med kæmpetyper, indeholder en hentydning til Peder Paars i en bedømmelse af Falsters to satirer: *Disse Tidens onde Optugtelse* og *Den daarlige Udenlandske Reyse og modige Hiemkomst*. De sidste måneder, skriver redaktøren, har set fremkomsten af mange satyrer eller satirikere men af højst forskellig farve og karakter. »Dem, der — sagtens for at sikre sig en større indtægt — har forsynet pøbelen med pøbelagtige ja ublu vers [*plebeia quin obsœna*], vil vi lade søge deres ros hos sådanne læsere.« I modsætning dertil roses de to satirer, der er belærende snarere end spottende og navnlig ikke tager sigte

på nogen enkelt person. At der skulde være sigtet på Holberg ved i slutningen at anbefale ærgerrighedens, misundelsens, overtroens (eller fordømmenes) og haveisygens dårskab som emner for lignende satirer, ser jeg ingen grund til at antage, og heller ikke at indledningen indeholdt en »hævn« for Holbergs tidligere ganske vist plumpe angreb, som Hojer litterært havde ignoreret, således Holbergs Mindre poetiske Skrifter ved F. L. Liebenberg (1866) 346, 115. Den mening, han som litteraturanmelder måtte udtale overfor Hans Michelsens og Just Justesens antiklassiske og lavfolkelige produkt, kunde fra dette blads kritiske og internationalt betonedede stude ikke undre. Holberg svarede avistrykkeren med, at han intet fortjente på sine vers; hentydningen til det obskøne lod han ubesvaret. Den anden anmeldelse var af en trykt latinsk tale af rektor Jacob Rasch i Christiania, holdt på skolens fødselsdag i kongens og kronprinsens nærværelse. Med anerkendelse af talens fædrelandskærlighed og lærdom kritiseredes sprogbehandlingen som lidt mere skødesløs, end der kunde ventes ved en sådan lejlighed, selv om det ikke har været bemærket i det mundtlige foredrag og måske talen oprindelig ikke har været bestemt til at trykkes. Af hensyn til eleverne burde den affattes i en ren stil og i oldtidens ånd, da de ellers uheldigt føres bort fra den sande latinitet og veltalenhed. Der gøres rede for et par uheldigheder eller uklarheder. Ifølge R. Nyerups beretning i *Luxdorphiana* (1791) 266 greb Raschs indflydelsesrige svigerfar biskop Deichman ind, ligesom også hans gode ven professor H. Gram var misfornøjet, og det blev »forbudt« Hojer at fortsætte med bladet. Slet så retsløse var vel hverken Wielandt eller Hojer, forklaringen til ophøret fås snarere ved at se, at det i tid faldt sammen med Hojers ansættelse i Matrikelkommissionen. Der lå deri et motiv for Hojer til at ophøre og for Deichman, der endnu ikke var den almægtige, var der næppe noget tilstrækkeligt motiv til at stille drastiske krav. Forsøget med den latinske avis havde nu varet et halvt år, og der skulde ikke meget til, at man sluttede af.

Hojers tilbagetrukne stilling som privatmand afholdt ham ikke fra at give sig i lag med en positiv indsats i samfundslivet. Det skete dog ikke i offentlighedens lys men som en meget diskret henvendelse til regeringen med et projekt, som han ventede måtte blive genstand for interne overvejelser, hvad det også blev, ligesom diskretionen vistnok også iagttoges, så at det ikke blev bekendt, men fremmet blev foretaget ikke. Projektet var lagt frem i en 70 sider stor afhandling betegnet (i oversættelse) som Fornuftige tanker om indretning og nytte af en særlig privilegeret vekselbank. Hans skrivelse af 24. april 1720 til kongen synes at forudsætte den-

nes samtykke til overgivelse til Konseillet, og nu fremsender forfatteren en plan til fremskaffelse af den nødvendige fond, hvorhos han tilbyder at være rede med alle ønskede nærmere forklaringer. Da forfatterens navn ikke vil gøre planen lettere men endog for tiden kunde skade ham (han befandt sig umiddelbart foran opgøret med det teologiske fakultet) beder han om, at det må blive skjult, og henstiller det samme overfor visse embedsmænd og publikum med hensyn til oplysningerne om suverænenes store gevinster af projektet. Til indledning udvikler han i projektet at landet lider af pengemangel; der findes for få penge og deres mængde er aftagende, da tilgangen ikke kan dække afgang. Følgen er handelens ruin, indbyggernes forarmelse og endelig en uheldbredelig svindsot i den almene tilstand. Påvirket af den verdensberømte finansmand John Law har han allerede for flere år siden fattet disse tanker om en privilegeret vekselbank, som han nu har gennemset. Han opregner derpå fordelene ved et sådant institut dels for suverænen, der vil få store afgifter af omsætningen, dels for hele befolkningen, der vil opnå en almindelig hævnning af velstanden, dels for den der bruger banken og i et år vil tjene mere end nu i halvandet. Han resumerer fordelene således: 1. Der kræves ingen kapital til anlæget, kun ordren dertil, et sted og nogle fornuftige betjente. 2. Der fordres ikke store kunster eller subtiliteter, kun troskab, flid, fornuft og frihed. 3. Der tvinges ikke nogen som i den franske Banque Royale og intet menneskes næring ruineres. Denne udtalelse om anlægskapitalen må dog suppleres med det foran anførte, hvorefter han tænker sig et antal inden- eller udlandske kapitalister, der på anfordring er rede til at gøre indbetalinger. Netop i 1720 men dog først ved årets slutning indtrådte krakket i John Laws imponerende franske økonomiske centralisation, hvortil han havde udviklet sin oprindelige ledelse af en diskonto- og kreditbank. Om Law lyder efterverdens dom, at »hans geniale forståelse af kredittens væsen og omsætningsmidlernes betydning peger langt ud over hans samtids snævre økonomiske horisont« (Salmonsens leksikon). Den bankvirksomhed, der var udgangspunktet, havde haft en velgørende indflydelse på Frankrigs ødelagte økonomi efter Ludvig XIVs død.

Det er yderst karakteristisk både for Hojers uhildede blik på forholdene, hans optimisme og hans trang til at afhjælpe mangler, at han har gjort sig fortrolig med kredittens værdiskabende evne og derfra er gået videre til at udkaste planen om en diskontobank. Det er også udslag af hans entusiasme, at han kan gøre banken til en sådan guldgrube, som han udmaler. Han nævner at have gjort en kancelliråd, hvis navn ikke anføres, bekendt med sit overslag over fordelene ved banken, og det må vel også antages, at han ikke har

holdt sin tidligere patron J. G. Holstein ubekendt med sin hensigt, uden at dens iværksættelse er blevet ham bestemt frarådet. Fremsendelsen af bankplanen kan på en vis måde være foranlediget ved biskop Worms erhvervelse af ordren til undersøgelse. Hojer frygtede dog næppe straks for udfaldet, så at han søgte modvægt derimod, men ved det passerede var han så at sige blevet introduceret hos kongen, og det kunde gøre det lidt lettere at komme med bankplanen. Dennes enkeltheder skal jeg ikke gå nærmere ind på. Der beskrives nøje, hvorledes banken vil fungere, når en »købmand Jacob« vil indfinde sig for at gøre forretninger. Derefter går der med stor udførlighed over til imødegåen af tænkte indvendinger.

Rigsarkivets akter (Kommercekollegiet C 1 Bankvæsen (1702—96) 653) oplyser, at der, efterat Hojer på opfordring havde vedlagt en korfattet nærmere forklaring, afgaves erklæring 17. august 1720 af Politi- og Kommercekollegiet, hvis præsident var I. Rosenkrantz, og det tør siges, at projektet ikke fandt nåde for kollegiets øjne: vi finder denne projekterede vekselbanks indrettelse så difficil, at vi skulle holde det utroligt, at folk skulle ville låne penge til banken i hvad direktører end derfor blev sat helst da der ikke endnu i nogle år er at vente, at så mange penge heri riget skulle indkomme, som til at låne på huspanter og jordegodser alene behøves, mindre at der skulde kunne udfindes tilstrækkelige kapitaler til at forskyde til banken. Derpå berøres et par specielle punkter men iøvrigt afvises en postvis gennemgang af det vidtløftige projekt, der snarere vilde bringe skade end nytte.

Til slut i dette afsnit skal omtales Hojers også af eget initiativ udsprungne optræden i de langstrakte forhandlinger om kongens køb af Reitzers bibliotek til indlemmelse i det kongelige. Werlauff har beskrevet sagen i sin bog om det kgl. bibliotek, og derefter har Chr. Bruun i sin Rostgaardbiografi s. 209 og i II 82—104 med aktstykker refereret den med større udførlighed for at fremhæve Rostgaards medvirken. Her skal til gengæld i nogen grad Hojers medvirken belyses stærkere end hos Bruun, og for at afværge skin af biografensidighed bemærkes straks, at overbibliotekar Carl S. Petersen i sin biografi i Biogr. Leksikon af sin datidige forgænger J. C. Wolfen har udtalt, at erhvervelsen af det udmærkede bibliotek ikke skyldtes Wolfens men Hojers initiativ.

Christian Reitzer havde i det stille spillet en ikke ringe rolle i det videnskabelige liv som en værdifuld understøttende faktor. Hans embedsbane havde de for datiden særlige kombinationer og overgange. Efter sin hjemkomst fra studierejser i udlandet, hvorunder han havde besøgt Halle for at høre Chr. Thomasius, således som senere Hojer gjorde det, blev han tidlig professor juris og docerede

dansk ret samt natur- og folkeret som en tilhænger af den moderne frisindede og antiskolastiske skole, der havde Thomasius til fører. I 1709 blev han tillige assessor i Højesteret og var det til 1725. I 1723 blev han stiftamtmand i Trondhjem, i 1726 i Aalborg; han afskedigedes 1730 og døde 1736. Som økonomisk velstillet havde han gennem årene kunnet dyrke sin altopslugende interesse for at samle bøger og havde været en stadig opkøber i indland og udland. Han var stærkt historisk interesseret, men udgav selv, foruden ypperlige oversættelser navnlig af Juvenals satirer, kun nogle disputatser. Under de daværende indskrænkede studieforhold var det af meget stor betydning, at han lod andre nyde godt af sine bogskatte, og i sit hjem ud mod Frue kirkegård samlede han yngre mænd som Hans Gram, Falster, Holberg og Hojer, hvem han hjalp tilrette og vejlede samt i det hele støttede. Islænderen Torfæus' norske historie i 4 pragtfulde bind havde han bekostet trykt. Reitzer var af økonomiske grunde og som det synes svindende kræfter — han var dog i 1715, da det efter et brev fra Hojer begyndte, kun 50 år gammel — betænkt på at søge en køber til sin bogsamling. Den russiske czar havde i 1716 under sit ophold i København gjort et tilbud, han ikke modtog, og fra England havde greven af Sunderland budt 2000 £ at udbetale efter bøgernes aflevering, men en toldnedsættelse afventedes. Hojer kommer ind i billedet som den, der i dansk videnskabeligheds interesse virkede for, at bøgerne blev i landet, og de tale-gaver han efter Holbergs skøn besad i højere grad end Gert Westfaler, kom måske her til nytte. Personlig havde han haft megen brug for bøgerne, og Reitzers erklæring i sagen om diagrammet, som han fik fremskaffet, havde sikkert gavnet ham overfor teologerne. Reitzer har i sit brev af 14. maj 1720, hos Bruun, erkendt, at Hojer bestemte ham i denne retning. Allerede kort før Hojers afrejse til Tyskland havde Reitzer 8. juli 1717 henvendt sig til regeringen med et tilbud. Vederlaget skulde være en livrente til Reitzer og hustru på 600 rdl. årlig, en udbetaling efter længstlevendes død på 1500 rdl. til gudeligt brug, en etatsrådstitel og Hans Grams »hans Opfødnings« ansættelse som underbibliotekar. Et halvt år efter var der kommen en besigtigelse ved de to embedsmænd, Rostgaard og Wolfen gehejmearkivaren og bibliotekaren, der også havde virket sammen ved gennemsynet af Hojers Danmarkshistorie og hvis nag til Hojer, som Bruun for Rostgaards vedkommende ingen grund kender til, se s. 169, antagelig hidrørte fra, at der ikke var sket ham en ulykke med bogen. Wolfen vilde intet forslag stille, så længe kataloget ikke var kommen tilbage fra den engelske liebhaver, så at dubletternes antal kunde konstateres. Rostgaard foreslog en lav pris på 10271 rdl. Herefter stod sagen hen, og et nyt russisk tilbud

på 7000 rubler modtoges ikke, men den fik et nyt udseende ved optræden af den norske pengemand, justitsråd Nobel, der afsluttede et formelt køb med Reitzer og selv søgte en køber. Også ham bearbejdede Hojer ud fra sin idé, ligesom han i forvejen på Reitzers vegne havde orienteret sig overfor kongens broder prins Carl, der dog ikke vilde give tilbud. Nobel fulgte hans henstilling og sidst i 1719 eller først i 1720 tilbød han kongen køb af alle eller de ikke i forvejen ejede bøger, men sagen stod stille, og Rostgaard kunde ikke sætte den igang. 25. maj 1720 tager så Hojer affære i en supplik til kongen, hvori han tilbyder som ulønnet kgl. bibliotekar med ekspektance på stillingen efter Wolfen at foretage en gennemgang af biblioteket, der vilde være fordelagtig for kongen. Også for Wolfen, hvis syn var aftagende og alder tiltagende (han var 64 år), mente han, det kunde være en fordelagtig ordning. Wolfen, der iøvrigt selv havde siddet således på ulønnet ekspektance i 10 år efter Willum Worm, var i sin erklæring herover dybt fornærmet og fuld af spydighed: hans syn fejlede ikke noget. Hojer fornyede henvendelsen i juli, i november og tilsidst 1. december 1720, Rm II 371. Som ved det første brev står Reitzer bag, og planen skitseres nærmere således, at Hojer i løbet af 2 år skulde gennemgå biblioteket for at udtage dubletter, at prisen skulde sættes af en kommission eller efter et samtidig gjort forslag efter størrelsen, at visse manuskripter og piecer gratis skulde medfølge. Hertil vilde han skaffe Reitzer-Nobels samtykke og eventuelt kavtion. Følgende personlige ønsker knyttedes hertil: at Reitzer når han snart gik af, i stedet for pension beholdt en tiendeydelse på 150 rdl., at han selv fik udlæg dækket, at han blev ekstraordinær professor i medicin, hvortil han i 1717 havde habiliteret sig, med møderet i fakultetet og Konsistorium, og med henvisning til, at han ved brand havde mistet sine i 15 år samlede bøger, bad han om at blive underbibliotekar uden løn.

Kataloget var i løbet af efteråret kommet tilbage, og Reitzer ønskede altså, at Hojer skulde udføre arbejdet, embedsmændene ønskede, at Wolfen skulde, og Rostgaard krævede kataloget udleveret. Reitzer gik ifølge sit brev til kongen af 30. december 1720 kun nødig ind derpå, da han anså Wolfen for modvillig overfor hele foretagendet. Wolfen havde stillet i udsigt i løbet af 14 dage at have afstemt katalogerne, og Reitzer, der synes opløst af nervøsitet, insisterede på, at dette ikke forlænges, og endvidere på, at Hojer måtte blive anvendt til eventuelt yderligere arbejde med ordningen. 7. februar anbefalede Wolfen køb af det hele, der med senere erhvervelser var anslået til 17000 stk., hvoraf antagelig 9000 dubletter, der kunde sælges sammen med det kgl. biblioteks allerede opførte

dubletter, hvorved vederlagets størrelse ikke ubetydelig kunde nedbringes (Bruun har s. 217 læst tallet 9000 som en af Wolfen foreslået pris; W. mener heller ikke at dublettsalget vil dække hele købesummen). Den 5. april 1721 kunde Rostgaard indberette om den af kongen derefter 29. s.m. approberede handel, der omfattede ialt c. 17000 stk. indbefattet manuskripter, og vederlaget, der egentlig skulde være 10000 rdl., havde man fået ned på 9000 rdl. i kroner, hvilket var hvad Nobel den 13. september havde tilbudt »for at komme engang til endelighed«. Hvad de personlige ønsker angår, blev Reitzer i 1721 etatsråd men forblev i embede, Hojer opnåede ikke professorværdigheden og fik ikke foden indenfor i biblioteket. Dubletauktion afholdtes 1723. I Nova literaria for 12. juni hyldedes Reitzer i anledning af salget som den storslåede bibliofil, hvis bogerhvervende virksomhed havde strakt sig over 23 år. Med undtagelse af 3—4000 bind, der var viet filosofi eller jura, var de 17000 bind af historisk indhold, dog kunde mangel af kirkehistorie beklages. Af de ikke mange manuskripter dvæles der særlig ved Eleonora Christinas vita. Håbet om, at biblioteket endelig må blive åbnet for offentlig afbenyttelse af litteratorerne, understreges, men efter den til Wolfens navn knyttede tradition, se ovenfor Carl S. Petersen, måtte dette vitnok forblive et fromt ønske.

Rørdam I 344 gør om Hojer den bemærkning, at han i en vis periode af sit liv vistnok var på en farlig vej, idet han for at komme frem knyttede sig til personligheder, hvis moralske karakter ikke står i det bedste lys, et forhold jeg skal komme tilbage til. For Nobels vedkommende, der nævnes i denne forbindelse, forekommer det urimeligt. Det var ham, der associerede sig med Reitzer om bogsalget, og som derfor søgtes af Hojer uden henblik på den stilling, hvortil bekendtskabet senere førte. Om Hans Nobel, en mand på 63 år, kan iøvrigt oplyses, at han, der var født i Blekinge, ved gentagne — 4 — giftermål stadig med velhavende damer i Norge havde grundlagt og forretningsmæssigt øget en betydelig formue; som flerårig amtmand og ved forskellig administration havde han gjort sig fortjent, og i 1719 flyttede han til Danmark, erhvervede gods på Fyn og stiftede senere stamhuset Sandholt, i 1722 etatsråd. Der er ikke tillagt ham uhæderlige handlinger, efter traditionen var han lidet populær, men i al almindelighed må det gælde, at ansøgeren ikke kan gøres medansvarlig for patronens moralske forhold i det hele kun for det, han selv får med at gøre.

ANSÆTTELSE VED MATRIKELKOMMISSIONEN 1721 OG SOM KGL. HISTORIOGRAF 1722

Den i 1665 fastsatte matrikel i Norge, der dannede grundlag for skatteansættelsen, havde længe været følt som utilfredsstillende. Der fandtes ikke mindre end 72 forskellige ansættelser og der var stor ulighed i skyldsætningen, således at allerede statholderen Ulrik Frederik Gyldenløve i 1693 havde foreslået forbedringer. Den lige omtalte foretagsomme amtmand Hans Nobel tog i 1713 denne sag op og udarbejdede en ny tabel. Hans forslag mødte dog modstand i flere embedsmæssige erklæringer bl. a. fra biskop Bartholemæus Deichman i Christiania, tidligere biskop i Viborg, hvis fremragende administrative evner regeringen havde gjort stærk brug af og som kort efter fik et arbejde på dette område. Nobel fik imidlertid støtte og modtog ordre til at prøve sin matrikel på visse bestemte steder, og i september 1719 nedsattes en kommission, hvori han var medlem, til undersøgelse af indkomne klager fra bønder over forhøjet skatteudskrivning. Endelig toges der i juli 1721 beslutning om at indføre en ny matrikel i Norge, og en kommission dannedes med overhofmarskal C. F. Holstein og justitsråd Hans Nobel som medlemmer. Året efter sendtes Nobel til Norge, hvor han efter ordre af 14. august 1722 sammen med Deichman skulde berejse landet og forestå reduktionerne. Som sekretær ved kommissionen ansattes Hojer 2. juni 1721 med en løn af 300 rdl. årlig og 200 rdl. til to skrivere Rm II 384. Efter det foran s. 61 oplyste kunde en statsansættelse forventes, og da Nobel må antages at have haft indflydelse på valget, fik han derigennem udbytte af sin aktivitet ved Reitzers bogsalg.

Hvis Chr. Bruun a. st. s. 276 skulde have ret i at henføre et uden datering og underskrift foreliggende fra Justitsministeriet stammende skriftstykke til Hojer som dets forfatter, vilde hans tilknytning til kommissionen have haft en mere intim karakter. Dette dokument, der gengives i Rostgaard II 155, er et forslag til kongen om salg af kirker og præstegårde i Norge. På den første del af dette finansielle program toges der allerede fat 1. august 1721 ligeledes af matrikelkommissionen, medens den anden del endte med ikke at blive fremmet. Nobel og Deichman kan ikke være forfattere, da ingen af dem anbefalede begge projekter, men hvorfor da Hojer, hvis han ikke ifølge sin plan om en vekselbank overhovedet kan formodes at være »far« til finansielle projekter? Dette menes af Bruun at måtte henføres til 1719. Efter mit skøn er der slet intet grundlag for formodningen, der dog tiltrædes i Rm II 369. Med

erindring om Hojers ordrige med loyalitetsvendinger opfyldte udviklinger i projektet om vekselbanken, er dokumentets tørre og knappe (1½ side) — skønt til kongen stiledede — form en slående modsætning til det, der stammer fra Hojers pen. Den tyder på en af kongens nærmeste højststående rådgivere, der kan indskrænke sit forsvar for at afkræve den tiltrædende præst en udbetaling for præstegårdens bygninger til den ironiske bemærkning, at en præstegård jo ikke bliver påtvunget nogen. Forslaget om kirkesalget vil han udvide til fjerntliggende ikke udnyttet krongods og »hovedindvendingen derimod« at vildtbanen vilde lide derunder, forekommer ham for ringe til at behøve svar. At der findes et argument, når der »supponeres krig«, tyder ikke på affattelse i krigsåret 1719, og den bemærkning, at gejstligheden tjener bedre i Norge end i Danmark, viser et kendskab til norske forhold, som Hojer formentlig savnede. Salg af præstegårde havde iøvrigt været foreslået i Norge allerede 1710, s. 278.

Samtidig hermed skal omtales det påfølgende års for Hojer så betydningsfulde avancement til kgl. historiograf. Dette embede beklædtes af C. H. Amthor og blev ledigt ved hans død 21. februar 1721. Amthor, der var født i Tyskland 1677, havde været professor i Kiel i statsvidenskab og privatret, hvor han som tilhænger af Thomasius interesserede sig for den nationale ret og modersmålets brug, han var tillige professor juris patrii og var autoritet i hertugdømmernes statsretlige forhold. Han gik i 1713 bestemt til den danske side og blev året efter kgl. historiograf og medlem af overretten på Gottorp med ophold i Rendsborg, hvor han var præsident. Han gennemgik arkivet på Gottorp og udkastede 1718 en plan om udarbejdelse af årbøger om Frederik IVs regering, hvoraf han fik skrevet til freden i Travendal. Siden 1719 havde han ophold i København og boede på Rosenborg. Hojer stod på en god fod med Amthor, der på sit sidste havde udtalt ønsket om at få ham til efterfølger med årbøgerne og i embedet, og han meldte sig straks som liebhaver. Men man agtede at give embedet til registrator i det tyske kancelli Jacob Göritz, der var Amthors svoger. Han ønskede imidlertid ikke at få det men udbad sig et avancement i kancelliet. Den 14., 16. og 26. juni fremsendte Hojer ansøgninger, Rm II 375. I den første henviser han til et til kancelliet indsendt petitum, der har indeholdt oplysning om hans historiske arbejder. Han dokumenterer med vedlagte erklæringer fra Amthors pårørende dennes anbefalinger og tilbyder at underkaste sig enhver prøve og censur. I den sidste ansøgning har han opgivet håbet og appellerer nu til kongens forståelse af hans vanskelige stilling. Ildebrand og andre genvordigheder havde næsten berøvet ham alle sine få ejendele.

Hans ringe lægepraksis, hans renommé og hans kredit var som følge af nogle gejstliges forfølgelse mod ham, hvortil hans fjender havde sluttet op, så at sige ruineret. Derfor gentager han sit tidligere andragende om ved første ledighed at blive professor medicinæ omend ulønnet men med adgang til fakultetet og Konsistorium således som tilstået andre. Hans indtægter kan kun have været små. At han vedblivende har haft hovmesterstillingen kan næppe antages, hans lægevirksomhed og journalistik kastede næppe meget af sig og forfattervirksomheden endnu mindre. Professorværdigheden vilde nærmest gavne ham ved at sprænge det bælte af vanry, der omgav ham. Efter den sidste ansøgning må det antages, at afgørelsen vedrørende diagrammet ikke var blevet offentliggjort og at han selv nærede betænkelighed ved at søge en »let satisfaktion« ad denne vej. Justitsråd og kancelliforvalter Peter Neve fik 14. juli overdraget fuldførelsen af årbøgerne, men han, der ikke har gjort sig bemærket i litteraturen, kom nogen tid efter til erkendelse af, at hvervet ikke lå for ham. De kræfter, der havde søgt at spænde ben for Hojer, måtte da åbne døren for ham som den bedst kvalificerede, og i Rm I 375 finder vi 9. marts 1722 hans jublende taksigelse til kongen. Han lover straks at tage fat på værket med »flid, munterhed og iver«, og som vederlag ønsker han kun det nødtørftige, men han behøver dog at have »et sorgfrit hjerte«. Af sit kommissionshonorar beholder han faktisk til eget brug kun 110 rdl. Vederlaget blev sat til 200 rdl. og 100 rdl. til skrivematerialer, Rm II 384 ¹⁾).

Hvad Hojer havde præsteret af trykte eller utrykte historiske arbejder, skulde nok være tilstrækkeligt til i forbindelse med Amthors anbefaling at begrunde hans udnævnelse. Den formodning, at han tillige og måske i væsentlig grad har virket for sin ansættelse ved at fremkalde en anbefaling fra dronning Anna Sophie, har imidlertid været fremsat af hans biograf E. Lobedanz i Dansk Maanedsskrift (1867) 278. Den knytter sig til hans anonyme udgivelse af en lille bog, 104 sider stor, der var tilegnet dronningen, og hvis titel i oversættelse lyder »Kortfattet efterretning om en endnu levende haderslevsk jomfrus faste i halvandet år (Kurze Nachricht etc.) tiligemed nogle tilfældige tanker derom udkastet for kuriositetens skyld«. Lobedanz tænker sig, at han har haft lejlighed til at forelæse dronningen dette skrift, og at hun smigret ved tilegnelsen har lagt et ord ind for hans ansættelse. Udnævnelsen er ikke yngre end

¹⁾ Rækken af kgl. historiografer (forskellige fra ordenshistoriograferne) omfatter årene 1553—1893 og embedets opgaver var at skrive rigets historie, at forsvare kongens og rigets politik overfor hans og rigets fjender samt at hævde rigets ære i internationalt omdømme, Carl S. Petersen: Ill. d. Litteraturhistorie I 380.

8. marts, tilegnelsen har derimod dato 30. juni og først når den forelå, kunde den øve virkninger; dermed bortfalder formodningen. Af selve tilegnelsen fremgår, at dronningen på et tidligere tidspunkt havde spurgt om dette tilfælde med jomfruen — man kunde tænke sig gennem Hojers fornemme patron J. G. Holstein, der kunde have fortalt om begivenheden — og således havde ytret en interesse »for den kuriøse videnskab«, der alene, som han siger, havde givet ham mod til denne tilegnelse. Bogens emne falder indenfor Hojers medicinske område og det giver ham anledning til at udkramme en hel del viden om lignende tilfælde og deres årsager. Hans viden om tilfældet var på anden hånd gennem læger og sjælesørgeren, der havde besvaret en række spørgsmål; han indestod for, at intet havde været skjult. Anonymiteten kunde tydes derhen, at han nu som udnævnt historiograf anså sig for færdig med medicinen¹⁾ og derfor ikke vilde have bogen ud under sit navn, men at han dog ikke vilde have det påbegyndte arbejde med at skrive den forgæves gjort. Har det tillige haft noget tiltrækkende for hans initiativ, at der her var en lejlighed til at forsyne det lille litterære fartøj med dronninge-tilegnelsens prangende gallionsfigur? Det er ikke uantageligt, og spørgsmålet fører os videre til hans personlige holdning overfor kongeparret særlig dronningen, der i 1712 var blevet viet til kongen til venstre hånd, da dronning Louise endnu var i live, men dagen efter dronningens bisættelse 4. april 1721 til kongens højre hånd og 30. maj næstefter kronet som dronning.

Hoyer vilde ikke have deltaget i så skarp en fordømmelse af det dobbelte ægteskab, den hurtige legitimering deraf og kroningen, som i eftertiden f. eks. historikeren Edv. Holm udtrykte, Dnmks. R. Hist. V 94. Forsåvidt der tænkes på Christian VIs med fleres reaktioner straks og senere, er det iøvrigt umuligt at opgøre forholdet mellem krænket fyrstetradition og personlige politiske interesser på den ene side, hensynet til sømmelighed og kirkelig skik på den anden. I sin Danmarkshistorie havde Hojer ikke lagt sømmelighedens slør over Oldenborgernes illegitime forbindelser men omtalt dem, selv om det stødte. Og både Christian IV, Frederik III og Christian V havde ved siden af deres kongelige ægteskab udenfor dette avlet sønner, der under navnet Gyldenløve fik tildelt høje poster i riget. Springet fra en sådan legitimering af afkommet til en legalisering af selve samlivsforbindelsen, når den var varig, var ikke

¹⁾ På dette sted kan for en ordens skyld nævnes nogle små udaterede optegnelser på latin tillagt Hojer, kgl. bibl. Kall 403 kv.: notater om kemi og farmaci og kortfattede tanker om årsager til langlivethed særlig hos ungdomskraftige mennesker.

overmåde stort. I sit diagram var han gået ind på en omtale af, at selve reformatorerne i en snæver vending havde tolereret en fyrstelig bigamisk dobbeltforbindelse, foran s. 52 og 54, og Frederik IVs enevældige autoritet dækkedes helt af hans loyalitet. Det var da sikkert med fuld oprigtighed, at han hyldede kongeparret. At der i en sådan hyldest tillige lå et almindeligt ønske om personlig at behage og vinde bifald hos suverænen, det skal ingenlunde modsiges, men vi er i det 18. århundredes begyndelse, og skam få den, der tænker ilde derom! Dette gælder hans litterære tilegninger, det gælder også hans hyldestdigte. Han gjorde derved brug af en færdighed, der hørte til tidens dannelse og som hans stilling som historigraf gjorde det nærliggende for ham at udøve. Det foran s. 38 nævnte andragende til kongen havde han endt med nogle verslinier, Rm I 370. Der findes ialt 7 festsdigte af ham til kongelige personer, trykt på store blade med pompøst udstyr og under hans navn, og med nogen foregribelse af kronologien skal de fleste af dem omtales på dette sted.

Det første i rækken er til dronningens fødselsdag 16. april 1722, hendes første som regerende dronning. Skrevet i aleksandrinere fylder det 7 meget store foliosider. Digteren gør sig på hendes vegne uden betænkning til organ for kongehusets officielle følelser. Mindet om den afdøde dronning Louise skydes ikke til side. Tvertimod tolkes Anna Sophies deltagelse i landets almindelige sorg over landsmoderens død. De personlige egenskaber, der fremhæves hos dronningen, er skønhed og klogskab og tillige nævnes folkelig yndest. Den smilende forårsmåned er Anna Sophies rette måned. Hun bringer glæden og styrken til kong Frederik.

Digtet til kongens fødselsdag 11. oktober 1722 er kortere, kun 6 sider. Det er et indgående historisk tilbageblik på hertugdømmernes historie, der var ført til en lykkelig afslutning, og det skal udtrykke Des ergantzten Cimabriens frohlockendes Jauchzen, det fuldstændiggjorte Slesvigs jubel, fejret på »Østrup« det nyopførte slot, der den dag fik navnet Fredensborg. Jeg anfører nogle linier, der synes mig at rumme digterisk kraft og anskuelighed:

... Bis Fridrichs Majestät, dem Gott der Beystand war,
 Den alten Risz geheilt, der blauen Löwen Paar,
 So er in goldnem Feld getrennt und kämpfend funde,
 In alter Einigkeit zusammen fest verbunde.
 Es sey der frohe Tag der Ewigkeit geweih!

Det var den danske »sekvstration« af 1713, der for Hojer personlig havde været den store oplevelse, og som han her anskuer

som de to slesvigske våbenløvers forsoning. En mand med evner til det burde en dag fordanske dette tidshistoriske digt.

Til arveprinsesse Lovises fødsel er der 19. juni 1724 et digt skrevet »mit eilender Feder«. Denne undskyldning gøres også og med grund ved et digt til arveprins Frederiks fødsel 31. marts 1723 (Universitetsb., ikke nævnt af Rørdam).

Påny til kongens fødselsdag 11. oktober 1724 er der et stort digt på 7 sider. Det er skrevet i landsfaderens trøstede Nordens navn. Kongen havde været bortrejst til Aachen, han havde gennemgået feber og var nu atter rask:

Du mattest Deine Brust durch Arbeit und Geschätte
Ach spahre, Vater! doch die unschätzbare Kräffte

udråber digteren.

Digtet ender:

Höchster! Sey dem König hold!
Und vermehre Seine Jahre!
Bisz auf Schnee beflecktem Haare
Ruhe Seiner Krohnen Gold.
Bisz Ihm kein Fürst den Titel könne streiten
Der Printzen Aeltester und Nestor unsrer Zeiten.
Lasz des Königs theuren Stamm
Den du selbst so fest gepflanzet
Seyn mit deinem Schirm umschanzet!
Frey vor Unfall Sorg und Gramm!
Lasz Fridrich diesen Stamm als Haupt und Krohne zieren
Bisz Christians Götter-Ast kann Sprosz aus Zweigen führen.

Det sidste, der skal omtales, er til dronningen 16. april 1725, 3 sider:

Verehrungs-würdigste und holde Königin
Des Reiches Zier der Völker Freude
Und Deines Friedrichs Augenweide!
Nimm gnädigst, wie Du pflegst, das holde Opfer hin
So Dein geweyhtes Lebens Fest
Von treuer Knechte Demuth fodert
Und weil Du Dirs gefallen läsz'st,
In hell entbrannter Andacht lodert.

Sidste strofe af dette Freuden Opfer lyder:

Himmel! lasz den reichsten Seegen
 Sich auf Nordens Königin
 Immerhin
 In vermehrtem Wachsthum legen!
 Dasz der dir werwandten Brust
 Wo nur Gratien sich regen
 Nichts als heitre Götter-Lust
 Bleibe ewiglich bewust.

Disse digte har vel været fremsagt af aktører ved de festlige lejligheder. Det er hofpoesi og i det i hovedstaden mindre anvendte tyske sprog. Alligevel kan det folkelige slå igennem som i tiltaleformen »du«, eller når navnene slet og ret gives som Fridrich og Ann' Sofi'. I større omfang har Hojer såvidt vides ikke skrevet digte. Lobedanz a. st. s. 276 mener, at hans interesse for digtning fremgår af hans anmeldelser i Nova literaria særlig hans varme anerkendelse af Povl Juels digt Om et lykosaligt Liv, »der kunde synes at tegne et uselvskhedens ideal for ham« (en prøve heraf er givet). Det fremhæves sikkert med rette, at han syntes at føle trang til en mere positiv poesi end den, som Holbergs retning bragte. Om det derfor er berettiget, s. 257, at betegne ham som ikke blot »noget sentimental« men også som »blottet for al humor«, er et andet spørgsmål. Peder Paars er ikke prøvestenen for humoristisk sans. Hojer havde ialtfald munterhedens gave, som når han gik til sit arbejde som historiograf med »munterhed«, s. 77, og når han overfor teologerne kæmpede for at bevare alvoren, foran s. 61, og der forekommer satiriske glimt hos ham.

MATRIKELKOMMISSIONEN I NORGE

Vi har hidtil fundet Hojer på færde i en række selvvalgte opgaver, som han havde løst på sin personlige måde, der undertiden havde indbragt ham mere utak end anerkendelse, samtidig med at han søgte at bryde sig en bane i det medicinske fag teoretisk og praktisk: Danmarkshistorien, diagrammet, forskellige historiske arbejder, journalistik, bankprojekt. Universitetet havde vist sig utilgængeligt for ham, og akademisk var han stadig kun studiosus medicinæ. Men under det, som Rørdam træffende har kaldt hans Sturm und Drang, var der knyttet en tråd for ham til allerhøjeste sted: kongen må have fået øje på ham, og han antog ham til det

hverv, der ganske vist heller ikke kunde overgives til den første den bedste embedsmand, at skildre hans egen regeringsførelse på udførlig måde. Modstandernes stærke tryk havde da kastet ham i armene på kongen og netop derved ført ham frem.

Tillige havde han så året før »fået brød« ved at få tildelt sekretærhvervet i den norske matrikelkommission. Han blev ikke derved selvstændig bestemmende for arbejdets udførelse, endsiges planlæggende og hele virksomheden var af begrænset varighed. Opgaven, der medførte rejser til Norge uvist i hvor stort omfang, kunde give ham erfaringer om embedsvirksomhed og kendskab til de personlige faktorer, der gjorde sig gældende. Der var nu først Hans Nobel, der var hovedmanden, forsåvidt som det var hans initiativ, der lå til grund for hele foretagendet. Efter den skildring deraf, Hojer har givet i sin Frederik IVs historie 2. del s. 87—98, gled han efterhånden fuldstændig i baggrunden. Ved professor Reitzers bogsalg var han trådt til som mulig mellemmand overfor en engelsk køber og endte formodentlig som en overflødig kommissionær i det danske salg. Hvis Reitzer foruden de 500 rdl., han fandt sig foranlediget til at udbetale Fr. Rostgaard i returkommission, og som senere kom denne dyrt at stå, har måttet give ham et salær, er Reitzers eget udbytte af salgssummen 9000 rdl. blevet ret reduceret fra Rostgaards første lave forslag 10271 rdl., da samlingen 3 år før endda var mindre. Nobels far havde været købmand i Kristianopol senere skipper i København og bar navnet Hans Mortensen. Navnet Nobel senere skrevet Nobell, der måske har spillet en rolle for indgåelsen af de mange fordelagtige giftermål, og som må være selvtaget, kaster et forlorent skær over manden. Ifølge Hojer gik Nobels virksomhed for den nye matrikel tilbage til 1711. Da han i 1719 frasagde sig sine stillinger i Norge og søgte ned til Danmark, var det efter Hojer, fordi han ved sit urolige og egennyttige væsen havde gjort sig forhadet. I 1722 tog han atter op til Norge, hvor de stedlige embedsmænd var i gang med at udarbejde matrikler hver for sit distrikt. Ledelsen heraf kunde Nobel ikke magte, og efter hans eget forslag blev biskop Deichman inddraget som meddirektør, hvad Hojer betegner som et held. Der behøvedes naturligvis almindelige regler at bygge ordningen op på, men her viste Nobel sig fremfusende og stivsindet, og han måtte holdes udenfor indflydelse »hvilket ved en så egennyttig, opfarende, misundelig og vankelmødig karakter ikke krævede ringe møje og kunst«. Det hjalp til at få ham til at resignere, at der ikke blev udbetalt honorarer til nogen for arbejdet. Til gengæld, siges det, måtte sekretærens og skrivernes løn holde for til nødvendige udlæg. Fælles rådslagninger havde ført til, at det danske hartkornsprincip skulde

tages til forbillede; tidligere havde der i de forskellige egne været en mangfoldighed af skyldenheder såkaldte species¹⁾). Efter Hojers opfattelse var det hele ved Deichmans energiske arbejde kommet i en meget god gænge. Arbejdet havde en folkelig karakter ved anvendelsen af de stedlige kræfter og foregik i offentlighed. Der lavedes jordprotokoller med beskrivelse af ejendommenes tilstande og protokoller med den nye matrikel; ved indgivelse af klager skulde der uden udgift gives oplysninger herfra. Resultatet var blevet en tiltrængt lettelse for de nordenfjeldske distrikter — hvis den påbegyndte reform var blevet ført igennem, men det blev ikke tilfældet, sagen opgaves. Som årsager hertil berører Hojer forskellige forhold. Rentekamret i København, mener han, var misfornøjet med at stå udenfor, og norske embedsmænd var utilfredse med at arbejde uden vederlag. Nobel havde et dårligt ry og noget lignende gjaldt Deichman. Ansete norske familier, hvis ejendomme ved tidernes omdannelse af dem nødvendigvis måtte komme op i skat, var misfornøjede. Og der kunde være begået fejl ved udregningerne, som dog kunde være afhjulpne. Overordnede embedsmænd som statholderen Ditlev Wibe og oversekretær Chr. Gabel, Deichmans fjende, var imod det foreslåede system og ved den rådslagning, der holdtes i København i september 1724, af dem og finansdeputerede, var det efter Hojers mening snarere formålet at bringe det hele til ophør end at afhjælpe manglerne. Resultatet blev da også et reskript af 8. december 1724 med dette indhold, og samtidig ophørte sekretærhvervet. Den officielle begrundelse var, at værket ikke var gerådet til landets og undersåtternes soulagement og lettelse således som tilsigtet, men i visse poster hellere vilde blive dem til tyngsel og besværing. Væsentlig medvirkende havde efter Hojers mening været en ugrundet frygt for politisk uro i Norge, hvorom senere. Som foran s. 75 oplyst blev matrikellkommissionen benyttet til et ganske andet foretagende nemlig at skaffe penge til statskassen ved visse realisationer af statsejendom. Dette var først og fremmest statens kirker, hvoraf mange havde anseligt tilliggende, og for såvidt dette var tilfældet, viste det sig, at de med udbytte kunde foravktioneres; ved omkring halvdelen var det tilfældet. Kaldsretten til embederne var forbeholdt kongen. Hojer oplyser, at der tillige realiseredes kongeligt strøgods og kongelige obligationer. Der var endvidere planer om at sælge præstegårdene, således at præsten, der havde betalt for sine bygninger, fik udlæget tilbage hos sin efterfølger. Om betimeligheden heraf var der meningskamp på

¹⁾ I instruktionen af 4. august 1722 opregnes følgende species: skippund, huder, skind, spand, voger, løber, tønder m. v., G. P. Blom Forklaring over Hoved-Matriculerings-Commissionens Arbeide, (Christiania 1826) XV.

bestemmende sted, og planen derom blev opgivet. Bruuns Rostgaard II 159—228 indeholder herhen hørende aktstykker, der dog ikke er oplysende for Hojers vedkommende. For Nobel kan de nok siges at svare til det indtryk, Hojers karakteristik har bibragt. Hos Rm I 478—84 findes Hojers brev af 2. marts 1731 (1726 er fejltryk) til Deichman bilagt med Nobels henvendelse til ham umiddelbart efter Frederik IVs død 12. oktober 1730, der var indtruffen i Odense, og et følgende brev med svar. Nobel synes at have forudset, at Hojers stilling vilde blive forandret, når kongen døde, og han opgør nu et gældsmellemværende på 800 rdl. foruden renter. Hojer forklarer, at han ved sin tiltræden som sekretær lånte 200 rdl. af Nobel, men de blev afgjort ved senere ydede tjenester. Frivillig havde Nobel ydet og tildels pånødet ham visse gratialer, og da Deichman havde måttet hjælpe Nobel ved at afkøbe ham to kirker, Nobel havde erhvervet, skulde Hojer for sin umage herved have det overskydende. Efter kommissionens ophør fandt i 1725 en opgørelse sted ved, at Hojer forstrakte Nobel med 600 rdl. »imod hans reene Obligation og saa alting være død og afgjort«. Da denne tre år efter blev sagt op, blev han påny urolig, og forlig blev indgået om opgivelse af renten. Den udstedte missive er ved den store ildebrand gået tabt for Hojer, og det regner Nobel formentlig med. Hojer skriver iøvrigt, at hans hukommelse i det sidste år er taget stærkt af, så at han ikke husker detaillerne fra kommissionens tid. Overfor Nobel har han talt om sin store svaghed, der kunde lægge ham det store regnskab nær. Karakteristisk for tidsforholdene er det, at han beder Deichmann give sit svarbrev kuvert til en anden. Deichman, der var blevet afsat i slutningen af november 1730, døde 17. april 1731.

HOJER OG DEN HEMMELIGE KOMMISSION

Ved den hemmelige kommission forstås den »geheime inkvisitionskommission«, der nedsattes 9. januar 1725 og varede året ud, til undersøgelse af tjenestemænds overtrædelse af forbudet af 23. oktober 1700 »på skænk og gave at give og tage«. Skønt spørgsmålet om Hojers forhold til denne kommission må besvares derhen, at der intet sådant forhold var, er det hensigtsmæssigt at dvæle lidt ved den. Dels er nemlig Chr. Bruun i sit meget lærde men også noget ensidige værk om Frederik Rostgaard inde på det modsatte, dels afslører denne kommission som intet andet de samtidige forhold i embedsverdenen. Retsforholdet var gjort ganske klart i

nævnte forbud, der vendte sig mod retterne så vel som mod gejstlige, civile og militære betjente, rammende både giver og modtager, både når formålet og anledningen var rettens forkrænkelse, og når det var dens befordring, når det var opnåelse af en bestilling og overhovedet nogen administration eller ekspedition. At der var indskudt ordene »til vores skade eller præjudits«, betød efter sammenhængen ikke nogen indskrænkning til, at vedkommende embedshandling havde været ulovlig eller skadelig; bestemmelsen var indskærpelse af en regel fra 1676. Uafhængigt af forbudet kom i 1715 en tilladelse til at erhverve bestillinger, charger og titler mod erlæggelse af visse rekognitioner, der følgelig var officielle indbetalinger til oplivelse for den altid hungrige statskasse. Bagsiden af det meget korrekte forbud var de tildels elendige lønningsforhold, der i 1720 var yderligere forringet ved en reduktion på 20 % udenfor de to kancelliers personale. Det nu over tyve år gamle forbud blev da heller ikke efterlevet. Var gaven ikke afkrævet, og var embedshandlingen forsvarlig, var samvittigheden overbærende, men ulovlig var gavemodtagelsen, og det kom altså på eksplosionsagtig måde for dagen kort efter nytår 1725.

En fortælling herom leverede først Hojer i sin Frederik IVs historie, 2. del s. 166—74, og Chr. Bruun har, uanset at kommissionens akter blev tilintetgjort i 1731, kunnet bygge en fremstilling op på Rostgaards papirer og andre dokumenter. Det var ikke, som man kunde tænke sig, en misfornøjet giver, der havde beklaget sig, men sagen sattes i gang udefra og fra et specielt personligt synspunkt. Den ved hoffet godt anskrevne biskop Deichman i Christiania, der i slutningen af året 1724 opholdt sig hernede, havde ifølge Hojer som den snu og durkdrevne [schlau und durchtrieben] mand, han var, opdaget, at der gik misbrug i svang og erfaret det verserende rygte om, at indbetalingerne skulde havne hos dronning Anna Sophie. Han meddelte kongeparret dette i begyndelsen af december og fik bemyndigelse til at forske videre. Ved juletid kunde der holdes et møde, hvori kongen var nærværende. Deichman havde suppleret sig med justitsråd og kommitteret i kammerkollegiet Chr. Möinichen samt dennes svoger kancelliassessor Lucas Kierulf, »en ustuderet jysk advokat«. Nogle andre mænd fra Jylland forklarede om en indsamling i Viborg af en større gave for opnåelse af visse friheder. Opmærksomheden var samlet om Rostgaard, oversekretæren i Danske Kancelli siden 1722. Den endelige kommission blev Deichman, Möinichen og generalmajor Staffelt. Hojer ønskedes gjort til sekretær men bad sig fritaget for denne »scabreuse« [mislige] kommission, hvori naturligvis ikke lå nogen kritik af den, men hvervet var udadtil ubehageligt og ikke godt på linie med en histo-

riografs neutrale stilling. Møder holdtes derpå slag i slag først på slottet, siden på Rosenborg, indkaldelser overbragtes af livreklædte og i kongens navn. Deponenterne aflagde ed ikke blot på sandfærdighed men på ubetinget hemmeligholdelse. Dette sidste mentes at være af hensyn til dronningen, om hvem iøvrigt intet kom frem; det hændte, at hun selv gav møde. Efter et par måneders forløb vendte Deichman hjem og indsamlede sammen med en anden materiale i Norge, ligesom Kierulf og en anden skulde samle materiale i Jylland. Til afløser af Deichman toges den tidligere professor Reitzer nu stiftamtmand i Trondhjem med særligt henblik på, at han som tidligere assessor i Højesteret kunde granske protokollerne og mulig opdage noget, hvilket også blev tilfældet, men »af klogskabshensyn« fandt man det rådeligt at gå forsigtigt frem og nøjes med at konstatere, at undersåtternes klager ikke havde være ugrundede, »hvorfor vi ej have turdet med altfor stor heftighed trykke på disse bylder«. En assessor tilstod bestikkelse og justitiarius Scaenius kunde ikke helt bortforklare visse gavers karakter. Disse to måtte da forlade retten, Sophus Vedel Den dansk-norske Højesterets Historie (1888) 185. Her kom dog en bestræbelse frem for at gå til ondets rod ved kort efter at indføre en begrænset gagering af rettens medlemmer.

For vort formål her er der kun grund til at se på udfaldet for Rostgaard, der også særlig interesserer Hojer. Man var kommen lidt ind i det nye år uden endnu at have haft ham indkaldt, skønt et stort materiale mod ham var samlet sammen. Så grebes han af panik og flygtede til Helsingborg efterat have skrevet til kongen om nåde. To lakajer afhentede ham, og han undergaves arrest i sit eget hus på Købmagergade. 23. januar fremstilledes han til afhøring af Konseillets formand Chr. Lente og i nærværelse bl. a. af betjentene i de to kancellier. Han tilstod men undskyldte sig med frivillig yden og undladt misbrug, med hensyn til de 500 rdl. ved Reitzers bogsalg gjorde han opmærksom på, at han havde besørget flytningen til kongens bibliotek, men da dette var i kongens og ikke i Reitzers tjeneste, kunde heller ikke det diskulperes. Afgørelsen blev kundgjort med det samme som afsked fra embederne som oversekretær i Danske Kancelli og gehejmearkivar, forvisning fra hoffet og København og tilbagebetaling efter nærmere specifikation af det uretlig modtagne, der ansloges til 5—6000 rdl. Strængheden lempedes dog, idet tilbagebetalingen ikke fandt sted, og Rostgaard blev senere amtmand i Antvorskov. Det var det sædvanlige først at vise strængheden siden mildheden. Men den undskyldning, som en ulønnet assessor kunde have, kunde ikke påkaldes af den velhavende herre til Krogerup.

I sin oversigt over Rostgaards eftermæle s. 480 påpeger Chr. Bruun, at et omsving fra en gunstig til en mindre gunstig dom, til dels til en fuldstændig underkendelse, må føres tilbage til fremkomsten 1829 af Hojers omtale s. 172, citeret s. 467. Den lyder i oversættelse: »Denne mand havde ved sin begærlighed og uforstand givet den første lejlighed til hele den hemmelige kommission og altså traf det derved fremkaldte uvejr allerførst ham og så meget heftigere, fordi han ved sin ubesindige fremgangsmåde lod enhver få den opfattelse, at hans samvittighed beskyldte ham for ganske frygtelige forbrydelser. Han var overhovedet mere en lærd end en dygtig [geschickter] mand, ikke anlagt på hofvæsen og af en af vellyst [her menes ikke usædelighed men nærmest rigmandsmæssig levemåde], begærlighed og hovmod sammensat sindsbeskaffenhed; sådanne folk falder i almindelighed fra en yderlighed i en anden i løbet af et øjeblik og bliver især hurtig bragt ud af spor ved frygt og angst«. Ordene er kloge og ikke ugrundede. Afgørelsen forekommer Hojer mild, især da flugten ud af kongens riger nærmede sig til opsætsighed mod ham. Om kommissionen bemærker Hojer, at så meget er sikkert, at der er afkrævet en mængde unødige og vel desværre falske eder («Bandedkommissionen« blev det populære navn). Vel er Chr. Bruun klar over, at Rostgaards undskyldninger ikke kunde hjælpe ham, men han tager ikke anstød af hans fortsatte hævde af at være krænket og uskyldig. Sit gravmæle i Holmens kirke forsynede Rostgaard med en indskrift, hvori findes ordene Sæpe Deus læsus sed Rex et patria numquam, gengivet af ham selv således Ofte brød han med sin Gud, Aldrig dog mod Kongens Bud, s. 464, og han citerede et tankesprog om det ukristelige i, at herren ikke lader den uskyldig bagvaskede få ordet for at forsvare sig og ikke lader ham kende ophavsmanden til påsagnet. Om man vil kalde dette selvgodhed, selvretfærdighed eller åndshovmod kan være en smagssag. Tilintetgørelsen af akterne for stedse kan have forøget Rostgaards frejdighed.

Bruun ser på den hemmelige kommission nærmest som en mørkets gerning, skønt den dog var et stykke retshåndhævelse, og han klager over dens hemmelighed, den anvendte krænkelser af brevhemmeligheden og de kgl. herskabers aktivitet. Han lukker øjet for motivet at komme et misbrug af dronningens navn på sporet og fører overhovedet det hele tilbage til biskop Deichman som en ren og skær hævnakt, fordi Rostgaard under debatten om salg af præstegårde i Norge havde stået ham imod sammen med Nobel. Noget konkret i den retning kan ikke anføres udover, at Rostgaard mente, at Deichman gjorde sig forhåbninger om gevinst, når der kom penge frem ved de første salg, s. 288. Deichman var efter Hojer

snu og durkdreven, han var arbejdsdygtig og vel også egennyttig. Ved at aftrykke de meget ondartede smædeskrifter om ham, der som »kildeskrifter« aldrig kan og bør rangere højt, II s. 228 har Bruun gjort alt for at sværte ham. Han må dog mindes som grundlæggeren af det Deichmanske bibliotek i Oslo. Forholdet er vel det, at Deichman i december 1724, et par måneder efter at sagen om præstegårdssalg var strandet, og inden endnu det samme var sket med matrikelsagen, har øjnet en stor prestigemæssig chance for sig i en aktion, hvis bærende motiv var varetagelse af kongeparrets personlige tarv. At Rostgaard eventuelt vilde blive ramt, holder ham i hvert fald ikke tilbage. Men denne side af sagen er egentlig ligegyldig, når historien ikke skal skrives ud fra Rostgaards synspunkt: at det var skammeligt, at hans misbrug blev opdaget og han kaldt til orden. Og nu Hojer, som efter sit negative forhold til kommissionen kun kunde omtales som dens historieskriver? Her sætter Bruun s. 363 sin lærdom ind på en vidtløftig udredning af, at Hojer på andre steder i sin bog ikke har omtalt overkrigssekretær Gabel korrekt (hans marineforvaltning og hans optræden i udenrigspolitik). Gabel var kaldt for kommissionen, om han fandtes skyldig, kan, da akterne blev tilintetgjort 1731, ikke siges bestemt, men han blev så af anden grund afskediget, dog derefter gjort til stiftamtmand i Ribe. Hojer nævner ham slet ikke i den forbindelse. Men resultatet af denne dokumentation af uvenlige følelser hos Hojer overfor Gabel, Deichmans uven, der ligger Bruun så stærkt på sinde, er en konfusion, der gør det muligt for forfatteren blot ved at præsentere Hojer som »Deichmans gode ven« at »begrunde«, at Hojer ved tronskiftet i 1730 mistede sine stillinger ligesom andre, der havde været knyttet til den hemmelige kommission: Deichman, Möinichen, Reitzer og Ramshart (tidligere protokolfører). Kommissionen havde været et redskab for dronning Anna Sophie og dermed begrundes tilstrækkelig reaktionen mod dens mænd. At denne også burde strække sig til disses gode venner¹⁾, har dog næppe nogen tænkt sig. Når Hojer måtte gå, var det ifølge sit nøje forhold til J. G. Holstein og hele hans kreds endvidere som Frederik IVs litterære våbendrager og hans og dronningens hofdigter.

¹⁾ Det foregående har vist det ugrundede i Jens Møllers angivende om, at Deichman havde trukket Hojer frem, Mnemosyne I I (1830) 243 og 247. Særlig foreligger der intet om, at han skaffede ham ekspektance som kongelig bibliotekar (opnået 1729) og gehejmearkivar (overhovedet ikke søgt). Når man stødes over, at H. i sin Historie betegnede D. som snu og durkdreven, antager jeg, han også tænker på samarbejdet i Norge, da Nobel blev manøvreret i baggrunden af D.

Det var egentlig forbavsende, at Hojer så kort efter at have rystet angrebene af sig havde kunnet vinde frem til stillingen som kgl. historioGRAF, der betød ikke blot, at kongen betroede ham sin regeringsførelses hemmeligheder, men også at han gav hans vurdering af dem et vist spillerum. Hojer havde kvalifikationer på tre forskellige områder. Først som kyndig i lægevidenskaben. J. C. Wolfen var eksempel på en mand, der med denne fordømmelse var blevet kgl. bibliotekar, men den lå naturligvis fjernere. Dernæst som naturretskyndig, men mange vilde mene, at han havde gjort sig umulig ved farlige anskuelser, dog delte kongen ikke denne opfattelse. Endelig som historiker, men hans første bog havde ved sin skrivemåde vakt ikke så lidt anstød og den stod på en mystisk måde stadig under observation. Også den kunde der dog ses mere fordomsfrit på, og bogen om Albert Stadensis' årbøger var ialtfald et upåklageligt arbejde. De håndskrevne afhandlinger om Danmarks uafhængighed, Femerns tilhør til Slesvig og om Christian II viste også besindighed og grundighed, og i skrifterne havde han givet stærke udtryk for sin loyalitet overfor kongehuset. Men ligesom der 8 år senere fra magtens tinde skulde komme en kold kastevind, der bragte hans båd til at kæntré, kom der hin forårsdag i 1722 en gunstig vind, der fyldte sejlet. Mange vil have set surt dertil og talt om Hojers evne til at trænge sig frem. Jeg har foran s. 33 for en ordens skyld omtalt sådanne karakteriserende udtalelser om ham, se også N. M. Petersens Bidrag til d. d. Litteraturs Historie IV 220, men tillægger dem ingen betydning, mere dette at der ikke af de samtidige er omtalt nogen svig, forurettelse eller hensynsløs adfærd fra hans side. En initiativets og reformernes mand som Hojer og en arbejdskraft som han havde selvfølgelig modstandere, og de vilde være tilbøjelige til at tale om pågaaenhed og ærgerrighed. Hvis vi endda havde haft et udtryksfuldt portræt af ham, men han hører som før nævnt til de få fremstående mænd fra yngre tid — forresten netop også nysnævnte litteraturhistoriker N. M. Petersen — af hvem der ikke er efterladt nogen afbildning. Heller ikke hans øvrige udseende findes beskrevet, og når Bruun ved udtalelsen foran s. 33 betegner ham som kraftig, er forholdet snarere det modsatte. I opvæksten var han efter eget udsagn skrøbelig, hans levealder blev ikke høj, og foran s. 84 sås han i 1731 at have talt om sin legemlige svaghed, iøvrigt også om svækket hukommelse det sidste år; lignende udtalelser kan træffes andetsteds. Men deraf lod hans arbejdsenergi sig ikke hævme.

Vakancen efter Amthor havde varet over et år og noget af det

første, Hojer tog fat på, var at se sig om efter aktstykker, der kunde være af betydning for løsningen af hans litterære opgave. Han ses i denne henseende at have sat sig i forbindelse med præsidenten for overretten på Gottorp J. L. v. Königstein, der lå inde med dokumenter fra tidligere gottorpsk tjeneste, Rm I 377, og denne opfordrede ham til et besøg, 8. august 1722. En henvendelse til statholderen i Norge D. Wibe gav mindre godt resultat; som den verdenskløge mand han var, havde han været så forsigtig at brænde, hvad han havde af papirer om kongens rejse i Italien og under hele krigen. 5. og 14. juni 1723 får Hojer ordre til at rejse til Lübeck med 2 rdl. i dagpenge for sig og en tjener og eventuelt videre til Holsten til indsamling af aktstykker, og det udførtes med godt udbytte, Rm I brevene nr. 15, 16, 18, 19, 20 og Rm II 522. Allerede 5. juni 1722 er der kgl. ordre til oversekretær F. v. Hagen i Tyske Kancelli om at stille arkivalier til Hojers rådighed. Han havde også ønsket adgang til det kgl. Gehejmearkiv og tænkt sig at kunne få et af de nederste kamre til brug, men som Rostgaard har noteret, »formåede jeg Hs. M. til at forskåne mig for hans selskab på det sted«, Rm II 522. Således var altså trods alt vilkårene, og når det ses, at Hojer i nævnte ordre ¹⁾ ikke er betegnet som historiograf men som den, der skal aflægge en prøve på historiograf-funktion med at fortsætte Amthors værk, forstår man, at han i sine breve ofte har indstrøet bemærkninger om sine fjenders tilstedeværelse. Når han kun sad på prøve, var han ikke så vanskelig at få fjernet. Det har kunnet være ham en lettelse, at det blev Rostgaard, der tre år efter fjernedes. I et brev af 10. januar 1726 til v. Hagen skildrer han sine vanskeligheder: Han har brugt mere end en bog papir til breve til folk, der som officerer eller på anden måde som kgl. betjente har gjort erfaringer, der vilde være værdifulde for ham, men næsten altid uden resultat. Han savner en almindelig kgl. bemyndigelse til med behørig forsigtighed at kunne indkræve sådanne informationer. Dette og så portofrihed for sine breve, der koster ham for meget, er det eneste han ønsker af de mange og usædvanlige fordele, der nydes af die Chur Hannöversche Historiographi. Iøvrigt er han lige så tilfreds og måske lige så flittig med sine 800 rdl. som de andre med deres 2000 rdl. De vigtigste stykker for sit arbejde må han sætte sit håb til at få fra kongens kabinet, men en »lille mand som jeg« [ein geringer Knecht wie ich] tør ikke driste sig til at bede derom, det må bero på kongens godtbefindende ²⁾.

¹⁾ Den er parafeteret af Rostgaard som oversekretær i Dansk Kancelli, og man får den tanke, at han har været manden for at få underlagt udnævnelsen den ejendommelige begrænsning.

²⁾ Hos Rm III 144 omtales udkast til et brev til kongen antagelig fra 1723,

Herved tænkes ikke på de egentlige geheime papirer men ting som skriftlige vota af ministrene om vigtige sager. I de Pufendorfske skrifter er dette det bedste stof, og ved alle andre hoffer føres der protokoller desangående, hvad Amthor og han 1000 gange har ønsket måtte blive indført; han nævner sådanne diplomatiske aktstykker fra 1703—04, Rm I 408. Den 7. juni 1728 gives der ham efter svagelighed med feber siden efteråret permission til en rekreationsrejse (noch meinem Vaterlande Jutland und Holstein), hvormed han vil forbinde omfattende arkivalske undersøgelser, hvorfor direktiver bedes udfærdiget til hertugen på Glücksburg og den Pløenske regering, Rm I 455. 25. august s. å, Rm 459, giver han v. Hagen en beretning om den tilstand, hvori han havde fundet arkivet på Gottorp dels i utrolig uorden dels medtaget af rotter, mus og fugtighed, således at det såkaldte fælles arkiv i løbet af få år vil være gået fuldstændig til. Han foreslår en overførelse til København, hvor han i løbet af 2 år med assistance af en flink student til 150 à 200 rdl. vil få det bragt i orden. Man ser, at han kæmpede historikereens gode strid for de historiske akters bevaring og ikke lod det mangle på flid.

Der findes nogle skrivelser fra Hojer, der har ledsaget fremsendelse til kongen af nogle efterhånden færdiggjorte bøger til fortsættelse af Amthors værk, Rm I brevene nr. 21, 22, 27, 28 og 44 angående den 4., 6., 8., 9. og 12. bog. Datoerne er 16. april 1725, 30 november s.å., 11. oktober 1726 (på to skrivelser) og 1. maj 1729 som det ses i nogle tilfælde på kongeparrets fødselsdage. I den første skrivelse tales da også om begge majestæters godhed overfor ham. Af samme ses iøvrigt, at hans antagelse i stillingen var genstand for årlig fornyelse. Han antyder her, at hans optegnelser om forskellige personligheder — heute oder Morgen — vil kunne påføre ham had og forfølgelse, som han håber kongen vil afværge. Et enkelt afsnit af årbogen er måske overflødig og kan stryges, om ønskes. Den næste bog vil kunne afsluttes i løbet af et par måneder, »hvis Guds nåde, min sundhed og Kancellierne ikke svigter mig.« Den 6. bog havde han med al anvendt flid ikke kunnet gøre kortere, hvis den skulde svare til den hidtidige fremstilling. Efter sin erfaring vidste han dog, at den magelig kunde læses færdig på 8 timer. Hvis kongen eller Konseillet finder, at de udenlandske forhandlinger nødvendigvis må forkortes, vil han senere vende tilbage dertil. De to følgende år vil ikke komme til at fylde meget, påny tager han herved forbehold om sundhed og kræfter særlig sit meget svage syn.

hvori udbedes oplysning om kongens rejse til Italien 1708 og sendes et kompromitterende brev fra fh. gottorpsk minister Gørtz, som han ikke turde optage i sin historie.

Med beklagelse af ofte at måtte mangle nødvendige efterretninger håber han at kunne imødegå Pufendorfs og andres hadefulde og opdigtede bebrejdelser. I en senere skrivelse meddeler han at have afvejet noget fra Amthors forbillede, som han ellers skulde følge, forsåvidt han ikke giver helt afkald på titulaturer som majestæt osv., idet han mener, at de undertiden ikke uden affektation kan udelades. Naturligvis undergiver han sig kongens afgørelse. Til belysning af det svensk-gottorpske sammenspil kunde måske nogle papirer hos den afdøde etatsråd Neven være oplysende og han henstiller derfor, at sønnen får ordre til at stille dem til rådighed; ligeledes henstiller han, om der ikke fra kongens italienske rejse i 1708 kunde skaffes ham oplysninger gennem en journal eller lignende. I den sidste skrivelse nævnes eksempel på, at årbogsformen ikke er gunstig for at fremstille begivenhederne i deres sammenhæng, og han omtaler og vedlægger en undersøgelse, han har anstillet om holstenske prinsers brug af titlen arving til Norge, idet han stærkt fremhæver, at dette er et emne for ministrene, og at undersøgelsen ikke skal knyttes til hans navn, s. 471. Dette viser, hvorledes stillingen kunde få karakter af en konsulent i statsretlige spørgsmål, der havde politisk interesse, og den måtte opfordre til statsretlige studier. Man ser også, hvorledes han samtidig med at være glødende interesseret for et problems rette løsning er ængstelig for at synes anmassende overfor rette vedkommende i denne interesse.

Fra forgængerens forelå et første foliobind m.m. rækkende til freden i Travendal 1700. Hojer havde affattet 11 bind for årene 1700—10 og yderligere lå der efter ham et bundt ark til oktober 1711. Rækken blev ikke fortsat. Affattelsesmåden beskriver C. Paludan-Müller i Hist. Tidsskrift 5.R.4.B. s. 21 således: »Hvert års historie er behandlet for sig, så at den har annalistisk fremstillings uundgæelige ulempe, at indholdet afbrydes med året, om det og nok så meget krævede en fortsat skildring for at forståes tilfulde. Hvert år begynder med kongehuset og de almindelige politiske forhandlinger, underhandlinger, traktater, krigsbegivenheder og ender med »domestica« [hjemlige sager] forandringer i den højere embedsstand o.desl. samt endelig med et anhang om sådanne medailler og portrætter, som passende kunde anbringes ved året. Det giver en skat af oplysninger, som den historiker, der kommer til at behandle de første 13 år af kong Frederik den fjerdes regeringstid, vil være meget taknemlig for. Men selvfølgelig kan man ikke vente en virkelig historisk behandling, en fri og frimodig fremstilling, en upartisk dom i et værk, der udførtes på kongens befaling og under hans øjne.«

Hojer havde kun været i Frederik IVs tjeneste i dennes sidste 9

regeringsår. Det var den tid, da den langvarige krigs gode frugter omsider viste sig, og da den nye dronning blev sat ved kongens side. Han nærede dyb taknemlighed mod kongen, der havde givet ham en borgerlig eksistens, og han nærede den største respekt for hans arbejdsomhed og stræben for statens vel. Kongeparrets indbyrdes forhold bød ham ikke imod. Gennem årbøgerne skulde kongens gloire som dobbeltrigets enevældige herre sikres i historien. Denne opgave var han gået til med »iver og munterhed« og med tillid til, at han ikke som sanddru historiker vilde blive udsat for samvittighedskvaler ved ukorrekte kongelige krav til affattelsen, hvortil tegn da heller ikke ses at foreligge. Hans følelse for kongeparret havde sat blomst i digte med uforbeholdne udtryk for loyalitet. Men ved kong Frederiks død 12. oktober 1730 foregik der en brat klimaforandring ved hoffet. Enkedronning Anna Sophie blev udstødt, og med hende måtte følge en kreds af mænd, der havde stået hende eller hendes gemal særlig nær først og fremmest svogeren, storkansler U. A. Holstein. Foran s. 88 er omtalt, hvorledes det virkede på mændene omkring den hemmelige kommission, og hvordan Hojers stilling må opfattes; hans patron J. G. Holstein døde iøvrigt ved årets udgang. En kgl. ordre af 17. november 1730 pålagde ham til Tysk Kancelli at tilbagelevere, hvad der havde været betroet ham til udførelse af hans hverv og ligeså med hvervet som bibliotekar Rm III 183. Professor Gram blev hans efterfølger. Hos Rm I 486 findes hans henvendelse til Christian VI af 13. november 1731, der henviser til en kgl. befaling af 28. september, som han havde fundet ved sin hjemkomst 22. oktober. Den angår aflevering af stillingen vedkommende dokumenter, og der er tale om at afkræve ham en ed, hvis ordlyd han meget indtrængende henstiller bliver lempet, så han ikke behøver at komme i samvittighedsnød. Han forsikrer om intet at tilbageholde, men henviser bl.a. til den forvirring, branden i 1728 forvoldte. En bunke kladder til de færdige bind beder han om at få opbrændt i sin nærværelse. Som tegn på sin interesse for akternes bevaring minder han om sine gentagne forestillinger i 1723 og senere om at foretage skridt til bevaring af dele af det gottorpske arkiv, foran s. 91. Det synes dengang kun at være resulteret i, at en anden mand fik opsigt med arkivet, så at udgift blev sparet! Hans skrivelse til den nye konge er naturligvis affattet i den sædvanlige knæfaldende underdanighedsform, som enevælden ønskede, men som ikke betyder så meget til oplysning om brevskriverens personlighed. Først under 25. februar 1733 foreligger — sikkert af hensyn til Hojers fortsatte litterære brug af materialet — de embedsmæssige erklæringer, for Hojers vedkommende under ed, om behørig tilbagelevering til arkiverne, Rm II 526. Årbøgerne,

hvis original er i Rigsarkivet og afskrifter i det kgl. bibliotek og universitetsbiblioteket i Kiel, gav Hojer titlen Lebens- und Regierungsgeschichte Königs Friederichs des Vierten. Auf allergnädigsten Befehl aus autentiquen Urkunden verfasst. De blev ikke trykt.

Endnu kan her meddeles, at Hojer 14. oktober blev justitsråd. Bestallingen, der lyder på beskikkelse for ham som sekretær og historiograf til tillige at være justitsråd, pålægger ham at følge instruktionen for Højesteret, og forholdet var det, at han efter tilsigelse var pligtig at møde som assessor i retten, Rm III 152. I et brev til Deichman af 6. december 1727, Rm I 447, udtaler han at være usigelig glad ved at være dispenseret fra at sidde i retten, »efterdi jeg ser, at den ære bliver mere og mere besværlig og farlig,« og som en ny prøve derpå omtaler han en samme dag pådømt sag, hvis udfald havde været mod Kancelliets forventning.

ANDEN VIRKSOMHED INDTIL FREDERIK IVs DØD

I de 8 år, det her drejer sig om, havde Hojer foruden som historiograf været virksom på anden måde. Han havde taget mindre litterære opgaver op, og han havde haft overladt administrative hverv. Matrikelkommissionen lagde endnu beslag på ham til udgangen af 1724.

Under datoen 8. august 1722 foreligger en 11 sider stor skreven afhandling, hvis titel i oversættelse lyder: Undersøgelse om Hartvig Reventlow må anses for grev Adolph af Segebergs morder, i sandhedens interesse udkastet af A. Hojer, kgl. bibl. Ny kgl. Sml. 912 fol. senere trykt i J. F. Noodts Beiträge zur Erläuterung der Civil-, Kirchen- und Gelehrten Historie der Herzogthümer Schleswig und Holstein I (1744). Vedkommende begivenhed i 1317 giver ham anledning til at omtale de ældre historikere Albert Krantz og Albert Stadensis, som han tidligere havde beskæftiget sig med. Han påviser efter kilderne, at Reventlow ikke nedlagde greven på egen hånd men under en fejde, hvor han var sammen med flere, og at han ikke havde greven til herre, hvorefter han har besvaret spørgsmålet med nej. Familiens interesse i at få spørgsmålet besvaret må antages at have sat ham i bevægelse.

Foran s. 79 er omtalt 6 hyldestdigte til medlemmer af kongehuset fra årene 1722—25. Tidsmæssigt hører de herhen og det er der

grund til at understrege, fordi stillingen som historiograf indeholdt forklaringen på — om man vil forsvaret for — at han optrådte som hofdigter. Historiografen var kongehusets litterære forherliger. Hojer havde — det vil vise sig — personlighed til at fyldestgøre som sådan uden at slå af på historiens sandhedskrav. Det sidste digt kom i 1729 som Pligtens og kærlighedens offer til prins Christians 30. fødselsdag (30. november 1729), det er på 5½ side i folio. Først tolker digteren sin betænkelighed ved at skrive til kronprinsen:

Die tieffe Ehr-Furcht treibt den ungewissen Sinn
Dich zu verehren zwar, doch nicht zu loben, hin.
Denn wer von Dir nicht kan was Ungemeines schreiben
Noch das Dein würdig sey, der lasz sein Schreiben bleiben

Han priser prinsen dels som den store Frederiks søn dels for hans egen personlighed:

Wie rühmlich hast Du nicht die Jugend hingebracht,
Die mancher eitler Printz zum Pfuhl der Wollust macht?
Wie hat dein muntre Geist mit festgesetzten Tritten
Den Weg zur Ehren-Bahn durch Fleisz und Witz beschritten!
Statt schnöder Zährlichkeit trieb dein erhabner Sinn
Dich Gott zu kennen und zu ehren erstlich hin.
Und hiernächst hast du auch in Sprachen, Rechten, Sitten
Regier- und Krieges-Kunst der Klugheit Preizs erstritten,
Was mancher grauer Fürst im Alter noch nicht weisz
War Höchst erlauchter Printz, schon Deiner Jugend Preisz.
Was die Erfahrung kaum in sechzig Jahren zeigt
Hast du in sechzehn fast durch kluges Thun erreicht.

Han priser Christians militære optræden i krigen:

Dich führt dein tapfrer Muht in Harnisch und ins Feld
So oft Gefahr sich zeigt zu deiner Feinde Schrecken

Han priser hans højmodighed:

Entwafnet sich Dein Feind siehst Du die Laster schwinden
So läst Du alsobald die Reue Gnade finden.

Prinsen tager sig af de fattige og særlig udførlig afmales rædslerne ved den store brand i hovedstaden året før, fra hvilken kongens og kronprinsens indgriben mindes.

Med datering 1727 foreligger en 174 sider stor skreven afhandling, hvis titel i oversættelse lyder Historiske tanker om titlen ar-

ving til Norge og de angivne grunde dertil i en arveberettigelse for hertugerne af Slesvig-Holsten, udkastet af en dansk patriot, kgl. bibl. Ny kgl. Saml. 1530 b 4. Forfatteren noterer, at hertugerne fra kong Frederik Is tid har brugt denne titel, som man efterhånden har vænnet sig til, men hvis berettigelse han — uden at nære prætensioner om sit arbejdes værdi — vil gøre indsigelse imod. I det foran s. 92 omtalte brev til kongen af 1. maj 1729, Rm I 471, er afhandlingen nævnt som medfulgt til kongen, herefter har den altså været nedskrevet to år tidligere, se også Rm II 530.

Der findes i kgl. bibl. under Ny kgl. Saml. 681 kvart en på tysk skrevet Relation om den store brand i København 1728 med påskrift: forfatter etatsråd Hojer (Oversættelse i Nyt historisk Tidskrift V 285). Nu fik han først i 1737 denne titel, og det er ikke meget sandsynligt, at han 9 år efter ildebranden skulde have fordybet sig i dens mange enkeltheder. Ganske vist fremgår det ikke, hvad der for ham kunde være anledning til overhovedet at gøre det. Manuskriptet er en afskrift og påskriften etatsråd kan skyldes en fejltagelse eller blot, at afskriften er taget efter 1737. Ved slutningen skrives der, at nu — antagelig på det friske indtryk — disputerer enhver om, hvem der er skyld i denne ulykke. Relationen henføres da rettest til tiden kort efter oktober 1728 som en forfatters naturlige reaktion på en stor personlig oplevelse. Den omfatter 10 blade delt i 13 punkter. Den indledes alvorligt med de ord, at ulykken ikke vilde være blevet så stor, hvis Gud ikke fra en særlig straffe-domstol havde ladet de i det følgende omtalte sjældne og delvis ubegribelige omstændigheder samvirke, hvilke er uimodsige- lige vidnesbyrd om, at denne brand ikke hidrører fra nogen anden almægtig årsag, idet denne alene formår på engang at samordne usædvanlige ting og at anvende elementerne såvelsom menneskenes egne fejl til deres tugtelse. Forstandsmæssigt peges der på de ejendommelige årsagsforhold, men religiøst ses tillige Guds finger i den forskyldte ulykke. Han kritiserer skarpt, at soldaterne ikke arbejdede, uden hvor de havde speciel interesse deri. Med et ord, siger han: hvem der kan forestille sig en trojansk by, har tillige et billede af, hvorledes i København ilden hele torsdagen og den følgende nat har raset uden at finde den ringeste modstand. Han fremhæver, hvorledes kongen og kronprinsen styrende greb ind. Med hensyn til spørgsmålet om skylden bemærker han tilsidst, kan jeg kun sige quos numen punire vult, hos demtat [hvem guddommen vil straffe, berøver den forstanden]. Sit personlige tab og sine personlige oplevelser har han ikke dvælet ved.

Her kan også mindes om den foran s. 37 og 63 omtalte plan af 1730 om en ændret genudgivelse af Danmarkshistorien med tryk-

ningsmonopol, der efter kongens død kort efter må antages at være henlagt af regeringen og senere for Hojer fortrængt af andre opgaver, men hvortil der knyttede sig visse udarbejdelser, Rm II 318.

Endelig må nævnes to lokalhistoriske arbejder med emner fra hertugdømmet. I Slesvig boede Hojers fætter Andreas Hojer som en meget anset rektor ved latinskolen og som så mange i slægten Hojer stærkt historisk interesseret.¹⁾ Hans hustru var broderdatter af den historiske samler Ulrich Petersen, død 1735, hvis omfattende manuskripter om byen, bispedømmet og fyrstendømmet Slesvig var gået i arv til hende. I skoleprogrammer fra 1743 og 1744 udgav rektoren senere brudstykker heraf, og det var hans agt at udgive byens beskrivelse. Hojer arbejdede som omtalt i hans brev fra 1726 til Joh. Fabricius foran s. 13 med en afhandling om Danevirke²⁾. Danmarkshistorien s. 17 note og en artikel i Nova literaria VIII viser hans tidlige interesse for dette nationale emne. Det blev til, at han forberedte en udgivelse af Ulrich Petersens Historiske efterretninger om Danevirke med sine anmærkninger dertil og en undersøgelse om nordfrisernes oprindelse og alder og trykningen var begyndt Rm I 405, 2) men materialet ødelagdes ved branden i 1728. I Noodts Beiträge II (1752) tryktes U. Petersens afhandling senere med oplysning herom. Det andet arbejde er Hojers anmærkninger til Danckwerths Landesbeschreibung der Herzogthümer Schleswig und Holstein, trykt i Noodt Beiträge I (1744), Rm II 531 sammen med anmærkninger af to andre forfattere. En i brev af 19. juni 1728 til Rasch i Christiania omtalt »skiografi« [udkast] med historisk indhold, som i Rm I 457 tænkes at kunne være i det Deichmanske bibliotek i Oslo, er forgæves eftersøgt der. Som hofdigter var Hojer iøvrigt efterligner af Amthor.

Men det praktiske liv havde også bud efter Hojer — og han efter det! Næppe var ved udgangen af 1724 matrikelkommissionens rolle spillet til ende og den hemmelige kommission — som han dog ikke havde med at gøre — trådt i virksomhed, før han i februar 1725 trådte frem ved siden af den mand, Chr. Møinichen, der var ledende i sidstnævnte kommissionshverv. Han havde i januar efterfulgt

¹⁾ Navneligheden kan afstedkomme forveksling. I Ehrencron-Müllers Forfatterleksikon er på vor Hojers navn opført Kurtzer Bericht von den Bekennern der Evangelischen Wahrheit im Salzburgischen von 1683. Schleswig 1733. Bogen, der angår trosemigranter til Salzburg, er indbydelsesskrift af fætteren til hans skole.

²⁾ Hojer skrev 10. januar 1726, at den er under pressen, men da den efter henværende sædvane snarere fryser end sveder under denne, bliver den næppe så snart færdigtrykt, skønt den kun udgør 12—15 ark i oktav.

den på kommissionens foranledning afskedigede oversekretær i Danske Kancelli Fr. Rostgaard i embedet og indtog nu en frem-skudt plads. Det foretagende, de to mænd gik ind for, lå ikke fjernt fra den hemmelige kommissions opgave at bekæmpe embedsmæssig korrupsion, og et ydre tegn herpå var, at det var dronning Anna Sophie, der havde tænkt sig så at sige at overtage protektoratet for det udfald mod Universitetets administration, der nu planlagdes. Hende var det jo, der stod bag den hemmelige kommission. Chr. Bruun, der i Danske Samlinger 1.r. III (1867—68) 358—71 har med-delt akterne, finder det »højst mærkeligt, at de som det synes er gå-et gennem dronningens hænder.« Men det var også, før han udgav sin bog om Rostgaard, hvori han trængte så dybt ind i emnet. Der var planlagt en fremgangsmåde af lignende art som den hemmelige kommission nemlig at nedsætte en visiterende kommission til at gøre indstilling til storkansleren af personlig eller anden art, som man måtte finde for godt. Lad det straks være sagt, at det hele blev ved projektet, og intet af det sattes i værk. Akterne består i to er-klæringer af Møinichen af 27. og 28. februar 1725 over 3 dokumen-ter, der i kongens overværelse har været leveret ham af dronningen og som handler om »Københavns Akademis højst fornødne refor-mation og forbedring såvel i henseende til 1) husholdningen med indtægter som 2) professorernes lærdom og forhold mod den stu-derende ungdom.« Den første erklæring er stilet til »Stormægtigste Aller Naadigste Dronning«, den anden bærer overskriften »Aller-underdanigst pro Memoria«; vendingen »Deris kongl. Maytts« vi-ser, at den er adresseret til kongen. Indholdsmæssigt kan den sidste betegnes som en omskrivning af den første, de samme sætninger kommer igen i anden orden; forholdet er altså det, at kongen har ladet dronningen træde frem som promotor. Hojers deltagelse fremgår af, at de tre dokumenter, som er koncept til et reskript om visitationen, overslag over bekostningen og navnene på de fore-slåede visitatorer, er skrevet med hans hånd. Han, men ikke Møini-chen, var kendt med universitetsforhold, og man kan sikkert gå ud fra at møde hans pen også i erklæringerne bortset fra udtalelsen i slutningen om de personlige forslag. Til de 4 indstillede visitatorer ønskede Møinichen føjet justitsråd J. W. Schrøder, kronprinsens lærer både som en god teolog og for at han kunde vise kronprinsen dette værks nytte og gavn i fremtiden, »siden det er en plantelse, hvoraf de følgende tider kan plukke de meste frugter.« Man får det indtryk, at der hos kronprinsen søges skabt en modvægt mod det ubehagelige indtryk af stedmoderens indgriben. Af de 4 andre op-føres som nr. 1 biskop Deichman og det må have været ham, der havde ført sagen frem for dronningen — mere eller mindre i sam-

råd med Hojer. Nogen særlig opgave nævnes ikke for Deichman som for de tre andre. Nr. 2 er konfessionarius. Dette blev i 1725 (antagelig var det endnu ikke officielt), som det menes på initiativ af dronningen vel netop for den foreliggende sags skyld, den tidligere biskop i Viborg Søren Lintrup med tilføjelsen »for det teologiske fakultet og hvad dermed hænger sammen, hvad han har bedst kendskab til.« Nr. 3 er kancelliråd og rektor i Christiania Jakob Rasch »for at afstemme forholdet til skolerne og for det filosofiske fakultet.« Nr. 4 er sekretær Hojer »for at iagttage de juridiske og medicinske fakulteter og for Universitetets indre økonomiske ordning, hvortil han har godt kendskab ligesom til fremmede universiteters forfatninger.« Til medhjælp behøves en student. Deichmans finger spores i forslaget om Rasch, hans svigersøn, hvem han havde gjort brug af ved salget af norske kirker og igen i den hemmelige kommission. Lintrup havde Hojer jo tidligere korresponderet venkabeligt med, han havde som professor voteret moderat i sagen om diagrammet og kunde derfor ventes at være ret fordomsfri. Som student havde han iøvrigt udstået akademisk fængselsstraf for sine skarpe ytringer mod professorer. Han var lærd og initiativrig i skole- og studieanliggender. Han hørte til dem, der måtte gå af ved tronskiftet, dog beholdt han stillingen som professor i teologi.

Hojer havde herhjemme ikke haft Universitetet og dets professorer meget at takke for, men han havde i Halle og Helmstedt mærket en frigørende videnskabelig ånd, som han ikke fandt i København. Han havde brugt sine skarpe øjne godt for at opdage fejl og mangler ved den hjemlige institution, og nu var man altså kommen ind på at få foretaget et opgør, hvori han opfordredes til at deltage. Det er da en hel filippika, der bryder løs i de to erklæringer: en å to bestemte familier har i 20—30 år domineret også ved indbyrdes giftermål, så at slægtskab og svogerskab har været bestemmende for advancementer og stipendier. Børn af professorer, der lå ved det ridderlige akademi (nedlagt 1710), har fået stipendier ved Universitetet. Kun få af stipendierne uddeles i det hele efter fundatserne, og den kontrol, der for nogle år siden forsøgtes ved indsendelse af genparter af dem, unddrog man sig. 2—3 personer i Konsistorium disponerer over kassen. De andre bekymrer sig ikke om det, skønt de nyder de største emolumenter og aldrig lærer enten offentlig eller privatim ved akademiet. De har så meget andet at bestille udenfor, at de ikke kan have en time tilovers, uden når deres aldeles ufortjente salarium skal deles og annammes. Det som publikum lider under og som gør vort akademi foragtet hos fremmede og unyttigt for vor ungdom, er dette, at vore herrer professorer ikke beflitter dem på at lære ungdommen det, som disse tiders for-

nødne videnskaber fordrer, men bliver ved det gamle og den dem for over 100 år siden foreskrevne metode. Men siden videnskaber og mennesker selv tid efter anden mere og mere rafineres, bør lærerne også anføre ungdommen dertil, om de ellers skal passere for mennesker og begå sig blandt andre mennesker. Her læses aldrig noget, som kan opvække gemytterne til en ærekær ambition eller industri, de hører aldrig et ord nævne om tidernes eller fædrelandets historier, ingen politica eller moralia bliver her nogensinde trakteret men en del skolemestergloser og hvad børnene burde vide fra skolerne. Enhver ærekær far, der ikke vil lade sin søn blive til en pedant, nødes derfor til at sende ham til fremmede akademier og stæder med fare for hans timelige og måske evige velfærd, og megen kapital går derved ud af landet. Der eksisterer her en praksis, der andre steder er umulig, nemlig at samme mand optræder i flere fag. Den, der i år er matematiker eller metafysiker, kan, hvis der indtræffer et heldigt dødsfald blandt de ældre, ad åre sidde som teologus med fuld gejstlig habit. Som ungdommen hidtil af professorne er forsømt, er uforsvarligt ja skammeligt og mere skadeligt end nogen fast kan tro eller tænke. Derfor søges vort akademi ikke af nogen fremmed. Derfor er de fleste af vore studenter unyttige til andet end at udskrive og recitere en postilprædiken. Blev derimod de nyttigere sciencer kultiverede, kunde landets herre og fader med tiden finde blandt landets egne børn mere forråd på kapable subjekter, der kunde tjene både inden og uden rigerne både i gejstlige og verdslige bestillinger. Reskriptet bestemmer, at visitationen skal holdes i Konsistoriums stue på studiegården; de sædvanlige pedeller og famuli skal betjene dem, og de kan kræve alle nødvendige dokumenter forelagt. Der tales ikke om pligt til at møde og give forklaring. Undersøgelsen skal gå ud på, om bestemmelserne efterleves med flittig disputeren og læsen offentlig og privat og om ungdommen holdes under sømmelig opsigt og disciplin og opmuntres til flid og vindskibelighed. De professorer, der ikke har legitimeret sig ved en disputation pro loco eller andet specimen, skal have tilhold derom. Befindes nogen blandt dem unyttig, imødeses betænkning, ligeledes om et fag bør udgå eller et andet optages. Forslag ønskes om, hvorledes omskiften fra et fag til et andet kan undgås. Det pålægges dem at kontrollere administrationen af alle Universitetets indtægter og påse, at de yngre professorer ikke forfordeles, ligeledes den rigtige og upartiske uddeling af stipendier. Bygningskassen, enkekasen og fattigkassen skal kontrolleres. Det skal undersøges, om der tilkommer Universitetet erstatning hos nogen. Der skal sørges for, at udelige disciple udelukkes. Da fgd. 1. aug. 1707 om teologisk eksamen ikke har virket til-

fredsstillende, skal dette søges rettet op. Også andre emner kan de drøfte med akademiets patroner og gøre forslag om. Til de to norske medlemmer foreslås opholdspenge, iøvrigt er hvervet gratis.

Om der har været væsentlige overdrivelser i Hojers skildring af den bestående tilstand, kan måske en dybere undersøgelse klarlægge ¹⁾. Et tidshistorisk datum indeholdes der i hvert tilfælde i hans udfald. Hans kritik anslog de samme strenge, som han svagt havde rørt ved i fortalen til Danmarkshistorien og som da havde mødt de akademiske herrers indignerede protest: at det stod ringe til med de historiske kundskaber blandt folk. Her var det, at den unge professor Holberg, i stedet for i oplysningens interesse at gøre fælles sag med ham, af personlige grunde havde gjort sig til organ for selvtilfredshedens ubehag ved kritikken. Han uddybede det nu ved at hævde, at der overhovedet ikke lærtes noget i dette fag. Og det vil ikke kunne bestrides, at det var gode principper, der blev slået til lyd for: først og fremmest dygtiggørelse i reel viden og interesse, dernæst ungdommens sag i studenternes trang til at få noget ud af studieårene og retfærdighed ved stipendiernes fordeling, samt de yngste læreres krav på ikke at blive holdt økonomisk nede af ældre magthavere. Endelig hensynet til fædrelandets tarv: at det på indenlandsk grundlag kan forskaffe sig de mænd, der behøves til den kongelige tjeneste. Om der virkelig var blevet taget fat på at visitere og reformere, kunde meget være blevet forandret både ved Universitetet og ved skolen. Kort efter tronskiftet i 1730 kom Universitetets fundats til revision. Udkastet af 1725, om det overhovedet har været bekendt, ses ikke at have været fremme, og fornyelsen, der tilstræbtes, lå mindre på videnskabens krav end på lærernes kår, H. Matzen Universitetets Retshistorie (1879) I 105.

Men da Hojer 10 år efter dette »tilløb uden afspring« selv stod som universitetslærer, havde han ikke glemt noget, og der var nu muligheder for at udrette noget indenfor hans eget fakultet, det juridiske. Tanken om en højnelse af studiet, der skulde gøre det mere søgt og mere nyttigt, måtte føre til eksaminer og videregående prøver, det som kom 1736. Allerede det her omtalte udpeger ham derfor som den ukendte ophavsmand til disse reformer.

Året efter den påtænkte revision af Universitetets forhold var der atter bud efter historiografen til praktiske opgaver og vel nok af mere påtrængende art, så det er forståeligt, at hvis den endelige beslutning om »visitationen« har været trukket ud endnu godt et år,

¹⁾ Om oplysninger i så henseende se L. Koch Kong Christian den Sjettes Historie (1886) s. 107.

denne da er trådt i baggrunden for de nye opgaver. Det drejer sig først om krakket i det Kgl. oktrojerede ostindiske kompagni, et foretagende hvortil der knyttede sig store erhvervsmæssige interesser, og som staten siden stiftelsen i 1698 havde knyttet store forhåbninger til. De fire direktører — to af dem var grever — havde 23. juli 1726 set sig nødsaget til at anmode kongen om at nedsætte en kommission til at undersøge kompagniets tilstand og afgive beretning derom, for at den totale undergang kunde afværges. 4. oktober s. å. nedsattes denne bestående af justitsråderne A. F. von John og D. B. Weyse samt sekretær A. Hojer (få dage efter blev også han justitsråd), og kommissoriet angiver udførligt omfanget af dens ret til at kræve sig alle oplysninger meddelt derunder at indkalde personer til at afgive forklaring under eds tilbud. Der skulde redegøres for årsagerne til sammenbruddet og anvises udveje til afhjælpningen, Rm III 145—50. 9. november gives der ordre til at optage forhandling med direktøren for det vestindiske kompagni om en mulig forening med dette. Et senere kongebrev henviser til en modtaget beretning af 26. maj 1727, hvorefter underskuddet er på godt 150.000 rdl., og erindrer om forslag. Hojer har i sin Frederik IVs historie 2. del s. 139 meget uforbeholdent leveret sin opgørelse over årsagerne, idet han til indledning bemærker om sine to kolleger, at John ikke havde idé om det kommercielle men så alt fra den juridiske side, og at Weyse hemmeligt nærrede animositet mod direktørerne. Man så snart, at kapitalen var borte, gælden c. 150.000 rdl. og kreditten tabt. Årsagerne opføres i 8 punkter: begyndelseskapitalen 150.000 rdl. havde været for lille, profitabel drift krævede to skibes ankomst om året medførende varer for 40.000 rdl., men driften havde været søvning med i reglen kun 1 skib årlig, ofte intet, 1711 havde direktør Moth udlånt hele den kontante kapital til 5 %, krigen havde hæmmet sejladsen, kolonien i Ostindien blev forladt, fordi skibene ikke kom, uvidenhed, egennytte og hård fremfærd af guvernør og betjente gav misfornøjelse hos befolkningen, derfor havde man mistet de såkaldte loger på stedet, de medførte varer havde været dårlige. Han illustrerer sin kritik med fortællinger om guvernør Hassius' strid med en juveler Heisz, som han uden grund vilde have dømt som majestætsforbryder og gjorde helt elendig, og med en missionær. Han indskyder her den bemærkning: de færreste teologer har rigtig indsigt i prudentia ecclesiastica [kirkelig klogskab] og den verdslige øvrigheds ret i kirkelige sager. Medens Hassius under navnet Lillienpalm blev stiftamtmand i Kristianssand, blev en betjent, der havde foretaget mærkelige operationer med at bemægtige sig et skib, efterat den moguliske regering havde gjort eksekution for en rekognition, gjort til

overhoved i Trankebar. Overfor den stedlige befolkning og dens myndigheder var der indtaget en meget stejl holdning. At forbinde kompagniet med det vestindiske, der også var nødstdet, var ikke praktisk. Kommissionen var dog stemt for dets opretholdelse. Den af hollænderen Josias von Aspern foreslåede flytning til Altona, som den stedlige overpræsident grev Reventlow var stemt for, og som generalforsamlingen bifaldt, gik kommissionen dog imod, og England og Holland sympatiserede ikke med planen. Som udvej holdt man derfor på at fortsætte med det ikke oktrojerede interessentskab, der allerede i forvejen havde været dannet, og som svarede kompagniet en afgift. 1728 opløstes kommissionen; udkast til betænkning kgl. bibl. Ledreborg 185 a.

Medens der bag Universitetssagen lå et privat initiativ, hvori Hojer antagelig har haft en andel ved siden af Deichman, havde han ikke i forvejen haft noget at gøre med den ostindiske sag. Det nye kommissionshverv, der 14. oktober 1726 ikke mere end 10 dage efter det ostindiske, blev ham overdraget, havde derimod udviklet sig af hans egen aktivitet. Det drejede sig om møntvæsenet med henblik på Hamborgs nye kurantbank, Rm III 151. Foruden af 3 finansdeputerede bestod kommissionen af justitsråd Weyse, kammerråd N. Braem og Hojer. Frederik IV havde under krigen slået underlødige mønt, d. v. s. at en mark fint sølv udmøntedes til mere end 34 mark kurant. Hamburgerne, der agtede at oprette en kurantbank, der skulde udstede nye penge til møntfoden 34, opkøbte derefter til omsmeltning danske penge til lavere kurs. Som omtalt af Hojer i hans Frederik IVs historie, 2. del s. 148 tog han heraf i foråret 1726 anledning til en henvendelse til kongen, der fulgte hans forslag at nedsætte møntens værdi. Derefter havde Hamborg 15. august 1726 ved en ny møntordning forbudt brug af danske penge i handel og vandel i Hamborg og bestemt deres værdi i forhold til hamborgsk flere procent under den virkelige.

Henvendelsen fra Hojer til kongen fra foråret 1726 er ikke bevaret, men inden kommissionen nedsattes, ser vi ham i to følgende skrivelser til kongen af 29. august og 23. september 1726 altså efter Hamburgerediktet af 15. august, kgl. bibl. Ledreborg Sml. 32 fol., bestorme majestæten om nu at træffe kraftige foranstaltninger overfor den trodsige by. Han påberåber sig herved ikke sit historigrafembede og hans pligter efter dette, se foran s. 77, måtte også siges at være af en mere defensiv natur som en historiekyndig advokat for kongen og riget, medens han her rådgivende optræder som aktiv politiker. I det første brev kan han dog endnu siges kun at være den kyndige jurist, der nævner visse midler til reaktion som folkeretlig anvendelige, i det andet går han over til indtræn-

gende at opfordre til at bruge denne reaktion og det, han med undskyldning for sin dristighed (dristigt også i forhold til statsmændene!) påberåber sig, er sin brændende iver for kongens tjeneste. Skrivelsen af 29. august er rent embedsmæssig, for så vidt den går ud på at bede kongen foranledige, at han kan komme i besiddelse af en del nærmere betegnede aktstykker, som vil være ham uundværlige til hans forestående udarbejdelse af annalerne for 1707—08. Her vil der blive tale om mange utilbørlige handlinger fra hamburgernes side og om den ulyksalige kejserlige kommission. Dette stof har berørt ham smerteligt, men det tilkommer ham ikke at tale om årsagen til, at kongen dengang var eftergivende, og heller ikke at have nogen mening om, hvorvidt kongen nu overfor byens optræden med møntvæsenet skulde gribe til stærkere midler, men i et vedlagt bilag har han leveret en oversigt over, hvilke midler der er til rådighed for kongen til undertrykkelse af den hamburgske trods og forbryderiske modstræben mod hans højhed og rettigheder. Som det første middel nævner han her at afbryde handelen fra Island med fisk, eventuelt at give et omfattende forbud mod handel med begge de nordiske riger, dernæst at lukke for behandling af alle hamburgske retssager, videre at lægge arrest på hamburgsk gods eventuelt gå til dets konfiskation, endelig at erklære traktaten om fart på Grønland for ophævet og lade et par fregatter fjerne hamburgske fartøjer. Det er dog tilføjet, at disse midler formentlig endnu ikke bør anvendes. I den anden skrivelse er dette forbehold opgivet i en udførlig 14 foliosider lang udredning, hvis mønttekniske del fastslår, at der er tale om med brug af falske tabeller at påføre dansk næringsliv en uberettiget (1)agio på 20 % eller mere. Hvis Hamborg ikke vil ligestille dansk og hamburgsk mønt, ser han ikke rettere end, at det tidligere omtalte middel at afbryde handelssamkvemet må tages i brug overfor Danmark og Norge. Nærmere udvikler han, at midlet er let, kun et pennestrøg, det er alligevel tilstrækkeligt, det er uskadeligt overfor fremmede magter og overfor undersåtterne, og det er det eneste, der vil hjælpe. Fristen, der skal sættes byen, bør næppe være senere end 1. november. Kongens beslutning med dens motivering bør fremkomme i trykken, så at det hamburgske borgerskab kan se, at skylden er magistratens. Han er allerede inde på den tanke at skabe en indre spænding i byen til støtte for kongens krav, som han flere år senere gik videre med.

Kort efter kom altså den ret talstærke kommission, og Hojer kan med tilfredshed fastslå i sin bog, at kongen fulgte hans og Weyses forslag. Frugten blev fdg. 10. december 1726 om ophævelse af handel med Hamborg og forbud mod indførsel af hamburgsk mønt un-

der konfiskationstvang. Motiverne trækker forhistorien op: at kongen i juli s. å. havde reduceret møntens værdi, men at Hamborg dog vægrede sig ved at modtage den reducerede mønt efter dens nedsatte pålydende, medens dens egen mønt er 2 %, for den lybske skilling 8 til 10 % slettere. Derfor skal fremtidig hamborgsk mønt her være uden værdi og varer tilvirkede udenfor Hamborg må ikke indkøbes her fra Hamborg. Det skulde vise sig, at der også med anvendelse af dette kraftige middel måtte behøves adskillige år, inden målet nåedes. Hojers interesse for at nå det slappedes ikke.

I ovennævnte håndskriftslæg findes endnu fra denne tid kopi af en 5 sider stor på tysk affattet »Kortfattet beskrivelse af den indre tilstand i byen Hamborg«. Efter den måde, århundredets første årti omtales på, må den antages at skyldes en ældre mand end Hojer, ret sandsynlig J. G. Holstein. Endelig er der sammesteds en udateret skrivelse fra Hojer til en gehejmeråd, antagelig Holstein, til besvarelse af det ham stillede spørgsmål, om den kongelige interesse i det nuværende mønt- og banconegotium er tilstrækkelig varetaget for fremtiden ved tilbagekaldelse af møntediktet af 15. august og antagelsen af kongelige penge. På 4 sider udvikler han, at der ganske vist kunde være tale om yderligere at skabe garantier for, at ingen hamborger får fortrin for en dansk i mønt- og bankforhold, og at den gamle overhøjhed for holstenske penge i Hamborg bevares. Herom ytrer han dog betænkelighed og henstiller, om det ikke efter konjunkturerne er rettest at nøjes med det nævnte.

Ifølge en notits i kgl. bibl. Werlauff 34 f. indgav Hojer i 1726 til kongen et skrift angående den lübeckske coadjutor (biskopsmedhjælper); dette er ikke fundet.

Afbrydelsen af handelssamkvemmet med den driftige by Hamborg åbnede chancer for indenlandske byer, og Hojer fik del i de derpå rettede bestræbelser. En med ham besvogret fremstående købmand M. Valentiner i Flensborg var i brevvæksling med ham, og i Rm I 425—37 er meddelt akter derom bl. a. en lang skrivelse fra Valentiner af 15. februar 1727, der beskriver mulighederne for direkte forbindelse med hollandske og engelske huse samtidig med at klage over omgåelse af forbudet ved handel over Altona. Valentiner går videre og udvikler muligheden for indvandring af udenlandske manufakturister, der kunde bringe en tiltrængt fremgang i næringslivet. Herom havde han også tilskrevet præsidenten i Politio- og Kommercekollegiet C. F. Holstein og skitseret en række regler om begunstigelser for sådanne fremmede og begrænsninger i lavsordningen, som vilde være nødvendige. 19. februar sekunderer Hojer dette i en henvendelse til kongen. Han stiller dog ikke kon-

krete forslag men anbefaler sagen til majestætens opmærksomhed. I en anden række akter, Rm III 161—72, ses Valentiner 5. april at bringe sagen i erindring, og han gør det påny 18. oktober 1727. Hojer henvender sig s. m. til kongen med henstilling om at begunstige fremmede manufakturisters ophold heri landet og tilstå dem visse privilegier. Det fremgår, at han har stået i forbindelse med næringsdrivende i flere slesvigske byer, og han påberåber sig ligeledes forhandling med medlemmer af Rentekamret og Kommercekollegiet. Af Rentekamrets skrivelse til Valentiner af 29. november fremgår, at denne har stillet forslag om hos sig i Flensborg at få oprettet et slags frilager for der deponerede engelske og hollandske varer, således at der straks skulde svares 1 % i told, men normale afgifter ved salg fra lageret. Det blev afslået af hensyn til »konsekvenserne« og af frygt for underslæb. En senere skrivelse fra Kamret føjer til denne begrundelse, at ordningen kun vil betyde en ringe fordel for de kongelige undersåtter. Det afsluttende brev fra svogeren af 19. juni 1728, der for resten taler om, at Hojer nu atter har været plaget af feber, udtrykker købmandens skuffelse over, at hans argumentation ikke har kunnet gøre indtryk og ender med dette suk: »Gott wolle dem armen und bedrukten Lande mit ihren Einwohnern anderweitige Mittel und Wege erwecken, wodurch ihnen könne geholfen werden!«

Uden forbindelse med den hamborgske situation men af lignende art som det anførte er Hojers forhandlinger om erhvervelse af saltværket die Tralauer Sültze i Holsten i 1727—28, hvorom ufuldstændige oplysninger findes i akter i kgl. bibl. Ledreborg Sml. 296 fol., kopier i Kallske Saml. 403, kvart, Rm III 172. Han har indhentet overslag og beregninger, og der er tale om at få en kgl. oktroj under forudsætning af en vis indførsel til Danmark og i forventning om tilslutning af danske indskydere i et interessentskab, afskrifter af ældre retsdokumenter er vedlagt. Købmand Valentiner optræder også her og betoner nytten for hele landet. Hojer har angående salt fra Tralau og Oldeslohe også haft forbindelse med fætterten J. C. Fabricius, medicinsk studerende i Halle, senest 18. februar 1729, kgl. bibl. Ledreborg 296 fol. Uden dato og underskrift findes blandt hans papirer, kgl. bibl. Ledreborg 185 a, på tysk Patriotiske tanker om salthandelen i Danmark.

Rørdam har III 155 meddelt prøver på breve til Hojer fra folk i Norge, som antagelig var kommen i forbindelse med ham under hans arbejde i matrikelkommissionen, gående ud på at hjælpe dem til at få deres anliggender varetaget i København. Han har fattet interesse for erhvervslivet på de fremmede steder, og han har været til at komme på talefod med for erhvervslivets folk. I dette tids-

afsnit er der som led i en række et brev fra stadthauptmanden og de 16 mænd i Bergen af 2. januar 1725, der ønsker godtgørelse for deres udlæg i hvervets medfør. De har indgivet andragende om det men vil gerne have undgået, at det kommer til erklæring hos magistraten, som de ikke står på god fod med. Tre mænd fra Bergen skriver 2. januar 1729 om deres sag angående ændringer i skippernes lavsartikler.

Den 12. marts 1729 udnævntes Hojer til kommitteret i Politi- og Kommercekollegiet. Der var i 1704 oprettet et Kommercekollegium med en præsident, vicepræsident og 6 råder, der skulde være erfarne i købmandsskab. Dets område var handelen derunder også spørgsmål om nye manufakturer, hvorom det kunde stille forslag, ligesom om traktater. Det omfattede forsåvidt hele landet, hvormed det skulde have vågent øje. Endvidere havde det for København en virksomhed med søpas og som domstol i 2. instans under Højesteret i sager mellem reder og skipper eller skipper og matros. 1708 suppleredes kollegiet med tilforordnede fra politiet til behandling af dettes sager. Arkivalierne, der findes på Stadsarkivet i København, viser en livlig virksomhed, i januar f. eks. 9 møder, to gange er Hojer udmeldt til møde i Søassuranceretten. Skønt ikke erfaren i købmandsskab var han ubestridelig meget egnet for kollegiets forretninger, hvorved han fik den C. F. Holstein til præsident, som han tjente under 1721—24. Kollegiet ophævedes i denne skikkelse 5. januar 1731 og Hojer fortsatte til dets sidste møde 23. december. I kgl. bibl. Ledreborg 284 fol. findes på hans navn en del akter, der har berøring med dette embede.

Endvidere skal omtales hans anvendelse ifølge kgl. befaling i de kommissioner til at løse retsplejens opgaver, der i stort omfang i henhold til ansøgning trådte i stedet for de embedsmæssige domstole, Rm III 153; sædvanlig var der to kommissarier fra hver side. 12. marts 1728 beskikkes han sammen med vicelandsdommer Johan Finchenhagen til på arvingernes vegne at tilendebringe et siden 1724 henstående dødsbo. Kreditorerne og skifteforvalteren kunde fra den anden side få to beskikket; der gaves dem anvisning om at benytte fdg. af 31. marts 1719. Da skifteforvalteren sad inde med et overskud af boets midler på over 1000 rdl., udgik der 10. december s. å. ordre til de 4 kommissarier om at få beløbet inddrevet hos ham. 5. november 1728 er der en ordre, der omvendt er foranlediget af Hojer selv til inddrivelse af 3 gældsbreve med samlet pålydende 5400 rdl. Hans kommissarier er C. F. Holstein og etatsråd Chr. Scavenius. Ifølge ordre af 24. december 1728 skulde han sammen med C. F. Holstein supplere to andre kommissarier for at påkende klager fra en gift kvinde over sin mand og det ses, at han bad sig fri-

taget for hvervet med en i gengivelsen ikke helt klar begrundelse. Da hans udnævnelse havde forbeholdet »såfremt I dertil godvilligen kan formå«, er det også uklart, hvorledes ordren af 7. marts 1729 kan pålægge ham at møde med henvisning til, at de først udnævnte kommissarier ikke har frit valg. Samme dag er der ordre til ham sammen med vicelandsdommer Andreas O. Ørbeck at dømme i en tvist om forskrivninger og endelig 14. februar 1729 til de to samme om at forrette opbud over jøderne Isak Lazarus og Moses Fürsts effekter. Hans anvendelse til disse hverv har ikke beroet på regeringens initiativ men på bekendtskab med en af parterne. Der findes ikke akter efterladt fra slige sager, lejlighedsvis kan man dog støde på et votum fra Hojer i en sådan sag f. eks. i kgl. bibl. Kall 169.

»Arkiverne og det kgl. bibliotek har som kildestederne for Nordens historie altid været målet for hele min ærgerrighed,« skrev Hojer 4. marts 1729 til kongen, idet han, da en bestemt mand rygtevis udepededes som efterfølger af bibliotekar J. C. Wolfen, bad om at blive den foretrukne og gentog sit forslag fra 1720 om at blive Wolfens ulønnede medhjælper, der skulde få stillingen efter ham og straks gå i gang med en gennemgang af bogbestanden, foran s. 73. Ordene var sande med nogen overdrivelse, bøgerne og håndskrifterne var Hojers halve liv, men dog kun det halve. Han strækker sig nu så langt, at han vil give afkald på, også efter ansættelsen, at få mere end de 60—100 rdl., der vil behøves til vinducspudsning og salens rengøring. Så langt ned i finansiell tilbageholdenhed gik man dog ikke, da man under 18. s. m. imødekom hans andragende: han skulde, når Wolfen gik af, få den bestillingen tillagte årlige løn og indkomst. Fastsættelsen blev en stigning fra 800 til 1200 rdl., aktstykker hertil og det følgende hos Rm III 173—86. Under de ret fortvivlede biblioteksforhold efter den store brand i 1728: Reitzers bibliotek indlemmet i det kgl., dette af Wolfen holdt i en utilgængelighed, der først hævedes af Gram efter 1730 (Werlauff Det store kgl. bibliotek, s. 148), og Rostgaards store bogsamling sikkert også lukket for Hojer, var ansættelsen højst påkrævet af hans eget studiebehov. I den korte tid, han havde foden indenfor, ca. 15 måneder som vicebibliotekar og efter Wolfens død 27. juni 1730 i knap 5 måneder, var han imidlertid optaget af det praktiske arbejde med gennemgang og registrering, hvortil han fik medhjælp af to kancelliråder og en vicelandsdommer samt tre studenter. To gange stillede han forslag om dubletavktioner i lighed med den i 1723 efter det Reitzerske bogkøb foretagne. Første gang blev dog Wolfens forslag om at lade bøgerne gå til Universitetsbiblioteket foretrukket, anden gang 14. juli 1730 fulgtes hans forslag. Han havde iøvrigt også i 1726 haft lejlighed til at gentage sit initiativ fra før i 1720 med hensyn

til at forbeholde salget af Reitzers bøger for indlandet og dermed det kgl. bibliotek, foran s. 72. Rostgaard havde som før meddelt fået pålæg om at forlade byen og var desuden i pengevanskeligheder. I januar 1726 holdt han derfor en auktion over sine mange bøger og håndskrifter, der varede 2 måneder. Da den var begyndt, fremkom Hojer med forslag om på en eller anden måde at formå ham til ikke at lade håndskrifterne, der mest angik fædrelandets historie, komme ud af landet, særlig henstillede han, at 11 numre af disse kom til det kgl. bibliotek; efter Arne Magnussons kritiske bemærkninger var disse dog ikke lige vigtige. 7 af dem købtes og resten af håndskrifterne synes i det væsentlige at være købt af indlændinge, Werlauff a. st. s. 101. Hojer gjorde selv betydelige indkøb på auktionen, Bruuns Rostgaard 394. En bemærkning om Hojer af Hans Gram i P. F. Suhms Nye samlinger til den danske historie IV 3—4 h. (1795) 103 kan finde sin plads her. Den går ud på, at en forfatter uberettiget havde næret mistanke om, at Hojer havde forholdt ham oplysning om et manuskript i biblioteket, Rm IV 533. Et andet kuriosum er et brev af 14. juli 1730 fra Reitzer, nu amtmand i Ålborg, kgl. bibl. Werlauffs Sml. 36, der efter Wolfens afgang åbenbart skønner, at en lettelse mulig er indtrådt i udlånet, og i efterskriften derfor henstiller, om han kan opnå udlån af et værk af Pufendorf, som han ved i sin tid er indgået i biblioteket fra hans egen bogsamling.

Som allerede omtalt fremkaldte Frederik IVs død hans afsked, der gaves med pension.

FORELØBIG KARAKTERISTIK AF HOJER

På dette stadium af fremstillingen, ved 1730, inden gennemgangen af Hojers litterære hovedværk og inden omtalen af hans mangesidige forretninger under den nye konge og hans indskud i den retsvidenskabelige udvikling finder jeg det hensigtsmæssigt at forsøge en foreløbig karakteristik af den nu 40-årige mand, der i øjeblikket sad overladt til sig selv som pensionist. Det følgende vil føje nye træk til billedet muligvis ændre det, men uden et sådant foreløbigt overblik, der tillige er et sammendrag, vil enkelthederne kunne blive for overvældende.

Han var ugift og legemlig ikke robust; hvorledes hans stemme og taleform var, er ikke omtalt, rimeligvis havde han let ved ordet, som han havde det til den skriftlige form. Hans økonomiske kår havde aldrig været rigelige, men han savnede ikke, hvad der mang-

lede, det skulde være til bogkøb, som havde hans store interesse, men to gange led han stort tab ved ildebrand. Hans familie levede i den slesvigske hjemegn: moderen der nu var enke, to brødre og to svogre, der alle var præster på landet, og den ene overlevende af to søstre, desuden fætteren af samme navn som han, der var rektor i Slesvig by. Til København var han kommen som 23-årig, og han havde således ikke skolekammerater og ungdomsbekendte her. Hans studium ved Universitetet må have været det medicinske; det er urigtigt, når det anføres, at han havde været alumnus på Borchs kollegium. Hovmesterstillingen hos den fra Mecklenburg indvandrede fornemme embedsmand J. G. Holstein havde givet ham et tilhold og i den første tid en opgave. Den måtte iøvrigt bidrage til at holde ham fast ved det tyske sprog jævnsides med det danske; han brugte også meget gerne latinen og ikke sjældent fransk. Selskabsmand var han næppe. Et brev til Deichman i 1727, Rm I 423, der taler om nytårsdagens sædvanlige forløb med megen råben og tummel og med unyttige gratulationer, tyder ikke derpå, og et andet sted siger han, at han kommer lidet ud, Rm I 441. Men han var ingeniørlunde nogen eneboernatur, og han stiftede da også senere familie. Han havde venskabelige forbindelser, hvor han kom hen, og der høres ikke noget om vanskeligheder i samarbejdet med andre. Den kirkelige retning, han ved sin opvækst i en præsteslægt tilhørte, fromhedslivet (pietismen), og som han ikke fraveg, trådte i modsætning til den mere dogmefaste lutherdom, og den fra Medelby nær fødesognet Karlum stammende teolog Georg Calixtus, der kom til Helmstedt som professor, død 1656, havde tjent som et forbillede for sønderjysk gejstlighed ved sine kirkelige forsoningsbestræbelser. Hans livsholdning blev herefter alvorlig, tagende afstand fra verdslig optræden og adspredelser. Studier med alsidigt sigte var en hovedinteresse for ham, og de selvstændige opfattelser, han nåede til, vedkendte han sig men uden påståelighed.

Omstændighederne bevirkede, at den faglige uddannelse, han havde anlagt som mediciner, ikke blev grundlaget for hans levevej, og det, han havde praktiseret som lærer, førte heller ikke videre i samme retning. Sekretærposten i den norske matrikelkommission var en helt ny administrativ virksomhed. Men da kongen kort efter antog ham til at affatte sin regeringsførelses annaler, fik han et hverv med tilknytning til, hvad han havde ydet af historiske arbejder. Af disse fristede hans Dännemärckische Geschichte den lod, at oplaget var beordret henlagt på rådhuset i Flensborg, uden at den bestemmende myndighed sagde ja eller nej til et spørgsmål om egentlig beslaglæggelse, og denne afgørelse var han så fornuftig ikke at æske. Også med hensyn til diagrammet, hans naturretlige arbej-

de, der ifølge kgl. resolution kun kunde udkomme her i landet i ændret stand, forholdt han sig passiv. Naturligvis skumledes der, og naturligvis søgtes der angrebspunkter hos ham, da det viste sig, at overgangen til betroet kgl. tjeneste lod sig gøre, uden at de to bøger virkede som klodser om hans ben. Meget mulig havde de gjort det, hvis han havde himlet op over det uberettigede i de valgte udveje. Den særegne kraftudfoldelse, han evnede at præstere, og hvis første udslag de to bøger havde været, fik han nu påny lejlighed til i kongens tjeneste navnlig også i andre arbejder end det historisk-arkivalske: projektet til Universitetets reform, sanering af det ostindiske kompagni og ordning af møntmellemværendet med Hamborg. Det blev klart, at hans evner var alsidige og over det almindelige. Han fik betroet en stilling i Poli- og Kommercekollegiet og ledelsen af det kgl. bibliotek. Han nedlagde et arbejde som dommer i en række retslige kommissioner og som hjælper for private i mange forhold af forretningsmæssig og økonomisk art.

Det var kun, fordi kongen havde fattet tillid til hans evner og velvilje for hans person, at denne påfaldende rehabilitering kom istand. Dette enevældens vilkår forstod Hojer, og hans frejdige greb på at fremme det på gunstig vis gennem sine dedikationer og hyldestigte til kongehusets medlemmer hører til hans karakteregenskaber. Han kunde sikkert gøre det i fuld oprigtighed. Alle hans følelser drev ham mod at fremme kongens »gloire«, som han derfor gerne besang, og konventionelt betød dette udtømmning af et overflødigshorn. For resten kan der vel ikke tvivles på, at en lyrisk følelse var underbunden for hans impulsive vilje.

For denne levnedsskildring er det en vigtig opgave at undersøge berettigelsen af den kritiske forbeholdenhed overfor Hojers personlighed, som jeg straks i min indledning påpegede endnu ses opretholdt. Hvert enkelt afsnit bringer indirekte stof til en sådan undersøgelse og ikke mindst de afsnit om hans sidste arbejdsfyldte år, der endnu ikke er fremlagt, vil gøre det. Det drejer sig her ikke om at gøre ham til et engleagtigt væsen men om at kræve påvist karaktersvagheder og -fejl, som med føje kan forekastes en mand i hans stilling og med hans opgaver. På hvert sted kan det overvejes, om der findes noget at hænge hatten på, og ellers må den beholdes i hånden. Det jeg direkte har at vende mig imod, er professor Caspar Paludan-Müllers posthume karakteristik, foran s. 33. Den deri fremsatte beskyldning for af brødnid at have rejst falsk plagiatsigtelse mod Holberg som historiker har jeg udtalt mig om, og den er Paludan-Müller formentlig ene om. Mere indtryk kan det gøre, når han sammesteds kommer frem med Holbergs epistel nr.

285, idet han lader dens udtalelser være den samtidige Holbergs udsagn som vidne mod Hojer og det er et vidne, der kun behøver at åbne munden for at bringe beviset i orden. Det må vi se nærmere på. Nævnte lille epistel filosoferer over forskellen mellem had og afsky. Man bør ikke nære had mod mennesker, hvilket er en last, men man kan nære afsky mod visse kvaliteter hos dem, ligesom man kan nære afsky for rødbeder; det sidste er så en passion, der følger af en personlig delikatesse. Når N N har besværet sig til brevets modtager over, at Holberg længe har næret had til ham, har han forvekslet afsky med had. Afsky nærer Holberg ganske rigtig. Brevet ender derfor med, at der kan gives N N besked om, at »så snart han renoncerer på sin forfængelighed, sin pralen, sit hykleri etc.«, er Holberg villig til omgængelse og endog venskab. Epistlens N N har almindelig været henført til Hojer, se Werlauff i Nyt historisk Tidsskrift VI (1856) 322, og dertil slutter Paludan-Müller sig, idet han gør den bemærkning, at da den forudsætter N N i live, må den være skrevet senest i 1739. Ja, hvis det drejede sig om et historisk brev, men epistlen er fingeret. Spørgsmålet er ligegyldigt, og kun en distraktion bringer til at rejse det. At en eller anden har fået den idé, at N N kunde sigte på Hojer, hvilket så er gentaget, skaber ikke nogen virkelig tradition herom, og imod taler, hvad der vides om de to mænds indbyrdes forhold. Hojer havde ikke overfor Holberg reageret på dennes overfald i sin tid, (noget »sammenstød« havde der overhovedet ikke været), og det kunde derfor ikke være ham, der skulde gøre det første skridt til venskabelig omgang. Og når han noget efter som anmelder ud fra en mere akademisk og ærbar litterær smag havde dadlet Peder Paars som plebejisk og obscønt, har han næppe følt trang til at omgås dets forfatter. Jeg opfatter epistlen som Holbergs — noget selvgode — refleksion over, at han ikke etisk behøver at bebrejde sig sin afsky for visse personer, sålænge han ikke generer dem og derved viser had, og dette dramatiserer han til en anekdote om en N. N.s henvendelse, der giver ham en forønsket lejlighed til at udvikle dette hans etiske standpunkt.

Paludan-Müller akcepterer altså »traditionen« og gør dermed epistlen til et »kildeskrift«. De to egenskaber »forfængelighed og pralen« finder han »meget trolige«, og han savner ikke dokumentation, da han har sine indtryk fra de to skrifter, som han har forest sig på. Hvis der virkelig var noget om det, måtte det ofte komme frem som selvros og selvglæde i det ret store skriftlige materiale, der nu er fremme, men jeg har intet fundet af den art, altid kun ytringer af beskedenhed, når han kom med et nyt arbejde. Udtalelsen foran s. 94, om at være usigelig glad over at være fri-

taget for som justitsråd at sidde i Højesteret tyder heller ikke på nogen stor fryd over denne ære. Jeg vil hævde, at Hojer viser sig fordringsløs og fri for selvros. Men hvorledes kan man overhovedet tillægge Holbergs skøn beviskraft, når man kender hans forhåndsindstilling, bestemt ved hans moralske nederlag, da begge hans aktioner ikke hindrede Hojers strålende fremgang? Tilbage er der spørgsmålet om hykleri, og Paludan-Müller finder ikke beskyldningen »aldeles ugrundet«, når hykleri ikke tages i groveste forstand. Beviset finder han i en sammenligning mellem Hojers årbøger om Frederik IV og hans senere historieværk om ham fra Christian VI's tid, idet denne viser, at han »stemmede sin religion og sit venskab efter hoftonen«, og han således »bar kappen på begge skuldre«. Holberg selv har ikke været i stand til at anstille denne sammenligning, så her taler Paludan-Müller i eget navn. Da jeg ikke har undersøgt årbøgerne, skal jeg ikke modsige, at der her er en forskel, men det er jo ikke udelukket, at der kunde være tale om et fra Amthors tid stammende princip ligesom med hensyn til titulaturer, se foran s. 92. Iøvrigt er det nærliggende, at stilen i det frie historieværk er mere personlig end i de officielle årbøger. Det er ganske rigtigt, som man senere vil få lejlighed til at se, at der i det senere værk ret ofte tales om Guds førende eller tugtende indgriben i tingenes gang, jævnsides med en nøgtern realistisk redegørelse, men det kan ikke sættes i forbindelse med tronskiftet i 1730. Fra Danmarkshistorien kan henvises til s. 18 og 19 foran. I det selvbiografiske brev af 10. januar 1726, Rm I 401, der tryktes i forordet til Falcks udgave af Frederik IV's historie i 1829 og derfra var kendt, udtalte Hojer om sin skæbne i 1713, at han deri som i alle andre stykker må prise sin Guds førelse, der sædvanlig har tilintetgjort hans egne planer for gennem ganske uformodede forføjelser desto stærkere at overbevise ham om sin forsorg. I Relationen om branden i 1768 kommer synspunktet om Guds tugtende indgriben stærkt frem, foran s. 96 Paludan-Müllers beskyldning for et hykleri, som han noget skruet bestemmer som »Vilje og Evne til uden Løgn at anslå den behageligste Tone i Religionssager«, og som gør »Holbergs Ord ikke aldeles ugrundede«, vilde ramme ikke blot historieværket men store dele af Hojers virksomhed: i Missionskollegiet, Kirkeinspektionen, som Universitetstaler osv. som båren af forloren fromladenhed altså i virkeligheden en meget alvorlig beskyldning. Den må tilbagevises som uhjemlet.

Med hensyn til, at også venskabet blev »stemt efter hoftonen«, fremhæves behandlingen af de ved tronskiftet faldne personer, af hvem Anna Sophie og biskop Deichman ramtes hårdest. Når der her tales om »den isnende kulde«, hvormed værket taler om den

forstødte enkedronning, må dog nok spørges, om der kræves, at forfatteren bevidst skulde knække halsen på at fortsætte med hofdigtertonen. Det må være nok, at han ikke siger noget nedsættende men kun refererer kendsgerningerne. Omsvinget overfor Deichman uddybes ikke nærmere, men det har senere kritikere gjort ud fra det senere tilvejebragte materiale, der viser, at Hojer i årene vedligeholdt en venskabelig forbindelse og brevveksling med Deichman og overfor hans søn talte om sit venskab med faderen. Ved omtalen af dennes forhold til den hemmelige kommission karakteriseres han »derimod« som snu og durkdreven [schlau und durchtrieben]. Jeg vil dog sætte et spørgsmålstejn ved, om det i det hele taget kan betegnes som en moralsk nedsættende karakteristik at anvende disse udtryk om biskoppens syssel med den detektivopgave at komme embedskorruptionen tillivs ligesom om hans gnidningsfulde samvirken med Hans Nobel i Norge. Når opgaven kom at skrive historie derom, måtte de rette udtryk anvendes, og det har de sikkert været. Paludan-Müller ender sin betragtning med at finde det »meget begribeligt, at Holberg, Antitysker, den afgjorte Hader af alt affekteret, aldrig kunde blive Ven af en tysk Mand, der trængte sig frem til Indflydelse og Ære blandt andet også ved at stemme sin Religion og sit Venskab efter Hof-tonen«. Dette bundt af skævheder og misopfattelser, der kan finde en delvis undskyldning i ufuldstændig viden, vil falde fra hinanden, når man vil have ulejligheden med at stifte bekendtskab med kendsgerningerne.

BOGEN OM KONG FREDERIK IV

Hojer fik fra 16. november 1730 tillagt en pension af 500 rdl., Rm III 186. Han gik altså et godt stykke ned fra de 1.200 rdl., han var kommen op på, men for hans fornødheder kunde det nok slå til. Vi har et brev fra ham til hans ældre ven provst Olivarius fra tiden lidt efter, den 13. januar 1731, Rm I 476, hvori han udtaler: »Mit Sind er, Gud være æred, som det pleyer, og jeg er vel fornøyd med min Skæbne, i hvad da Gud og Kongen vil bruge mig, siden jeg veed, at jeg ikke lider enten som en uredelig og ey heller som en uduelig tienere, men alleene som den, der ey er af denne Tiids Udvaldte. Sed de his olim plura coram, si ita Deo fuerit visum [men derom kan vi tales nærmere ved, hvis Gud synes så]«. Han er taknemlig for provstens brev: jo mindre man i denne forandrede tid kan rose sig selv eller andre af at have fundet mange venner, ja,

jo sjældnere de er, som ikke af sindets ustadighed forandre deres venskab med lykken og idag fordømmer den spiller, der er sat ud af spillet, men hvis forhold de selv i går lovpriste. Men, fortsætter han, da jeg både kender mig selv og også nogenledes verden, har de sidste gemytter aldrig anfægtet mit sinds rolighed og på den anden side har jeg altid lagt sådan pris på et retskaffent og bestandigt gemyt, at jeg måtte være meget uagtsom, om jeg ikke nogenledes forud havde set, hvad der stod at forvente af enhver af mine venner. (Man tænker på Nobels krævebrev, foran s. 84). I slutningen af brevet taler han om Rostgaard, der var kommen bort fra embedet i Antvorskov for at være nærmere ved ejendommen og familien i Krogerup, og mener at han har måttet savnes og ikke kan erstattes; udtalelsen er altså uden nag. Som det går i slige kriser, har den givet ham stof til en noget ram menneskekundskab, men han er ikke blevet misantrop. Et noget senere brev af 22. februar 1733 til Olivarius, Rm I 492, er parallelt hermed. Han skriver: »Med min Tilstand er jeg af mange og helst saadanne aarsager, som heller føles end skrives, meget vel fornøyet, og finder mig langt roligere og lyksaligere end mange, som dog meene at have Lykken i alt til Tieneste.

Rex est, qui metuit nihil,
 Rex est, quique cupit nihil.
 Mens regnum bona possidet

[den er konge, der intet frygter, og den konge, der intet ønsker, det gode sind har herredømmet]. Jeg skall og af denne Aarsag aldrig ønske mig nogen Promotion, efterdi jeg noksom seer, quam lubrico stent omnia passu [på hvilket slibrigt skridt alt beror] og bliver det Tids nok, at plage sig dermed naar det engang tilbydes, som alle de vel maa i sin Tid formode, som nyde Pension af Kongens Cassa og dermed gjerne vilde lade sig nøye«.

At Hojer skulde føle sig fornøjet ved en vegeterende tilværelse, vilde dog ikke være troligt, men sagen var også, at han havde oplevet en bekræftelse af det gamle ord om, at når en dør lukkes hårdt i, springer ofte en anden dør op. Han blev klar over, at der i årbøgerne om Frederik IV var oplagret et materiale til en overkommelig fremstilling, der ganske vist kun gik til 1712, men de senere år havde han selv oplevet i København, af og til haft en finger med ved, og det i stadig berøring med en mand fra selve Konseillet, så denne tid vilde være lettere at behandle. På den måde arbejdede han frivillig på den almindelige historiograf-opgave, og løsningen af den kunde nok forvente kongelig påskønnelse. Når kongen først havde fået de personlige forhold i hof og regering sat i lave efter

sit ønske, vilde køligheden mod faderens minde ikke holde sig. Og hvilken opgave var mere tiltrækkende for ham end at skrive historie? Den »flid, munterhed og iver«, han i 1722 havde givet løfte om, sad han stadig inde med. Hans Danmarks-historie viser hans interesse for pragmatisk sammenhængende historieskrivning ikke mindst dens politiske side. Men han havde i årenes løb ikke været henvist til orientering ved boglige studier alene. Han havde stået i det bedste personlige forhold til sine elevs far, gehejmeråd J. G. Holstein, hvem han i sin tilegnelse af diagrammet — som han altså forudsattes at kunne forstå og interessere sig for — havde prist som åndelig indstillet og som patronus indulgentissimus [meget overbærende husbond]. Holsteins livsanskuelse betegnes som liberalt pietistisk og han selv som en karakterfast mand. I 1709 havde han, der var finansdeputeret, været stemt mod dansk indtræden i krig med Sverige i forbund med czar Peter og kong August af Polen og derved stået imod Ditlev Wibe og Chr. Schested, og han var fortsat fjendtlig stemt mod czaren, der havde behandlet hans stammland Mecklenburg ilde, hvorfor han anbefalede tilslutning til England. Også til den senere overkrigssekretær C. C. Gabel stod han jævnlig i modsætningsforhold. Med Hojers levende politiske sans kan man gå ud fra, at han har indsamlet adskillig konkret erfaring i Holsteins hus gennem samtale med ham og andre og fået indtryk af Holsteins holdning overfor ledende personligheder. Hans historie måtte blive en samtidigs skildring og det skulde være en kongeschildring. Kongen skulde ikke kaldes den store men den glørværdige d.v.s. den med kongelige dyder smykkede monark.

Den skæbne, hans manuskript fik, inden det efter mange års forløb nåede frem til den nu foreliggende trykte bog, skal omtales senere. Først må indholdet gennemgås ikke med det formål at kontrollere dets historiske korrekthed men for at bibringe læserne indtryk af det karakteristiske i forfatterens behandling af stoffet og derigennem af ham selv og hans livsanskuelse, i nogen grad også med henblik på det tidshistorisk prægede. Titlen var König Friedrich des Vierten glørvürdigstes Leben. Den 31. marts 1732, den dag kronprins Frederik fyldte 9 år og således nok kunde siges for 10. gang at holde »fødselsdag«, overrakte Hojer ham værket 1. del med en kortfattet tilegnelse, der udtrykte ønsket om, at han 10 gange måtte opleve en tiende fødselsdag. »Kongen opnå sølvhvid alder!« var altid det undersåtlige ønske, og her havde den fyrige Hojer på en vis måde fået gjort den vordende konge et år ældre. Et par år efter (tidligst i 1734 ifølge en kronologisk udtalelse i værket, Rm III 495) kom 2. og sidste del, begge var udarbejdet uden kontrol. Rørdam mener a. st., at Hojer behøvede tilladelse til at

skrive bogen, og dette var vel allerede en følge af, at de afleverede årbøger måtte begæres udlånt til brug.

Værkets to dele¹⁾ falder i underafdelinger og disse i §§er alt med særlige overskrifter og med noter i marginen, ordningen er lige så praktisk som i hans første bog. Han er en udmærket fortæller, men fritager ikke sig selv og læserne for at mønstre alle de oplysninger, han sidder inde med, når ikke særlige hensyn gør sig gældende. Han anser det for opgaven at give læserne rigtig besked, og han følger det program, han i 1718 havde vedkendt sig, foran s. 32, at sige det sande, selv om det bliver nærgående for gode mænds renommé.

Et indtryk heraf fås straks i begyndelsen af 1. del s. 4, hvor talen er om kongens uddannelse som ung. Han havde gode åndsgaver, men ministrene mente, at lærdom var af det onde for en prins, anså måske endog denne tilstand for fordelagtig for fremtidige rådgivere. Man husker, hvorledes Hojer foran s. 95 i digtet til kronprins Christian betonedede værdien af hans gode uddannelse. Kong Frederik måtte selv efterhånden supplere det manglende men vilde have haft stor fordel af en pragmatisk historisk kundskab, af statsretlig og anden real viden. — (6) Rejsen 1692—93 i Tyskland, Italien, Frankrig og Holland nævnes kort. Ved valget 2 år efter af en ægtefælle fik det betydning, at Christian V ikke vilde vide af en brud, der ikke tilhørte den lutherske lære, og prinsen traf iøvrigt selv sit valg. — (10) Prinsen udråbtes til konge 25. august 1699 fra vinduerne i den kgl. residens kl. 6 morgen. — (25) Ved salvingen 25. april 1700 i Frederiksborg var den reformerte enkedronning Charlotte Amalie ikke tilstede. Der er ingen tvivl om, siger forfatteren, at majestæten har udbedt sig Guds hjælp og velsignelse under den uro i Norden, der var ved at bryde løs. »Hele vor Frederik IVs historie viser tydelig nok, hvorledes Gud i så mangfoldige tilfælde og under farlige tilstødende begivenheder næsten ved det ene vidunder efter det andet har hjulpet ham og bekræftet, hvad kongen selv i begyndelsen af dette 1700 år har valgt til sit valgsprog Dominus mihi adjutor [Herren min hjælper]. — (26) Krigen begyndte i Lifland med et forsøg af kong August, der som næsten alle hans foretagender i krigen slog fejl. »Og når man betragter hele krigens forløb, synes det som om en guddommelig åbenbar domstol har svævet over den ellers kloge fyrste og derefter har overført hans ulykker til hans allierede contagii instar [som en smitte]«. — (26) Fra dansk side ødelagde man de gottorpske skanser. Storkansler Reventlow

¹⁾ Et københavnsk manuskript er delt i tre lige store dele, Dansk Litteraturlidende, 1830 s. 7.

og gehejmeråd Thott vilde ikke blive derved men var opsat på at erobre Tønning. »Kongen havde endnu ikke lært, at en monark [ikke] kan stole på selv de største ministres fejlgreb og altså kun følge dem efter modent overlæg.« Belejringen måtte opgives. — (30) Forskellige fejl i krigsførelsen påvises. — (35) Efter freden i Travendal forandrede kongen sine maksimer og sit ministerium. Det understreges, at de mest fremragende statsministre hos os har fået deres stilling uden støtte i fødsel. — (37) Efter et anfald af kopper arbejdede kongen med dobbelt iver især med krigs og kammer-sager. — (39) Hvis Carl XII efter sejren ved Narva havde sluttet fred med Rusland, vilde Sverige ikke være blevet så ødelagt. »Men det guddommelige forsyn viste sig også i dette stykke og betjente sig af Carl XII's hævnssyge for at fremme sin allerede besluttede retfærdige dom over hele Norden særlig Sverige og kongen selv og ved denne krig udbrede erkendelse af sig til det fjerne Tartari som fremtiden har vist«. — (39) Som indre foranstaltning i 1700 noteres forbudet mod skænk og gave. — (60) Carl XII's plan at afsætte kong August sammenstilles med hans farfar Carl Gustavs om at afsætte Frederik III af Danmark.« Men udfaldet for begge disse ellers store og heltmodige svenske konger har vist, at det guddommelige forsyn ikke vil lade sig berøve den høje forret at styrte kongerne fra deres stole. Og hvem må ikke i ydmyghed tilbede den guddommelige skæbne, der har ladet den hele phalziske stamme på den svenske trone, fra hvilken disse 2 krigeriske og ubevægelige prinser er udgået, fordærvet i den tredje generation, disse prinser ved hvis hårdhed kongeriger er rystet og mange tusinde menneskers blod udgydt og endelig deres eget liv før tiden ofret«. — (78) Der tales ganske kort om det polygami, med hvilket den preussiske gesandt Vieregge undskyldte sin datter grevinde V.s ægteskab (Lamberti memoires III 767). Hun døde det følgende år 1704 i barselseng med den inderligste sjæleangst og i dyb anger. Kongens rådgivere særlig Ahlefeldt har ikke frarådet. Hertil P. F. Suhm Nye Samlinger II (1793) s. 87, der meddeler brev af 20. oktober 1703 fra hendes far til hans foresatte i Berlin: Ægteskabet er indgået i nærværelse af ministre, og kontrakten sætter det på en god fod. Overfor gejstlig opposition bemærkes, at den hellige skrift ialtfald ikke omtaler et af en konge i suveræn fyrstelig stilling indgået ægteskab af denne art. — (82) I 1704 blev ved en kgl. revy over landmilitzen ved Ringsted og ved kongens landing i Frederiksstad af vedkommende chefer foredraget latinske vers til hans hyldest, i første tilfælde forfattet af Rostgaard men udgivet for munkepoesi. — Gentagne gange fremhæver Hojer, at de danske tropper i fremmed krigstjeneste udviste tapperhed. — (181) Det misbilliges, at præster i prædikener tog

standpunkt til krigens optagelse i 1709. — (182) Ved omtalen af krigsårsagerne ankes der over, at man i Danmark i mange år ikke har været vant til at opsøge mænd, der er kyndige i natur-, folke- og statsretten, i det tidligere foregåede og den rette politik. — (185) Han mener, at der kunde anføres flere argumenter på et sådant grundlag. — (192) Den uheldige kamp ved Helsingborg resumerer han således, at den danske general har ødelagt spillet ved overflødig bravur, den svenske ved mangel på bravur. — (193) Han berømmer Hvitfeld med Dannebrog i Køge bugt, der gav afkald på egen redning for at holde faren borte fra den øvrige styrke og byen. — (201) Chr. Worm bliver biskop, og det noteres, at han nu har fungeret som Sjællands biskop så længe som før ham kun Peder Palladius. Det var Hojers tidligere inkvisitor, og han viser således ikke nag. — (207) Om pesten i København 1711 siges det: »Guds hemmelige domstole og hensigter også til dette riges bedste bør æres, idet denne revselse vækkede mange sjæle op fra sikkerheden og har ved siden af den svære krig overbevist hans majestæt om, at en god fred kun kan opnås ved guddommelig barmhjertighed og ikke ved egen kraft«. — (210) »Gud lod endelig den tugtelse ophøre, om hvilken vi til vor beskæmmelse må tilstå, at senere i stedet for den tilsigtede forbedring den offentlige slethed snarere er tiltaget og især falskhed, bedragelighed, mened og fræk liderlighed aldrig før så skamløst er gået i svang«. — (234) Om slaget ved Gadebusch 1712 siges, at kongen overværede det indtil den fuldstændige retræte og opmuntrede armeen ved eksempel og tiltale. Imidlertid er det også sikkert, at generalitetet måske af veneration altfor længe har opholdt sig ved hans person, og at en monark, der ikke selv fører kommando, gerne taber de batailler, han har overværet. — (235) Tabet blev fordelagtigt for kongen, fordi general Steenbock derved lokkedes i fælden, så at gottorpernes hemmelige falskhed blev opdaget og de gottorpske lande jure belli [efter krigens ret] faldt i kongens hænder og senere bar en væsentlig del af krigsomkostningen. Det tjener til bevis for, at kongens valgsprog slog til. — (241) Kongen blev 1711 bekendt med den afdøde storkansler grev Reventlows yngste datter Anna Sophie, og skønt moderen sørgede over dette bekendtskab, så lovede de andre nærmeste slægtninge sig store fordele af en sådan formentlig lykke og befordrede det, såvidt det stod til dem. »De bekendte og ubekendte omstændigheder og frugter af dette værk bliver her med flid forbigået«. — (266) Om »Vandkastellet« ved København siges, at Prøvestenen er vigtig ved sin beliggenhed, men Trekroner synes i temmelig grad at ødelægge havnen og i krigstid, når en fjende stod på Sjælland, at yde ringe nytte, hvorfor rasering ofte var ønsket, men fandtes

lige så svær og kostbar som istandbringelsen. — (283) Schoutbynacht Gabels sejr i Femernsund 1715 kommenteres således: for denne meget lykkelige aktion overøste både kong Frederik og kronprinsen Gabel med nådesbevisninger, om han end havde været fjenden overlegen og kun gjort sin pligt, men da han havde gjort det vel og lykkelig, blev han ved en udmærket kgl. nåde kgl. kammerherre og viceadmiral, snart efter hvid ridder og overkrigssekretær. — (292) Traktat sluttedes 1715 om russisk våbenhjælp og krigsdeltagelse ved D. Wibe, der altid smigrede sig med håbet om at bringe Skåne, Halland, Bleking og Bohuslen til Danmark men bestandig fandt modsigelse hos gehejmeråd Holstein, der fandt dette foretagende upraktikabelt, ufordelagtigt for Danmark og ikke tjenligt til andet end at bringe sømagterne og selve czaren op mod kongen. »Hvem der har truffet det bedste, viser historien«. Wibe blev ridder af elefanten. — (328) Tordenskjold betegner han som en taprer søhelt, men er ikke blind for hans fejlgreb. Hans aktioner 1717 ved Göteborg og Strömstad var mislykkede, og han måtte takke sin konges nåde for, at han ikke for disse to forvovne og mislykkede entrepriser, hvori han uden ordre havde opofret så mange retskafne folk, blev sat under aktion. — (335) Den heltmodige Carl XII's død omtales og indicierne for et mord anføres uden at tage standpunkt. Hans karakteregenskaber og livsvaner gennemgås. »Hans hovedpassion var ved siden af hævnerrighed den såkaldte belle gloire, der har blændet så mange store herrer og faktisk ved sin umådeholdne krigssyge og opofring af så mange 1000 uskyldige folk næsten har gjort dem til fjender af menneskeslægten«. — (337) Efter den engelske dronning Annas død var der en undersøgelse mod hendes ministre. »Den tjener for efterkommere til et mærkeligt bevis på, hvorledes stolte, herskesyge og lidenskabelige ministre almindeligvis dog tilsidst må erfare, at godhed, troskab og redelig omhu for herskabets tjeneste og folkets velfærd er de eneste grundsatninger, der i længden svarer sig.« — (2. del pag. 10) Han omtaler som umenneskelig russernes omfattende opbrændinger i Sverige 1719. — (21) Om krigens slutning udtaler han: »Således havde Gud, der til enhver tid overensstemmende med det kongelige valgsprog har været kong Frederik en hjælper, sat en grænse for den 11-årige blodsudgydelse og efter en temmelig ulykkelig krig givet Danmark en ret fordelagtig og berømmelig fred, som kongen også blot tilskrev det guddommelige forsyn men ingenlunde sine våben«.

Frederik IV's regeringstid fra 1699 og foreløbig til fredslutningen i 1720 havde i stor udstrækning stået i krigens tegn. Disse år skulde han redegøre for og sige sin mening om, og der er ingen tvivl om, at krigen med dens tilintetgørelse af menneskeliv og værdier er ham

i høj grad imod, så at han afskyer en erobringspolitik. Han søger en religiøs begrundelse for krigens ulykker og anlægger i det hele en forsynsbetragtning, der hos folket kræver resignation, når lykken går imod, og påkalder taknemmelighed, når heldet følger. Den er i pagt med kirkelæren og som påvist foran s. 113 ikke noget nyt hos ham. Hans egen situation, da han samlede sine tanker om hændelsesforløbet, kunde stemme ham til alvor og resignation. De følgende 10 års regeringshistorie lod andre sider træde mere frem.

(22) Efter dronning Louises død 1721 lod kongen sig overtale til at indtræde i et »ordentligt« ægteskab med Anna Sophie formentlig som slægtningene forsikrede »af personlige samvittighedsgrunde«. Han bemærker, at J. G. Holstein og frue ikke var tilstede ved vielsen, men ved kroningen c. 2 måneder senere modtog dronningen lykønskning af alle »uden undtagelse«. Det er ikke usandsynligt, at kongen ikke oprindeligt har tænkt sig denne følge og at den skyldes hende. — (58) Czaren antog titlen kejser af Rusland. Hojer fremhæver i en omtale af hans person hans store forstand. Han havde også læst de gamle græske og romerske historieskrivere og gjorde sig dette til nytte. »Men der manglede ham den sande gudsfrygt, der skaber et nyt hjerte og i genfødselen skænker den guddommelige visdoms ånd, der af Moses, Salomon og Daniel ikke alene har gjort sådanne vidundere for deres tid men også yndlinge for den menneskelige slægt, medens denne store czar tvertimod har været forhadet af mange af sine undersåtter for sin hårdhed og grusomhed, farlig og skrækkelig for sine naboer og endelig fordærvelig for sig selv ved sine vellyster og synder«. — (87) Om matrikelkommissionen i Norge se foran s. 81. En rolle med hensyn til at give indtryk af misbrug spillede en kammerassessor Ryssels ihærdige udskælden på Nobel og Deichman, der førte til retssag, og Poul Juels »dårskaber«, s. 97. Dennes digt havde været anerkendt i Nova literaria foran s. 81, han havde også skrevet en meget læst bog om den nordiske bonde og hans landvæsen, men Juel hengav sig til fantastiske planer sammen med en svensk generalmajor Coyett først om at kolonisere Grønland senere om at erhverve Færøerne, Island og dele af Norge til fordel for Rusland og fremkaldte derved i København forestillingen om politisk uro i Norge. Begge de pågældende dømtes for landsforræderi og henrettedes 1723. — (102) Nogle episoder fra Hans Egedes grønlandske mission omtales, deriblandt at der sendtes nogle mandlige og kvindelige straffefanger derop, hvad Hojer finder mindre heldigt. Forsåvidt han tilskriver C. C. Gabel dette, har senere historikere påvist, at G. dengang var overgået til sit embede i Ribe. Hojers ikke gode hukommelse, foran s. 84, kan da have spillet ham et puds, uden at det bliver nødvendigt

at opfatte urigtigheden som udslag af »had«, se foran s. 88. — (105) Kongen og dronningen rejste til Aachen for at bruge vandet og var borte fra 21. april til 19. juli, uden at der sporedes nogen bedring. »Den gyldne åre« (hæmorroide-blødningen, der ansås for velgørende) var næsten hvert år i uorden; senere svækkedes han ved den store ildebrand i 1768 og året efter ved uheld under en kanonstøbning. — (110) Om årene 1725—28 siges: »Vi kommer nu til den 13. og 14. afdeling som de sidste men allermærkværdigste perioder i hans majestæts hele regering, hvori de udenlandske og indenlandske begivenheder er højst vigtige, de sidstnævnte for størstedelen sørgelige, så man med føje på grund af de forskellige og skæbnesvangre ildebrande, hvormed Danmark hjemsogetes gennem disse 4 år, kunde kalde denne tid fra 1725 til 1728 for brandperioden. Men overhovedet viser der sig deri så mangfoldige vidunderlige beviser på den guddommelige godhed og forsorg for Danmark, at man ikke kan betragte noget års historie uden en dyb ærbødighed for hærskarernes herre. Og det synes næsten, at Gud har opholdt den i Gud salige konge i disse år, det vil sige så meget over sin glørværdige hr. faders levetid blandt andet, fordi denne goddædige monark og hans forunderlige tålmodighed, arbejdsomhed, omhu, erfaring og kærlighed til alle sine undersåtter ved de mange og delvis frygtelige fataliteter var mere tjenlig til opretholdelse af vort fædreland end nogensinde«. — (139) Nedsættelsen af en kommission i 1726, hvori Hojer selv fik sæde, til undersøgelse af det dansk-ostindiske kompagnis forhold, omtales, se foran s. 102. Ligeledes s. 148 i en kommission af 1726 om møntvæsenet, foran s. 104. S. 166 omtaltes den hemmelige kommission, foran s. 84. — (174) En foranstaltning efter kongens initiativ på linie med sidstnævnte kommission var opstillingen hver onsdag i en time af et supplikantskrin, hvori befolkningen med adskillelse mellem civilt og militært i kongens nærværelse kunde nedlægge henvendelser til ham. Når kongen gik, tog han nøglen med. Det begyndte 24. februar 1725 og opretholdtes til hans død. Naturligvis havde det, siger Hojer, som alt i verden sine misbrug men var tillige af ualmindelig nytte, fordi kongen derved blev hjertelig afholdt og ofte fik underretninger, han ellers ikke vilde have fået, og hvem ved, hvor meget der blev undladt af frygt for denne ting? — (175) Den foran på s. 87 skete omtale af P. Ryssel suppleres med beretning om den retsforfølgning, han underkastedes for sine angreb på Nobel og Deichman gående ud på, at de vilde ophidse Norge til frafald fra Danmark. Senere agiterede han for den opfattelse, at dronningen pønsede på anslag mod suveræniteten; en pastor Troyel på Christianshavn hjalp ham med at skrive memorialer derom. De idømtes strænge straffe herfor

men benådedes på dronningens forbøn med ophold på Munkholm, hvorfra Christian VI senere gav Ryssel men ikke præsten fri. — (191) Ildebranden i København oktober 1768 skildres væsentlig som i Relationen derom, foran s. 96. — (208) Lægen og alkymisten den tyskfødt J. C. Dippel havde en omskiftelig skæbne. Under mærket Christianus Democritus skrev han med lidenskab mod ortodoksi og gejstlighed, som kemiker opfandt han berlinerblåt, som læge synes han at tilhøre Stahlianismen. Han protegeredes af dronning Anna Sophies halvbroder grev Reventlow, men for beskyldninger mod denne og hans kone anbragtes han på Hammershus, hvor han sad i 7 år under frie forhold. Af et udateret brev fra ham til Hojer under dette ophold, Rm II 355, fremgår, at Hojer har udbedt sig hans ytringer om diagrammet og sin apologi. Dippel udbreder sig deri om sit naturretssystem. — (211) Om skotten Norcross, der holdtes som statsfange for et attentat på kronprinsen, udtaler Hojer en hård dom.

Værket slutter med en stor »lovtale« over kongen. Overensstemmende med dets titel havde det været kongens virksomhed og oplevelser som regent, der skulde skildres, ikke den regerede befolkning. Enkelte supplerende træk føjes til som, at han gjorde ende på tidligere tiders drikkeskikke, og at man som en »inconvenienc« kunde nævne en tilbøjelighed til mistro, men det tilføjes, at han havde adskillige erfaringer for sig. Med hans stærke krav om retfærdige retsafgørelser havde det gjort dybt indtryk på ham, hvad der under kommissionsbehandlingen oplystes om ulovlig gavemodtagelse i Højesteret. Det der ikke egner sig til omtale, kongens familieliv, lades her helt uomtalt. I værket havde han ikke ladet mangler uomtalt, om det så var hos kongen, og ligesom han må gå fri for beskyldningen for uoprigtig fromladenhed, må han fritages for en beskyldning for kongesmiger.

Værket forefandt i nogle få afskrifter deriblandt en i Kiel, Rm III 496, og det blev den derværende juridiske professor N. N. Falck, der i 1829 bragte det for dagens lys i en udgave, hvis 2 dele tæller 338 og 262 sider. Han gjorde det anonymt, da man befandt sig i Frederik VI's dage, og den friske og usnobbete tone, Hojer for 97 år siden havde ment at kunne anvende overfor sin glørværdige konges minde, kunde måske ikke passe enevældens nuværende indehaver. Siden er ingen anden udgave og navnlig ingen oversættelse til dansk fremkommen. Vilde det imidlertid ikke være en naturlig opgave for nutiden, da vi fremdrager ældre værdifulde litteraturværker, at foranstalte en udgave naturligvis i hvert fald med dansk oversættelse af dette så lidet kendte værk, der nu i kyndiges øjne

har erobret en første rangs plads i dansk historieskrivning? Medens der ikke fra Hojers levetid er oplysning om nogen planlagt udgivelse, er der antydning om, at Christian VI allerede 1740 har tænkt herpå og ligeledes Frederik V i 1752. Hensynet til Frederik IVs minde synes da ikke at have været afskrækkende endog således, at staten vilde tage udgivelsen i sin hånd som et historiografarbejde. Man har henvist til, at der i værket fandtes skarpe udtalelser overfor endnu levende personer. Hvis der iøvrigt havde været ønske om en udgivelse, af staten eller privat, kan dette hensyn dog kun have virket i en begrænset tid eller man kunde have ordnet det, som man plejer i slige tilfælde. Endnu indenfor Hojers århundrede er hans værk derimod benyttet i andres arbejder men ikke på en måde, der har vundet bifald, dels i L. A. Gebhardis tyske (også i dansk oversættelse foreliggende) Danmark og Norges historie, der er indlemmet i J. C. Gatterers Fortsetzung der allgemeinen Welthistorie XXX, 1770, dels i N. D. Riegels Udkast til Fierde Friederichs Historie efter Høier I—II (1795—99); kun til 1715 fik han dog efter karakteren af sin benyttelse lov til at fortsætte denne, jfr. herved Rm III 495. Falcks fortjenstfulde foretagende nede i Kiel havde haft forskellige forløbere i kongeriget. I 1809 blev der af overbibliotekar D. G. Moldenhawer i forbindelse med et påtænkt »museum« planlagt en offentliggørelse af prøver i enkelte hovedafsnit med anmærkninger til brug ved en eventuel udgivelse, der ikke kom i stand, Werlauff Det store kgl. Bibliotek s. 332. Efter at den unge professor Jens Møller s. å. i Det skandinaviske Literaturselskabs Skrifter i en artikel om dansk historiografi s. 78 havde udtalt sig i korthed om de to kgl. historiografer Amthor og Hojer og bemærket, at de uden udmærkelse havde beklædt denne post, men at Hojers små historiske arbejder ikke var uden værd — hans plads som fremragende lovkyndig anerkendtes — reagerede G. L. Baden i Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn 1810 nr. 37 og påtalte den ret graverende uvidenhed om Hojers forfatterskab til Frederik IVs historie, som han karakteriserede som et værk med et for sin tid skønt foredrag forenet med en frimodighed og upartiskhed, der er sjældnen at finde hos den, som skriver sin egen tids historie. I nr. 39 måtte Møller indrømme uvidenheden. I 1815 udsendte Baden fra Odense, hvor han var retsbetjent, sit meget lærde Dansk-Norsk Historisk Bibliothek, hvori han s. 122—25 leverer en meget varm anbefaling af Frederik IVs historie, som han gennemgår ud fra de tidligere fremhævede synspunkter. Dette indlæg turde da have givet stødet til Falcks initiativ. Falcks udgave indeholdt også biografiske oplysninger om Hojer på grundlag af hans brev af 10. januar 1726 til Johs. Fabricius i Helmstedt, allerede trykt 1765. Og da værket

nu var bragt frem i lyset, leverede Jens Møller i Dansk Litteratur-Tidende 1830 nr. 1—3 en udførlig anmeldelse af udgaven. Den kiel-ske håndskrift menes at være taget efter den københavnske, der menes rettet af Hojer selv; afvigelserne er dog uden betydning. Møller yder værket megen anerkendelse og fordyber sig også i forfatterens historie, hvor han dog på flere punkter er mindre vel underrettet. Når Falck havde udtalt: Hojers karakter tør vi kalde dadelfri, har Møller — gentaget af senere forfattere — nogle reservationer, der hænger sammen med mangelfuld orientering. Baden lod det ikke blive ved at have været herolden for værdsættningen af Hojers arbejde. I 1833 udkom den første del, 174 sider, af en af ham besørget oversættelse af bogen, så måtte han med sine indskrænkede hjælpekilder standse dette foretagende. På bogmarkedet har der været fremme anmærkninger af ham til bogen, Rm III 504.

På det kgl. bibl. Thottske Saml. 881 findes et smukt håndskrift i indbunden stand med titlen *Erster Entwurff von dem Leben und Geschichte Friederich des Vierten, König etc. entworfen von Andreas Hojer*, hvis embedstitler fra hans sidste år er tilføjet. Det udgør 388 sider, der skønnes at kunne svare til Falcks udgave af 1829. Hvad der kan ligge i betegnelsen *Erster Entwurff*, må blive genstand for undersøgelse ved en eventuel oversættelse. Det ledsages som Hojers skrifter i reglen af et diplomatarium på godt 200 sider. Bindet indeholder tillige et eksemplar af skriftet af 1719 om Christian II, E. Gigas Katalog over det kgl. bibl. håndskrifter II (1906) 238.

Habent sua fata libelli — dette gamle ord om, at bøgerne har deres skæbne, må falde efterverdenen ind ved betragtningen af »Frederik IVs glørværdige (bedre: berømmelige) liv«. Om så denne skæbne var god eller ilde, er et andet spørgsmål, kan hænde den var noget af hvert. Pompøst og med enevældens saglige soliditet havde kongen sat foretagendet i gang ved sin trofaste tilhænger Amthor for at sikre sin krone et værdigt minde, men denne mand faldt snart efter fra. Når Hojer kom i hans sted i kraft af Amthors anbefaling, sine egne litterære ydelser samt da en efterfølger viste sig vanskelig at finde, var det sikkert også væsentligt, at han ved forskellige undersøgtlige henvendelser havde bibragt kongen indtrykket af en aktiv loyalitet af høj karat. Det var kongens hæder, havde Poul Rytter-Holberg skrevet, at han højsindet havde foragtet Hojers mangler. Man kunde bedre sige, at det var kongens hæder at have stillet sig udenfor andegårdens skræppen i sin vurdering af manden. Og hvorledes kunde et skrift som det foran s. 38 og 64 omtalte om Danmarks stedsevarende frihed for tysk lenshøjhed med sin strømmende veltalenhed om Oldenborgerne und-

lade at gøre indtryk på landsfaderen? Hojer havde da lykken at komme ind og at fortsætte med annalerne for tiden til oktober 1711, men så formørkedes himlen for ham ved kongens død, og arbejdet toges fra ham. Her viser han sig da igen en gang som initiativets mand, idet han efter sin egen plan omdanner annalerne til et pragmatisk historieværk og fortsætter dette for hele kongens levetid. Dette skyldes hans arbejdslyst og hans tillid til fremtiden, og han knytter påny tråden til kongehuset ved sin tilegnelse til kronprinsen, men dermed måtte hans aktivitet være udtømt. At der skulde hengå på det nærmeste et århundrede, inden bogen præsenterede sig i sin helhed i trykken, måtte betegnes som en vanskæbne. Det var — idémæssigt — en vanskæbne for den afdøde forfatter, og faktisk var det ikke til ære for den levende eftertid. Hans bog vilde efter sit indhold og sin form have haft betingelser for at vinde almindelig indgang hos læg og lærd, og endnu mere havde det været tilfældet, om den ikke var skrevet på tysk. Da den tid kom, hvor de nære kulturelle forbindelser med Tyskland fortrængtes af tysk-fjendtlige stemninger, altså navnlig i den konstitutionelle periode, havde heller ikke den trykte bog nogen udsigt til at vinde opmærksomhed. Den delte skæbne med sin forfatter, der i det almindelige omdømme stod som tyskeren, der havde haft held til at skaffe sig indflydelse i store embeder, og som måske nok havde betydet noget som professor, men som med rette af vor store Holberg var holdt nede i et sekundært plan. Omstændighederne havde hindret ham i at yde det indskud i det blivende åndsliv, som han forfattermæssigt havde gjort alt for. En senere tids beundring for Frederik IV, der f. eks. var stærk hos en mand som Chr. Colbjørnsen, havde ikke ført til at få hans levnedsskildring frem.

Dog er bogens plads indenfor litteraturen enestående. Ingen anden af Oldenborgerne, ingen anden overhovedet af danske konger havde været emne for et lignende omfattende historieværk, der som kildekrift har samtidighedens værdi og bringer kongen tidsalderens hyldest mindre som person end som enevældens indehaver. Man kan så i litteraturhistorien trække lidt på skulderen ad selve dette »glorwürdigstes Leben«. Idet Hojer med flid lader en nærmere omtale af Anna Sophie Reventlow ligge, går han ind for sit synspunkt på en måde, der lukker munden på kritikken. Hvad Frederik VI var for Ørsted, er Frederik IV for Hojer: i kraft af sin stræben for statens og undersåtternes bedste er han den ærefrygt-indgydende repræsentant for den altbeherskende kongemagt. Der ved holder forfatteren dog ikke realismen ude, og den taler fra alle bogens blade. Det kunde ved den foran givne oversigt over indholdet ikke lade sig gøre at medtage noget større sammenhængende

stykke for at vise Hojers evner som historisk fortæller, men de er store. Han er overalt nøje inde i sammenhængen være sig med retsproblemerne, de politiske interesseråde eller de praktiske hensyn og gør rede for dem på en måde, der overfører hans interesse til læseren. Hans formål er at splitte uvidenheden om den menneskealder, bogen omtrent dækker. Han havde jo begyndt som historisk forfatter med at udtale afsky for den historiske uvidenheds tætte mørke, og hvor han beskæftiger sig med undervisningsopgaver, betegner han altid uvidenheden som fjenden. Et andet formål er det nævnte at samle lyset om kongen og et tredje at anstille betragtninger over historiens gang og dens lærdomme. De kan være af realistisk natur f. eks., at kongens nærværelse på krigsskuepladsen let er en forstyrrende faktor eller de kan være moraliserende. Han sympatiserer ikke med krig overhovedet og derfor ikke med tanken om en generobring. Krigens resultater, nogle gode som konsolideringen overfor Gottorp, andre uheldige som slagene ved Helsingborg og Gadebusch, fører han ind i en større sammenhæng. I første fald ser han heri en himmelsk nåde, i sidste fald unddragelsen deraf, men den forsoner ved at være forskyldt.

Han havde fra begyndelsen, foran s. 32, hævdet for sig berettigelsen til at skrive med frisk oprigtighed, selv om det ikke skulde behøve en eller anden. Ved omtalen af matrikelkommissionen i Norge, som han havde første hånds kendskab til, gjorde han brug heraf, og hans mening er sikkert, at det ikke behøvede at være gået skævt med dette foretagende, men hans udtalelser gør indtryk af at være beherskede overfor dem, dette skyldtes, foran s. 83. Klarlæggelsen af årsagerne til det ostindiske kompagnis sammenbrud, foran s. 102, har stærkere farver, men nogen mistanke kan ikke falde på ham for personlig hildethed. Som øjenvidne til den hemmelige kommission karakteriserer han de egenskaber hos Fr. Rostgaard, der forklarer hans fald, og da Rostgaard altid uden grund havde været ham på nakken, havde han såvist ingen grund til at beklage det, men når han senere, foran s. 115, fremhæver, at han vil efterlade et savn ved amtet i Antvorskov, anerkender han andre sider hos ham.

Set med nutidens øjne virker det utilfredsstillende, at denne levende bog fremdeles kun findes i sin, da den blev skrevet, vel motiverede tyske sprogdragt men altså nu, som om den tilhørte en fremmed litteratur, og iøvrigt sikkert kun kendt af yderst få. De senere åringers arkivstudier, der uvægerlig driver mod en opvurdering af forfatterens personlighed og gerning, bør også komme hans litterære hovedværk tilgode. Trods offentliggørelsen i 1829 har skæbnehjulet holdt det i det lave, det er på tide, at hjulet drejer opad.

OPBRUD FRA KØBENHAVN TIL SLESVIG

Den 17. november 1730 havde Hojer fået afsked fra sine to litterære embeder i den indirekte form, at kongen anmodede ham om at foretage aflevering til sin efterfølger Hans Gram, Rm III 185, lidt efter kom pensionstildelingen. Spørgsmålet nåde eller unåde var altså ikke berørt, og til at antage nogen egentlig misstemning fra kongens side overfor Hojer ses der ikke at være grund, men da han ret intimt havde været knyttet til den afdøde konges person, måtte han glide ud. Heller ikke til de nye mænd stod han i modsætningsforhold, og han havde støtte hos J. L. Holstein, den ældste søn af J. G. Holstein, der foreløbig var sjællandsk stiftamtmand, og hos den tyske hofpræst J. B. Bluhme, hvis far havde været rektor i Tønder og som han stod nær (når B. ses betegnet som hans slægtning (fætter), finder dette ikke bekræftelse i deres (ufuldstændige) slægttavler i A. D. Jørgensens slægtbog, herom senere). Selv regnede han med, at det for statskassen ufordelagtige pensionistforhold måtte blive afløst af ny tjeneste. Når der alligevel gik fulde 4 år hen i denne tilværelse, hvori han kun nogle gange fungerede som kommissarius i retssager, kan det antages at have været med henblik på hans arbejde på Frederik IVs historie, der var en faktisk fortsættelse af historiografgeringen. Han boede i den velstående købmand, borgmester og justitsråd Niels Hendriksens gård ned mod Slotsholmskanalen i den mod Læderstræde vendende side, og han havde sammen med Hans Gram ført tilsyn med oplæring og uddannelse af hans søn den senere Henrik Hielmstjerne, der blev student 1732 og først tog teologisk eksamen, senere studerede hos Hojer, hvis bøger stod til hans rådighed, Eiler Nystrøm Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse (1925) s. 11. Efter evne samlede Hojer bøger, og det vides, at han på auktionen efter bogelskeren grev Chr. Danneskjold-Samsøe gjorde meget betydelige indkøb, Bruuns Rostgaard I 394.

Fra året 1731 er der et par ting at berette, først et initiativ i anledning af den forestående salvingsfest i Frederiksborg slotskirke. I et udkast på 4 foliosider tilbød han kongen at udarbejde en udførlig beskrivelse, der udadtil kunde kaste glans over hoffet. Udkastet, der dateres Frederiksborg 5. juni 1731, regner først med en udførlig historisk fremstilling af kongelige indvielseshandlinger omkring i landene og særlig i de nordiske riger til forskellige tider. En sammenligning skal gøres mellem denne fest og de to forudgående med fremhævelse af, hvor meget Christian VI's fest går foran de andre i majestæt, i ordningen og i kostbarhed. Den vil slutte med det hjertelige ønske, at Gud vil krone majestæten med et dobbelt mål af visdom, berømmelse, glæde og liv i forhold til alle sine kongelige forfædre. Han anmoder om, at Gram må få ordre til i arkivet at eftersøge utrykte skrifter af interesse i denne sammenhæng. Dernæst gennemgås festlighedens hele forløb led for led med stadig forsikring om, hvor omhyggeligt alt vil blive beskrevet i lighed med beskrivelser, man har af franske, tyske eller storbritaniske fester. Der er slet ikke, som Rørdams omtale, III 493, giver indtryk af, tale om nogen planlægning af ceremonierne. Men han er nødt til at forestille sig et vist forløb af ceremonierne for at kunne gøre klart, hvor hans beskrivelser skal sætte ind, og at hans anprisninger vil nå klimaks, efterlades der ingen tvivl om. Også glædesytringer udenfor slottet som fontæne med rød og hvid vin, stegte okser og kanonskud vil blive omtalt. Biskoppens tale, der forudsættes holdt på dansk, vil blive gengivet i original med en oversættelse. Værket skal meddele portrætter og billeder, de kreerede ridders våben og kirke- og taffelmusikken i et tillæg. Denne litterære plan (Rigsarkivet, kabinettet, henlagte sager) var fuldstændig på linie med den historiografiske opgave; den kom ikke til udførelse men kunde uden tvivl have haft sin interesse. Hojer selv følte sig åbenbart ikke i unåde, men når tronskiftet havde fremkaldt hans afgang, vilde det dog nok være påfaldende at lade ham træde så stærkt frem ved salvingsakten, der var det sidste led i tronskiftet.

Det andet ved første øjekast noget overraskende initiativ var tilkendegivelsen af et ønske om at blive præsident i Altona, således som det kommer frem i et brev til Hans Gram af 10. oktober 1731, Rm I 484. Med henvisning til et rygte om, at den siddende præsident, grev Chr. D. Reventlow, der iøvrigt var halvbroder til enkedronning Anna Sophie, vilde afgå, beder han Gram anbefale ham hos vedkommende minister (en af brødrene Plessen). Han refererer herved til, at der for nogle måneder siden, Gram bekendt, var foregået noget, der godtgjorde, at Plessen gerne vilde have placeret Hojer på dette sted, hvis grev Reventlow dengang vilde have fri-

gjort sig for embedets byrde. Når Rørdam III 509 nærmest synes at betragte det som en formastelighed, at Hojer kunde hæve øjnene til denne stilling, har han vistnok overset nævnte hentydning i brevet, der måske står i forbindelse med mønststriden med Hamborg, hvori Hojer havde spillet en rolle, se iøvrigt nedenfor s. 142 note. Præsidentembedet var vel at anse som et fint stiftamtmands-embede; måske Altona, der brandhærgedes af general Stenbock i 1713, var blevet mindre attrået. Amthor havde været præsident i Rendsborg. En ting viste den påtænkte ansøgning: at han ikke havde noget imod at forlade København.

Han havde i disse år lejlighed til at følge, hvad der skete på Universitetets område og derved at mindes sin deltagelse i reformtilløbet i 1725 under det forrige regime. Da brandskaden var afhjulpen, nedsattes der 26. juni 1731 under forsæde af patronen Iver Rosenkrantz en kommission for at kodificere fundatsen og eventuelt reformere et og andet. Reformen var imidlertid væsentligst dikteret af sparetanken med reduktion af lærernes antal. I det juridiske fakultet normeredes der dog nu to professorer, af hvilke den ene skulde læse over naturret, folkeret, offentlig ret og moral, den anden over romerret og forklare kongens lov visende dens overensstemmelse med naturret, folkeret og andre landes lov. Faktisk havde der i perioder været både to og tre professorer; nu ledsagedes normeringen af nedlægnings af et professorat i etik, Poul Johs. Jørgensen i Festskrift til juridisk eksamens 200 års dag (1936) 87. En juridisk lærestol havde længe været genstand for Hojers aspirationer. Ifølge Bruuns Rostgaard s. 169 har denne noteret, at han som oversekretær, hvad han var 1722—25, havde modvirket Hojers ønske om »at indtrænge sig i professorernes tal som professor juris« ved ikke at tale om det til kongen. Her synes altså at være tale om en orientering gennem R., medens den normerede plads var besat, så det må have været som overtallig og ulønnet lærer. Nu skabtes der altså plads for to, men Chr. Bagger, der 1723 havde afløst Reitzer, var stadig alene, og Hojer gjorde ikke forsøg på at komme ind. Også i dette tidsafsnit kan noteres nogle hverv som kommissarius således 16. maj 1732 sammen med assessor D. Seckman og 19. september s. å. sammen med assessor O. B. Schouboe i tvistigheder og 20. februar 1733 sammen med assessor og professor Chr. Bagger i bobehandlinger.

Så var det, at der ovre i hans slesvigske hjemland åbnede sig en tillokkende udsigt til at slå ind på noget helt andet ved at forpagte domænegodset Satrupholm i det indre af Angel, halvøen mellem Flensborg fjord og Slien. På auktion efter udløbet af forpagtningsfristen i maj 1734 fik han tilslag for 4000 rdl., hvilket var lavere end

før, med tillæg af 200 rdl. for forskellige indrømmelser bl. a. mere brænde og jagtret (to hjorte og to rådyr af »højvildt« og »underjagten« på harer, fugle, ulv og ræv), Rm III 510. Tiden var 6 år, der senere forlængedes til på livstid. Satrupholm var en gammel smukt beliggende herregård med 3 avlsgårde. Ikke længe efter, 13. august, kunde han dermed forbinde kgl. udnævnelse til medlem af Overretten på Gottorp i Slesvig by, der foruden at være slesvigsk højesteret (i nogle tilfælde også første instans) var øverste provinsmyndighed for forvaltningen, politivæsen m. v. under Tyske Kancelli. Herved gik han i Amthors fodspor, der også med bopæl i Rendsborg, hvor han var præsident, havde siddet i Overretten. Hojer må have søgt denne stilling, der var blevet ledig. Hans udnævnelse foreligger i form af kongens meddelelse til statholderen om at have besluttet at bruge ham ved Overretten og det opregnes, at han skal have session og votum i collegiet og som virkelig justitsråd ved alle forekommende sessioner, konsultationer, og deliberationer i Overretten, i kvartaler og landretter og i overkonsistorialretter, hvorfor statholderen anmodes om at introducere ham i kongens navn i den samlede ret, således at han mellem andre justitsråder placeres efter sin udnævnelse af 14. oktober 1726. 14 dage senere meddeltes det, at han med hensyn til at få del i retssportler må vente på ledighed. Hojer var endnu ugift men havde pårørende i Slesvig.

De mennesker, der fødes og vokser op i hovedstaden, får ikke en tilsvarende dobbelthed ind i deres begreber om fædrelandet som de, der først efter opvæksten kommer til hovedstaden for der at finde deres livsgerning. De sidstnævnte, og til dem hørte Hojer, har ved siden af bevidstheden om at være beboere i hovedstaden, der er hele landets by, deres erindring om hjemegnen, hvorfra de kom, som de ikke kan glemme og hvortil de ikke sjældent søger tilbage, når der er mulighed derfor. For de i hovedstaden fødte og opvoksede er denne derimod tillige hjemegnen. For dem kommer det måske til at knibe med forståelse af hovedstaden som landets metropol, så at de bliver hængende i en hovedstads-provinsialisme. Hojer var 23 år gammel kommen til hovedstaden, hvor hans statsbevidsthed havde indsuget stærke indtryk fra gerningen i nærheden af den enevældige konges person. Men han var ikke groet fast til byens befolkning. Selv om den stadig sure Holberg ikke kunde gælde som termometer for stemningen overalt, var der uden tvivl her og der adskilligt nag tilbage fra hans litterære start med misundelse over hans senere held, og navnlig vilde stemningsomslaget ved tronskiftet for mange være bestemmende for holdningen overfor ham. Her kan tilføjes oplysninger om de nærmeste person-

lige forbindelser, han kom ind i på Satrupholm. Hans bror Johan Chr. Hojer var siden 1730 præst i Satrup kun en spadseretur fjernet fra Satrupholm, og den endnu levende af hans søstre, Cathrine, var gift med sognepræst Chr. Esmarch i Bol tætvæd. Også sin hustru hentede Hojer i foråret 1735 fra Slesvig. Det var Elsabe Margrete Ambders, datter af den i 1725 afdøde sognepræst Christian Ambders i Burkal, Tønder provsti. Hun var født 3. april 1695 og havde været gift med ejeren af frigodset Store Tønde i Hostrup sogn i Slogs herred (mellem Tønder og Åbenrå) Andreas Nissen, efter hvem hun arvede frigodset. Hun og Hojer var søskendebørn. Forpagtningens fornyelse gjaldt også på hendes livstid, men i 1770 blev Satrupholm nedlagt og udstykket. Hun havde boet der indtil da og modtog en betydelig affindelsessum. Hun døde 1782 og begravdes i Tønder, A. D. Jørgensens slægtebog. Af hendes 6 brødre var en inspektør over Satrupholm gods, en blev sin fars eftermand som præst i Burkal og ægtede en søster til Hojer, en ansattes ved det norske bjerg-saltværks- og møntkontor, en blev sekretær i Danske Kancelli og Kirkeinspektionen, en blev præst i Ubjerg, Tønder provsti, og en toldforvalter og herredsfoged i Nordborg. Hojer havde således for nogle af dem været en god svoger. Der var to døtre i Hojers ægteskab født 1736 og 1737. Den yngste, der opkaldtes efter kongeparret, døde som tiårig, den ældste Catharina Gude (Gyde) blev gift med godsejer K. Rumohr i Angel, Rm IV 140.

Et brev fra disse år af 7. juli 1733 til vennen, provst Olivarius i Ørslev, Flakkebjerg herred, hvem han forsynede med litteratur, viser ham optaget af kirkelivet. »Her hos os synes det, at de såkaldte pictistiske kontroverser vil bryde løs med samme heftighed som i Tyskland for 30 à 40 år siden. Prof. Reuss attakeres med en paskvil efter den anden...« Han omtaler kritik af Vajsenhusets bibeludgave og angrebene på dettes præst Enevold Ewald for hans private forsamlinger og tanker om syndsforladelse ved skriftemålet. »Så at det lader sig anse til en meget mærkelig periode etiam in Ecclesiasticis [også i kirkelige anliggender], hvilken Gud vil vende til sin kirkes sande opbyggelse«, Kirkehist. Sml. V 3, 184.

Historieværket om Frederik IV havde været den værdifulde frugt af disse embedsledige år 1730—34, hvor alene bøgerne havde været hans selskab. Efterladte papirer i kgl. bibl. Kalls Sml. 383 k. røber dog, at det ikke var det eneste arbejde, han syslede med, selv om det ikke kan slås fast, at han blev færdig dermed. Formodningen må dog vel være for dette, eftersom der ligger koncept med skriverhånd til en skrivelse til kronprinsen (Frederik V), hvormed han overgiver ham værket på samme måde, som han havde gjort med første del af historieværket. Titlen er Jus publicum Daniæ oder

Staats Kunde der gesammten Königlichen Dännemärckischen Reichs und Lande. Det er altså affattet på tysk, henved 112 sider er renskrevet og derefter er der koncept med Hojers hånd. En Vorbereitung i 15 §§ skal behandle følgende spørgsmål: hvad dansk jus publicum egentlig er og hvorom den handler, dens nødvendighed og store nytte, om nogen har beskrevet den, og hvorfor denne statslære er blevet så svær og hemmelig, hvorfor forfatteren har vovet sig til dette arbejde, hvad der forudsættes ved jus publicum Daniæ, kongerigets og nabolandenes geografi, dens historie, jus publicum universale og tysk jus publicum. Selve værket skal efter indholdsfortegnelsen falde i bøger, der omhandler: Kongen og kongehuset, Regeringsformen før suveræniteten, Den nuværende regeringsforms suveræniteten og rigets og undersåtternes indkomster, Om kongeriget Norges jus publicum og prætensioner, Kongeriget Danmarks jus publicum, Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, Slesvig særskilt, Holsten særskilt, Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst. Af dette er 1. bog om kongen og kongehuset udarbejdet i 6 kapitler. Der redegøres detaljeret for Oldenburgernes slægtsforhold, og det fremhæves, at denne stamme ad prinsessevejen er indledet i den nordiske Skjoldungestamme. Ligeledes fremhæves, hvorledes dronningens værdighed først efterhånden er blevet fuldt anerkendt, kun dronningerne Louise og Sophie Magdalene var blevet salvede, at Anna Sophie (dronning ifølge ægteskab) blev kronet, nævnes derfor ikke.

Henvendelsen til kronprinsen, der er på tysk, indledes med en kraftig hyldest til ham, farfaderen og faderen. Kronprinsen havde behaget at lade sig historieværket forelægge og udtale sig tilfreds overfor forfatteren, »hvis bekendte omstændigheder alligevel må gøre hans efterretninger magre og hans pen stump«. Højstemt skildrer han den unge ørn, der følger de ældres flugt, og det håbes, at han kan holde sig fri for smiger og anden sløvhed. Han har de rette kongelige tanker og har ønsket at kende fyrstens pligter og rettigheder. Dette er, siges det, den første tilskyndelse, der har bragt mig på den beslutning under min nuværende store ledighed at bringe i orden og tilbyde Deres kgl. højhed, hvad jeg på den berømmelige Frederik IVs befaling havde samlet om den danske jus publicum. Hvis det ikke overalt giver vejledning, har han dog haft den redelige hensigt at kaste lys over denne delikate materie, som næsten ingen før ham havde behandlet. »Skulde jeg nogensinde igen opnå den allerh. nåde at måtte bruge arkiverne som i den i Gud salige konges tid, vilde det meste, der mangler i dette værk, blive suppleret«. Det kunde synes, at han i forbindelse med historiografhvervet har fået pålæg om at studere spørgsmål i jus publicum, i

hvert fald har han gjort det og tilvejebragt et vigtigt forarbejde til sine senere forelæsninger.

Der findes sammesteds en del notater bestående i spørgsmål om statsretlige emner eller inddelinger under jus publicum.

GENINDTRÆDEN I KONGERIGSK TJENESTE

Året 1734 kom imidlertid til at rumme flere afgørelser for Hojer end den tilbagevenden til Slesvig, som han havde fået sat i scene. Inden det gik til ende, var pendulet svinget tilbage, og han havde atter fået sit sæde i hovedstaden, selv om virkningen af det første udsving ikke var gået helt tabt for ham. Hans indtræden i slesvigsk statstjeneste ved erhvervelsen af en plads i Overretten på Gottorp blev afløst af indtræden i kongerigske embedsstillinger, af hvilke han fik flere at bestride samtidig. Det var i årets sidste måned, at indgangsporten til de mange stillinger åbnede sig med overdragelsen af embedet som professor juris, og i dette afsnit skal det vises, hvorledes han kom dertil og i det hele til den store sammenhoben. Billedet af ham som den ivrige embedsjæger vil dermed være fjernet.

Et brev fra professor Hans Gram af 12. juni 1734 omtaler det for et par måneder siden ved Tønder fundne andet guldhorn med runeindskrifter. Gram beder Vorherre bevare sig for at skulle forklare »disse krimskrams« og fortsætter (med oversættelse af indstrøet latin): »Jeg skulde og næstendels tro, at en og anden lærdere hol-satus [holstener] måske selve Andreas Hojer¹⁾, om hvem det ialtfald er sikkert, at han ganske nylig har været i kongens følge, har fritaget mig for denne umage og i anledning af hans majestæts høje nærværelse skyndt sig at indkomme med deres løsninger på denne gåde«, Breve fra Hans Gram ved Herman Gram (1907) 53. I løbet af sommeren foretog kongen en rejse til Altona i anledning af den møntstrid med Hamborg, der optog ham så stærkt, Rm III 515. På

¹⁾ I kgl. bibl. Thottske Saml. 1482 k. findes bl. Hojers håndskrift et hæfte uden navn og dato med latinske udskrifter og noter om runer og afbildninger af gamle mønter med tysk tekst, ligeledes Ledreborg 257: under hans navn men uden tidsangivelse en oversættelse til tysk af Ole Worms latinske beskrivelse af en runesten ved Vallø slot, 27 sider i folio ledsaget af anmærkninger. Han ytrer s. 15 den anskuelse, at runestenene stammer fra tiden efter kristendommens begyndelse bl. a. fordi rune bogstaverne er opstået efter de gamle munkebogstaver og de fleste af indskrifterne indeholder spor af kristendom.

gennemrejsen har da Hojer søgt lejlighed til at gøre ham sin opvartning, hvortil hans affærer i Slesvig kunde give ham god anledning. Da han havde været rådgiver for Frederik IV, dengang Hamborg nægtede at lade sin kurantbank give danske penge samme gyldighed som dets egne, hvorpå indførsel af varer fra Hamborg var blevet forbudt, vilde det ligge nær, at kongen havde drøftet den standende strid med ham, men noget nærmere er ikke oplyst derom. Det følgende, vi hører, spiller ialtfald videre på denne streng. En udateret notits fra kongen går ud på, at Hojer skal levere en grundig besvarelse af et i august 1734 fra hamborsk side fremkommet skrift om møntmellemværendet. Historikerne, først L. Koch siden E. Holm og H. Rørdam, har herefter tillagt Hojer forfatter-skabet til det i 1734 anonymt og uden angivelse af trykkested udkomne skrift *Vertraute Schreiben eines in Amsterdam wohnenden patriotisch-gesinnten Hamburgers an seinen Bruder in Hamborg betreffend die wahre Veranlassung und rechte Beschaffenheit der Kön. Dänischen wider gedachte Stadt seit verschiedenen Jahren geführten Beschwerden und dadurch verursachte Sperrung des Commercii*, 68 sider kv. Schreiben über die dänischen Beschwerden wider Hamborg er en kortere titel. I kort tid kom det i 4 oplag, i Hamborg forbødes det under straf, og præmie udsattes for oplysning om forfatteren. Afskrift med skriverhånd findes i kgl. bibl. Ledreborgske Sml. 32 fol. vedhæftet en anonym skarp bedømmelse af et dansk utrykt skrift: *Uforgribelige tanker om det hamborgske møntvæsen og to hamborgske skrifter derom*¹⁾. I Hojers forfatter-skab er jeg enig, om tilblivelsen er der nu nye oplysninger. Det drejer sig altså om en mystifikation i politisk øjemed, Hojer anlægger maske som en hamborger i Holland, der overvejer Danmarks angreb på fødebyen.

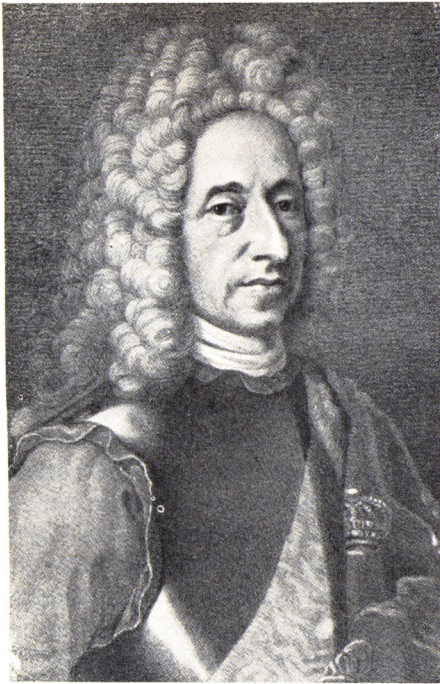
Rørdam betegner det som et fra dansk standpunkt med stor dygtighed og klarhed affattet indlæg. Det mønttekniske og det retlige er dog ikke dets egentlige indhold, og man forstår meget vel, at magistraten i Hamborg, der gøres til genstand for et rent politisk angreb, ønskede at afsløre og få fat på forfatteren for at straffe ham, hvis han var hamborger. Den fingerede forfatter, der udtaler

¹⁾ Kritikeren var blevet opfordret til at sige sin mening om disse Uforgribelige tanker, hvis forfatter var ham ubekendt og hvis hensigt med at skrive på dansk om emnet forekom ham uklar. Når han henviser til, at *Vertraute Schreiben* ikke bestrider berettigelsen af hamborgernes adfærd, skyldes det jo den fiktion om forfatterskabet, der bærer skriftet. Tværtimod mener kritikeren, at der er al grund til at levere polemiske modskrifter. Med en overlegen sagkundskab, der næppe gør det tvivlsomt, at Hojer er kritikeren, berøres derefter en række enkeltheder (7 foliosider).

sig i 4 breve daterede 28. september til 9. oktober 1734, angiver at ville oplyse årsagen til den danske misstemning og nævner først en dispyt om jurisdiktionen over de såkaldte schaumburgske ejendomme, hvilken i sin tid afgjordes af rigsmyndighederne i Wien i Hamborgs favør, men den tillægger han ringe betydning. Den anden årsag var kurantbankens siden 1726 opretholdt forfordeling af dansk mønt ved en overdreven agio, hvis formelle berettigelse imidlertid ikke bestrides. Dette er dog kun indledning. Hvad forfatteren synes at have på hjerte er udfra bekymring for fædrene-stadens vel at foreholde broderen, om det har været klogt og forsvareligt at indtage det stejle standpunkt overfor den danske konge. Hamborg er økonomisk på retur med aftagende handelsliv og fallende ejendomspriser, det tåler ikke at miste handelen på de nordiske lande, dette virker som åreladning på et svækket legeme. Han minder om, at en kejserlig kommission i 1708 med stor bekostning for byen grundlagde rådets store magt og om senere byrdefulde forpligtelser for byen. Nu synes det at dreje sig om rådets prestige. Han vilde, om han levede i byen, gøre alt for at skaffe borgerskabet den indflydelse tilbage, der efterhånden er gået over til rådet, og af al evne virke for forsoning med Danmark. Han skitserer en beskyttelses- og venskabstraktat, hvorefter byen skulde knyttes noget nærmere til Holsten, blev beskyttet og frigjort for afgifter til riget og til gengæld betalte afgift. Hojer udfolder smidig overtalelse, skarp kritik af den aristokratiske Hamborger-magistrat og megen forståelse af byens økonomiske situation.

Skriftet var altså alt andet end »en grundig besvarelse« af et hamborgsk diskussionsindlæg, ganske upolemisk som det var. Opfyldelsen af kongens ønske, hvis det overhovedet blev opfyldt, kan ikke findes i skriftet. Herom findes der oplysninger i en ikke tidligere fremdraget række breve fra Hojer til J. L. Holstein, kgl. bibl. Ledreborgs Sml. 525 II kv. begyndende 27. september 1734. Brevene er på fransk med underskrift og stiledede »Monsieur« og »Votre Excellence« undertiden med vedlagt kuvert til Holstein. De refereres her i hovedtræk.

København, 27. september 1734, middag. Efterat Holstein har bragt ham kongens ordre til at rejse tager han afsted med det samme og håber samme aften at være i Roskilde og om 8 dage i Hamborg. Der vil han forsøge at opgrave alt eller hvem der kan være istand til at gøre borgerne tilbøjelige til at tilstå, hvad kongen kræver af dem, og på dette formål vil han rette alle sine bestræbelser. Han beder Holstein bevirke at kongen giver sin resident et ord, der giver ham tillid til at meddele Hojer oplysninger af værdi, så at hans ophold i Hamborg ikke bliver uden nytte. En meddelelse om, at dette

Frederik IV

Christian VI

J. G. v. Holstein

J. L. v. Holstein

er opnået, bedes sendt under kuvert til Ganglof. (Nogen sådan skrivelse til residenten, etatsråd Otto H. Stutterheim, er ikke fundet).

Roskilde, 27. september, aften. Da Hojer i København var ved at sætte sig i rejsevognen, var han blevet opsøgt af en hr. Backer, der på grundlag af udtalelser fra hans excellence Carl Plessen i lang tid drøftede formålet med hans rejse med ham, og han mente ikke, at kongen vilde opnå sit formål på den måde, han hidtil havde anvendt. Sagen havde to sider en retlig og en kommerciel. Han lod forstå, at Plessen mente at have et »ultimatum« i hænde, som han kun vilde anvende, når det blev nødvendigt for kongen at anmode derom. Herom har han ment at måtte underrette Holstein. Han ved, at han bliver iagttaget.

Altona, 5. oktober 1734. Rejsen hertil har været kedelig. 25 timer måtte tilbringes på Storebælt i en hyret postjagt, og han kom 5 timer senere frem end et ægtepar, der 9 timer senere end han var taget fra Korsør. Også ved Lillebælt var der forsinkelse, da det uøvede mandskab ikke turde gå over om natten. I Slesvig har han udrettet en kommission for Holstein. Han søger at give indtryk af at rejse i private forretninger, og i rejsevognen har han haft god lejlighed til at overtænke, hvad han vil gøre i Hamborg, hvortil han samme aften afgår. Udsigten til, at hamborgerne bliver bange for kongens forholdsregler, mener han er gode.

Udateret. »D. E. finder her de første linier af den fortælling, som De har givet mig ordre til at forfatte, med planen for resten. Hvilken lykke for mig, hvis D. E. finder den værdig til Deres billigelse og stemmende med H. M.s hensigt. Jeg håber, at min pen ikke går udover en fornuftig hamborgers karakter, som har passet bedst for mit formål. Jeg skal sætte mig til mål at sende resten næste postdag og jeg bliver her til næste fredag for at afvente H. M.s ordre, om jeg skal gå til Glückstadt og hente papirerne for at arbejde på et offentligt indlæg mod den store tryksag fra byen, eller om det er tilladt at vende tilbage«. En efterskrift opfordrer til at gøre ændringer, som han ganske vil føje sig efter. Der er vedlagt 19 sider manuskript og et titelblad af følgende indhold: »Schreiben eines banquier aus Amsterdam an seinen Bruder in Hamburg die itzige zwischen seiner kön. Majestät zu Dänemark und Norwegen etc. und die Stadt Hamburg obschwebende Streitigkeiten betreffend. Amsterdam 27. Sept. 1734«.

Hamborg, 8. oktober 1734. Han takker for Holsteins brev af 2. oktober. Han er forsigtig med at skjule sit formål men forsømmer intet for at informere sig om tilstanden og gør alt uden at skåne sig selv eller pengene. Mere end hvad hans kræfter formår, kræver

hverken Holstein eller H. M. Han har foreløbig sendt en af hans tjener taget afskrift men kan måske i Altona skaffe en bedre eventuelt efter en revision, og han beder Holstein gøre ændringer deri, som han synes. Han sender de to første blade og indholdet af resten, idet han tænker at dele stoffet i 3 breve. Det første vil så handle om det schaumburgiske kvarter og den nye bank. De følgende vil være klare som dagen: at kongen er nødt til at gøre, hvad han gør, for ikke at opofre æren for intriger og fornærmelser fra senatet, at kongen elsker borgerskabet og gerne vil beskytte det og iøvrigt, at kun magistratens stolthed i 30 år volder al forstyrrelsen og betyder millioner for byen. »Selve den store sag (her tænkes formodentlig på søkrigen) rører jeg ikke ved, der kender D. E. sikrere veje og jeg har ikke nogen ordre. Men hvis D. E. tillader mig at sige, hvordan jeg ser på sagen, så er det således«. Han giver oversigt over magtforholdene mellem senat, magistrat og borgerskab. Byens udgifter er meget store i denne tid. Magistraten, mener han, er i sit indre urolig men stolt udadtil, han gør udførlig rede herfor med omtale af de fremtrædende personligheder.

Hamborg, 12. oktober 1734. Han har modtaget brev fra Holstein. »Hvad angår mr. M^{ing}s [?] stilling, ved D. E., at jeg aldrig vilde vove at afslå den. Men hvis det er mig tilladt at vælge, er det meget naturligt, at jeg foretrækker min stilling på Gottorp for et sådant embede. Mine 500 rdl. er mig mere værd i Slesvig end i København. Mit hus koster mig ikke over 30 rdl. om året, og Satrupholm forsyner mig med største delen af min økonomi«. Han overser ikke, at der er forbundet en del arbejde med stillingen i retten. Men han forsikrer Holstein, at han ingeniørlundt ønsker at blive i København, hvis H. M. ikke finder det godt for sin tjeneste. »Hvis det er mig tilladt at udbede mig en nåde af kongen, skal det kun være at komme ind i omgangen ved retten med ydelserne og at beholde mine 500 rdl. indtil andet embede«. Kunde Holstein opnå dette for ham, vilde han være som en markis.

Hamborg, 12. oktober 1734. Han undskylder meget, at af en forglemmelse bilagene ikke var fulgt med forrige brev. Der er blandt borgerne nogle, der sukker efter en formel deklARATION fra kongen om 1) at han ikke agter at angribe deres frihed eller byens handel, 2) at han tilskriver det passerede nogle særstandpunkter og senatets stolthed, 3) at kongen vil beskytte borgerskabet i dets rettigheder og prærogativer i alle forhold. Han sender hermed det første brev færdigt, det andet skal komme med næste post. »Jeg håber at have opretholdt den karakter, jeg har anlagt, og at H. M. ikke tager det ilde op, at jeg forklarer mig meget blidt. Det er det eneste sprog, en fornuftig hamborger kan holde. Jeg vilde udtrykke mig ganske

anderledes og vilde fremføre helt stødende grundsætninger, hvis jeg havde den ære at skrive som kongens undersåt og endnu mere i kongens navn. Jeg beder D. E. løbe det igennem før det går til herren, at forsikre H. M., at hvis hans tjeneste ikke fremmes ved mit lille arbejde, skal jeg være den første til at fordømme det og lade det kaste på ilden, men det er den eneste façon [le seul tour], jeg finder mig istand til at bevæge borgerne på og at åbne øjnene på dem«. Han har modtaget brev af 9. Han udtaler sig om søfarten og om fremgangsmåden, hvis kongen fastholder at gribe ind overfor fartøjerne.

Hamborg, 15. oktober 1734. Han har fået brev af 11. og sender 4 blade af det andet brev. Han taler om søfartsforholdene, om banken og om Frankrigs holdning. Han afventer ordre om at gå til Glückstadt for at arbejde på indlæget, men ytrer, at han vilde finde det unyttigt, og han vil savne hjælpemidler bl. a. sine bøger, der måtte blive i København til foråret. Han vilde hellere have sendt fra Glückstadt, hvad de har der, og selv på Gottorp søge i arkivet, hvad han kunde have brug for, og så arbejde i København, hvor han i 8 dage vil kunne få mere gjort end i 15 dage på et så lille sted som Glückstadt, hvor visitterne spilder den fremmedes tid og nat efter nat kan han ikke arbejde.

Hamborg, 19. oktober 1734. Resten af 2. brev følger med anmodning om at slette, hvad der ikke findes egnet, og med undskyldning for læseligheden. Han udtaler sig om Hamborgs planer til søs. Trods hans bestræbelser for at være ubemærket holder magistraten øje med ham. En gammel officer fra Holsten, som han kender, har underrettet ham om det, måske hans ture på Elben og Alster og samtaler om natten med folk, der ikke tør se ham om dagen, har givet anledning. Om situationen udtaler han, at hvis kongen ifølge dårlige råd fra en eller anden side gav efter eller tillod en fremmed magts mellemkomst, vilde alt være tabt.

Itzehoe, 22. oktober 1734. Han er igår rejst fra Hamborg og idag fra Altona og vil skynde sig på hjemrejsen. Han udtaler sig iøvrigt om forholdene til søs, hvor kongens optræden var ret skrap.

Satrupholm, 26. oktober 1734. Han har modtaget Holsteins brev af 19. og vil være i København 4. november. Han må tilse Satrupholm bl. a. om reparationer. »Jeg håber endnu at få tilladelse til endeligt at vende tilbage til Satrupholm, og skønt D. E. beviser mig den nåde at sige mig, at jeg skal forblive i København, kan jeg ikke overbevise mig om, at det kan lade sig gøre på en måde, som ikke er overvældende for mig. Der er for tiden intet i København, som betyder så meget som de behageligheder og fordele, som jeg har her. Min pension cum Turno commissionario i retten [sportlerne]

er tilstrækkelig til at eksistere af i Slesvig, Satrupholm vil forsyne mig med alt hvad jeg behøver for økonomien, uden at det koster mig noget videre. Min hustrus gods afkaster det dobbelte af vor administration. Jeg er her midt mellem mine slægtninge og mine venner, der vil gøre alt for at gøre mig livet behageligt, min hustru som med en meget jævn opdragelse ikke mangler god fornuft, vil intet sted befinde sig bedre end her, og jeg selv vil have den væsentlige glæde at være ubesværet, min egen herre og den første i hele min uanselige [pauvre] familie, hvilket efter min mening er en behagelighed, der føles mere, end hvis jeg kunde blive den sidste i den største i kongeriget. Hvad kunde kongen for tiden give mig, hvis betydning og behagelighed opvejede de fordele, som jeg her vilde miste? Men da D. E. synger for mig om hans beskyttelse og nådige velvilje, underkaster jeg mig fuldstændig hans vilje, vel vidende at det er umuligt at undvige den for en mand, som er ham fuldstændig hengiven. Hvis herrrens interesse eller tjeneste kræver det eller hvis han kan have fremgang ved min ringe evne, vil jeg gå altid og overalt, hvor og når H. M. befaler det, og jeg vil ofre mine penge og mig selv for min suveræn. Men jeg kan ikke forstå, på hvilken post jeg kan betjene ham med udsigt til godt udfald under de nuværende forhold. På den anden side, når jeg her har ladet reparere en etage på Satrupholm, hvad der koster mig over 80 rdl., lejet et hus i Slesvig for 30 rdl., ladet transportere mine møbler, hvad der koster mig allerede 90 rdl. foruden omkostningerne ved den kommende flytning af mine bøger, så er alt det spildt, og jeg vil ikke kunne bringe mine møbler tilbage til København og føre min kones derover for mindre end 200 rdl. Jeg anfører alt dette for at klargøre D. E. mine grunde til ikke at ønske noget bedre end at blive, hvor jeg er. Imidlertid glemmer jeg ikke, at kongen er min herre og en meget god herre. Ejheller at de råd, D. E. giver mig, kommer fra den bedste af alle mine venner og fra en sjæl, der er altfor ædel til nogensinde at lade mig falde. Hvis De, Monsieur, finder det godt, er et ord mig nok, jeg vil være ked af, hvad jeg forlader her, og jeg vil adlyde D. E.s ordre uden at vakle«.

Hjemme 12. november middag. »For ikke at svigte D. E.s ordre sender jeg, hvad De har ønsket. Hvis D. E. finder, at der er mere drømmeri end nyttige tanker (Holstein har måske skæmtet med, at han talte om sin kone uden endnu at være gift), håber jeg, De vil have den godhed at undskylde i betragtning af den tilstand, hvori jeg har været siden mandag, nemlig angrebet af en meget stærk katarralsk feber, som endnu holder mig i sengen. Jeg tilføjer kun den bøn, at D. E. vil vise mig den nåde at lade mig vide så snart som muligt, hvad min skæbne er«. Han må vide, hvad han skal gøre

med alle sine sager, der er i Flensborg, af hensyn til den farlige og vanskelige transport om vinteren. Han omtaler et rygte om embedsbesættelser og siger, at kongen kunde gribe lejligheden til at anbringe ham, men afbryder med, at han nok begynder at drømme. I en efterskrift tilføjer han dog, at han har delt brevene fra Amsterdamsdam i 4, de er klare til trykning. Han har forandret alt, hvad kongen har sat mærke ved. Som trykkested nævner han Schiefbeck, men der er vanskeligheder bl. a. med diskretionen, han nævner også Bremen eller Altona. Når han bliver rask, vil han tænke på et 5. brev om den store forskel på nytten af den gamle og den nye bank, idet den gamle bank havde stor anseelse i Europa.

Hjemme 17. november 1734. Hans feber er endelig ophørt men han er så svag, at han knap kan gå, og kinden er skrækkelig hævet og hindrer ham i at meddele, hvad han hellere vilde mundtligt end skriftligt. Hvis brevene skal gøre indtryk, er det tid at lade dem trykke. Änderne i Hamborg skal så have nogen tid til at fordøje med, og for at gæringen kan brede sig. Måske er det lovlig sent, hvis det er rigtigt, hvad hr. Backer i går sagde ham, at byen vil sende en deputation. Lige meget! Det afgørende er, hvilke instruktioner de kommer med. Han udtaler sig om muligheden for gennem Holstein at forebygge, at kongen vildledes, men skriftligt kan han ikke gøre det tilstrækkelig udførligt. Om sine egne affærer siger han tilslut, at han bønfaller Holstein om ikke at lade ham lang tid i uvidenhed. Hans møbler er i Flensborg hans bøger her. »Hvis kongen vil lade mig blive i Slesvig, forpligter jeg mig til at vende tilbage, når han måtte ønske det, og jeg kan måske blive ham nyttig i fyrstendømmerne så godt som her. Hvis ikke, at man anbringe mig på en passende måde [une manière proportionnee] og uden ophold siger mig, hvad jeg skal forberede mig på. Resten vil så kunne ventec«.

København 22. november 1734. Greven af Reuss (ansat i Tyske Kancelli) har igår aftes været hos Hojer og fortalt om sin korrespondance med forskellige om de hamborgske forhold. Han spørger, om kongen muligvis ønsker en beretning fra ham om hans rejse¹⁾. Vedhæftet er en lille billet med hans »meget ydmyge me-

¹⁾ Dette har været tilfældet. I kgl. bibl. Ledreborg Sml. 32 fol. findes kladden til en meget udførlig beretning om de 17 dage, som forfatteren i afvigte oktober måned tilbragte i Hamborg (med Altona), og hvori han efter ordre orienterede sig om byens tilstand uden direkte eller indirekte at sætte sig i forbindelse med magistraten. I næsten alle fem sogne har magistraten tilslutning i styrelsen og den har sit store tilhæng af afhængige personer, men for en stor del er borgerskabet utilfreds med tilstanden. Han gør rede for partidelingen i magistraten, hvor man dog er enig om modstanden mod kongen, men hvis borgerskabet blev klart over, at Kongen ikke agter at indskrænke

ning«, der begynder således: »Jeg betragter for tiden intet med så megen opmærksomhed som intrigerne fra herrerne de Pl. [brødrene C. A. og Chr. L. de Plessen, førstnævnte betegnet som »Don Carlos«, hvis politik vedrørende Hamborg åbenbart fulgte andre veje end dem, Hojer anbefalede Holstein] og jeg er overbevist om, at de har mere del i, hvad der foregår, end man tror.«

Af disse breve fremgår det, at kongen og Holstein havde fattet en dobbelt plan overfor Hamborg. Dels tænkte de sig, at Hojer i Glückstadt kunde udarbejde en besvarelse af det hamburgske stridsskrift fra august s. å., dels tænkte de sig, at han overfor borgerskabet dernede kunde udarbejde et agitationsskrift i dansk favør. For at gøre iagttagelser og måske øve påvirkninger til dette formål foretager han så rejsen med påtænkt tilbagerejse over Glückstadt. Hvem ophavsmanden er til sidstnævnte plan kan ikke siges med bestemthed. Men da det ses, at Hojer, der allerede i 1726 var inde på tanken, foran s. 104, får denne plan bragt i forgrunden ved hurtig at affatte sine fingerede breve, at han fraråder og derefter får opgivet Glückstadtplanen, er det troligt, at tanken stammer fra ham, udførelsen var ialtfald hans talentfulde værk.

Efter den modtagelse, skriftet fik af byens styrelse, og da spændingstilstanden først hævdedes ved konventionen af 28. april 1736, har det sikkert øvet sin virkning. Et interessant intermezzo var dette af kongen favoriserede foretagende ialtfald, og Hojer kunde se tilbage på et tiårigt energisk privatmands-initiativ overfor byen. Det omtales dog ikke hos Edv. Holm, Danmark-Norges Historie II Kristian VI (1894) s. 87 i redegørelsen for Hamburgs sluttelige eftergivenhed med at lukke kurantbanken, anerkende danske penges ligeværd og højhedsret over Schauemburgerhof samt yde betaling af 500.000 mark lybsk lig 172.000 rdl., medens Danmark hævdede indførselsforbudet og erstattede skader på strandede fartøjer.

dets rettigheder, vilde det blive beroliget. Misfornøjelsens årsag er den økonomiske tilbagegang, som han gør rede for. Kun befolkningen er tiltaget. De fremmede magter vil ikke holde byen oppe. Et nærmere referat af de mange betragtninger vilde her føre for vidt. Inden han slutter, har han to ting på hjertet. Han mener, at der fra dansk side bør gives svar på de såkaldte hamburgske efterretninger, som magistraten udsender, og om Altona ønsker han at sige, at da Hamburgs nedgang betyder dens opgang, bør man være opmærksom på med alle midler at støtte byen, og det vilde være betydningsfuldt, om der i tiden kom en præsident, der har indsigt og dygtighed, hoved og hjerte til at befordre stedets opkomst med forsigtigt eftertryk, samt en god magistrat. Disse tanker om Altonas fremtid giver en baggrund for hans i efteråret 1731 ytrede ønske om at komme til at indtage stillingen som stadens præsident, foran s. 129.

Dernæst er det ganske klart af brevene, hvorledes det havde sig med Hojer som embedsansøger. Han ønsker intet hellere end at forblive i den gottorpske overret med bolig på Satrupholm, men et svagt punkt var det, at hans pension på 500 rdl. måtte ventes at blive krævet afløst af lønning i et andet embede. Hans vage hentydning i brevet af 17. november til anden tjeneste i fyrstendømmerne var ikke aktuel, og det man tænkte at bruge ham til, vilde medføre ophold i København. Hans og hans kones samlede indtægter af landejendom måtte vel nok gøre ham økonomisk uafhængig, men kongens mand var han i kraft af pladsen i overretten og som justitsråd. Selv bortset derfra var det vel hans opfattelse af kongens myndighed, som han i brevet af 26. oktober giver så stærke udtryk for, at et kongeønske om at bruge hans tjeneste ikke tålte vægring fra hans side. Han var da embedsansøger på den måde, at han havde erkendt sig forpligtet til at tage imod, hvilken anden stilling man vilde overdrage ham. At det skulde blive det i lang tid ubesatte juridiske professorembede, havde der ikke i forvejen været truffet aftale om, men rigtigt var Christian VI's valg ikke desto mindre, og han havde da også antydet det for Hojer.

Den 26. november 1734 skrev kongen nemlig, at da Hojer anser sig for egnet til professor juris [sich zum Professor juris tüchtig findet] og roses af andre, der forstår sig på retsvæsenet, skal Rosenkrantz ekspedere hans bestalling, Rm IV 136. Kongen har altså spurgt ham, om han kunde overtage det nye embede i natur-, folke- og statsret samt moral, og han har svaret ja. Udnævnelsen forelå 3. december, og 8. s. m. underskrev Hojer i en selvvalgt fyldig form sin erklæring om at tilslutte sig den augsburgske trosbekendelse. Dette betød bortfald af den lige erhvervede stilling i overretten på Gottorp. Hans lønning skulde bestå i tienderne fra Leuten, Stanges og Rommedals præstegæld i Norge nominelt et ret betydeligt beløb. De havde været bortforpagtet senest for 922 rdl. Ved auktion over dem i København var der dog så godt som ikke givet bud, og han skrev 11. december til rektor Rasch om at være behjælpelig med at foretage auktion på stedet eller i Christiania, Rm I 495. Han meddeler her, at det har behaget kongen at kalde ham fra regeringen i Gottorp til professorstillingen og »derhos at pålægge mig adskillige andre forretninger, som ellers denne professor ej vedkommer. Så lidet som jeg kunde vente mindre ønske denne forandring, hvorved jeg i det mindste i agreements taber usigelig meget og aldeles intet vinder uden større møje og måske flere misundere, så rolig er jeg nu i mit sind, efterdi jeg ser, at det ej kommer fra mig eller noget menneske, men alene fra den hånd, som alene dirigerer alting og følgelig og alene kan se forud, hvorfor hans visdom dem

således dirigerer«. Dette sidste falder sammen med hans udtalelser 8. januar 1735 til provst Olivarius, Rm I 498: »Den med mig skete forandring er formodentlig i manges øjne langt mere brillant end i mine, som gerne havde ønsket at blive i Slesvig, hvor jeg var langt bedre i alle henseender. Med langt større indkomster her vinder jeg dog intet i henseende til udkommet og taber uendelig i distinktion og agrements, ej at tale om mageligheden, som jeg i overretten i Slesvig var forvisset om og her derimod ved de allerede havende og måske påfølgende videre forretninger aldrig tør vente. Allerhelst om Missions Kollegiet (som siges) skulde få mere at bestille end hidtil, og jeg i særdeleshed bebyrdes med forretninger i Kancelliet og i Højesteret. Ingen af de mig givne charger har jeg søgt ej heller villet modtage, førend det positivt er mig befalet, og nu er jeg kommen så dybt deri, at jeg intet mere refuserer. Jeg ser i alt det, som mig fra min ungdom af er mødt, Guds forsyn i det mindste ex post facto [bagefter]. Denne gang tilstår jeg endnu ej at kunne se, hvorfor han har villet tage mig fra et af mig med så stor flid og lang umage bygget og indrettet jordisk paradys, som min tilstand derude var i alle henseender, og slengt mig herind midt iblandt mine fjender et illis etiam fremtentibus [og disse også højt-talende] i sådanne poster, hvor de mindst ventede mig, og i sådanne tider, som er i alle henseender delikatere end nogle tilforn blandt os befindes at have været. Men jeg er vis på, at Gud har sådanne årsager, som han i sin tid viser mig, ihvor længe det end bliver skjult for mine øjne. Jeg vil derfor enfoldigen forlade mig derpå og tie stille. Helst han ej har overtalt mig eller jeg fulgt hans vink, men han har plat med magt ført mig bort som fuglen Habakuk til løvekulen« [profeten Habakuk førtes af englen gennem luften til Daniel i løvekulen]. Man forestiller sig et bittert smil på brevskrive-rens ansigt ved billedet af København som løvekulen. Han var en gang for alle på tværs af adskillige i hovedstaden, som han havde været det ved sin forfatterdebut og ved sin første ophøjelse under Frederik IV, og kongens tjeneste krævede alle hans kræfter.

De ekstrahverv, han hentyder til, var beskikkelse 17. december 1734 til at være tilforordnet i Missionskollegiet og sekretær samme- steds samt direktør ved Vajsenhuset. Samtidig eller straks efter må det være bestemt, at han tillige skulde være inspektør eller forstan- der for Vajsenhuset med bolig der; i brevet af 8. januar til Oli- varius, hvor han forresten forudså endnu flere hverv, indbyder han ham til besøg i sit »nye hus, Vajsenhuset en gang i sommer«. 9. fe- bruar 1735 fik han tilladelse fra Universitetet til at gøre en rejse til »fyrstendømmet« på et par måneders tid med udsættelse af pligten til at levere en disputats, og han benyttede ferien til at holde bryl-

lup, Rm IV 139. Breve til Vajsenhusdirektøren J. W. Schrøder af 12. februar og 6. april viser, at han på rejsen har hovedet fuldt af forretninger med en bibeludgave i Missionskollegiet og antagelse af en »Lehr-mutter« til Vajsenhuset, og i et brev af 18. januar 1735 til Rasch undskylder han manglende besvarelse af breve med »rejser, kærligheds- og giftermålstanker, mange derved forefaldende små fortrædeligheder, ved min hjemkomst en slump tildels forvirrede forretninger og endelig den uvished, hvori jeg hidtil over min egen tilstand har levet«, Rm I 500.

Den næste udvidelse af hans embedsforretninger kom 3. juni 1735 også uden ansøgning. Han, der tidligere havde været fritaget for at mærke følger af den med justitsrådstitlen forbundne tilknytning til Højesteret, foran s. 94, fik nu ordre til i det kommende år at give møde, forsåvidt hans andre forretninger ikke var til hinder derfor, og lignende ordre modtoges hvert år, Rm IV 141.

Embedet som præsident i København blev ledigt i efteråret 1736. Kongen skrev til J. L. Holstein, at Hojer vilde egne sig godt dertil, men som generalprokurør vilde han kunne gøre endnu mere gavn. Herefter blev embedet besat med justitiarius i Højesteret, der atter erstattedes af den fungerende generalprokurør, hvis stilling så tildeles Hojer. Dette skete 5. oktober 1736 altså uansøgt, Rm IV 180, med medlemsskab i Kancelliet. Hojer gav senere afkald på sin løn 200 rdl. som Vajsenhusinspektør. Dette roser kongen ham for overfor J. L. Holstein, da det viser, at han ikke har et interesseret gemyt, Rm II 243.

Tilbage er der General-Kirkeinspektions-Kollegiet, der skabtes 15. november 1737 efter forberedelse af flere, hvoriblandt Hojer, hvis indtræden var givet og iøvrigt uden honorar.

Hans medlemsskab i mange og krævende kommissioner, altsammen efter anmodning, skal ikke opregnes her. Men med de nævnte faste embeder: som professor, som medlem i Missionskollegiet, i Vajsenhusstyrelsen, i Højesteret, som generalprokurør og i Kirkeinspektionen stod han som en seksarmet kandelaber med lysende blus, lydig overfor den jordisk-himmelske magt, som havde krævet denne tjeneste af ham, og fast besluttet på at gøre fyldest overalt. Den 28. november 1737 var han blevet etatsråd¹⁾.

¹⁾ I et brev af 5. august 1738 (Kirkehist. Saml. V 3. b. s. 189) takker han G. A. Francke i Halle for lykønskning hertil med følgende ord: Ellers hører vel sådanne titler såvelsom de derved sædvanlige lykønskninger ligesom buklerne [die Knoten] på parykkerne til de udvortes biting, der ikke formår at gøre nogen lykkelig men at gøre dem meget ulykkelige, der skatter dem højt. Mig er denne ære uden min ansøgning for omtrent 8 måneder siden blevet tilkastet af hans majestæt på dronningens fødselsdag; men jeg finder ikke, at

AKADEMISKE FORETAGENDER

Fremstillingen af Hojers virksomhed som lærer i retsvidenskabene hentydes til et senere afsnit, medens der her skal omtales hans forskellige andre akademiske foretagender og hans universitetsferie i 1735. Han var kommen noget hovedkulds ind i embedet og hans privatliv knyttede ham stærkt til Slesvig med Satrupholm og med hans forlovede præstedatteren fra Burkal Elsabe Ambders, ejerinde af gården Store Tønde efter sin første mand Andreas Nissen. Brylluppet skulde nu holdes derovre. Som meddelt foran s. 144 fik han 9. februar 1735 udsættelse med den pligtmæssige disputation ved tiltrædelsen samt rejsetilladelse og tog afsted kort efter. Den foran omtalte række breve til J. L. Holstein fortsættes på samme måde som før og skal derfor atter refereres.

Åbenrå 18. februar 1735. Han meddeler at være ankommen her kl. 12 middag efter en ubekvem rejse med storm og kulde, imorgen vil han rejse til Tønde. Brevet synes iøvrigt at dreje sig om forretninger fra Vajsenhuset.

Tønde, 22. februar 1735. Han taler om en udarbejdelse angående eder, et emne han ofte havde beskæftiget sig med. »Hvis D. E. anser den for fornuftig og stemmende med herrens hensigter, beatus ero« [vil jeg være lykkelig]. Han drøfter en plan om at forbinde en navigationsskole med Vajsenhuset og taler endelig om politiske rygter fra Hannover.

Satrupholm, 1. marts 1735. Han skildrer sin forlegenhed med manglende vinduesruder, som han beder Holstein tage sig af overfor vedkommende myndigheder. Udgiften påhviler en hr. Fahrenkrug, og før udgangen af næste uge måtte det være i orden, så man kunde bo der. Selv tør han ikke gøre det for ikke at blive mistænkt for mere at have tænkt på sin kærlighed end på at spare ved reparationen.

Tønde, 4. marts 1735. Man siger, at en hr. Bährens gør vanskeligheder ved at gå til Slesvig. Gud give, at jeg var i hans sted! Men det er kun et ønske, jeg gør i det skjulte, ellers vil jeg ikke sige et ord derom.

Tønde, 15. marts 1735. Med hensyn til sin løn i Vajsenhuset bryder han sig ikke om mere end 200 rdl., resten vil han anvende til en 4. lærer efter Holsteins valg. Ved omtale af en hr. Paullis kvalifikationer kommer han ind på det norske matrikelvæsen. »Den matri-

mit sind efter denne tid er blevet mere muntert, arbejderne lettere eller tilfredsheden større, men nok at jeg måske har fået nogle flere misundere og flere distraktioner [forstyrrelser].

kel, som for tiden er der, er et chaos æterna caligine tectum [et af evigt mørke dækket kaos]. Den forrige, der blev forkastet, var langt bedre forståelig og dannet efter de sikreste fundamenter i verden. Men om de, som havde at gøre med udførelsen, altid har vidst og villet anvende disse fundamenter godt, det er et andet spørgsmål.« Han vender nu tilbage til Satrupholm, hvor han har berammet sit bryllup til 22. marts. Han beklager, at Holsteins broder, hans tidligere elev kammerherren Carl, der var blevet regeringsråd i overretten på Gottorp og landråd (1735 l. deputeret i det lokale Rentekammer) ikke kan komme.

Satrupholm, 29. marts 1735. Han takker meget ærbødigt for Holsteins lykønskning. »Og da jeg tilstår at skyldes D.E. næst Gud alt, skal jeg aldrig glemme at ofre mine dage og min sundhed til Deres tjeneste og efter Deres ordre. Hvis min lykke vedvarer, har jeg grund til at vente, at mine dage vil være mere behagelige og min sundhed mere pålidelig end hidtil. Begge dele vil gøre mig bedre i stand til at arbejde og at gøre tjeneste, hvor og når De giver mig ordre dertil. Den norske matrikel er for tiden meget let at ordne, og jeg skal have den ære at fremsætte mine ubetydelige tanker for D. E., når jeg kommer tilbage, hvilket bliver 24. april.« Som det straks skal vises, var hans tilbagevenden til sagen mest en forklaring på dens stranding.

Satrupholm, 5. april 1735. Brevet indeholder stærke udtryk for hengivenhed. »Hvad angår ederne,« fortsætter han, »smigrer jeg mig med, at H.M. vil finde de af mig opstillede principper tilstrækkelig sikre både for kirken og for staten. Derefter vil det på ingen måde være vanskeligt at lave en mere specificeret angivelse af ederne og de tilfælde, hvori man kan dispensere uden at udsætte den offentlige rolighed for risiko.« Breve fra Hamborg har oplyst ham om magistratens sidste henvendelse til borgerne. Det synes sandsynligt, at den har forsikret dem, at H.M. vil indrømme byen alt, når den betaler 200.000 rdl. »Tiden vil opklare det, men ulykke over den, som råder herren til at opofre alt for en sum af middelmådig størrelse.«

I kgl. bibl. Ledreborg 94 fol. findes den i brevet af 29. marts 1735 lovede redegørelse under titlen Remarques generales over den nye matrikel i Norge: I hvor fornøden og nyttig den er, II hvordan man har destrueret den og i hvad henseende. Vi føres i dette overblik tilbage til hans unge dage i Norge, hvor arbejdet sikkert endte med en skuffelse for ham. Den skattetekniske tilstand, man havde forefundet, var, at 72 skattegrundlag var i brug, medens skatteloven kun kendte 7 og det var overladt fogdernes praksis at indpasse de 65 under disse. Der var ikke taget hensyn til de mangfoldige siden

matriklens indførelse ved naturbegivenheder eller beboernes virksomhed skete ændringer i ejendommenes værdi. Den nye matrikel lignede derimod alt efter hartkorn. Overfor fogdernes vilkårligheder ved udregningen kunde hverken renteskriverne ved revisionen eller de kommitterede i Kommercekollegiet vide, hvad med rette skatten bør være, og om såvel kongen som bonden sker ret eller uret. De må »lade sig nøje med fogdens forklaring og med amtmændenes attester og sorenskrivernes tingsvidner, når det går højt på, hvilke tvende instrumenter fogderne kan få efter eget behag.« Her og der kunde der vel ved så stort et værk være nogen mislighed, som dog, førend værket kom til slutning, lettelig kunde være remedet, men at den nye matrikel i almindelighed var billig, kan skønnes af, at amtmænd, laugmænd, fogder, sorenskrivere, præster, lensmænd og 8 bønder af hvert sogn, der alle er interesseret i landets konservervation og har aflagt en horribel ed, har været med til at gøre den. Der indkom også ialt kun 52 klager, ved den danske matrikel havde der været af dem i tusindtal. Årsagerne til den manglende gennemførelse opgør han således: 1) Fogder og proprietærer samt amtmænd har en fordel af den gamle ordning, der henlægger skat og landgilde »til deres behag«, 2) et antal dominerende familier, der besidder det kongen tilforn tilhørende gods, havde frygtet, at der kunde blive rørt op i egne og fædres fourberier ved erhvervelsen af disse jorder, 3) renteskriverne i København havde interesse i at undgå det nye, der vilde spare personale, 4) de der valgtes til at eksaminere det nye, havde hver for sig partikulær animositet. Dette gjaldt Gabel, som proponerede og dirigerede alt i en stor jalousi mod overhofmarskal Holstein og biskop Deichman. Wibe nærede fortrydelse, formedelst dette værk var her i riget sket uden hans direktion, foruden det, at han var præveneret af Tønsbergs og Wernskjolds råd, af hvilke han dependederede, som og havde givet som andre specieuses raisons mod værket, medens de veritables (ovenfor under 1) blev for ham skjulte.

De deputerede for finanserne var pikeret over, at sådant et værk skulde være regleret og ført af andre end af dem, foruden hvad de for at føje Gabels passioner måtte gøre. Wernskjold har siden efter hans opkomst ved en rus åbnet denne årsag, at man kunde ikke tåle, at en gejstlig mand skulde have gjort så stort et værk, hvor godt det så måtte være, da dog samme gejstlige aldrig har proponeret matrikelen eller ingereret sig selv deri. Men da der siden 12 år for-gæves har været kvaklet dermed af andre, er man faldet på ham, som lykkeligen i 2 år har bragt det ganske til ende, hvilken honnør ham blev misundt, men overalt som ingen kunde eksaminere dette vidtløftige værk og remedere alle dubia [tvivlsomme ting] uden

den, der havde en eksakt kognossance om det ganske riges og alle distrikters beskaffenhed, som biskop Deichman ved 13 års kyndighed, i hvilke han både havde rejst i landet og ved 2½ års direction og idelig korrespondance havde erlanget og rettelig kunde skønne om det ene steds proportion imod det andet, hvilket de 5 til dette værk deputerede ikke uden ved 2 à 3 års idelige arbejde og flid kunde erlange og derved blive kapable at skønne rettelig om værket, som ikke var deres lejlighed, og Wernskjold, som assisterede, kunde i det højeste ikke kende mere end hans eget distrikt og intet skønne om det øvrige, som her i riget er så ulige beskaffenhed ofte imellem et sogn og et andet, så at ofte i Danmark ikke er så stor imellem en provins og anden, så faldt det dem allerlettest med panteskriver Flor og Tønsbergs forrige fuldmægtig, en assessor, og foged Rasmus Hannesvig, Wernskjolds værende fuldmægtig, som dog i Wernskjolds eget amt formedelst hans herres egen ukyndighed og magelighed [var] mere amtmand end han selv, og kammeradvokat Bredahl at lade dem af de mange store matrikuler uddrage her og der nogle forment diffikulteter og disproportioner og dem for udkomne klager angive og dermed kuldkaste det hele værk, hvilket de hverken havde kyndighed til og arbejdsomhed nok eller fandt deres regning ved at give sig så lang tid dertil, som behøvedes, da dog biskop Deichman længe tilforn havde gjort kongen forestillinger [om] alt det, han ved alle matrikulernes eftersyn fandt nødvendig at skulle remedere, men dette var for vidtløftigt for herren selv at læse og overveje og de 5 deputerede tog af biskop Deichman hans egne til remedering anførte poster og proponerede herren, ligesom de af dem selv var udfundne men dog udelukte og intet mentionerede om de remedia dertil, som af biskop Deichman tilige var proponeret, ikke heller gav de ham tilkende, hvad dubia og diffikulteter de proponerede kongen for at ikke af ham blive oplyst, da han dog siden har fået kundskab derom af andre, da det var silde, såsom de ikkun samlede sig i den intention, at værket skulde kuldkastes på hvad måde ske kunde, og når betænkes, at forbemeldte deputerede til så vidtløftigt og vigtigt et værk, som udkrævede i det mindste 2 års arbejde til at forstå og befatte den første beskaffenhed deraf og siden i det mindste ½ års tid til at revidere og endelig regulere, at [de] ikke brugte mere end 6 à 7 samlinger på et par timer om formiddagen og konsumerede det øvrige af de samlings dage inter convivia [mellem gæstebud], som de og alle er personer, der havde lige lyst til arbejde. Så kan det ret skønnes, hvorledes denne forretning kan være gjort og med hvad ukyndighed og efterladenhed foruden de forhen anførte passioner. Man er dog her forsikret, at den yderste nødvendighed både

for kongen og landet med tiden vil udkræve, at disse nu henlagte matrikuler uomgængelig engang igen må foretages, da de vel passere med berømmelse, når konjunkturerne bliver anderledes, end de da var og andre kan tage ord og ære for det gjorte arbejde. Man siger her, at kammeradvokat Bredahl skal underhånden have kommission at informere sig om det matrikel-værk, men foruden det han hverken har kyndighed nok eller tid dertil, så er hans passioner imod biskop Deichman og værket her alle bekendt såvelsom hans propension til Wibe, Tønsberg, Wernskjold og Gabel, som alle har været med at destruere det, ligeledes er hver vitterlig foruden det hans egen honnør fremdeles obligerer ham at denigrere et værk, han engang har fundet sin regning at deklamere imod og så trolig ladet sig bruge til dets destruktion.

Hermed havde han da i en impulsiv form lettet sit hjerte overfor Holstein. Selv tilbyder han dog ikke at overtage genoplivelsen af det store værk, og lejligheden dertil var ikke inde nu. Det var ikke så mærkeligt og taler kun til ære for Hojer, at Deichman ved sit åbenbart meget betydelige — ulønnede — arbejde med matrikel-sagen og ved den modgang, han måtte friste, da andre kræfter greb ind, har vundet hans sympati.

Forrest blandt de akademiske foretagender står indførelsen af *juridiske eksaminer* i lighed med de allerede eksisterende teologiske. I 1720 havde Fr. Rostgaard som justitiarius i Højesteret foreslået en dansk undervisning ved Universitetet for vordende retsbetjente og prokuratorer, uden at der var tale om eksamen, men forslaget fulgtes ikke. Regeringen var dog opmærksom på manglerne i retspersonalets uddannelse og indhentede i 1731 oplysninger derom. Daværende stiftamtmand J. L. Holstein gjorde opmærksom på, at også prokuratorerne stod tilbage. Han var også fra Norge i 1735 blevet informeret af biskop Hersleb i Christiania om underretsdømmernes store uvidenhed. Man taler altså om, at belæring tiltrængtes, men ikke om, at der behøvedes en juridisk eksamen som garanti herfor.

Forordningen om indførelse af juridisk eksamen kom 10. februar 1736, og at Hojer var lovforfatteren har altid været anerkendt, men kunde det historisk eftervises, at han også havde fattet ideen om den og bevæget kongen til at udstede loven? Dette var et interessant problem for det i 1936 ved Erik Reitzel-Nielsen og Carl Popp-Madsen af Juristforbundet udsendte fortjenstfulde Festskrift i anledning af juridisk eksamens 200 års dag, der rummede en undersøgelse over forordningen ved retshistorikeren, professor Poul Johs. Jørgensen. Hans granskning navnlig i de ledreborgske samlinger,

der har så meget til oplysning om Hojers historie, havde ikke ført til fund af breve eller andet, der sort på hvidt bekræftede Hojer som ophavsmanden, og den meget forsigtige forsker turde da ikke udtale sig for antagelsen, fandt den endog »ikke meget sandsynlig«. Ved fremdragningen hos Rm II 220 af et kortfattet formløst brev af 22. september 1735 fra Christian VI til oversekretær i Danske Kancelli J. L. Holstein som svar på et kongen af denne 8 dage før overgivet anonymt ikke bevaret promemoria var man rykket spørgsmålet nær ind på livet. Kongen udtaler nemlig deri at have læst promemoriets angående »die Justitz« og i de fleste stykker at finde det »recht gut«. Når Holstein har gennemgået det med gehejmeråd Rosenkrantz (Universitetets patron), kunde vel, når begge skønner det, den fornødne resolution tages. Kongen vilde dog gerne vide forfatteren. Skønt brevet ikke mæler et ord om juridisk studium eller eksamen, er kilden til forordningen utvivlsomt at søge her, siden Rosenkrantz sættes i bevægelse, og som det straks skal vises, er eksamensforordningen netop fremgået af en bred betragtning om tilstandens i »die Justitz«. Der foreligger endvidere de to juridiske professorers til kongen rettede indstilling af 21. december 1735 om deres medfulgte udkast til forordningen, hvori de henviser til, at kongen gennem patronen har pålagt dem udarbejdelsen. Poul Johs. Jørgensen henleder opmærksomheden på, at forordningen af 23. december 1735 om lovens skærpelse imod »temere litigantes« [unødigt procesførende] samt uretvide dommere og prokuratorer, der altså blev først færdig, har præmisser, hvis ordvalg falder sammen med det, hvori Hojer og Bagger afskriver kongens motivering til at stille sin begæring. Heraf slutter han til en fælles oprindelse for de to love.

Forsåvidt der herved er gået ud fra, at der har været en kongelig skrivelse med lang udførlig motivering, er forholdet imidlertid det, at der i Sjællandske Tegnelser og Registre ikke findes nogen sådan hverken rettet til Rosenkrantz eller professorerne. Disse må da antages at have fået selve promemoriets overleveret af Rosenkrantz i forbindelse med en, da ingen brevdato citeres af dem, antagelig mundtlig ordre til at lave udkastet, og da kongen havde bifaldet promemoriets, har de kunnet bruge dettes ord som udtryk for kongens mening, og det er det, de gør i skrivelsen af 21. december 1735. Den karakteristiske motivering er sålydende:

»... som eders majestæt med største mishag anså den ynkelige tilstand, hvori justitien ved så mangfoldige ukyndige og ubekvemme tildels og derfor uretvide og onde enten prokuratorer eller dommere og andre justitsbetjente i eders kongelige majestæts riger og lande befindes at være sat, idet sådanne mennesker ej alene op-

hidser andre enfoldige undersætter til unyttige processer men endog af uvidenhed og iblandt ondskab forkert anlægger eller i andre måder således fordærver de dem enten som prokuratorer eller dommere anbetroede sager, at de siden ej alene må gå fra en instans til de andre og tilsidst ind for eders kgl. majestæts Højesteret, men det som således engang er forset oftest ej mere står at redressere, hvorover denne processernes mængde endog for Højesteret må blive så umådelig, at de ej i et år kan afgøres, men fornemmelig undersætterne udarmes og landet opfyldes med mangfoldige uretfærdigheder, falskheder, urigtige eder samt andre dermed konnekterede Gud fortørnende synder og et uendeligt had imellem undersætterne indbyrdes — så skulde vi med al optænkelig flid overveje, hvorledes studium juris på dette kongelige universitet stod at bringe i større og sådan flor, at flere end hidindtil sket er sig derpå med alvor måtte applicere, offentlige juridiske eksaminer kunde indføres og endelig denne beklagelige misbrug derved kunde hemmes eller i det ringeste med tiden formindskes og landet med bekvemme og retvise prokuratorer, skrivere, dommere og andre civilbetjente forsynes«. Indstillingen slutter med ordene: »Disse er de uforgribelige allerunderdanigste forslag, hvormed vi næst Guds hjælp holder os forvissede om at 1) landet med tiden med bekvemme og habile dommere og advokater kunde vorde forsynet, 2) retten med større retsindighed og retvished vorde plejet, 3) følgende processerne som overalt i riget så i særdeleshed for Højesteret meget formindskes, og 4) det hidtil iblandt os meget negligerede studium juris komme i ønskeligt flor og anseelse, 5) og alt dette foruden ringeste byrde enten for eders kgl. majestæts kasse eller landet.«

Tankegangen i præmisserne til fdg. 23. december 1735 stemmer hermed: at egenyttige og uretvisе prokuratorer og andre fremkalder de mange processer, der overbebyrder Højesteret og opfylder landet med uretfærdigheder, ublu og oftest falske eder m. v. Disse vendinger er altså ligesom indstillingens hentet fra promemoret; om der så er tilgået Holstein noget dermed stemmende skriftligt som ordre til at lave procesforordningen eller der er gået frem på samme måde som ovenfor professorerne, må stå hen.

Som bemærket endte kongens brev med ønsket om at få forfatteren at vide. Holstein var det altså ikke. Han havde foreløbig overfor kongen holdt promemoriets forfatter fuldstændig i baggrunden, havde kun sluttet sig til hans saglige betragtninger og formentlig påpeget, at de gik ud på en dobbelt reform dels af det juridiske studium dels af rettergangen. At den anonyme forfatter til promemoret måtte være den mand, på hvis grav lavrbærkransen skulde

lægges på tohundredårsdagen i 1936, er der ingen tvivl om, og Poul Johs. Jørgensen udtaler, at »det naturligvis ikke er udelukket, at det har været Hojer,« — udgiverne af festskriftet mindes, at han gerne vilde have nået dette resultat, — »men meget sandsynligt er det ikke«. Den skepsis overfor »den ubekendte tredjemand«, som juristerne plejer at nære, er imidlertid, når man ser nærmere på sagen, her så begrundet som overhovedet nogensinde.

Professorens positive argument for sin tvivl er dette, at han ikke kan finde noget motiv for Hojer til at holde sig anonym. Det nærmest liggende motiv hertil måtte nemlig formentlig være ængstelse for, at initiativet vilde vække misfornøjelse ved Universitetet, men, tilføjer professoren, en sådan vides ikke at have fået bekræftelse. Kunde den ubekendte tredjemand være ledet af et sådant motiv (og det må altså være fundet nærliggende), kunde Hojer vel også. Tænker man sig misfornøjelsen dikteret af personlig chicane, hvilket for Hojers vedkommende måske ikke lå udenfor mulighedernes grænse, er dens udeblivelse selvfølgelig ikke noget modargument mod dens tilværelse, da han altså ikke trådte frem. Men en forslagsstiller plejer ikke at være bange for at lægge navn til en reform, han tror på, og det falder mig svært at se, hvad Universitetet, hvis budget ikke blev berørt sålidt som dets øvrige ordning, skulde indvende mod forslaget. Jeg er altså ganske enig i ikke at tro på dette motiv hverken hos Hojer eller hos en tredjemand. Men for Hojers vedkommende er det overset, at det ikke er ham selv men Holstein, der overrækker kongen promemoret, og for tredjemandens, at vi trods hans store succes med forslaget også til en rettergangslov, heller ikke bagefter ser ham træde frem i dagens lys, men at derimod professor Hojer, skønt beskæftiget med eksamensforordningen, træder til og deltager i udarbejdelsen, ikke at tale om de karakteristiske Hojerske synspunkter, man finder i professorernes skrivelse til kongen, der kopierer promemoret, se nedenfor. Det sidste om det senere medarbejde bidrager til at mane den ubekendte tredjemand i jorden, det første til at give en real forståelse af situationen.

Hvor nært det personlige hengivenhedsforhold var mellem Hojer og Holstein, og hvor nøje deres gnidningsløse samvirken i kongens tjeneste allerede havde været, er det overflødigt at påpege. Holstein havde fået ham gjort til professor og måtte føle sig forpligtet til at støtte ham i disse forslag, der også havde hans egen interesse. Hojer havde for 10 år siden været inde på, at der burde ruskes op i Universitetets metoder, og at studenterniveauet burde hæves, nu da han var blevet professor og havde stiftet nærmere bekendtskab med forholdene, vilde han selvfølgelig gøre sit til en fornyelse efter

dertil overvejede planer. Det vilde ikke have afskrækket ham at måtte gå direkte til kongen, som han mere end en gang havde gjort det overfor den forrige konge, og overfor den nuværende havde sidste års Hamborger-foretagende skaffet ham megen tillid. Men en samvirken med Kancelliets oversekretær var naturligvis at foretrække. Rollefordelingen blev da denne, at han skulde forsyne oversekretæren med den nærmere motivering af forslag, som Holstein ved sit møde sagligt gjorde til sine, og dertil hørte naturligvis, at der intet navn stod under denne motivering, hvis anonymitet imidlertid kun var foreløbig, og kongen er sikkert ikke blevet overrasket ved at erfare, at professor Hojer var forfatteren. Her er da det savnede motiv til, at navnet ikke stod under, og dertil føjer jeg det menneskelige argument: hvem andre i samtiden kan vi finde som den egnede mand til denne stærke og heldige påvirkning af kongen end netop Andreas Hojer?

Med sin store ansvarsfølelse overfor retstilstanden i landet og sin oplysningsinteresse var kongen i og for sig lydhør. Det drejede sig heller ikke om at bringe finansielle ofre, men det var dog to større foretagender, der skulde sættes i værk, og kongen resolverede straks uden forudgående høring af myndigheder eller nedsættelse af kommission. Referatet af promemoret i indledningen til professorernes indstilling må tænkes sammentrængt af en bredere udvikling. Hojer plejede ikke at nøjes med få ord og ikke mindst, når han henvendte sig til suverænen, fik hans sprog kraftige farver og indtrængende kraft. Som specielle Hojerske, fra promemoret hentedede synspunkter kan nævnes den udtalte afsky for misbrug af eder i rettergang og tanken om at bringe Universitetet i flor, så at det søges i stigende grad.

At Hojer sekunderet af sin ældre, af leveår dog to år yngre kollega Chr. Bagger affattede forordningen om eksaminer dog med nogen lempelse i Kancelliet, har altid været erkendt. At den senere professor Kofod Ancher indskrænker sig til at omtale dette, er ganske naturligt, da forspillet med promemoret havde været noget ganske internt, som der ikke taltes om. Den anden frugt af lovinitiativet, fdg. om lovens skærpelse imod temere litigantes samt uretvis dommere og prokuratorer, blev allerede færdig 23. december 1735 og da som et tvillingprodukt med den samtidige fdg. angående en justitskasses indretning. Ekkoet af promemoret lyder i præmissernes dommedagstale om retstilstanden i landet formedelst de i forordningens titel nævnte onder, hvoraf temere litigantes er de unødigt processøgende borgere. Loven skærpedes, navnlig ved bødepålæg, og her trådte den nye justitskasse ind. For af modvillighed eller pure trættekærlighed at rejse proces eller lade det komme

dertil ilægges der parten bøde til justitskassen, og han må så også udrede sagens omkostninger. Ifalder han ellers ved sit forhold under sagen bøde, skal ligeså meget betales til justitskassen og tilsvarende fordobling gælder prokuratorerne, hvis bødeansvar også forhøjes. Når dommen hjemvises til lovligere behandling eller »aldeles frafalder« for sine mangler, mulkeres dommerne til justitskassen. Hvis de ellers mulkeres, er det med fordobling til justitskassen og tredje gang fortabes embedet. Ved den omtalte nye kasse, der bestod lige til retsreformen, var der skabt et aktiv for retsplejen. Foruden bødeindtægten fik den visse retsgebyrer, betaling for beskrivelser og i Højesteret afgift af den tabende på 1—5 rdl. Den skulde være som en fond for retsplejen, og præmisserne stillede i udsigt, at der derved kunde indkomme midler til lønninger i Højesteret. Der gik i disse bestemmelser som en aprilstorm over landet i hele retsplejen. Utvivlsomt deltog Hojer i udarbejdelsen, men manglen af akter tillader ikke formodninger om, hvor meget af systemet eller dets udformning der stammer fra ham. Der er kun oplysningen om, at en § 3 blev strøget, der gav processøgende adgang til at erhverve det juridiske fakultets skøn over, om der var føje til proces. I bekræftende fald vilde parten, enten sagen blev tabt eller vundet, være fri for omkostning og mulkt; det skulde koste stemplet papir og skriverpenge samt til seglet. Som Rørdam IV 144 bemærker, vilde forslaget have lagt en stor byrde på fakultetet, men øget arbejde afskrækkede ikke Hojer. Man må kunne gå ud fra, at forslaget var fakultetets eller måske kun hans ¹⁾. Jeg vil også antage, at de i den danske lovtekst indflettede latinske udtryk *temere litigantes* og *dommerbøder pro meliori informatione* [for bedre belæring], der virker som eksotiske vækster i en hjemlig have, er ubedragelige tegn på latineren Hojers hånd.

Ifølge fdg. 10. februar 1736 skulde latinsk juridisk eksamen foregå offentligt eventuelt hver måned over højst 8 studenter ved en enkelt professor med notarius ved protokollen. Bedømmelsen kunde lyde på *laudabilis*, *haud illaudabilis* eller *non contemendus* [rosværdig, ikke urosværdig, ikke at foragte]. Omfanget af det opgivne pensum satte skranker for, hvilken karakter der kunde fås, den helt særlig fyldige forberedelse kunde indbringe en særlig udtalelse. Desuden skulde der forfattes et indlæg og en dom. Kandidaten gav løfte med håndsrækning om aldrig vidende at vige fra ret og retfærdighed, råde til uforholdne processer eller deltage i nogen uretvis

¹⁾ Ifølge Hans Hagerups Collegium til Hojers proces, 1742 s. 37, kunde i fyrstendømmerne dommeren sende procesakterne til et juridisk fakultet og æske dets mening. Herfra kunde ideen være hentet.

sag eller intention. Ustuderede kunde blive privat eksaminerede i fagene naturret, proces, i loven og i at forfatte indlæg og dom. At gøre eksamen til formelt bindende vilkår for ansættelse kunde af hensyn til kongens handlefrihed ikke ske, kun om henstillinger kunde der være tale. Forslagsstillernes ønske om at gøre en latinsk eller dansk-norsk eksamen til betingelse for stillinger som dommer, skriver eller prokurator ved underretterne kunde ikke gennemføres. Det udtales i fdg., at privat eksaminerede antagelig kan skaffes, dog med fortrin for kandidater, men betingelse er eksamen ikke. Ej heller kunde det gennemføres for overdommere at kræve bedste karakter som kandidat (eller tidligere god tjeneste). Til Højesterets prokurator kræves dette derimod og ved de to sidstnævnte stillinger har licentiat eller kandidater med bedste karakter (samt tidligere stilling som underdommer eller advokat) fortrin. Indtrængende henstillinger om at forbedre underdommernes store fattigdom og trang ved embedssammenlægninger optoges ikke i fdg. Adgangen for kandidater til efter eksamen og disputats at blive licentiat blev udvidet. Kun licentiat og doktorer måtte holde private kollegier for den akademiske ungdom og licentiat havde fortrinsvis adgang til at blive prokuratorer i over- og underret. Til de særlige ceremonier ved doktorpromotioner og disses rettigheder efter II § 1 kommer jeg tilbage.

Grundtrækkene i den Hojerske eksamensordning holdt sig længe, men var naturligvis genstand for en gradvis omdannelse. I 1936, 200 år efter indstiftelsen, eksamineredes de sidste ustuderede danske jurister. Hvad kandidaterne angår, var den latinske farve aftagende, i 1821 indskrænkedes latinen til eksaminationen i visse fag, i 1839 anvendtes den kun ved den skriftlige og mundtlige prøve i romerret, indtil den helt afskredes i 1871, da også den praktiske prøve bortfaldt. Licentiat kunde fra 1836 få tilladelse til at skrive deres afhandling på dansk, i 1854 gaves der fuld frihed dertil. Men endnu lyder ved eksamens afslutning det smukke og håbefulde løfte om »aldrig vidende at ville vige fra ret og retfærdighed —«, i studenternes slang, der vil skjule højtideligheden, kaldes det »at bande«. Men tanken kunde i det øjeblik strejfe grundlæggeren Andreas Hojer. Det var han jo i dette forhold, men Rom blev ikke bygget på én dag. Forordningen fik på en naturlig måde efterhånden sin anvendelighed ved konkurrencens tryk mellem ansøgerne, Hojer havde tidligere ved et lovgivningsanliggende nemlig matrikuleringsagen i Norge måttet erfare at det — efter hans mening uden tilstrækkelig grund — blev opgivet, bl. a. fordi kongen blev gjort ængstelig med hensyn til stemningen i landet. Disse tre juridiske love gennemførtes derimod uden vanskeligheder i løbet af

nogle måneder. Her havde enevælden vist sig fra sin mest fordelagtige side. Hojer stod nu ved begyndelsen af en ny løbebane som kongens rådgiver og måtte fylde med mod og tillid.

Kort efter, at han foldede sig ud i eksamensinitiativet, havde han påtaget sig den 3. november 1735 at holde talen ved Universitetets reformationsfest denne gang 218 år efter Luthers bedrift i Wittenberg 31. oktober 1517 og han kunde ved denne allerede se hen til den 200 års jubelfest for reformationens indførelse i Danmark og Norge, der forestod næste år. Talen (på latin) er utrykt, kgl. bibl. Thottske Saml. 1564 kv. 70 sider. Hidtil havde Hojer kun virket ved sin pen, men hans strømmende veltalenhed fyldte fuldtud den akademiske ramme. Hans lyrisk-patetiske anlæg kommer frem i lovprisning af Luther som »vor nye Gideon«: hvor lykkelig vilde kirken ikke være, om man i den genfandt disse trosheltens egenskaber! Og som historiker fordybde han sig i reformationens fremkomst i Tyskland og antagelsen i de nordiske lande, han behandler dens grundlærdomme og Luthers skrifter, sluttende med et overblik over dansk historie og naturligvis hyldest til kongefamilien.

Da ingen af de to juridiske professorer havde erhvervet den juridiske doktorgrad, hvilket var en betingelse for, at de ved den forestående jubelfest kunde kreere doktorer eller licentiat, blev de begge ved kgl. patent af 20. januar 1736, en såkaldet bulle, udnævnt til doctor utriusque juris sacri humanique tam publici quam privati [lærer i begge retter hellig og menneskelig, offentlig og privat] og med udtrykkelig overdragelse af myndighed til at kreere doktor- eller licentiatværdighed med fuld gyldighed, Rm IV 147. Denne myndighed fik Hojer også lejlighed til at udøve ved festen, men dog ikke i så overdådig et omfang, som han havde regnet med muligheden af.

Inden man nåede frem til tiden for denne, der skulde falde omkring 1. november 1736, havde Hojer en litterær opgave at udføre nemlig at udarbejde det fornødne festskrift, der skulde fastslå *jubelfestens* grundlag og berettigelse. Efter oplysningen hos Rørdam IV 164 havde selve kongen gennemlæst og censureret hans skrift betegnet som reformationshistorie, der i dette tilfælde var på dansk, og han havde tilsat eller udeladt enkelte ord, hvilket vilde være at iagttage ved trykningen. Det kan med Rørdam antages, at opfordringen også er udgået fra kongen, og det må være udtryk for tilfredshed med hans tale ved festen i 1735. Skriftet fremkom uden navn, måske fordi forfatteren ikke var teolog, skønt festen særlig var teologernes. Den var dog også juristernes så vist som reformationen var en grundlov, og det juridiske fakultet skulde da også ved

siden af det teologiske kreere doktorer i retsvidenskaben. Ved eksamensforordningen havde man sørget for at lægge et værdigt ceremoniel tilrette for denne højtidelighed. Promotionen skulde ske på en aparte dag i nærværelse af patronen, andre ministre og fornemme betjente, der tales først om et videnskabeligt emne og promotor udbeder sig af rektor tilladelse til at kreere kandidaten til doktor juris, den meddeles ham i patronens navn, »hvorefter candidatus med fingrene på scepteret gør det ved juridiske promotioner brugelige løfte at pleje retten upartisk og være os og vores kgl. arvehus huld og tro og derpå offentligt deklarerer sig til doktor, opkaldes på det øverste kateder, hvor ham en lukket og åben bog af promotor forelægges, en rød fløjels baret påsættes, en guldring stikkes på fingeren og ceremonien endelig med det sædvanlige kys og påfølgende kort slutningstale fuldbyrdes«. Som beneficier tilstås der doktorerne: gang og sæde med assessorer i Konsistorium, prædikater velædel og højlerd, frihed at bære fløjel og skarlaget, ret som assessor i fakultetet og at kunne overvære alle eksaminer, i København om ønskes akademisk værneting. Ingen vilde kunne nægte, at den honnorte ambition var spændt for videnskabelighedens vogn, og det var så aldeles i tidens ånd.

Den 23. juli 1736 skrev Hans Gram, lige hjemvendt fra et besøg hos Fr. Rostgaard på Krogerup, temmelig forskrækket til denne om, hvad der i hans fraværelse havde været drøftet i Konsistorium efter ordre indløbet den 9. fra kongen i Altona om jubilæets højtideligholdelse. Der skulde den første dag holdes taler på akademisk grund i et antal af 12 på en dag, så at Gram med al respekt for ordren udbryder: Gud råde, hvor alle disse talere får tilhørere fra! Dernæst skulde holdes prædiken af biskoppen i Vor Frue kirke, der af al magt skal være færdig, og endelig promoveres doktorer, teologiske den 3. og juridiske den 6. november. Rektor og professorer skulde endnu i 12—13 poster udtale sig om hele arrangementet herved. De juridiske doktorer skulde kreeres af justitsråd A. Hojer »som soubçonneres for at være Auteur for ald denne artige project«. Efter kun halvandet års virke ved Universitetet var det ret imponerende at spille denne rolle. Gram selv lader, som om det er for høje materier for ham at have nogen mening om. For Hojers gamle avindsmand Rostgaard vil nyheden have haft en bitter smag, Rm IV 167.

Når Hojer lod festskriftet udgå uden sit navn, er det tegn på, at han ikke trængte til at skyde sin person frem. Dets titel er Kort Forestilling om de store Velgierninger, som Gud ved den for Tohundrede Aar siden Ao. [= anno] 1536 skeede offentlige Reformation og Antagelse af den sande Evangeliske Lærdom disse Riger og

Lande i det Timelige som fornemmeligst i det Aandelige har ladet vederfare.

Som prøve gengives et også af Rørdam IV 166 citeret stykke, der viser hans følte kristendomsopfattelse samtidig med protestantismens historiske brydning mod pavevælden: »Deres [papisternes] eegne gode Gierninger og ikke Guds Barmhiertighed, Christi Døds Kraft og den Hellig Aands Oplivelse ved og i Troen vare den Saligheds Grund, som dem blev prædikedet og de satte deres Tillid til. Og disse gode Gierninger vare ikke dem, som Gud selv i Skriften kalder gode, siden han dem selv virker, nemlig: Anger og Fortrydelse over vor Synd og store Bedervelse; Længsel og Hunger efter Guds Naade; Troe paa Guds Søn Christum, Verdens Frelser; Siælenes Renselse ved hans Blod og Aand; Striid imod den medfødte Synds Kraft og Virkninger; Hiertelige af Troen flydende Bønner; Selvfornægtelsen; Kundskab og Bekiendelse om vor egen Uduelighed og Uværdighed; Hiertelig Fliid og Helliggjørelsen; Kierlighed til Gud og alle Mennesker, heldst vore Fiender; idelig fortrolig Omgang med Gud; et stadigt Haab til ham, hans Navns, Æres og Vejes Udbredelse for andre; Taalmodighed i al aandelig og legemlig Nød; Sagtmodighed imod alle Mennesker; og fornemmelig Ydmyghed og Ringægtelse af os selv og vore Gierninger. Men deres dem indprentede gode Gierninger vare idel udvortes Ting, idel hykleriske Ceremonier, hvortil ingen Troe til Gud, ingen Kraft af Gud, ingen Hiertens Attraa behøvedes, og som enhver Satans og Sydens Træl letteligen kunde forrette, nemlig: Gavmildhed imod Munke, Klostere, Clerke, Kirker, Bisper, eller det Romerske Pavelige Hof: uforstandig Udplappern af visse uforstaaelige, oftest Latinske Formularer, som bleve kaldte Bønner, heldst naar de skeede paa visse Høytider, og i visse Kirker, eller for visse Altere; da der for den ringe Umage, at opregne disse Formularer, blev dem i deres Blindhed lovet Synds og Straffs Efterladelse, endog paa 30000 Dage, ja paa 20000 Aar, omendskiøndt Synden selv blev herskendes i Hiertet, og Synderen den samme, hand før var«. Han fordømmer aflad, brugen af det uforståelige latin, relikvier og pilegrimsrejser og afmaler tilstanden i katolsk tid som ynkelig i åndelig henseende; kun få præster var til rådighed, og skoler manglede. Efter sit program går han så over til det timelige og angriber i fyndige vendinger det gejstlige regimente. »Riget svækkedes dagligen meere af disse umættelige Ulve«. Tilsidst sad de med næsten en tredjedel af Rigerne og af tiende mere end dobbelt af kronen. Bisper og kapitler adlød ikke kongen og Rigens Råd, håndfæstningen bandt kongen til at ære kirken og holde dens privilegier. Deres hævngræns og ondskab var det alene, der spildte de nordiske

rigers samfund, der gerne havde revet Norge fra Danmark og der styrtede fædrelandet i den ulyksalige og blodige krig for 200 år siden. Så kom Luthers tyske reformation, der banede sig vej over Holsten og Slesvig, hvor tysk var forstået, Grevefejdens begivenheder berøres og der nåedes frem til rigsdagen 15. oktober 1536, »denne store Rigsdag, hvis lige neppe i vore Historier findes«. Troskiftet var anerkendt og ligeledes kun en øvrighed, den verdslige. Bispers og stiftelsers gods lagdes under kronen, bispetienden anvendtes til skoler, og det hele foregik uden blodsudgydelse. Festskriftet blev i Hojers udformning både et bekendelsesskrift og en retshistorisk påvisning af statsmagtens tilsidesættelse af pavevælden og gyldige beslaglæggelse af de kirkelige ejendele. Det skinnede måske også igennem, at han overhovedet ikke var nogen tilhænger af gejstlig vælde.

Doktorgraden skulde tildeles som en æresbevisning, der appellerede til modtagerens videnskabelige interesse. Forudsætningen måtte være, at vedkommende var studeret d.v.s. havde læst latin. Fakultetets indstilling til kongen, Rm IV 169, lægger afgørelsen i hans hånd. Medens udgangspunktet havde været at »invitere« dommere og advokater i de øverste retter, der opfyldte nævnte forudsætning, nævnes der som muligheder også præsidenter fra de store stæder, landsdommere, laugmænd og betjente fra de to kancellier. Resultatet begrænsede invitationen til assessorer og prokuratorer ved de højeste retter, som har studeret og ikke er benådet med nogen karakter af de 4 øverste klasser (indtil justitsråd). Herefter meldte sig 4, hvoraf to fritoges for personligt møde, de andre to promoveredes af Hojer. Med liv og lyst havde han fastslået jubelfestens idé og særlig havde han søgt at bringe sit juridiske fakultet frem i sollyset. Derved havde han fortsat den linie, som han havde fulgt i sine fædrelandske historiske arbejder at gøre sig til talsmand for statens gloire, det var den samme glæde ved det festlige, der kom frem i hans digte til kongehuset. Græskprofessoren Hans Gram var af en anden type åbenbart uden interesse for det akademisk-teatraliske, der dog nok havde tilslutning i tiden. De spredte bidrag, vi har, til oplysning om de to mænds indbyrdes stemning, tyder på, at Hojer følte venskabeligt overfor den fremragende kritiske lærde, til hvis kirkehistoriske forelæsninger han også var tilhører.

Med megen interesse stifter man bekendtskab med de af Rørdam IV 190 meddelte oplysninger om *afholdte eksaminer* indtil 1739; Hojer var alene om dem undtagen i 1737. Der eksamineredes ialt 10 studenter, hvoraf 8 fik *laudabilis*, 2 *illaudabilis*; flere af dem havde ligget indtil 10 år eller længere ved Universitetet.

Dette gælder således Peder Kofod Ancher fra Bornholm (fra 1726), der har vedtegning om at have klaret alle sine eksaminer med ros. Hojer gav ham laud 22. juli 1738, og 20. februar 1742 sad Kofod Ancher selv som examinerator. Allerede i 1736 eksamineredes ikke mindre end 31 retsbetjente som danske og norske jurister, skønt ønsket om denne eksamen ikke havde tilbagevirkende kraft. I 1737 kom det tilfælde til at foreligge, at en lakaj, der af sit grevelige herskab ønskedes gjort til birkedommer, men bremsedes af kravet om eksamen, henviste til, at embedet kun kunde afkaste 12 til 16 rdl. årlig, så at han ikke kunde påtage sig et studium. Efter fakultetets forslag resolveredes der da 5. april 1737, at han med en stedlig embedsmands mellemkomst som kontrollør kunde sættes til på stedet at levere skriftlig besvarelse af forelagte kvæstioner og til udfærdigelse af stævning, indlæg og dom i et beskrevet retstilfælde. 24 skilling til stempelpapir, 4 mark til notarius og postpengene samt til embedsmanden, hvad fakultetet ellers fik, måtte han dog yde. Dette kunde få almindeligere anvendelse efter fakultetets skøn, Oversekretærens skrivelse af 7. juli 1739. En lignende fremgangsmåde blev anvendt med brug af tyske akter overfor en i statstjenesten i Oldenburg ansat mand og ligeledes efter særlig tilladelse overfor en sekretær Horrebaw med hensyn til at søge embede i Hofretten, hvorved professoren dog efter ønske kunde blive suppleret med en assessor fra Højesteret. Den private eksamen, der var beregnet på at prøve skikkethed til virksomhed ved underretten, lempedes i sådanne tilfælde til at skærpe prøven, således også 3. juli 1739 da studiosus Trellund, søn af den afdøde biskop i Viborg, søgte beskikkelse til landsdommer i Nørrejylland og fik valget mellem »at aflægge en liden Prøve i Vores danske Cancellie, hvoraf kunde sees, hvorvit hans Videnskab i det Juridiske studie gik« eller at lade sig eksaminere af professoren. Åbenbart har også J. L. Holstein i Kancelliet været aktiv for at udnytte eksamensordningens muligheder.

Et fund i kgl. bibl. Ledreborg Sml. 479 fol. lader os antagelig stifte bekendtskab med, hvorledes den skriftlige opgave at elaborere et indlæg og en dom over en forelagt kasus blev praktiseret. Et som »få juridiske optegnelser af A. Hojer« katalogiseret skriftstykke indeholdt tre sådanne kasus (på dansk). Da den praktiske prøve bortfaldt i 1871, gik man over til abstrakte teoretiske opgaver, men senere har den oprindelige konkrete form hævdet sig.

Casus I: En landsdommer søges for gæld af nogen kreditor, der er hans kollega, den tredje landsdommer er syg. Der spørges: hvem skal betjene retten, hvad ordre behøves dertil, hvorledes kan den opsættes?

Casus II: En byfoged undviger for gæld og dømmer ej i de til doms optagne sager inden den tid loven foreskriver. Da der er nogen uklarhed i beskrivelsen af de foretagne retsskridt imod ham, forbigås spørgsmålene, der også stilles med hensyn til, at han beder om at blive i embedet og fritages for arrest.

Casus III: Et par ægtefæller gør bestemmelse, at den længstlevende skal blive siddende i uskiftet bo indtil sin død. Der spørges om forskellen i så henseende mellem myndige og umyndige børn. Efter faderens død bliver en af døtrene gift med en enkemand, som har allerede et kuld børn. Der spørges: kan han nu af moderen påstå skifte og æske sin hustrus arvepart? Siden, om ingen skifte er påasket og datteren da dør før moderen efterladende hendes mand og hans to kuld børn med første og sidste hustru, spørges: kan han da påstå skifte af svigermoderen, førend han efter sin hustru skifter med deres fælles børn? hvorledes skal konfirmationen på sligt et testamente søges? hvorledes kunde den i Kanceliet forfattes? Til hvis erklæring går slige testamenter, hvorom det ej er uimodsigeligt åbenbart, at alle ting er rigtige og at det er bekendte folk, der underskriver?

I forbindelse med disse akademiske foretagender vil vi betragte en virksomhed, Hojer udfoldede for en omordning af *det lærde skolevæsen*, da det vel nærmest var i hans egenskab af professor, at kongen i 1736 udbad sig hans betænkning, efterat en siden 1733 arbejdende kommission havde tilendebragt sit forslag. Denne opgave var blevet taget op straks efter den nye fundats for Universitetet af 1732, og at disse to områder måtte samordnes, havde man også i 1725 været klar over i det Deichman-Møinichenske tilløb til en reform. Til en af deltagerne heri, rektor J. Rasch i Christiania, havde Hojer i et brev af 22. maj 1728, Rm I 452, ytret sig på en måde, der viser noget om hans pædagogiske synspunkter. Rasch havde meddelt ham udkast til »skolesamtaler« (colloquia scholastica), der bringer ham til i almindelighed at udtale, at for en fornuftig mand og undersøgt er næst teologien intet mere fornødent end at tale og resonnerer, at besidde sit fædrene sprog i en tilstrækkelig grad, at vide hvad landets love kræver af ham og vogte sig for lovkroge. Derfor skulde man diskutere men ikke i tilspidset logisk form [discurrere og ey disputere syllogisticæ], hvorved nytten af klogskab i at samtale og spørge erfarede af vordende prokuratorer og dommere. Undertiden skulde det ske på latin men ofte og måske mest på det hjemlige sprog »paa det Ungdommen maatte lære at tale færdig Dansk. Hvorda de vitia [fej] kunde nogenledes satyriseres, som unge Folk af alle Faculteter gierne falder i, der har ey vandt

sig til at tale deres Moders Maal, eller at tale det publice [offentligt]. Vi lærer latinske orationes [taler], som ingen Nation (som Nation) i 1000 Aar har kundet forstaae, og kand ey tale Dansk saa vel som en vittig Kokkepige eller Laquay«. Man ser, at Holberg ikke havde monopol på at tale modersmålets sag og bekæmpe tomme dispyter. Derefter kommer juristen frem hos ham, idet han hævder, at de fleste spørgsmål skulde angå tilfælde af dansk tvesproget ret [casus juris danici æquivoci] »for at øve Ungdommen deri at raisonere og at søge med tiden og Lovens Meening in fontibus juris nostri, in ritibus, in legibus antiquissimis [i kilderne til vor ret, i de ældste skikke og love]«. Han modstår ikke lejligheden til at oprulle sit program for jurisprudensen, der skal omfatte naturet, folkeret, folkets statsordning, økonomi og skikke, fortolkningsvidenskab, kendskab til loven og dommerens skønsomhed [prudentia judicis]. Han slutter med praktiske anvisninger på afholdelse af øvelserne. Dette brev er fra 1728, da Hojer sad som historiograf. Hvis man ikke vil påstå, at han har fået sine anskuelser fra Holberg, og det vil vistnok ingen, fortjener det stærkt at understreges, at han udtrykkelig tager afstand fra at holde taleøvelser i skematisk logisk, syllogistisk form, altså den Montanusske façon, og at han djærtv taler modersmålets sag. Det er noget andet, end Vilh. Andersen fortalte sine læsere, foran s.55. Det viser sig også, at han længere tid, før han blev professor, er optaget af retsstudiet og det et dansk retsstudium samt at hans opfattelse af faget er udpræget realitetsbetonet.

Den lærde skoles kommission, Kirkehist. Sml. V 2, 488, hvori bl. a. professor Hans Gram havde sæde, havde ved sit forslag ikke tilfredsstillet kongen, der fandt, at gudsfrygt og katekismus, der burde indtage første plads, kom bagefter, Rm IV 493, og i begyndelsen af oktober 1736 foranledigede han indhentet erklæringer fra Hojer og fra den danske hofpræst Erik Pontoppidan. Den 3. januar 1737 havde Hojer sin betænkning færdig, ordnet i 18 punkter og med formulerede ændringsforslag, Rm IV 494 og Kirkehist. Sml. V 2 513. For at forbedre økonomien henstiller han, ligesom han havde gjort med retsbetjentembederne, at største delen af de latinske skoler i de små købstæder nedlægges, således at indkomsterne lægges til de større eller anvendes til danske skoler, der tiltrænges, og hvor børnene kunde »underrettes i deres Christendom, Skriven, Regnen, den Danske Styl og det fornødentste af Landslov og Ret«. Bispens ret til at udnævne rektorer og konrektorer vilde han have overført til kongen og det samme med rektors ret til at vælge hørere, idet han med bispens anbefaling kunde indstille 3. Præstekald bør kun i særlige tilfælde kunne søges af rektor eller konrektor

og af hørere først efter 4 år og når de anbefales dertil af rektor. Forvisning af en hører fra skolen bør ikke kunne ske af rektor men af biskoppen efter undersøgelse. Da det er højst fordærveligt, at endog de allerudeligste optages i skolerne, bør der hvert halvår holdes offentlig eksamen, og øvrighedspersoner og lærde, der overværer, kan derved stille spørgsmål og kræve forklaringer. Blandt de studerende er der så mange nederdrægtige, falske, umanerlige og ofte uredelige hverken med ingenium eller judicium begavede gemytter, fordi rektorerne optager enhver, der melder sig, og i skolen får drengen så kost og klæder frit men mangler hjemmefra den fornødne opdragelse men aldeles ikke daglig øvelse i at bande, lyve, tigge, ofte at bedrage og stjæle. Kan den fattige ikke selv holde sig på skolen eller Universitetet, bør han derfor kun antages, når han har ekstraordinært god begavelse, ellers hjemvises han til en profession, og rektor står til ansvar herfor. Når der som grund til at straffe disciplene alene nævnes ugudelighed, bør tilføjes især løgn, banden og modvillig ulydighed, der ikke bør gå urevset hen. Hørerne bør forklare disciplene de bønner og salmer, som læses og synges i skolen, og undertiden ændre bønneformularen for at vække opmærksomheden. Han anbefaler, at disciplene i de øverste klasser gentager, hvad der læses af Biblen i skolen, ligeledes at hvert latinsk ords rette og egentlige mening læres disciplene, og at misbrugen med »sammensankede fraser«¹⁾ undgås. I de nederste klasser er det bedste middel til at skærpe fornuften regnekunsten og at lade dem fortælle bibelske og andre historier »og det med Omstændigheder, ret som de skulde holde en oration«. I loven foreslås optaget en udførlig opregning af den viden, studenten ved sin modtagelse skal sidde inde med, hvorom rektor udfærdiger et testimonium med oplysninger om ham; han medbringer sin prøvebog over sine eksaminer det sidste år. Der behøves nye lærebøger i alle fagene. Man har i forslaget forbigået grundtrækkene af fædrelandets lovkyndighed. Som det i Frederik IVs rytterskoler var anbefalet daglig at læse et stykke af lovbogen, henstiller han »om ikke Lov-Bogen og Ritualen samt Krigs-Articlerne flittig i Skolerne skulde oplæses og de deri forekommende tunge Ord forklares«. Det vilde være gavnligt for mange, om der blev forfattet et compendium af den danske lovkyndighed til skolernes brug enten på latin, dog med de danske tekniske udtryk, eller på dansk. Blandt bortvisningsgrunde må også nævnes forsætlig løgn og banden trods gentagen revselse. Hvis rektor fremdeles skal være enebestemmende ved ud-

¹⁾ Herved sigtes formodentlig til de misbrug, som skildres hos Georg Hansen: Degnen (1946) s. 54 ff.

deling af stipendier, bør han være ansvarlig, hvis de gives til uværdige. Rektors troskabsed bør udtrykkelig nævne kongen.

»Hojers ændringsforslag«, bemærker Rørdam, Kirkehist. Sml. V 2 527, »er i flere henseender karakteristiske. Her som på så mange andre punkter viser han sig som fremtidens mand. Der er frøkorn i hans forslag, som først i en langt senere tid skulde komme til udvikling og modenhed, ja tildels endnu venter på at vise deres spirekraft; og der er andet i forslaget, der vidner om en hos en så klog mand mærkelig idealisme. Dertil regner vi ikke blot ytringen ¹⁾ om, at latinskolerne skulde være den Helligånds Værksteder [et udtryk af Spener] men også planen om, at lærerne ved skolerne skulde være således stillede, at de hele deres levetid kunde blive ved skolegerningen. Havde Hojer haft lejlighed til at gennemgå de til kommissionen indkomne beretninger om skolernes midler og øvrige forhold, så havde han vel næppe povet sig så vidt ud i sine reformforslag. Det var jo forøvrigt en egen sag, at en mand udenfor den kgl. kommission lavede så meget om på dennes forslag, som Hojer gjorde. For at dække derover var det formodentlig, at Holstein ikke umiddelbart tilstillede kommissionen Hojers ændringer, men en med Holsteins egen hånd tagen afskrift af samme med pålæg

¹⁾ Stedet lyder i sin helhed således: »Men som alle Skoeler bør være den hellig Aands Verkstæder, saa bør alle Lærere i Skolerne med all Fliid efter den Evne, som Gud giver dem, stræbe at plante ey alleene Lærdom, men fornemmeligen og Guds sande Frygt i Disciplenes Hierter. De bør derfor ey alleene offentligen lære dem Guds aabenbarede Sandheder og Salighedens Vey og Orden troeligen, men og flittig i Eenrum handle med enhver af dem efter hans Sjæles Tilstand, om hvilken de flittig og med største Omhyggelighed haver at erkyndige [sig] dog saa at de for alle Ting indplanter Ungdommen en redelig Oprigtighed og en inderlig Afskye for all Skrømp, Hyckleri og Falskhed. Finde de nogen, hos hvilke Guds Aands og Naades Virkning kraftiger ytrer sig end hos andre, dem bør de med ald Fliid antage sig, at det Gode hos dem maatte blive bestandig, og de kunde tiene til at opmuntre andre. Fornemmeligst bør de indprente Ungdommen, at Naturens allerbedste Gaver uden Naaden er des mere fordømmelige, og at all naturlig Viisdom og Dyd, ihvor stoor den er, intet duer for Gud, om den ikke af Naaden helliges, og at alt, hvad der skeer af Begjærlighed til Ære, Berømmelse eller anden Fordeel, og ikke af Kiærlighed til Gud, er for Gud syndigt, om det end hos Hedninger var Grunden til alle deris formente Dyder. Derfor skall de flittigen formane deres Discipler til Bøn og fortroeligen i deres Hierte at foredrage Gud deris Nød. Til hvilken Ende Lærerne iblandt, endog i Skolen, bør forandre de sædvanlige foreskrefne Bønners Ord, og bede Gud med Børnene om det fornødne i eenfoldige Ord, som Børnene kand skiønne ey [at] være efter en Formular. Endelig bør de og flittigen forklare deres Disciple de i Kirken og Skolen sædvanlige Psalmer og Bønner paa det de [kan] viide deris rætte Mecning og ey læse eller sjunge dem uden Forstand og vedbørlig Eftertanke«.

om efter kongens vilje at indarbejde disse ændringer i forslaget til en forordning«. Fremgangsmåden minder om Holsteins fremsendelse af det anonyme promemoria, der foranledigede eksamensforordningen m. v. For det usædvanlige i brugen af Hojers forslag, der i højere grad var på linie med kongens ideer, kunde han ikke have ansvaret.

Ændringerne videregaves altså til kommissionen og suppleredes med Hojers gennem Holstein forelagte forslag om udarbejdelse af nye præcepta (lærebøger) med anvisning på forfattere og tilsynsførende ved disse, hvorom ordrer udgik under 25. februar 1737. Hojer for sin del skulde være tilsynsførende med en bog af professor Reuss om theologia naturalis og selv forfatte Præcepta philosophiæ naturalis og dertil hørende scienser så og politicæ universalis et particularis samt at compendium jurisprudentiæ danicæ, hvori lovens ord og juridiske udtryk er bibeholdt og forklares, Rm II 404, IV 189 og 504. Han nåede ikke at løse disse opgaver. Specielt ønskedes forslag fra kommissionen om, hvilke skoler der kunde nedlægges, den ældre tanke herom havde Hojer som nævnt taget op. I øvrigt indlemmede den efter ordre hans forslag og arbejdet lod herefter til at være færdigt, men kongen fik efterat have skrevet under skrupler og forlangte ny overvejelse. Derved fik kommissionen, der nu bestod af Iver Rosenkrantz, Thomas Bartholin fra Højesteret, biskop Worm, konfessionarius J. Frauen og Hans Gram (i Rm IV 134 siges urigtigt, at Hojer 5. februar 1737 blev medlem) en ønsket lejlighed til at reagere overfor forskellige af Hojers forslag. Om skolenedlægning kunde man efter bedste overbevisning ikke stille forslag. Med megen varme protesteres der mod, at fattige disciple kun skulde have stipendier, hvis de havde særlig gode evner. At biskoppens håndhævelse overfor hørere skal foregå »efter sagens undersøgning og lovlig omgang dog uden formelig proces« finder man »tungt at fatte« og må ønske ændret. Kongen fandt det om stipendierne nogenlunde godt, resten for største delen unyttigt. Om skolereduktionen spurgte han oversekretær i Tyske Kancelli Schulin, hvis erklæring ikke kendes, og dernæst kom biskop Hersleb til som nyt medlem i stedet for Worm og afgav 4. august 1738 sin udførlige betænkning. Hojer, der ikke var medlem, stod udenfor det fortsatte arbejde, der endte med fdg. 17. april 1739 angående »hvor mange latinske skoler i Danmark og Norge skal vedblive samt hvorledes med Ungdommens Information, Ingeniorum [evnerne] prøve, den aarlige examen og Stipendiernes distribution skal forholdes«; skolernes antal fastsattes til på Sjælland 8, på Fyn 4, i Jylland 8 og i Norge en for hvert stift. På de allerfleste punkter gik Hojers forslag igennem deriblandt at katekismus skulde læres

på latin, dog kun i øverste lektie, ellers på dansk (E. Pontoppidan), § 31, se i det hele Kirkehист. Sml. V 2.

»Kongens skole i Soer« (Sorø) havde af Christian IV været forbundet med et ridderligt akademi, der efterhånden gik i forfald og ophævedes 1665. Fra 1691—1710 eksisterede der en erstatning i Ridderakademiet i København. Den stedlige amtmand V. A. v. d. Osten havde 18. januar 1736 andraget om nedsættelse af en kommission for at overveje skolens omdannelse til et realgymnasium særlig for unge adelige. I denne fik bl. a. Hojer og Gram sæde med J. L. Holstein som formand. Men der skete i Hojers tid kun dette, at skolen nedlagdes i 1737 og først 10 år senere genoptoges planen om et ridderligt akademi, der så muliggjordes ved Holbergs dotation. Her kan det interessere at stifte bekendtskab med Hojers og Grams pædagogiske tanker, der kom frem i en fælles erklæring. Efterat man allerede samme dag, 20. januar, som man havde fået ordren, havde været samlet i Holsteins gård i Stormgade, fremlagde Hojer og Gram deres udførlige udtalelse den 28. s. m., Rm IV 505 Rigsark. D. Kc. D. kommission ang. o.s.v. 20. jan. 1736¹⁾). Der var, fremhævede de, i Danmark nok af trivialskoler, hvor unge folk præpareredes til det teologiske studium men ingen med politica. Formålet skulde være at opdrage til civile og statsbestillinger. Af sprog skulde derfor ikke læres »ebraisk, syrisk, kaldæisk etc.« men foruden latin — dog kun privatim hvor det ønskedes — fransk og græsk. At tysk ikke straks nævnes, må være, fordi det ikke var anset for et egentlig fremmed sprog. Der skulde nås at skrive og tale dansk, tysk, fransk og latin så at der f. eks. kunde skrives et godt brev og et skikkeligt kompliment afgives ved en publique lejlighed. Af videnskaber nævnes aritmetik og geometri og enkeltvis mere matematik, geografi med vægt på det handelsmæssige, historie universel, kirkelig og de to århundreder efter reformationen med skønsomt kendskab til genealogi endelig fædrelandets, hvor dog tjenlige bøger mangler (Hojers nu frigjorte bog var måske udsolgt). Med hensyn til filosofia instrumentalis (logica, metafysica, ontologia) må kendes de enkelte udtryk. Fysik er nyttig uden mange teorier men med eksperimenter og historisk. Den praktiske filosofi (moral) er

¹⁾ 28. januar 1736 skriver Gram til Hojer, kgl. bibl. Kalls Sml. 120 fol., at han med allerstørste taksigelse for hans hafte megen møje, »hvorudi min byrde er blevet lettet og har kun været en $\frac{1}{8}$ eller $\frac{1}{10}$ «, skikker ham skriftet tilbage efterat have anbragt sin underskrift således, at der endnu er plads til et par linier. Hvad jeg imidlertid gætter og tror, at der vil møde os, tilføjer han, er, at biskoppen vil udtrykke sin forundring over, at vi lægfolk og skomagere har tilladt os at ræsonnere udenfor vor læst endog om de bedste katekismer. Det er, siger han videre i latinske vendinger, dog ikke meningen, at vi skal opgve noget, men vi kan tage det med et smil.

vigtig og en oversigt over den gives, men der mangler bøger. Men-neskekundskab er den vigtigste politiske viden, læreren må her give forklaringer. Her møder vi påny Hojers idé om en retsundervisning: »Af jure er det ey giørligt at give Ungdommen i saadan en Skole nogen ret Kundskab med mindre det maatte skee privatim og det sidste Aar de der kand være. Men Loven kunde og burde idelig paa Dansk, Tydsk og Latin lectione cursoria [i fortløbende læsning] af dem læses nemlig 4 eller 5 blade om Dagen i det højeste. Da Loven aarlig 2 gange kunde quasi ludendo [som i leg] igiennemlæses og saaledes blive Ungdommen bekant (!)«.

Man finder det også ønskeligt at give en »forsmag af andre galante sciencer« som heraldik, statens indretning, krigsvæsen, jagtvæsen, møntvæsen, vexelhandelen, så at i det mindste tekniske udtryk kendes og den generelle sammenhæng, hvorved et kompendium var ønskeligt. Så behøvede de ikke hver gang de hørte et mindre dagligdags ord løbe til leksikonet eller i mangel deraf tro at statica [ligevægtslære] var statskunst, hydraulica [lære om vandkraft] en af amazonerne eller af Priamus' døtre, perigeum og apogeum at søges på Grækenlands landkort ved Sigeum. Foruden lærdommen kræves også nogle eksercitier såsom kalligrafi, tegnekunst, dans og musik, derimod nævnes ikke legemsøvelser.

Denne betænkning, der havde en så hurtig fødsel, skrevet con amore som den er, kan ses som en parallel til Hojers Forestilling på en dansk jurist, der kom et par måneder senere, og hvori han oprullede sit program for retsundervisningen. Ligesom i denne afhandling, hvorom senere, er det ham en glæde at fordybe sig i de forskellige fag og færdigheder, som han holdt for ønskværdige for en god og fyldig uddannelse. Alsidighed var det ideal, han tilstræbte både for sig selv og andre.

Fra 1. september 1737 var han i et år Universitetets rektor. En lakune i de bevarede akter omfattende dette år udelukker os fra oplysninger om denne virksomhed.

Professorstillingen var for Hojer indgangen til hans praktiske embedsstillinger på en måde, der kan minde om nationalliberale juridiske professorers indtræden i ministerstillinger. Af praktiske virksomheder havde han haft hvervet i matrikelkommissionen og i Politi- og Kommercekollegiet. Historiografstillingen og forfattervirksomheden placerede ham iøvrigt som lærd mand. Anledningen til ansættelsen havde imidlertid været løsningen af en meget praktisk diplomatisk opgave (de »fortrolige skrivelser« om Hamborg) og kongen regnede åbenbart med, at den nye mand forstod mere end at holde forelæsninger for studenter. I de godt 2 år fra udnævnel- sen 3. december 1734 til afgivelse af betænkning om de lærde skoler

3. januar 1737 var det da også som fremstillet gået slag i slag med anden akademisk virksomhed end forelæsningerne, der iøvrigt var i fuldt sving. Først fremkaldelse og udarbejdelse af eksamensforordningen af 10. februar 1736 med de hertil knyttede forløbere af 23. december 1735 om temere litigantes m. v. og justitskassen, der ganske vist var udenfor det akademiske. Dernæst de kun delvis juridiske men i øvrigt teologiske hverv at tale ved Universitetets årsfest og at skrive festskrift under censur af selve kongen til Reformatiønsfesten i 1736. Endelig også udenfor det juridiske at afgive betænkninger om skolen i Sorø og det lærde skolevæsen. Dels af egen drift dels efter ordre går han til værket og kongens tillid til hans forslag synes ubegrænset. Det måtte betegnes som ekstraordinært, at kongen efterat have fået hans betænkning om det lærde skolevæsen i første omgang vilde følge den imod den nedsatte kommissions uden at høre denne. At Hojer i kredsen af rådgivende embedsmænd opfattedes som »farlig« i kraft af denne kongelige tillid, det måtte ventes, og også at det blev omskrevet til, at han personlig trængte sig frem.

Saglig set træder der her helt nye sider frem hos ham: hans meget nære personlige indleven i det kirkelige åndsområde og i sammenhæng dermed hans store interesse for undervisning og opdragelse. At denne også hang sammen med hans juridiske interesse, ses af hans forslag om at indlemme en retsundervisning i skolernes arbejde; han er klar over at en særlig lærebog hertil vilde være tjenlig, men iøvrigt tænker han sig en kursorisk gentaget gennemlæsning af lovstoffet, der nok efterhånden vilde lade det meste hænge ved. Han viser i sammenligning med kommissionens medlemmer særlig nidkærhed for at holde elevernes standpunkt højt og bekæmper derfor en tilbøjelighed til, at skolen med sine stipendier kommer til at virke som en forsørgelse. De andre havde også skrupler overfor legatfundatsernes besværgelser om at anvende midlerne til fattige børn. Han får gennemført, at nogle små latinskoler nedlægges eller forvandles til danske. Gennem hans detaljerede forslag går en tydelig bestræbelse for at humanisere hørernes behandling af eleverne, at højne disses moralske stadi og at bekæmpe åndløst terperi. Fra sit skoleår i Halle, hvor han sammen med nogle få andre havde udgjort en særlig udvalgt klasse, vil han have haft gode minder. Hos rektor Rasch, Christiania, har han måske indhøstet praktiske erfaringer om lærd skolevæsen. At han over en bank forlanger nye lærebøger og selv påtager sig at fremstille et par af dem, vidner om bestræbelsernes alvor.

På dette sted må endnu nævnes Christian VIs brev af 20. novem-

ber 1737, Rm II 308, hvori kongen ytrer tilfredshed med, at Hojer synes om kongens tanke at tiltage en dygtig professor juris [einen tüchtigen Professore[m] juris zu zu ziehen], hvorom hans forslag afventes. Bemærkningen står lige bagefter en udtalelse om, at Kirke-Inspektions-Kollegiet nu er begyndt, og kunde forsåvidt sigte til en udvidelse af dette, men der var jo ialt kun to juridiske professorer (indholdet af kongens breve er ofte kaotisk). Sandsynligvis har det drejet sig om antagelse af en tredje professor juris, men der kom lige så lidt noget ud af det, som hvis det angik Kirke-Inspektionen. Kollegaen Bagger afgik 1738.

Sluttelig kan der som et akademisk foretagende nævnes hans deltagelse i Konsistoriums ret over akademikere m. fl., der blev sat af professorer. Han mødte straks efter ansættelsen 8. december 1734 men iøvrigt kun sjældent.

I HØJESTERET

Fra 3. juni 1735 havde Hojer fået det ikke ubetydelige bihverv at indfinde sig til tjeneste i Højesteret. Dommerhverv havde han tidligere bestridt nogle gange i Politi- og Kommercekollegiet, som beskikket kommissarius, i Konsistoriums ret og måske knap nok i Overretten på Gottorp. Iver Rosenkrantz beklædte den dekorative stilling som rettens præsident, medens arbejdet lededes først af justitiarius Chr. Braem, fra 5. oktober 1736 til 1. april 1737 af Thomas Bartholin og derefter af Didrik Seckman, tre habile jurister, som Hojer tidligere havde haft samarbejde med. Under slottets ombygning var retten til huse i de 32 mænds sal i den mod Gammeltorv vendende rådhusbygning. Her var den kongelige trone som sædvanlig rejst mellem de to langborde for assessorerne, men ved rettens åbning i marts holdtes mødet i kongens nærværelse på Frederiksberg slot. Arbejdet foregik iøvrigt på den vante måde mest i offentlige retsmøder med advokatforedrag og straks derefter ordnet votering fra pladserne ved bordene, alt med iagttagelse af en fiktion om kongens nærværelse, men også for en del skriftligt med sluttelig fremlæggelse af vota i retten. Dybtgående omorganisering forekom ikke i Hojers periode men dog en ændring, som Sophus Vedel i sin Højesteretshistorie (1888) s. 229 har betegnet som særdeles væsentlig, og den kom fra Hojer i hans dobbeltgenskab af assessor og generalprokurør. Det var indførelse ved reskript 5. sep-

tember 1738 af auskultierende assessorer. Hojers erklæring til kongen af 18. august 1738, der er aftrykt i Chr. Bruuns udgave af Holbergs epistler II (1868) s. 416, viser, at kongen havde påhørt et forslag om sådanne assessorer (formodentlig af Hojer selv) og havde ønsket hans nærmere forslag til udførelsen. Det ses endvidere, at det uddannelsesformål, der herved forfølges, ikke er indskrænket til assessorer i denne ret men også sigter på amtmænd, andre overdommere eller embedsmænd i eller udenfor kollegierne, der har med justitsvæsenet at gøre. Aspiranterne skulde være folk som kancellisekretærer, assessorer i Hofretten, kammer- eller hofjunkere; ellers måtte ingen admittes uden efter flittigt juridisk studium og tilstrækkelig velstillet. Alderen måtte være 22 år og troskabs- og sædvanlig dommered aflægges med fremhævelse af tavshedspligt. Auskultanten hører sagen foredrages og voteres og affatter sit eget votum og domsudkast, som han foreviser justitiarius eller en ham anvist assessor. Justitiarius får for sit tilsyn ved dets begyndelse 50—60 rdl. og skal give vejledning eventuelt hjemme. Til justitssekretæren betales for skrivematerialer. Ved slægtskab, svogerskab eller konneksion med parterne er det pligt for auskultanten at fra-træde. Han bærer dragt som sekretærene ved protokollen og skal helst sidde ved et særskilt bord. Da pladsen er så ringe, foreslås en flytning af skranken og nedbrydning af skillevæg; bekostningen herved skønnes ikke at gå højere end 50 rdl. Der vil være at tale om sagen med prææsidenten, justitiarius og magistraten. Kongen bifaldt alt, men fandt at kunne spare udgiften under de midlertidige forhold. Auskultanterne måtte derfor sidde hos assessorerne.

Den nye institution slog godt an og fik tilslutning, der dog i 1760-erne var aftagende, så den afskaffedes i 1771, men senere kom den i brug igen. Holberg taler i sine epistler nr. 159 og 160 om teoretiske og praktiske prøver for embedsmænd og advokater og ud-kaster herved den tanke, at det vanskelige problem at skaffe ordentlige lønninger til assessorerne i Højesteret kunde løses på den måde, at kun 5—6 dygtige jurister »salareredes« for bestandig at bivåne Højesteret, resten kunde være skiftende og ulønnede, idet man lånte hof- og kammerjunkere, der i denne egenskab fik deres løn uden at trættes ved krav til hovedbryden og altså arbejdede gratis i retten; naturligvis måtte de så forberede sig til hoftjenesten ved studier. Han betragter åbenbart tanken som Columbus' æg: »Med saadanne Mænd kunde Høyeste Ret sikkert og uden Bekostning blive forsynet, Hoffet blev lærd og Retten af Anseelse«. Da her er tale om virkelige (konstituerede) dommere, medens auskultanterne kun skulde være tilhørere, er der overhovedet ingen grund til med Chr. Bruun at sætte de to ting i forbindelse med hinanden,

hvad Sophus Vedel dog også gør, eller at overveje, om epistlerne er skrevet før reskriptet af 1738; de udkom 1748¹⁾).

En anden ændring var bragt af reskript 15. november 1737, hvorefter de voterendes antal skulde holdes ulige om fornødent ved den nederste assessors fratræden. Til at foretage en sådan udskiftning, efterat retten var gået i arbejde, vilde justitiarius ikke være berettiget, således som han var ved bestemmelsen af, hvilket antal der skulde begynde. Man kom ved reskriptet bort fra, at stemmelighed krævede sagens forelæggelse for kongen, en ordning der både spildte tid — hvad Sophus Vedel i Højesteretshistorien s. 231 særlig fremhæver — og saglig set ikke kunde tilfredsstille retten, da udenforstående rådgivere så greb ind og procedure manglede. Da justitiarius Seckman senere så energisk hævdede Højesterets selvstændighed overfor kongelige indgreb i dens afgørelser (erklæring af 25. august 1740), kunde det være antageligt, at han også har taget et initiativ på dette mindre betænkelige område. Desværre mangler for disse år de arkivalske oplysninger fra Højesteret. I egenskab af generalprokurør havde Hojer i alt fald med ordningen at gøre, og da der i hans tid forefaldt et tilfælde af stemmelighed, ligger det ret nær, at han er ophavsmanden. Vedel finder ordningen noget kunstig fremfor, som det skete 9 år senere, at give den øverste dommer i kollegiet to stemmer, men springet til på den måde at lade ham så at sige overtage kongens funktion havde nok været for stort at gøre på engang.

Hojers første møde var 11. juni 1735. Han fik fra begyndelsen plads et stykke oppe i rækken på grund af ældre rang som justitsråd. Først næste år i begyndelsen af marts kom den pompøse konge-

¹⁾ I sin afhandling Holberg som jurist, Tidsskrift f. Rettsvidenskab (1946) 539, er Erik Solem inde på det samme. Han refererer Holbergs forslag i epistlerne således, at der skulde ansættes en del auskultanter, som efter nogen tid kunde deltage i votingen. Dette er dog urigtigt. Holberg taler om, at de mindre modne af aspiranterne kunde habilitere sig ved først at gøre tjeneste i Hofretten og derved prøves. Men om at være auskultanter taler han overhovedet ikke. Til omtalen af reskriptet af 1738 føjer Solem følgende: »Om Holberg alt tidligere har uttalt seg på en annen måte om denne plan, som så Højer har snappet opp, eller om de to motstandere samtidig og uafhængig av hverandre har unnfanget idéen, er ikke godt å vite«. Den tilsyneladende nærmere liggende mulighed, at Holberg har kopieret (eller rettere bygget videre på) reskriptet med tilføjende af ideen om gratis brug af hoffolk, drøftes ikke, men i forfatterens omtale af de to personligheder er Holberg også så langt den overlegne, og Hojer får s. 544 den traditionelt nedsættende beskrivelse. Som S. gør opmærksom på, kommer emnet igen i Niels Klim (udgaven 1857 s. 184): i landet Mezendore sættes retten af 6 heste medens 6 føl er tilstede og afgiver deres betænkning uden afgørende stemme; her er der altså tale om virkelige auskultanter.

lige åbning af det første retsmøde. Også det første af de daglige retsmøder havde dog et særligt program, der gik ud på at understrege arbejdets alvor og ansvar. Man læser følgende i voteringsbogen for 1736: »Løverdagen den 3. Martii 1736 blev Høyeste Ret igien holdet paa Kiøbenhavn Raadstue, hvor da først blev oplæst den Høyeste Ret allernaadigst meddelte Instrux, og da Justitarius kom til det, der angaaer Prokuratorerne, blev det af Instruxen dem vedkommer for dem oplæst, dernæst blev af Justitario ifølge af Instruxen Prokuratorerne erindret om deres gjorde Eed«. Den lidt defekte tilførsel fortsætter med, at der så oplæstes et reskript af 23. december 1735 om nøje efterlevelse af fdg. af samme dato om lovens skærpelse mod temere litigantes og reskriptet, der har næb og klør, er tilført voteringsbogen. Hojer kunde have glædet sig over, at Højesteret stod på vagt ved denne hjørnesten for retsplejen, men han begyndte Højesteretsåret med en meget lang række udeblivelser.

Vi har tidligere set, at han var glad ved fritagelse for møde i retten i egenskab af justitsråd. Det var ifølge sine erfaringer som dømmende kommissarius sammen med andre, hvor han følte ubehag ved den spaltning og det nag, det førte til. Stillingen som kommissarius efter forslag af parten gav imidlertid ikke den frihed overfor partsinteressen, som dommeren i en kollegial ret har, og han måtte snart være klar over forskellen. Når han i stort omfang ikke gav møde, har det været ifølge det forbehold, der var taget i hans ud nævnelse, at andre forretninger kunde optage ham. Ifølge Appelinstansernes Embedsetat (1928) s. 28 voterede han »af og til«. En optælling efter voteringsbøgerne, der dog kun har kunnet gøres omtrentlig, viser en større deltagelse, end der ligger i dette udtryk, nemlig for halvåret 1735 og for 1736 lidt under en fjerdedel af samtlige voteringer, i 1737 c. en tredjedel, i resten af tiden c. en syvendedel af samtlige voteringer. At gå ind på en kritisk vurdering af ham som dommer har jeg ikke gjort forsøg på. Det vilde af flere grunde navnlig referaternes beskaffenhed kun kunne gøres med stor usikkerhed, og hans vota i straffesager tillader ikke slutning til nogen mild eller stræng tendens. Så meget kan siges, at hans måde at votere på ikke har været præget af formel tørhed, når han f. eks. beklager ikke at kunne give en eller anden part medhold, eller udtaler, at han med stor bedrøvelse har hørt på prokurator Lowsons procedure i sagen; en anden gang erklærer han: denne sag er prøve af prokuratorernes underfundighed ved underretterne. Et individuelt præget træk kom frem i en 20. juni 1737 pådømt sag mod børn af en afdød kaptajn Albrecht Deichman. Den var i første instans afgjort af to medlemmer af Højesteret Ole Borch Schouboe og Poul

Boson som kommissarier, og Hojer interesserede sig så meget for at gennemføre en anden opfattelse end deres, at han udbad sig og fik tilladelse til at votere først; i retten, der var sat med 9 dommere, var han ellers nr. 5 fra neden. Justitsråd Kierskiold havde fået dom over børnene til af en dem tilfaldet arvepart efter en farbroder at indfri en af deres mor, kaptajnsenken udstedt obligation. Hojer, der fik tilslutning hos 3, hævder, at Kierskiold kun kan søge sin betaling hos enken og af det fælles bo. Seckman »ynkede Deichmans børn men kunde ikke hjælpe«. Hans begrundelse er gengivet med ordene: »hun kan forbinde stervboets arvinger«, en forbavsende udtalelse, da udgangspunktet er, at hun ved udstedelsen sad i uskiftet bo. Men efter referatets antydning må det antages, at den sejrende mening har regnet med et skifte, på hvilket arv og gæld ikke var fragået og derved overført på de umyndige som personlig gæld, samt at gælden i virkeligheden var stiftet af manden. Nogen stor tillid til afgørelsens rigtighed giver voteringsprotokollen ikke. Gennem forefaldne retssager og samtaler med sine nye kolleger kan Hojer allerede i den korte tid efter 11. juni 1735 have erhvervet et kendskab til retsplejens tilstand omkring i landet, der blev af betydning for ham ved fremsættelsen af sit promemoria i september s. å.

SOM GENERALPROKURØR

Den 5. oktober 1736 var det, at en indtruffen ledighed i forbindelse med en omplantning mellem de højeste embedsmænd lagde embedet som generalprokurør til Hojers øvrige. Dette embede var indført ved enevælden, oprindelig knyttet til Rentekamret og betroet med varetagelsen af kongens interesser som fordringshaver. Senere bliver dets område overhovedet at våge over suverænitets tarv og kongens højhed. Generalprokurøren skulde holde flittig korrespondance med embedsmændene udenfor hovedstaden og jævnlig foretage rejser derud. Allerede i Christian Vs tid var han optaget af en omfattende virksomhed med at afgive indberetninger og betænkninger. Fra 1730 fik indehaveren sæde i Kancelliet, og han brugtes overhovedet som kronens juridiske rådgiver i alle tvivlsomme retstilfælde og ved forberedelse af vigtige skridt i lovgivningen, hvis mangler han skulde holde øje med og gøre indberetning om. Han skulde være rede til at gå ind i nødvendige kommissioner og foretage rejser for at inspicere de under justitsen sor-

terende indretninger, om hvis omdannelse eller udvidelse han skulde stille forslag. Straks efter udnævnelsen fandt Hojer anledning til at udbede sig nærmere forklaring om indholdet af den fra 1719 stammende instruktion og han gentog dette 22. oktober, Rm IV 181. Han havde følt sig foruroliget ved visse krav i den bestående instruktion, der kun forelå modereret med personlig rækkevidde for forgængerer. Ved den nye instruktion af 14. december 1736, der forsigtigt betegnedes som foreløbig (præliminær), opnåede han da også, at den (aldrig praktiserede) pligt til hvert år at rejse gennem hele Danmark og hvert tredje år gennem Norge ikke opretholdtes, endvidere at kontrollen med embedsforsøelser indskrænkedes til, hvad der mødte ham eller hvad der forelagdes ham, så at han ikke selv skulde orientere sig. Derimod fik han den ikke begrænset til »malversation den kongelige Interesse til Præjudice«, men normalt havde han kun at indgive beretning, efter omstændighederne måtte han rejse ud til undersøgelse eller forhandle med generalfiskalen. Da formentlig ingen generalprokurør havde befattet sig med andre end danske og norske sager, undrede han sig over pålægget om at korrespondere med statholderen i fyrstedømmerne, landdrosten i grevskaberne og de overordnede embedsmænd sammesteds, men det fritoges han ikke for; der synes nærmest at være tænkt på indkomne angivelser. Pligten til altid at møde i Højesteret lempedes til, forsåvidt det kunde overkommes. Refereredes der retssager for kongen, måtte han møde ved behandlingen, og han skulde indberette, hvad han erfarede, der tjente til justitiens sande befordring. Sine udlæg vilde han få dækket, og han korresponderede portofrit. Christian VI synes at have ventet sig et opsving i embedets bestyrelse under Hojer, mere end treårig blev den ikke, men det måtte sandes, at Hojer satte spor, hvor han færdedes.

Ved vurderingen af virksomhedens opgaver og deres løsning må det erindres, at lovgiveren, hvis vilje var bestemmende, var kongen og ingen anden. Tydeligst vil man finde generalprokurørens personlige standpunkt lagt for dagen, når han selv rejser vedkommende sag, men også der kan det måske være, at embedsmanden på forhånd har skønnet over, hvad der kan ventes at gå igennem hos monarken, og har ladet det få indflydelse på sit forslag. Dette kunde ske, når Ørsted foreslog Frederik VI strafferegler, det måtte også kunne ske overfor Christian VI, hvem han dog stort set samstemte med. Da Hojer ved den mindeværdige lejlighed i september 1735 gennem vennen J. L. Holstein forelagde kongen det promemoria om justitsvæsenets lave standpunkt, der satte skred i udviklingen gennem den tredobbelte lovgivning om juridisk eksamen, om lovens skærpelse mod temere litigantes samt uretvis dommere og

prokuratorer og indretningen af justitskassen, kan man sige, at han foregreb sin embedsmyndighed som generalprokurator, siden han kun var professor. Embedets indehaver, Thomas Bartholin, kunde, hvis han havde vidst besked dermed, have følt sig brøsthølden over denne indblanding. Der er jo embedsmænd, også i den højere justits, for hvem de sædvanlige former er det ene fornødne. Denne begivenhed har vel netop været grundlaget for, at kongen senere foretrak at gøre ham til generalprokurator fremfor til overpræsident. Som det første af hans emner skal omtales forslaget om *landfiskaler*, en ejendommelig foranstaltning på retshåndhævelsens område, stemmende med kongens omsorg for lovenes overholdelse.

Rørdam IV 207, 247 sætter forslaget i naturlig sammenhæng med, at man havde opgivet de udstrakte inspektionsrejser for generalprokuroren. Om tanken er opstået hos kongen eller hos nogen anden, må stå hen, men det af Hojer i maj 1737 udarbejdede projekt til en forordning var ifølge en billet, som J. L. Holstein sendte sin kollega i statsrådet I. Rosenkrantz, »udkastet efter kongens ordre«, og han havde talt om emnet i statsrådet¹⁾. Nu ønskede han de to rådgiveres udtalelse og Holstein vilde gerne undgå det forhadte navn fiskal, Mnemosyne II (1831) 279. Rosenkrantz afgav 4. juni 1737 sin betænkning direkte til kongen og den var en henstilling om at opgive projektet holdt i så indtrængende vendinger, at kongen fandt høfligheden tilsidesat. Det udvikledes på den ene side, at den organisation af embedsmænd, som der landet over findes til at sørge for lovens overholdelse, er fuldt tilstrækkelig, på den anden at man ved den påtænkte anvendelse af prokuratorstandens medlemmer vilde gå til de ringeste personligheder, der måtte ventes at ville misbruge den tildelte myndighed. Henstillingen forblev virkningsløs, og 30. august 1737 udstedtes et åbent brev om grundsætningerne i den nye ordning. Det indledes med mishagsytringer over undersåtters manglende »hørsommelighed« overfor de udgivne forordninger. Kongen har nu besluttet i hvert stift i de to riger at indsætte fiskaler til at holde opsyn med lovefterlevelsen, med anmeldelsespligt men uden ret til at gribe ind uden efter ordre. Urigtige

¹⁾ Edv. Holm, Danmark-Norges Historie II (1894) 348 går ud fra, at Hojer havde foreslået kongen denne foranstaltning. Nogen særlig støtte herfor haves ikke og ovenstående strider nærmest imod det. Der kan altså heller ikke herfra som sket s. 636 drages nogen analogi til støtte for et Hojersk initiativ til oprettelse af Kirke-Inspektions-Kollegiet. Holm fremsætter også tanken om, at landfiskalerne skulde erstatte de rejser af generalprokuroren, hvortil Hojer fik pligten ophævet. Men disse havde længe været gået af brug og havde vel overhovedet været møntet på alvorligere overtrædelser end dem, landfiskalerne tog fat på, så denne sammenhæng er ikke sandsynlig.

beskyldninger mod nogen vilde medføre ansvar og fiskalerne måtte ikke på nogen måde forulempes. Der gik nogen tid hen med at få det hele sat i værk. 30. maj 1739 tilskrev Holstein generalprokurøren og justitiarius Seckman om i fællesskab endnu en gang at gennemse fiskalernes instruktion; kongen ønskede, at de skulde nyde en femtedel af bøderne i befalede sager og halvdelen, når angivelsen kom fra dem selv, delinkventsagers udførelse efter tur, der var gratis, fritoges de for. De to mænd foreslog at lade instruktionen trykke, så at publikum kunde se omfanget af deres beføjelser, hvilket skete, Rm IV 210. Derefter udfærdigedes bestallingerne og 31. juli 1739 kom anordningen. Denne tager et almindeligere sigte ved at begynde med at indskærpe de sædvanlige myndigheder (der nævnes amtmænd og bisper) deres pligt til at rejse påtale. Der er næppe tvivl om, at der fandt mange overtrædelser sted af de tildels meget stramme politiforskrifter, som det mentes nødvendigt at udstede. Det undrer, at by- og herredsfogdernes medvirken i kontrollen ikke omtales, da den dog måtte være uundværlig for de på større afstand levende påtalemyndigheder. Som bebudet indsættes der derefter landfiskaler, en eller flere i hvert stift af de bedste prokuratorer eller andre. Gennemførtes den af dem anmeldte sag til domfældelse, får de sagens omkostninger foruden de nævnte bødeandele, og er den dømte kgl. embedsmand, pålægges der ham udbetaling af en del af gagen. Landfiskalerne vil have at afgive årlige indberetninger til Kancelliet. Forfatterne Jens Møller, L. Koch og H. Rørdam er enige om at opfatte landfiskalerne som redskaber for et utiltalende spioneri og de sympatiserer med Rosenkrantz's protest. At angiveren ved loven fik andel i bøden, var ikke ualmindeligt, her var forudsætningen dog yderligere, at han havde udført sagen for retten, og nogen særlig aktivitet med indtrængen i privatlivet var ikke pålagt.

Allerede 11. december 1739 måtte et reskript fastslå, at anordningen ikke havde haft tilbørlig virkning, men at adskillige enfoldige bønder fremturede i deres gamle ulovlige vaner og uskikke, formodentlig fordi loven trods kundgørelse ikke var blevet bekendt nok. Derfor skulde den påny oplæses på rådstuer og til tinge med formaning om overholdelse, således at bonden fører sine varer til torvet og ikke lader dem opkøbe på landet, og at bagen, bryggen og brænden sker efter forordninger og befalinger. Indtil dette var sket, kunde der nøjes med nedsat straf. Indberetninger også fra Norge findes i Rigsarkivet for årene 1740—47. Det gik nemlig således, at der efter Christian VI's afgang ikke udfærdigedes nye bestallinger, og de fungerende fiskaler turde ikke fortsætte på deres ældre. Indberetningerne var blevet tyndere og tyndere, ofte meld-

tes: intet passeret. I 1744 meddeler en fiskal, at han anvender moderation i fortolkningen af sine pligters omfang og kun anmelder større ting, en anden nøjes med at have tilskrevet sognepræsten om forsømmelse af det påbudte kirkebesøg og byfogden om de mange tilfælde af forprang. I de første par år er indberetningerne tildels meget fyldige. Deres emner er dels de allerede nævnte dels især forseelser som arbejde i kirketid, spil om søndagen, ulovligt krophold, julestuer, overtrædelse af luksusforbudene, tillige klage over mangelfulde broer, men ikke justitsforbrydelser. Antallet var i år-rækken 11, 8, 7, 7, 5, 5, 5, 2.

Landstingenes reformation var et emne, der helt skyldtes generalprokurørens egen opfindsomhed, og hvorom han havde indhøstet sine første erfaringer i Højesteret. Ved en skrivelse af 23. april 1737 udbad han sig og fik kongens bifald til, at denne sag toges op. Det fremgår af hans indledende bemærkninger, at reformen af 1735 med justitskassebøderne har været som stenen, der afsætter ringe i vandet. Idet han nemlig tager ordet om hyppige uregelmæssigheder i de fra Landstingene indstævnte sager, der strider mod justitiens tilforladelige behandling og vækker mistanke om andet, fremhæver han, at i særdeleshed det anseligste landsting i begge kongeriger, nemlig Jyllands i Viborg, siden fdg.n om justitskassen så ofte er blevet mulkteret i Højesteret, »at publikum derover har fattet sig sære tanker ligesom det ikke står at nægte, at der derover er faldet temmelig hårde vota i Højesteret«, og »at alle Oober-Retter i Danmark og Norge vel næppe saa ofte med Mulct til Justitz-Cassen har maaet anseis, som Landsdommerne i Jylland alleene«. Som en årsag nævner han dette, at landsdommerne, som ved denne ret er fire i tallet, ofte ikke arbejder kollegialt men enkeltvis. Nu har man uden hjemmel tilladt Landstingshøreren, der fører justitsprotokollen, at tage 2 mark for mundtlige tilførsler, hvorfor disse undgås. Vedkommende landsdommer hjælper sig med sine notater, men når sagen skal beskrives i domsakten, kan der komme til at mangle oplysning om afgivne erklæringer, tilståelser og indsigelser ja om dokumenter og interlokutoriske (foreløbige) kendelser, og det kan ske, at der udfærdiges domsakter af forskelligt indhold. Også ved de andre Landsting kan der være ting at forbedre, f. eks. at der ved stævning ikke gives lavdag (ny tilstævning ved udeblivelse). Ved Lollands og Bornholms Landsting, hvor der kun er en dommer, lader man ved hans forfald henholdsvis fuldmægtigen fungere, eller amtmanden beskikker en stedfortræder. Når der udmeldes ride-mænd til at gøre eksekution hos adelige eller dermed ligestillede, er bekostningen uforholdsmæssig, og der er andre misbrug. Han har overvejet, hvorledes disse ulemper kunde afhjælpes samtidig med,

at landstingene forskånes for publikums kritik, der ikke tjener til andet »end at opvekke et større og høyst præjudiceerlig Udraab inden- og udenlands, hvorved Eders Majestæt og Deres Crones Gloire intet kunde vinde«. Han foreslår derfor, at det overlades ham sammen med justitiarius Seckman ved korrespondance med landsretterne at indhente fornødne oplysninger eventuelt at foretage eftersyn af retsbøgerne. En del kunde således allerede ved landsdommernes eget samtykke komme på en uniform, fast og tilforladelig fod. Ved andet måtte der blive brug for lovgivning. Han ender med at betone det hensyn til det enkelte landsting, at de eventuelle befalinger holdes »generaliter om alle landsting«; vedkommende vil vide at påskønne dette, Rm IV 212. Den kgl. befaling til de to mænd af 10. maj 1737 er forment stemmende hermed. Deres forslag fremkom 17. december næste år, og under 23. januar 1739 kundgjorde kongen i en anordning sin vilje om, hvorledes alle vedkommende sig ved Landstingene udi Vort Rige Danmark alleru. skulle skikke og forholde. Ingen indledning antyder den misforståelse med Tingene, der havde været anledningen. Som bilag forefindes i Rigsarkivet en udførlig korrespondance med landsdommerne samt Hojers og Seckmans indstilling. Vel har alle, udtales det her, erkendt, at de misligheder, der havde foranlediget denne forretning, var af ond suite, og at der burde arbejdes på at forekomme dem, ligesom de har været enige i de foreslåede midler. Dog har landsdommerne mere ladet sig være anseelige fra sig at devolvere [skyde bort] eller og at undskylde de forhen underløbne misligheder end at udfinde eller foreslå midler til irringernes afskaffelse; herfra undtages dog de to nørrejyske landsdommere Thestrup og Heng, der har afgivet meget oplysende betænkninger. Anordningens 23 §§ beskæftiger sig ialtfald væsentligst med de emner, hvor der havde vist sig trang til retledning, men som indstillingen fremhæver, foreslog Hojer og Seckman også forskellige nydannelser. Dette gjaldt § 7 om en særlig stævningssbog med ekstrakter af udtagne stævninger, der ved påtegninger fungerede som register over det i sagerne foretagne og var grundlag for et på tinghusets dør opslået karte over sagerne og deres orden på næste ting, § 14 om en særlig protokol til indførsel af de skriftlig eller mundtlig afgivne vota, der samledes under møde på tinghuset udenfor retsdagen. Den yngste voterer først og den ældste affatter dommen; der er tavshedspligt om dommermeningerne. Det gælder fremdeles § 16 om den ved Landstinget foretagne udmeldelse af ridemænd til eksekution hos adelige eller privilegerede, hvor der var indsat en del »restriktioner til forebyggelse af egennyttige exactioner [udbytninger]«, efter § 20 skulde der være opslag om de lovbestemte

sportler, der måtte beregnes, efter § 21 skulde skriveren holde et ordnet arkiv over tinglyste offentlige dokumenter, efter § 22 føres regnskab af landsdommerne over tinghusets midler og efter § 23 genparter af anordningen gives landsdommerne og ekstrakt deraf til prokuratorerne.

Af det øvrige indhold kan nævnes regler om retsmøder, om tinglæsning dels af lovbestemmelser dels af borgerlige dokumenter, om forelæggelse af lavdag ved første udeblivelse og om skellig grund til udsættelse. Parten kan ytre sig mundtlig eller skriftlig og for protokoltilførsler må intet vederlag beregnes men misbrug deraf kan mulkeres ved dommens afsigelse. De flere landsdommere får sagerne enkeltvis til gennemsyn men voterer i dem alle. Ved det nørrejske Landsting er der foruden Landstingskriveren en Landstingshører, de fører hver for sig en justitsprotokol. Efter dommens afsigelse udfærdiges dens beskrivelse af førstnævnte, hvis underskrift på den bekræfter afskriftens rigtighed, derpå underskrives den af de i dommen enige landsdommere og endelig af Landstingshørerens til bekræftelse af, at alt er rigtig passeret. Ved de øvrige Landsting fungerer skriveren i dobbelt egenskab ved underskriften. Ved omtalen af ridemændsforretningerne tilbageholdtes ikke en mishagsytring over undertiden ubillig opkrævne bekostninger og der gives herom en række regler. Der gives regler om landsdommeres inhabilitet og om sættdommere; ved forfald kan Landstingskriveren (Landstingshørerens) besørg tinglysningerne men ikke det, der angår dommerembedet. Anordningen er et sidestykke til den mere omfattende fdg. af 19. august 1735 om adskilligt justitien og rettens betjente i Norge vedkommende, der udtrykkelig var motiveret ved stedfunden uorden og misbrug, men altså lå før Hojers embedstid.

Når vi mønstrer rækken af bestemmelser, med hvis fremkomst han embedsmæssigt kan have haft at gøre, stilles vi ikke overfor det ekstraordinære men stadig overfor solidt og kyndigt arbejde isprængt et frisk initiativ. Det lige omtalte vidner om det hensyn, som enevælden viste sine embedsmænd.

Fdg. 21. december 1736 bestemte, at kommissarier og samfrænder, der besørg skifter, da der derved »intet må afgå rettens middel i deres rettigheder«, skal betale retsskriveren løn, selv om de ikke benytter hans arbejde, men at han på den anden side kan forlanges til at udføre dette for dem. Det ses af bilagene, at justitiarius Bartholin efter afsigelse af en næsten enstemmig dom, hvori Hojer dog ikke havde været med, har stillet forslaget.

Fdg. 8. marts 1737 angående den i København ifølge oktroy 29. oktober 1736 oprettede assignations-, veksel- og lånebank måtte hos

Hojer genopvække erindringen om hans ungdommelige bankprojekt fra 1720, der havde set lyset i et altfor kapitalsvagt tidsrum. Sagen lå udenfor Kancelliets område og nogen indflydelse nu var der ikke lejlighed for ham til at øve.

Fdg. 22. marts 1737 leverede en autentisk fortolkning af D. L. 5—9—3, hvorefter danefæ tilhørte kongen. I forening med justitiarius Bartholin havde Hojer 11. januar 1737 modtaget kommissorium i så henseende og tilvejebragt den endnu gældende regel, der præciserer lovens »guld og sølv, der findes i høje eller efter ploven eller andetsteds og som ingen kender sig ved« til at gælde guld, sølv, metal og al anden skat, som findes nedgravet eller forborget i jord, skov, mark, hus eller andetsteds og ingen kender sig ved, og retten forudsættes at kunne være bortgivet af kongen. Anledningen var retssag mellem to borgere i Næstved om en på gaden funden guldkæde, nærmere herom Georg Galster i Nordisk Numismatisk Årsskrift (1946) 105.

Fdg. 31. maj 1737 gav en avtentisk fortolkning af N. L. 5—2—63 om arveadgangen til odelgods eller andet jordegods, men nærmere oplysninger herom haves ikke.

Fdg. 12. juli 1737 leverer efter forespørgsel fra en herredsfoged afgørelse af, at avktionsgebyr ved avktion over forpagtninger eller tiender skulde beregnes som af jordegods efter afgiften for 1 år og ikke som af løsøre. Dette siges at være Kancellikollegiets formening, hvori Hojer må være indbefattet.

Fdg. 9. august 1737 bestemte efter en forespørgsel fra byfogden i København, at en delinkvent, der henrettedes med sværdet, skulde begraves på kirkegården uden ceremonier, således at der ikke behøvedes særlig tilladelse hertil. Efter henrettelse med økse foregik begravelsen under galgen.

Fdg. 18. oktober 1737 om midler til at forebygge militæres desertion og om forhandling af mundering var foranlediget ved en til etatsråd Linstow og justitsråd Folsach overdraget kommissionsundersøgelse.

An. 31. januar 1738 om betaling til Notarius og for domsbeskrivelse var fremkaldt af andragende fra norske embedsmænd og grundet på erklæring fra statholderen i Norge.

Medens generalprokurøren ikke havde haft at gøre med de to sidste bestemmelser, kom der i fdg. 7. febr. 1738 en bestemmelse af mere almindelig interesse, der var udsprunget af hans initiativ. Den angik »*pantebøgers* og de deraf givne ekstrakters tilforladeligere indrettelse og behandling efterdags«. Hojer havde atter fået øje på og fæstet sig ved et område i retslivet, hvor der herskede slendrian og praksis ikke var på højde med forskrifterne. 3. august 1738 fore-

lagde han ifølge bilagene sit projekt med oplysning om, hvad der havde sat ham i bevægelse. Det var en etatsråd og amtmand L., der havde circumveneret (d. e. skuffet, vi finder samme fremmede glose i forordningens udførlige præmisser som tegn på, fra hvem de stammer) adskillige af sine kreditorer ved dobbelt pantsætning og ved afhændelse af pantsat gods som ubehæftet. Skaden havde ramt kongens søster, Rm IV 217, skoler og hospitaler og andet godtfolk. Men tilfældet var ikke enestående, han var blevet gjort bekendt med flere andre fra købstadspantebøgerne og fra både Sjællandsfar og Lålands Landsting. Publikum var opskræmt og den almindelige kredit svækket. 14. september besvarer han nogle af oversekretærens gjorte bemærkninger, og efterat han havde anbefalet, at forslaget også kom til at omfatte Norge, og statholderen havde gjort sine bemærkninger, gav han det endelig fra sig 9. december.

Forordningen supplerer landslovens regler om pantebøgernes indretning og førelse. De til tinglæsning d.v.s. oplæsning på tinge indgivne offentlige og private dokumenter skulde foruden at nævnes i justitsprotokollen, ifølge 1—8—4 for de sidstes vedkommende føres i en særlig pantebog ord til andet, og om forandring i hæftelser skulde der ske tilførsel til bogen. Dette indskræpes og det tilføjes, at der skal være alfabetiske registre til pantebogen med oplysning om kreditors og debtors navne og om ejendommene. Ved læsning af adkomstdokumenter noteres ligeledes ejerens navn i registret. Pantebog og register efterses årlig af de foresatte under ansvar for forsømmelse. Særlig indskræpes læsningerne til udslettelse, hvorimod transporter ikke skal læses. Der skal arbejdes på at bringe dette à jour. Regler gives om udstedelse af pantebogsattester, der skal ledsage læsning af adkomst, endvidere om anbringelse af retsanmærkning på pantebreve om ældre uomtalt hæftelse. Der er pligt til at indberette tilfælde af dobbelt pantsætning o. l.

Reskr. 19. december 1738 bestemte, at der efter aflagt benægtelsesed af den udlagte barnefader ikke vilde være at rejse tiltale mod barnemoderen for falsk udlæggelse, medmindre der forelå særlige oplysninger herom. Det havde på Island været praksis at betragte edens aflæggelse som bevis mod barnemoderen og idømme hende straf. Begge laugmænd og en del sysselmænd havde dog fundet dette betænkeligt og stillede forespørgsel; nærmere forakter savnes.

Stoffets mangfoldighed gør, at systematikkens krav må lempes en smule. Under dette afsnit om generalprokurør-embedet vil derfor blive omtalt et par hverv stammende fra tiden før udnævnelsen til dette embede, og man vil have bemærket, at to herhen hørende bestemmelser om Højesteret behandles i afsnittet om denne.

Edskommissionen nedsattes 14. oktober 1735 med de tre Højesteretsmedlemmer justitiarius Th. Bartholin og assessorerne, professorerne Hojer og C. Bagger, Rm IV 509; se herved min afh. i Kirkehistoriske Samlinger, 6. r. 5. b. (1947) og Strejflys over enevældens retsliv (1949). Hvervet gik ud på at gennemgå de steder i landslovene og forordningerne, »hvori eder højst er nødvendige og hvor de kunde menageres, samt hvori alle i svang gående intriger ved eders aflæggelse kunde forekommes«. Kongen udtaler, at han har måttet fornemme, hvorledes såvel udi rettergangssager som ellers skal indløbe stor misbrug med eders aflæggelse. Mange, der indstævnes som vidner, er uvidende og forledes ved deres manglende forståelse til at aflægge urigtige eder, andre aflægger vel imod bedre vidende usandfærdige vidnesbyrd. Han er derfor falden på de tanker ikke alene at se sådanne til Guds fortørnelse skadelige eders aflæggelse hæmmet og afskaffet men endog at eder både inden og uden retten i allermindste måde og ikke uden i højst fornødne tilfælde blev brugt. Når Rørdam finder det »ikke usandsynligt«, at Hojer med sin interesse for emnet har virket tilskyndende på kongen gennem J. L. Holstein eller B. Bluhme, bekræfter brevdtalelserne til førstnævnte foran s. 146 og 147 denne antagelse. Tidligere har vi set hans skrupler ved edsaflæggelse i omtalen af den hemmelige kommission s. 87 og med hensyn til sin egen edsaflæggelse s. 93. Som bemærket s. 154 lod der sig fra udtalelsen om misbrug af eder i det Hojer-Baggerske eksamensandragende slutte til tilsvarende udtalelser i promemoret, der startede eksamensforordningen m. v., og edskommissionen nedsattes jo ganske kort efter. Historisk gjaldt det, at eden i rettergangen havde afløst gudsdømmen i jernbyrd eller tvekamp som middelalderens universalmiddel til at overvinde retsnægtelse og bevistvivl. Når den sværgende satte sin evige salighed i pant, måtte man kunne stole på rigtigheden af hans udsagn, og ligeså når han knyttede besværgelsen til sit løfte. Let og billigt kom man da over vanskelighederne, men forudsætningen, der kunde svigte, var den sværgendes følelse af det absolut forpligtende, og når eden brugtes til småt og stort, sløvedes denne følelse, ligesom der kaldtes på forargelsen. Der kunde da både anføres realistiske indvendinger mod eden som sandhedsgaranti, og der kunde anføres kirkelige, stærkere hos den følelsesfulde pietisme end hos den forstandsmæssige ortodoksi. Der skulde gå henved 200 år før dette kulturfremskridt, verdsliggørelsen og befrielsen for det kirkelige hylster omkring den højtidelige og ansvarlige forsikring i retsforhold, var trængt igennem. Christian VI og ved hans side Hojer har gjort begyndelsen omend i denne omgang uden virkning.

9. marts 1736 præciserede kongen at han ønskede formulerede for-

slag til lovændringer, og han vedlagde ordren en udateret tysk skrivelse uden underskrift. Denne, hvis forfatter ikke er oplyst (man kan tænke på Bluhme eller Schröder) drager til felts mod de overflødige eder men går videre og taler om »das liederliche Fluchen und Schwören, die erschreckliche Betheuerungen, wodurch die dänische Nation sich vor vielen andern recht signalisiret«. Han foreslår indskærpelse af de gældende regler om straf og kirketugt herfor og pålæg til præster og skolemænd om at formane. 9. maj meddeltes det, at det teologiske fakultet var anmodet om forslag til ny edsformaningstale. Det var kendeligt, at Hojer var varmest for kommissionens formål. Det udførlige forslag, som han på egen hånd udarbejdede, kunde han ikke få de andre med til, og han måtte på nogle punkter dissentiere til et forslag, der, efterat Bartholin var død 1. april 1737, underskrevet af ham og Bagger tillige på Bartholins vegne 27. april s. å.

Først gennemgås artikler fra landsloven. Ifølge 1—4—3 skulde de to mænd, der har forkyndt stævning for sagsøgte på hans bopæl, møde på hjemtinget og under ed vidne at have udført tilstævningen. Den tyske skrivelse havde her foreslået helt at gå over til brug af skriftlig stævning, der får påtegning af kaldsmændene, hvis personlige møde derved bliver overflødig. Hertil sluttede Hojer sig, henvisende til art. 4, der har reglen, når retten udfærdiger stævning, og til art. 6 der straffer mislighed ved påtegningen som mened. Den tilbagestående vanskelighed at skaffe skrivekyndige folk måtte kunne overvindes. »Bekostningen kunde blive nogle få skillinger neppe mere end en bonde anvender til øl, brendevin etc. på sine kaldsmænd, når de skal rejse til tinge for at afhjemle kald og varsel«. Ordningen fandtes i Slesvig og Holsten samt i Sverige, hvis naturforhold svarer til Norges. Han slutter således: »At der ved disse afhjemlingssteder er sket stor misbrug, er ganske vitterligt og kunde letteligen bevises. Jeg vil imidlertid ej herpå alene bygge mine alleru. ringe Tanker, men på den almindelige kristendoms pligt, at vi ej bør bruge Guds navn forfængeligen d. e. uden fornødenhed, og på den almindelige naturens lov og thesi theologiæ etiam naturalis [naturlige teologis sætning], at ed ej bør tillades, hvor der er andre udveje til at få sandhed udfunden og stadfæstet«. De to andre medlemmer frygtede praktiske vanskeligheder og en afslappelse i ansvarsfølelsen og kendte ikke noget til misbrug. Der nåedes enighed om forskellige forslag, således at tinghørere (stokkemænd) kun en gang om året behøvede at edfæstes, 1—7—2, at bevis for sagsøgers eller sagsøgtets lovlige forfald på Tinge ikke behøvede bekræftelse med ed af en mødende, 1—10—1, ligeså når to mænd gav melding om vidneafhøring i hjemmet, 1—13—4, og

når tingmændene afgav tingsvidne (således allerede i praksis), 1—13—28, præstens medhjælper behøvede ikke efter 2—9—4 ved udnævnelser at aflægge ed, når præsten gav ham en alvorlig formanings. Da to reskripter nylig havde indskærpet 2—3—8 om beedigelse ved indvielse til præsteembedet af ikke af have givet, budt eller lovet nogen gave for at bekomme kaldet, afholdt man sig fra udtalelse herom. 5—2—60 havde, når den nu afdøde deltager i et fællig havde forsømt at give rigtig fortegnelse over det indførte, overladt den efterlevende afgørelsen ved ed. Dette foreslås ændret til at pålægge ham bevisliggørelse på anden måde; i lighed hermed skulde det bero på dommerens eragning, om sigtelsesed efter 5—2—88 kunde anvendes mod den, der egenmægtig har skaltet og valt med et dødsbo. Reglen i 6—13—4 om den udlagte barnefaders benægtelsesed slap man for at røre ved, da fdg. 5. marts 1734 nylig havde været i nærheden af emnet uden at ændre reglen. Nogle artikler, 5—9—15, 6—14—12 og 6—14—15, angående henholdsvis sigtelse for stimandsfærd, kvægs indtrængen på fremmed grund og bebyggelse af sådan talte om ed, der skulde aflægges, henholdsvis om ikke at have såret nogen eller ikke at have overskredet grænsen med vilje (ellers ifaldtes bøden 40 lod sølv for vold og hærværk). Denne ed vilde man opgave, men til gengæld forlange henholdsvis bevis for alibi eller erstatnings udredelse.

Bag i lovbogen stod den fra 1605 stammende formaningsstale til vidner, der altså på forhånd var bestemt til omdannelse, meget tung og skrækkindjagende som den var i sin langstrakte opbygning, der var søgt gjort mere tilgængelig ved at begynde med at tillægge fingrene på den sværgendes højre hånd og selve hånden en særlig symbolsk betydning. Teologerne Worm, Steenbuch, Wöldike og Reuss var enedes om et af Bartholin og Bagger tiltrådt forslag. Med de af Hojer her i parentes angivne tre tilføjelser var det sålydende: »Kiere Ven! I staar her og skal aflægge Eders Eed for den alvidende og retfærdige Guds Ansigt og ved hans hellige Naun. (»I skal og vil kalde Gud selv til Vidne, at I siger sandt, og til Hevn over Eder, om I enten fortier Sandhed eller siger noget, som I ei viide at være sandt«) Tænker nu derpaa, at Hand seer og kiender alleting. Hand forstaar Eders Tanker langt fra, og der er ikke eet Ord paa Eders Tunge, at Hand ey veed det altsammen. Tænker derpaa, at Hand, som straffer al Synd og Ugudelighed, har dog især truet, at Hand ikke vil holde den uskyldig, som tager Hands Naun forfængeligt. Tænker derpaa, at dersom I sværer en falsk Eed, saa spilder I derved al Guds Velsignelse legemlig og aandelig, timelig og ævig, al den Retfærdighed og Salighed, som vor Herre Jesus har forthient og den hellige Aand har i det hellige Evangelio lovet Eder

og derimod ved samme falske Eed paaføres Eder al den Forbandede, som er skrevet i Guds Ord. (»Tænker endelig, at Guds retfærdige Dom vil træffe ei Eder alleene, om I videndes sværge falsk, men alt Eders som I have kierest (Her kunde Dommeren opregne efter enhver Omstændigheder Børn, Familie, Hustrue, Gods, Handling, Næring etc., hvad enhver haver, siden den gemeene Mand der ved mægtig bevæges) Ja, erindrer Eder af Eders Catechismo, at Gud har truet at hiemsøge slige forsætlige Overtræderes Synder endog paa Børn og Efterkommere i det Tredie og fierde Led, ligesom Herren derimod har Behag i een sandfærdig og hellig Eed, der sværges af Gudsfrygt og holdes med en reen og Gud behagelig Samvittighed«) Derfor følger ikke Dievelen, som er en Løgner, men giver Gud Æren og siger frem det, som Gud veed og I vide at være sandt. (»og fortier intet deraf eiheller sætter noget dertil. Det skal I love med oprakte Fingre at være Eders sande og alvorlige Forsæt lige saa sandt og vist som I ønsker, at Gud skal hielpe Eder paa Liv og Siel i nød og død og at hans Saliggørende Ord skal worde Eders Siel til trøst og Salighed.«) Hojer tilføjede: »Efterat denne Formaning saaledes havde viist Vidnerne baade hvad en Eed er og betyder og hvad deres Pligt derhos er, saa bør Dommeren lægge af Lovens 1. Bogs 13. Capitel 9. Articul til, hvorledes et falsk Vidne efter Loven straffes som langt haardere og forskrækkeligere end den har at vente, som kjøber andre til at vidne Løgn«. Hans to kolleger havde dogmatiske betænkeligheder ved hans anden tilføjelses slutning. Man undrer sig over, at de ikke vurderede hans retledende fortolkning af vidnepligten, hans praktiske anvisninger og kærnefulde udtryk. At talen var beregnet på at påvirke en præsuntiv meneder, gjorde den ikke indtryk af.

Spaltningen gjorde sig fremdeles gældende indenfor kommissionen ved de senere bestemmelser. Kammerretsordningen af 18. marts 1720 foreskrev ed om varers oprindelse for at undgå deres fortoldning. Af hensyn til kongens interesse turde de to kolleger ikke fravige dette, medens Hojer vilde gå over til at kræve øvrighedens attest og lagde afgørende vægt på straffeansvaret. Omvendt vilde de to ændre fdg. 30. juni 1723, der til bekæmpelse af toldsvig tilsagde medhjælpere og medvidere straffrihed for at kunne benytte dem som gode vidner. Hojer mente ikke, at man kunde se bort fra den praktiske trang, der bragte kongen til at udstede generalpardon, og han så ikke heri noget misbrug. Skovfdg. 26. januar 1733 brugte eder om besigtigelse og taksation, og man fulgte overjægermester Gram i at opretholde dem, men Hojer fandt dog nogle tilfælde af besigtigelse af grøfter, gærder og olden, hvor ed forekom ham unødvendig. Efter fdg. 4. marts 1690 kunde en prokurator af vederparten

afkræves ed på ikke at have tilforhandlet sig sagen, han var antaget til at udføre. Man fandt, at det kun burde ske, når dommeren eragtede det.

Tilbage var der løfteederne. Om borgeres, oldermænds og andre betjentes eder havde Københavns magistrat afgivet erklæring. Oldermænd, fandt man, kunde henholde sig til deres som borgere aflagte ed. Borgereden var Hojer ene om at ville ophæve og henviste til, at fritagelse for troskabseden hidtil havde været forundt hele rigets almue og indbyggere på landet, som ingen bestilling har, søfarende, studenter, ja rektorer og konrektorer, der dog er en slags betjente. Han var særlig imod denne klausul i formularen: »Jeg vil ikke bevise mine medborgere inden eller uden staden andet, end jeg selv af dennem vil hænde og have«. Denne klausul, erklærede han, har været en anstødssten for mange i deres næring. Og selv om det, klausulen indeholder, er en i naturens lov og Guds ord befalede pligt, er det ikke nok til at gøre eden derpå nødvendig. Kristendommens grundregler forbyder al ed, der ej er ganske uforbigængelig. Han nævner også håndværksmestrenes ed ved huses taksation og besigtigelse. Erfarenheden viser sådanne endog edelige taksationers mislighed og at snart ingen sig derpå kan forlade. Ifølge praksis aflagde den teologiske student efter eksamen ed på at ville blive bestandig i troen efter Guds ord og de symbolske bøger og føre et kristeligt og sømmeligt liv og levned. Hojer med teologiske professorer ønskede at nøjes med et løfte, de andre ønskede eden opretholdt. Han henviste til, at studenterne var unge og ikke tilstrækkelig befæstede i lærdommen, så at eden ofte fra den sværgendes side blev syndig. Biskop Worm havde skrevet en betænkning om degnes eder; han, Bartholin og Bagger ønskede ed af dem, af klokkere og gravere. Hojer erklærede ikke at kunne se allerringeste nytte eller fornødenhed af disse degneeder. De gejstliges tilsyn med undervisningen vilde udvirke mere »ej at tale om, hvor let degnene hidtil næsten overalt har taget sig af denne deres embedes fornemste forretning« (han havde sine erfaringer fra skolekommissionen). Afsluttende bemærker kommissionen, at misbrug af ed bedst forekommes ved, at præsterne indskærper ungdommen edens betydning og afsky for mened og ufornødne eder, samt at dommerne giver alvorlige formaninger, når eder aflægges.

Den tyske erklæring havde også ønsket et forbud mod banden og sværgeren. Da det lå udenfor kommissoriet, afholdt Bartholin og Bagger sig derfra, men Hojer gav det tilslutning. Han henstillede den ordning at der i gæstebud eller offentlig samkvem af værten eller den fornemste kunde udnævnes en eller to til for banden at afkræve bøder til de fattiges kasse. Øvrighedspersoner, kristelige og

skolebetjente bør straffes strengere. Den der for provst eller biskop kan bevise, at en præstemand eller degn har bandet, skal for hver gang have 2 rdl. af præsten og 1 rdl. af degnen. Desuden skal disse efter forseelsens beskaffenhed straffes med pengemulkt, afbigt fra prædikestolen, åbenbare skrifte og om de fremturer med afsked.

Kongen skrev efter modtagelsen af betænkningen til J. L. Holstein, at han i det hele billigede Hojers indstillinger kun at han mente at måtte bibeholde borgerskabseden. Man sendte den til lovkommissionen.

Hvornår denne oversendelse fandt sted, vides ikke, men da *lovkommissionen* bestod af Hojer og justitiarius Seckman, kom den ikke derved over på fremmede hænder. Det kunde ikke opfattes som anmodning om en ny udtalelse men som en henstilling til overvejelse, efterhånden som lovkommissionen kom til de pågældende emner. Således var det naturligt efter forslagernes spredte plads i loven, et enkelt som omredaktionen af edsformaningstalen kunde man nok have tænkt sig gjort færdig straks. Det var ideen med lovkommissionens arbejde, se herom Rm V 515 og min afh. i »Strejflys«, at skabe en formel fornyelse af de to landslove ved i dem at indlemme indholdet af senere udgivne love, som om disse straks havde været indeholdt i lovene, i forening med en passende reformering af landslovenes regler. Man vilde på denne måde bevare fordelene ved at have den samlede kortfattede landslov og samtidig øge den regerende konges hæder ved at knytte hans navn dertil. I vore dage har vi i lov om rettens pleje af 11. april 1916 sammenholdt med bekendtgørelser af opsummerede ændringer og tillæg et værdifuldt eksempel på denne teknik. Forberedelserne gik tilbage til Frederik IV's første år. I 1701 havde han beordret 5 assessorer i Højesteret og kancellisekretær Slange til at gennemgå forordningerne vedrørende justitien og politien (de mere forbigående bestemmelser) siden Christian IV's reces dels for at se om nogen bestemmelse ældre end landsloven var i kraft dels for at foreslå hensigtsmæssige forbedringer. Disse lovbestemmelser var sondret i to protokoller, og i et eksemplar af landsloven var citeret senere loves ændringer. I 1710 fik 3 af de oprindelige medlemmer ordre om snarlig færdiggørelse, og to år efter afleveredes materialet, men så hvilede sagen længe. En amatør havde fortjenesten af, nu, i Christian VI's tid, at få den taget op påny på en mere direkte måde. Kancelliasessor Hans Wosemose fremsendte nemlig 2. november 1733 til kongen lovens 1. og 6. bog med projekteret indlemmelse af senere forordninger. Det var tænkt som en prøve, og han fremhævede de store fordele ved, at 4 bind forordninger

kunde indgå i lovens enkelte bind, hvortil dog yderligere måtte komme et bind om politi, told o. l. Der afkrævedes justitiarius Chr. Braem og assessor Th. Bartholin erklæring, der forelå 27. april, men de turde ikke anbefale at lægge Wosemoses projekt til grund. De mente, han havde ideen fra en af assessor Laurentzen i 1719 udgivet ekstrakt af forordningerne henført til lovens kapitler. De anbefalede at fremtage de ældre akter og eventuelt genoptage arbejdet ved flere.

Det for lovrevisionen grundlæggende reskript 11. oktober 1737 lod dog altså vente nogen tid på sig — nemlig til Hojer kunde tage sagen op. Det pålægger ham og justitiarius D. Seckman at foretage en revision af danske og norske lov og konferere dem med de senere udgaaede forordninger, instruktionerne til Højesteret eller andre overretter og de til overretterne i justitssager udgaaede reskripter. De til Danske Kancelli indkomne relationer og projekter til forbedringer i loven overlodes dem. Det udvikles, at loven har tabt i tydelighed og tilstrækkelighed i den forløbne tid, at den på visse punkter ikke længere passer med forholdene og er gået af brug, og at der ved revisionen kan rådes bod på lovenes vidtløftighed. Det pålægges kommissarierne ved de pågældende lovartikler at notere resultatet af denne deres gennemgang og af lovartiklernes indbyrdes sammenligning, at antegne, hvad der er udgået af lovene, at gøre bemærkning om, hvad der kun står i en af de to landslove men burde stå i dem begge, hvad der ved senere forordninger er forandret eller tilføjet og endelig, hvad der i Højesteret eller andetsteds eller ifølge deres egen overvejelse er fundet trængende til nogen forklaring eller forandring, hvilket alt kunde indlemmes i loven. Ved mørke og uforståelige steder konfereres med de gamle danske og norske samt svenske love. Uden fornødenhed og sand nytte måtte loven dog ikke forandres. Det bør ske for at gøre loven fuldkommen overensstemmende med sig selv, tydelig og forstandig, fuldstændig og tilstrækkelig. Den bør være kort og fyndig affattet og ikke indeholde noget unyttigt. De to landslove bør så vidt muligt harmonere. Det bemærkes specielt, at størstedelen af kapitlet om vornede kan udgå, men at der må indføres et uddrag af fdg. om Nationalmilitsen og de fornemste til jordegodsets konservation sigtende artikler, som ingen forandring kan være undergivne. Ved hver i forslag bragt artikel skal det indberettes, hvad der er frataget, tillagt eller forandret, hvorfra det er taget og grunden til, at forandringen holdes nødvendig eller tjenlig. Kommissarierne fik bemyndigelse til fra kollegier, overretter og underjustitsbetjente i Danmark og Norge at begære og indhente oplysninger. Akter fra kommissionen af 1701, der fandtes i sekretærens, kancellisekretær

senere assessor i Højesteret H. V. Kaalunds dødsbo, blev leveret dem sammen med Wosemoses projekt, og det henstilledes til dem at sætte sig i forbindelse med ham. Reskriptet udtaler sluttelig ønsket om, at den forbedrede lov kan »tjene til alle vore kære undersåtters tarv, posteritetens sande nytte og vores gloire«.

Det er en interessant både vurderende og kritiserende betragtning af landsloven, der her har fundet udtryk og med overlegen sikkerhed er programmet for en rekonstruktion trukket op for dem, der vilde få dermed at gøre. Opgaven lå indenfor generalprokurørens område, og det vilde ikke stemme med Hojers optimistiske og arbejdsglade natur, om han skulde have følt betænkelighed ved at påtage sig dette kommissorium. Der behøves heller ikke specielle oplysninger for at gå udfra, at han har forfattet reskriptet: det er hans energiske stil og appellen til monarkens gloire mangler ikke.

Wosemose var en ihærdig frivillig medarbejder. Ved en ansøgning til kongen af 6. februar 1738 bragte han sig påny i erindring, og 24. december s.å. fremsendte han, der nu var amtsforvalter for Ringsted og Sorø amter, sit tidligere værk udvidet til alle lovens 6 bøger med designation på forordninger, der ikke egentlig tilhører justitien. 9. januar næstefter fik kommissarierne ordre til at gennemgå dette værk. Det kan også nævnes, at en etatsråd Hans Landorph i begyndelsen af 1738 fremsendte et udkast. Iøvrigt havde kommissionen begyndt arbejdet med hos de stedlige myndigheder at indkalde oplysning om reskripter, der vedkom justitien i almindelighed og var befalet at bruges i rettergang ved domsafsigelse og eksekution. Man fandt det imidlertid nødvendigt ved egen foranstaltning at undersøge registranterne over reskripterne, og man ønskede at fremskaffe vota af interesse i pådømte Højesteretssager, hvortil assistance skulde skaffes af nogle unge mænd. Hojer havde forfattet en liste over sådanne, hvoriblandt var den senere sekretær for kommissionen Biørn Bertelsen Biørnsen, der udførte et stort arbejde på dette område. Men allerede 28. august 1739 slukkedes Hojers livslys, og kun mænd af hans dynamiske type vilde måske kunne have besejret dette omfattende arbejdes vanskeligheder. Regeringen var fortsat ivrig for dets fremme men hvad der produceredes var begrænset, og flere gange ramtes det af uventede dødsfald. Det henlå ufuldendt, da det tilsidst kom i professor Kofod-Anchers hænder. Nogen gennemførelse var ikke da at vente, og ved hans død i 1788 kunde det betragtes som skrinlagt.

Samtidig med udnævnelsen til generalprokurør, 5. oktober 1736, fik Hojer hvervet som formand i »*Medicinalkommissionen*«, som

Rørdam IV 508 betegner en til overvejelse af fdg. 30. april s.å. »an langende anatomien og kirurgiens indretning og opkomst« nedsat kommission. Nærmere sagt gik hvervet ud på at undersøge de gravamina [besværinger], der dels af det medicinske fakultet dels af amtskirurgerne (de eksaminerede barberer) rettedes mod den kirurgiske direktør Simon Crüger, såvelsom hans forsvar. Det skulde overvejes, hvorledes der kunde sættes sådanne skranker for disse gravamina, at forordningen ligesom ældre forordninger i emnet kunde observeres af begge parter til opnåelse af formålet: kirurgiens og anatomiens befordring. Jul. Petersens tidligere omtalte bog indeholder udførlige oplysninger om sagens forløb og forhistorie, hvoraf det følgende er taget. Hojer kom herved i nærheden af sit gamle fag, for hvis heldige udvikling han efter Jul. Petersens bedømmelse vilde have haft gode betingelser, idet han var fri for den pietistiske fanatisme, som klæbede ved de allerfleste af hans læremester Stahls disciple, s. 85. Denne religiøse åndsretning gik nemlig hånd i hånd med en lægevidenskabelig, der afskyede en ældre traditionel teori. I sit uudgivne værk om Frederik IV havde Hojer fordybet sig i kongens sygdom med kritik af skiftende livlægers kure, hvori iøvrigt selve Stahl en overgang deltog hidkaldt fra Berlin til Gottorp. Tyskeren Simon Crüger havde været regimentskirurg ved drabantgarden og livlæge hos kongen men faldt 1728 i unåde og måtte fortrække. I 1731 kom han igen og virkede med held hos den nye konge for, at der i København i lighed med udlandet og til erstatning for det i 1728 nedbrændte berømmelige anatomiteater kunde stiftes et nyt med uafhængighed af fakultetet. Dette var derfor modstander. Den ene af dets medlemmer, professor Buchwald var dog affældig, og den anden plads besattes 1733 med en professor fra Rostock, Detharding, der som aldrende og stahlianer skønnedes mindre farlig for Crügers plan. Når forfatteren tilskriver Crügers snarrådighed indflydelse på dette valg og mener ham hjulpet af Hojer (og Bluhme hos hvem Crüger var huslæge), må det dog erindres, at Hojer i årene 1730—34 var uden embede og indflydelse. Medbør havde Crüger imidlertid, og ovennævnte fdg. af 30. april, som han havde truffet alle forberedelser til at lade træde ud i livet, indførte en kgl. beskikket »Directeur General« ved kirurgien til alene at styre dette fag, så at ingen militær eller civil kirurg kan undvære hans attest, nemlig gennem examen chirurgicum, hvorved kandidaten foruden at besvare teoretiske spørgsmål skal vise sin erfaring i anatomien og kirurgiske operationer på et dødt legeme. Den skal holdes offentligt med adgang for medicinere og kirurger. Forår og høst skal direktøren 4 dage om ugen på dansk eller tysk demonstrere på døde kroppe og den

øvrige del af året behandle andre kirurgiske emner; hans løn er 800 rdl. Han indstiller assessorer til deltagelse i eksamensarbejdet. Ved indtræden i bartsværslauget skal til dette formål betales 300 rdl. (der tidligere fik anden anvendelse) og regimentsfeltskærere betaler et lignende beløb ved udnævnelsen. Til etablering bestemtes visse beløb og det anatomiske teater åbnedes straks efter på Købmagergade. Allerede 25. maj var fakultetet på pletten med en klage til kongen over, at præsidiet var det frataget ved det nye direktorats selvstændighed, men til at få det skete omgjort fik det dog ikke held. Der svarede, at det måtte have sit forblivende, men at fakultetet havde frie hænder til demonstrerende at docere anatomi og kirurgi offentlig eller privat. Imidlertid troppede også det københavnske barberlaug op med gravamina, og man gik til nedsættelse af kommissionen, hvis medlemmer foruden Hojer var livlægen dr. Carl og stabskirurg Montzinger, den første en erklæret stahlianer den sidste sympatisk overfor Crügers bestræbelser. For Hojers vedkommende går Jul. Petersen ud fra sympati med en praktisk og uvidenskabelig kirurgi. Det lagte program pegede tydelig mod bevaring af status quo.

Kommissionen afgav en udførlig betænkning delt i 7 afsnit, hvis første post fastslår at forordningen må observeres uforandret i sit hovedindhold, de følgende beskæftiger sig med fakultetets krav og det sidste med barberlaugets. Reskript 28. juni 1737 sluttede sig dertil også med hensyn til den nydannelse af et Collegium Medicum, hvorom forslag var stillet. Kongen udtalte, at kollegiet skulde bestå af det medicinske fakultet, livlægerne, generaldirektøren for kirurgien og to andre kirurger foruden dem, kongen vil beskikke som assessorer. Det pålagdes Hojer og de andre at forfatte instruktioner for det nye kollegium og for generaldirektøren til kgl. approbation. Det kan kun glæde den, der har lært at vurdere Hojer som legislativ forfatter, når Jul. Petersen må give betænkningen den anerkendelse at være »affattet med en dygtighed, en snildhed og overlegen dialektik, der må vække beundring og tydelig nok røber Hojer som sin ophavsmand.« Det var ikke i modsigelse med generaldirektørens selvstændighed i visse henseender at stille ham ind under en kollegial myndighed, hvori han selv kunde være repræsenteret. Man finder det heldigt om kirurgiens direktør blev tilholdt på tysk og fakultetet på latin offentlig og privat at docere anatomen. Ved at anbefale det nye kollegium optog man nu fakultetets i 1719 fremsatte tanke. Der kunde være spørgsmål om grænsedragning mellem de to nævnte organer, om modstridende obduktionserklæringer eller andre dispyter; der kunde være tvivlsmaal eller tilfælde hvor der behøvedes særlig autoritet eller der kunde

være klagemål over generaldirektøren eller andre kirurger. Læseren bemærker, at der i betænkningen kun siges, at kongen kan gøre generaldirektøren til medlem, men at reskriptet 28. juni 1737 gør ham til medlem, dette er naturligvis ikke tilfældigt. En anden nydannelse, der imødekommer fakultetet, er henstilling om i eksamenskollegiet at repræsentere dette overfor vordende regiments- og divisionskirurger, der er mere end blotte kirurger. Klagen over, at responsa over dødsårsager gik til generaldirektørens skøn, afviste man derimod. Det samme var tilfældet med flere af barberernes besværing. Det tiltrængtes, udviklede kommissionen, at etablere direktionen over kirurgien på en ret og fast fod og give generaldirektøren en specifik og tilstrækkelig instruktion, hvorefter han havde ret og pligt til at gå barbererne til hånd i alle slags tilfælde. Både i dette og forrige år havde der været bedrøvelige casus med ilde kurerede benbrud, ulykkelige operationer for blæresten og andre forkert anlagte kure, som kunde have fået et lykkeligere udfald, om kirurgerne havde givet generaldirektøren efter hans begæring det tilkende og ej ekskluderet ham derfra, da patienterne derover enten er kreperet eller blevet elendige krøblinge deres livstid. På nogle punkter kunde barbererne dog støttes og i stedet for den store afgift på 300 rdl. foreslås mindre afgifter erlagt efter eksamen. Der var stadig kritik af Crügers forvaltning af embedet og hvad så årsagen har været, fik Hojers kommission ikke opfyldt hvervet at udarbejde instruktionerne, men ikke længe efter hans død oprettedes ved reskript 9. april 1740 det Collegium Medicum, han havde anbefalet til fremme af sin ungdoms videnskabs tarv.

Ligesom i Frederik IVs tid fik Hojer i en række tilfælde kgl. udnævnelse til som kommissarius sammen med andre at påkende mellemværender, hvorfor der gøres rede i vedkommende ordre, men oplysninger om indhold og formulering af hans domme i disse sager, der naturligvis vilde have været af interesse, haves ikke, Rm IV 520. Ordrene har følgende datoer: 20. februar 1733 (ikke nævnt af Rørdam), 24. december 1734, 7. oktober 1735, 28. april 1736, 14. juli 1736, 3. maj 1737, 10. oktober 1738.

Et par hos Rm III 157 meddelte breve fra Norge (savværksejer J. H. Treschow, Moss, 1735, og borgmester C. Fasting, Bergen, 1737) viser hans alsidige orientering gennem korrespondance. T. skrev om sine forretninger med savbrug, F. gav systematiske beretninger, denne gang om et missionsanliggende.

Den senere mangeårige generalprokurør Henrik Stampe blev navnkundig gennem sine mangfoldige erklæringer. En sådan virksomhed var endnu ikke udviklet i embedet i Hojers tid, se Edv.

Holm, Tdskr. f. Retsvidenskab 1892; personlig lå den kritiserende og reformerende udvikling vel også bedre for hans tilbøjelighed end den fortolkende, der så ofte er Stampes opgave. En sammenligning mellem Hojer og Stampe, læreren og eleven begge hørende til rækken af vore store, forbyder sig iøvrigt allerede ved forskellen på antallet af år, de kunde vie til embedet. For Stampe var det det dobbelte af Hojers tre år fra 5. oktober 1736 til 28. august 1739.

Som allerede påpeget udvidede Hojer denne ramme ved allerede året før at have gjort det store fremstød til højnelse af »die Justitz«, der førte til eksamensforordningen af 10. februar 1736 med de to forløbere af 23. december 1735 om temere litigantes m.v. og justitskassen rimeligvis også af edskommissionen af 14. oktober s.å. Dette var love på retsområdet, der var lige så velgørende i deres art som de blev vedvarende. Reskr. 15. november 1737 om ulige voterende i Højesteret var en praktisk nydannelse, reskr. 5. september 1738 om auskultanter har en vis tilknytning til eksamensreglerne. Tre andre love: fdg. 7. februar 1738 om pantebøgernes indretning, anord. 23. januar 1739 om instruks for Landstingene og anord. 31. juli 1739 om landfiskaler har alle til opgave at bekæmpe mangelfuld forretningsgang, embedsførelse eller lovefterlevelse. De er altså af lignende karakter som det førstnævnte kompleks og to af dem var af blivende varighed. Som love, hvorved han har øvet væsentlig rådgivende indflydelse, må også nævnes de to skolelove fdg. 23. januar 1739 for skoler på landet (hvorom nedenfor) og fdg. 17. april 1739 for de lærde skoler. Når Jens Møller, Mnemosyne II 289 tilskriver ham medvirken ved luksus fdg. 16. april 1736, er det overset, at den lå før hans funktionstid. Endelig er der hans ledende rolle i edskommissionen, lovkommissionen og medicinalkommissionen. Den sidstnævnte kom, skønt dens foranledning var ganske konkrete besværinger over generaldirektør Crüger, ved Hojers initiativ til at indvarsle en omorganisation af medicinalforvaltningen ved oprettelsen af Collegium Medicum. De to andre var udtryk for dybtgående reformtanker. Edskommissionen skulde frugtbar gøre den religiøse overbevisning, der havde vundet magt over sindene, og som iøvrigt faldt sammen med praktiske erfaringer, at man burde komme bort fra den mislige — både sløvende, forargelige og uvirksomme — nedarvede brug af de religiøse begreber i verdslige formåls tjeneste. Lovkommissionen var et stort forsæt om et fornyende gennemsyn af alle lovbogens seks bøger og tillige en formel forenkling af forordningsmassen ved at indsmelte den i lovbogen. Måske Hojer virkelig i løbet af nogle år, når han havde fået uddannet sig medhjælper, kunde have fundet en praktisk løsning af problemet.

En ydelse som generalprokurør af særegen karakter er det skrift, som Hojer i 1739 havde at udarbejde som et indlæg til hævde af Christian VI's rettigheder over godset *Steinhorst* i Holsten. Det kan minde om hans *Vertraute Schreiben* i 1734 under spændingen med Hamborg, men det har ikke som dette et fordækt politisk sigte, det argumenterer tværtimod med åben pande for de danske synspunkter, men som et statsskrift anonymt. Godset Steinhorst på grænsen mellem Holsten og Lauenborg tilhørte familien Wedderkopp. Dennes overhoved blev styrtet af Gørtz som holstensk minister og holdtes fængslet i Tønningen, hvorfra han befriedes af Frederik IV, og til gengæld overdrog hans to sønner i 1719 arveretten til kongen efter mandsliniens uddøen. Georg II af England, der tillige var hannoversk kurfyrste, hævdede, at Steinhorst tidligere var blevet anerkendt som hørende til Lauenborg, der var en af hans kurfyrstelige besiddelser, og han søgte at få indpas som pantekreditor. Arverettens overdragelse, hævdede minister Münchhausen, krævede samtykke af hertugen af Gottorp. Man tilbød at imødekomme et dansk ønske om højere rang for udsendingen på rigsdagen i Regensburg, hvis arveretten blev opgivet. Der taltes om erhvervelse af holstenske amter for Georg II, og under Christian VI's afvisning var spændingen stigende. Danmarks diplomatiske repræsentanter Johnn og landdrosten i Pinneberg Berckentin lod så en snes danske dragoner lægge sig ind på godset, men Georg gav ordre til væbnet indrykning, der fandt sted 14. december 1738, hvor dragonerne overmandedes, og officeren såredes dødeligt. Under de følgende spændte forhandlinger kom der efterhånden tilnærmelser frem fra Frankrig og Sverige, og ved overenskomst af 13. marts 1739 rømmedes Steinhorst, og kong Georg betalte 70.000 rdl. for arverettens bortfald samt gjorde diplomatiske indrømmelser, hvormed Christian VI var tilfreds.

Titlen på Hojers skrift lyder i oversættelse: Mod-information angående den mellem h. kgl. m. til Danmark som hertug af Holsten og h. kgl. m. af Storbritanien som hertug af Lauenborg opståede strid om det stormarnske amt og hus Steinhorst og de af et hannoversk detachment på Steinhorst overfaldne kgl. danske dragoner, modstillet den kur-braunschweigiske overalt udbredte ved slutningen tilføjede information af 16. december 1738. Med Bilag. Trykt i året 1739, 130 sider i kvart. Selve afhandlingen udgør 55 sider, resten er aktstykker. Emnet havde han allerede behandlet i forelæsninger, og i kgl. bibl. Kalls Sml. 192 fol. findes blandt hans papirer en aktmæssig beretning om amterne Steinhorst og Tremsbüttel. Hans argumentation bærer da også præg af grundig viden, men da der kun tages sigte på de fra den modsatte side fremsatte bemærk-

ninger, leveres der ikke en fuldstændig fremstilling af sagen. De stærke data, han var i stand til at fremføre til bestyrkelse af de holstenske og svækkelse af de lauenborgske prætensioner, måtte være vel egnede til at gøre indtryk på opinionen i England og de neutrale lande. I Edv. Holms fremstilling af Steinhorstaffæren, Danmark-Norges Historie under Christian VI II (1894) 116, omtales skriftet ikke.

Uden datering og uden underskrift, skønt Hojers forfatterskab ikke kan være tvivlsomt, foreligger i kgl. bibl. Addit. 69 fol. på tysk en »summarisk deduktion« om den dansk-norske krones berettigelse til at give love om fiskefangst og skibsfart i Nordsøen. Således betegnes 1. afsnit på 38 blade i denne smukt renskrevne betænkning. Derpå følger en kort beretning om Hollands indvendinger mod denne internationalt anerkendte højhedsret og som 3. afsnit den retlige besvarelse heraf, endelig 68 blade dokumenter. Regeringen må have ønsket denne offentligretlige dokumentation, hvis nærmere anledning ikke kendes.

De her gengivne, fuldførte eller forberedte lovarbejder kan nok betegnes som et enestående resultat af de få års virksomhed, men der samvirkede også flere betingelser. Først lovgiveren Christian VI's både tillid til Hojer og hans store ansvarsfølelse for retstilstanden i landet og dernæst den støtte, alle disse bestræbelser havde i Kancelliets oversekretær J. L. Holstein, der havde de samme synspunkter og et fortroligt forhold til både kongen og Hojer. Ørsted siger i Af mit Livs og min Tids Historie IV (1857) s. 171 ved en omtale af eksamensforordningen og fdg. om temere litigantes, at disse foranstaltninger som bekendt hidrørte fra den navnkundige Andreas Hojer, der som professor gav retsfaget et betydeligt opsving og navnlig først gjorde fædrelandets ret til genstand for videnskabelig behandling og siden som generalprokurør var sjælen i de reformer, som retsvæsenet fik i Chr. VI's tid. Hojers betydning for retsfaget er forbeholdt omtale i et senere afsnit. Når hans reformerende indsats udstrækkes til hele Christian VI's tid, der gik til 6. august 1746, er det ganske vist rigtigt, at Hojers tre år fra 5. oktober 1736 ikke rakte så langt, men efterses listen over lovresultater i kongens senere år, findes der ikke noget, der rager stærkt frem. Ørsteds ord beholder derfor deres sandhed og værdi.

MISSIONSKOLLEGIUM OG VAJSENHUS

I det foregående har vi betragtet Hojers embedsmæssige virken i forskellige retninger: vi har set ham som kongens historiograf og bibliotekar samt i Politi- og Kommercekollegiet, vi har set ham som dommer og som lovforfatter samt som rådgiver i undervisningsfaget og endelig optrådte han to gange som professor med officiel forkyndelse af kirkelige anskuelser. Denne kirkelige side skal være genstand for dette afsnit om Missionskollegiet og Vajsenhuset og det næste om General-Kirkeinspektions-Kollegiet, af hvilke tre institutioner de to første gik tilbage til Frederik IVs tid, medens Hojer var med til at skabe den tredje. Det måtte være forudsætningen for at finde ham anvendelig til arbejdet i disse institutioner, at han sluttede sig til den af de to konger hyldede retning indenfor Lutherdommen, der var grundet af den tyske teolog Spener og efter ham Francke, og som fik navnet pietismen, fromhedslivet, og denne forudsætning opfyldte Hojer. Foran s. 12 er redegjort for hans treårige ophold i Halle under selve Franckes vinger vel ikke som teolog men gennemtrængt af ånden i dette egenartede kulturcentrum, hvis repræsentanter deriblandt Thomasius efter hans opfattelse befandt sig både højere oppe og længere fremme end mange af dem, han siden mødte herhjemme. Fra årene 1738—39 haves i Kirkehist. Sml. V 3 s. 181 en række breve fra ham til G.A. Francke søn og efterfølger af A. H. Francke, der senere skal omtales (citeret som Francke).

Tyskeren H. W. Ludolf havde interesseret Frederik IV for en missionsvirksomhed i de danske kolonier, hvortil der brugtes missionærer fra Halle, først ved udsendelse til Trankebar i Ostindien. Til betjening heraf oprettedes i 1714 Missionskollegiet, der tillige blev direktion for det kgl. Vajsenhus i København, en institution efter forbillede fra Halle. Hojer var 17. december 1734 — 14 dage efter professorudnævnelsen — blevet gjort til medlem og tillige sekretær i denne dobbelte administration, og det var, nedenfor s. 207, med hensyn til garantien for hans sindelag grundet bl.a. på udtalelse fra hans ven J. L. Holstein, der siden 1727 havde stået som »første tilforordnede« efter faderen, præses J. G. Holstein, der døde 1730, nu i 1734 fik han titlen præses. Medlemmet professor Steenbuch blev samtidig etatsråd. Disse personalia er anført i den af Hojer straks anlagte og praktisk indrettede forhandlingsprotokol ved det første møde 20. januar 1735 i Vajsenhusets Conferentsstue. Øvrige medlemmer var kongens fhv. lærer konferensråd J. W. Schröder og professor M. Wøldike (ny). De 71 første sider i protokollen omfatter Hojers tidsrum; som tegn på hans omhu for nøj-

agtig registrering, der så ofte kommer frem, tjener, at han ses at have anført udkomne kollegiet tilsendte forordninger som »læst og påtegnet« og det uden hensyn til, om de havde nogen tilknytning til Missionskollegiet.

Derimod har han ikke gjort nogen bemærkning om, at Missionskollegiet blev kaldet til deltagelse i forarbejderne til det, der endte som fdg. 23. januar 1739 »om skolerne på landet i Danmark og hvad degnene og skoleholderne derfor må nyde,« hvilket er grunden til, at disse arbejder omtales her.

Kongens reformiver på undervisningens område havde først ført til fornylelsen i 1732 af Universitetets fundats. I naturlig fortsættelse vendte han sig derpå til de lærde skoler og nedsatte i 1733 Iver Rosenkrantz's kommission. Det var overfor den, at Hojer i 1737 efter ordre intervererede, og når forordningen kom istand 17. april 1739 var det sikkert senere, end kongen havde tænkt sig. Thi også de andre skoler i landet, de danske, trængte til reform nemlig en fortsættelse af det, der var begyndt med Frederik IVs oprettelse af 240 danske skoler på ryttergodserne. Det var, som der blev sagt under arbejdet dermed, et værk til ungdommens sande nytte og Guds kundskabs forfremmelse, og fra dette sidste synspunkt var det, at gejstlige kræfter deriblandt Missionskollegiet blev stærkt beslaglagt i forberedelsen. At vente på kommissionen af 1733 vilde blive for sent, og 25. februar og 9. september 1735 udgik der da ordre til stiftsøvrighederne i Danmark og Norge om at indsende deres relationer på grundlag af relationer fra præster og provster med nøjagtig oplysning om, hvor mange skoler der fandtes oprettet udover dem på ryttergodserne, af hvem de var oprettet, hvor der eventuelt bekvemt kunde indrettes nye, og hvad der behøvedes til deres vedligholdelse og drift. Der foreligger i Rigsarkivet en række smukt renskrevne indberetninger herom.¹⁾ I august 1736 tilskrives derpå oversekretær J. L. Holstein følgende tre mænd konferensråd Schröder, Hojer og hofpræst Bluhme om hurtigst mulig at gennemgå dette materiale og indgive deres betænkning derover, idet de såvidt mulig skal se til efter hvert stifts og stædernes lejlighed og beskaffenhed at der observeres en egalitet.

Rørdam bemærker IV 486, at ingen af de tre var kendt med de pågældende forhold, og at Schröder og Bluhme vel forstod men ikke skrev dansk. Særlig betoner han, at de var ukendt med bondestandens dybe armod, og derfor foreslog regler, der ikke fuldt kunde gennemføres. Iøvrigt mener han, at de som tilknyttet hertug-

¹⁾ Carl Engell i Ugeskrift for Skolen I (1877) s. 275 gør rede for deres indhold.

dømmerne — Schrøder som holstener, de andre som slesvigere — kunde have visse forudsætninger for at foretage en tilnærmelse til den der mere fremskredne ordning. Med Hojer som arbejdskraft var kommissionen i hvert fald godt hjulpen, og hans interesse og talent måtte bøde på manglende pædagogisk praksis.

Man har betegnet dem som den lille skolekommission, senere kom den store hvori Missionskollegiets samtlige medlemmer trådte ind. 28. december 1736 indsendte Schrøder, Hojer og Bluhme deres 28 foliosider store betænkning til oversekretæren naturligvis ført i pennen af Hojer. Forud for den var gået et af ham forfattet »kort udkast af ingredientierne som findes i de fra danske stifter indkomne relationer om skolernes indrettelse i Danmark og hvad deraf i en alleru. forestilling til hans kgl. majestæt kunde beholdes.« Foreløbig redegøres der her for kommissærernes betænkning. De erklærer hver for sig at have gennemgået materialet og derefter i fællesskab at have overvejet det. De begynder med det meget principielle at begrænse sig til det danske og skære det norske bort. Der manglede indberetning fra Bergen stift og næsten også helt fra Trondhjem stift. Derfor finder de at måtte se bort fra det norske indtil videre »allerhelst det dog i mange og de største omstændigheder ej kan sættes på en og den samme fod som det danske.« Der mangler ganske vist også en del dansk materiale således fra Bornholm og Møn, men de har ikke anset sig beføjet til at korrespondere derom, og da de desuden er opfordret til størst mulig hurtighed, tages der ikke hensyn til manglen. Derefter fremsætter de deres indstilling i en række punkter. Stemmende med bisperne i Fyn, Århus, Ålborg, Viborg og Ribe menes det, at degnene under fortabelse af deres stilling bør have pligt til efter en senere fastsat instruks at være lærere og holde skole. Er degnen ubekvem dertil men iøvrigt brugbar, må han holde en substitut. Er han ganske uegnet eller hengivet til forargeligt levned, anbefales det, at bispnen uden medynk afsætter en sådan for menigheden skandaløs og for Guds kirke beskæmmelig degn. Stiftamtmand og biskop bør straks overveje, hvilke degne der måske skal kasseres. Ved nybesættelse bør studerede personer foretrakkes dog kun når ellers alt står lige. Det menes, at der en del steder kan slås sammen til betjening af en enkelt degn og derved noget spares. Stiftamtmand og biskop bør påse, at degnebolig, hvor ingen er, fremskaffes med tilstrækkelig skolestue. De gamle boliger må om fornødent udvides med to eller flere fag. I vidtløftige sogne behøves foruden degneskolen andre skoler med skoleholdere. Oplysningerne om, hvor dette er tilfældet, er usikre, men det må overlades de stedlige myndigheder at træffe afgørelsen, da Kancelliet ikke kan have noget skøn derom.

Der vil behøves nogle 100 skoleholdere på engang, studenter eller andre. Det var vel nok at ønske, at ingen, som var altfor ung og under sine 22 år, blev antaget til bestandig skoleholder. Men i begyndelsen bliver dette ugørligt og man må da lade det bero på provstens eksamination, hvorom 6 punkter sættes op som de nødvendige krav: han må kunne undervise i at læse og i at katekisere på en indtrængende måde, endvidere i at regne, skrive og skrive ortografisk dansk og han må have et godt vidnesbyrd. Disse punkter må kun i yderste nødsfald opgives. Desuden skal der spørges, om han er villig til efter ordre at gå til fraliggende steder omkring i husene for at undervise børn og tyende, og om han kan foregå børnene med et kristeligt eksempel i at gøre med dem korte efter deres begreb og på deres tilstand indrettede bønner, som ej just oplæses af en bog, hvoraf den fattige [uvidende] ungdom kunde lære selv at foredrage Gud sin nød, hvilket sidste vel ej straks kan æskes, men når skoleholderen deri befindes at være øvet, bliver så meget mere på ham at reflektere. Skoleholderens antagelse skal efter bispens forslag foregå således: præsten foreslår så mange dertil due-lige, som han ved. Kirkens patron med provstens råd og efter provstens eksamination, der foregår i nærværelse af patronen eller de største proprietærer, foretager valget; ved de kongelige kirker er det amtmanden. Kan præsten ikke opgive nogen egnet person, kan patronen eller provsten vælge, hvem de kender på betingelse af provstens eksamination. Findes skoleholdere forsømmelige, uskikkelige eller tyranniske, advares de af præsten, gentages det, advares de af provsten, der også kan mulktare dem, efterat han med patronen har foretaget en kort undersøgelse. Fortsætter skoleholderen sin adfærd, kan provsten forvise ham af skolen. Forsømmes tilsynet, skal skoleinspektionen andrage det for bisp og amtmand. De største lodsejere i distriktet alternerer med patronen i at kalde.

Angående informationen kan Frederik IVs rytterskoler være forbillede efter instruks 28. maj 1721. Skolerne inspiceres af amtmanden, der kan nøjes med et årligt besøg, af præst, provst, patron og lodsejere. Husene kan være som på ryttergodserne. Skolestuen bør ved et tralværk (gitterværk) med dør og nøgle være adskilt i to dele, så at drenge og pigebørn sidder for sig og ikke løber sammen når skoleholderen går ud af stuen. (Dette kom med i forordningen, om det blev anvendt, er vel et andet spørgsmål). Stedet for skolen skal gerne være nær kirken, om fornødent bør den største lodsejer i byen udvise grund mod refusion i byens fælles jord. Der stilles nærmere forslag om, hvorledes befolkningen vil have at tilvejebringe husets opførelse ved naturalpræstationer eller pengebidrag dog under hensyntagen til, om der tidligere er ydet bidrag til samme

formål. Der må sættes en vis frist for husenes færdiggørelse og mikeldsdag i 1737 foreslås. Til huset hører en »skikkelig kálhave«, indhegnet, og en brønd. Under inventariet tales der dels om det, der hører til huset, nemlig en bibel, en lovbog og en huspostil, dels om læremidler til brug på skolen for de børn, hvis forældre ikke kan forsyne dem dermed. Hvorledes denne bekostning skal tilvejebringes, gives der udførlige forslag om: ved tavlepenge i kirken ved visse lejligheder, ved bøsser i tingstuen og visse småbøder samt ved at lade en bøsse gå om i samkvem og gæstebud.

Med hensyn til degnens lønning tænker man sig 6 rdl. årlig at betale i to gange for umagen med skolehold desuden er der degne-traven, der er en tredjedel af præstetienden. Det bemærkes, at degnen ofte må yde pension til en latinsk skole. Desuden græs og foder til to køer og brænde samt hvad de børn, der ikke er fattige, giver for undervisning. Skoleholderne tænkes lønnet med 12 rdl. og 12 tønder korn eventuelt efter bestående fundatser samt græs og foder til to køer og nogle får og brænde. Ved indsættelse i skolen svares 4 sk. og i skolepenge 1—4 sk. ugentlig ligeledes visse beløb af unge, der efter skolegangen informeres onsdag og søndag. De der ikke sender deres børn til skolen uden at have skolemester hjemme, skal betale dobbelt skolepenge. Overensstemmende med stiftsøvrighederne ønsker man degne og skoleholdere befriet for konsumtion, folke- og familieskat. Der tænkes tilvejebragt en fond, hvoraf lønningen kan udbetales og eventuelt en repartition på stiftet. Til denne fond vil man pålægge håndværksmænd, husmænd og måske andre visse indbetalinger. Man ønsker disse forslag forelagt stiftamtmand og bisper.

Idet man forudser, at der i mange langt fraliggende små byer ikke kan bygges skolehus, vides det ikke bedre end at antage unge eller fattige personer, der efter eksamination kan tage et hus hos bønderne. Præsten måtte føre tilsyn og ugentlig besøge disse husskoler. Ingen må tillades at holde sådanne husskoler, som for drik, banden, sværgen eller andet utilbørligt forhold er bekendt. Præsten skal påagte, at dertil tages de bedste og om muligt ingen kvinder og landstrygere, ubekendte eller aftakkede soldater og underofficerer, medmindre præsten kender dem og kan svare for dem. Hvor der er fundatser, bør de nøje iagttages. Amtsforvaltere, regiments-skrivere og proprietærer anbefales det at assistere præsten navnlig med, at bøndernes og husmændenes børn kommer flittig i skolen undtagen i pløje- eller såtid. For unkladelse bør de mulkeres. Overalt i købstæderne, hvor det ikke findes, bør der indrettes danske fattiges skoler. Dette var altså den lille kommissionsbetænkning.

Det foran nævnte korte interne udkast fra Hojer var allerede da-

teret 5. september. Den oprindelige plan at lovgive også for Norge vender han sig straks temmelig afgjort imod: »Som Danmark er af en langt anden beskaffenhed end Norge, så har jeg anset det for umuligt at der i begge riger kunde være en og den samme indretning, hvilket er årsagen, at jeg for at vinde tiden har holdt de fra Aggershus og Christianssand stifter indkomne forslag denne gang tilbage fra nøje at ekstrahere dem.« Han har indhentet kollegernes mening om, hvorledes man skulde forholde sig dermed. Det viser sig dog, at han af og til benytter det norske materiale således forslaget om tralværk i skolestuen. Som tegn på lovens nødvendighed udtaler han, at der skal mangle 548 skoler, men tallet kan meget formindskes, hvis degnene anvises til skolehold. Idet han går ud fra, at der skal antages skoleholder, hvis degneskolen er for lille, kommer han til spørgsmålet, om studenter skal foretrækkes hertil. Her vilde han foretrække bekvemme ustuderede personer, og han anfører: 1) nogen skikkelig student tager ej lettelig mod skolehold med den ringe indkomst, oftest vil de være dovne, liderlige og til alt godt uduelige personer, der mere forarger end opbygger, 2) skolerne forsømmes af studenterne, enten de er gode eller slette. Er de slette og liderlige så passer de på deres kære drik, dobbel og liderlighed og forfører børnene med dertil. Er de skikkelige, så bruges de idelig af præsten til prædikenerne, hvorved både ungdommen forsømmes og præsten ejheller tager det med forordningen om nødhjælp så nøje. 3) I kongens jyske provinser ¹⁾ (Oldenburg undtagen som jeg ikke så nøje kender) haves sjældnen en studeret degn langt sjældnere en studeret skoleholder og dog tror jeg, at ungdommen

¹⁾ Dette er den eneste Hojerske udtalelse om sønderjyske skoleforhold, jeg er stødt på i den lille skolekommissions akter. Rørdam I 342 vil gennem denne kommission hævde ham en væsentlig andel i regeringens bestræbelser for at bringe dansk sprog til sin ret i Slesvig, således som det senere fik udtryk i reskript 9. november 1739 om præsters og læreres danske sprogfærdighed og havde taget sin begyndelse ved reskr. 17. maj 1736, hvorved den slesvigske generalsuperintendent Conradi anmodedes om indberetninger om skolevæsenets tilstand, da forestillingen om et dybt forfald var blevet bragt kongen. (Hojers ovenstående udtalelse går unægtelig i anden retning). C. F. Allen i *Det danske Sprogs Historie i Slesvig I* (1857) s. 160 er tilbøjelig til at tilskrive hofpræsten Erik Pontoppidan påvirkningen, medens Rørdam peger på Hojer som medlem af kommissionen. Jeg ser ikke, at det hørte under eller blev bragt under dens opgave. Hojers nationale og pædagogiske initiativ har da ikke vist sig ved denne lejlighed. (Det af Allen citerede værk af P. Poulsen *Schulstatik des Herzogthums Schleswig* (1845) s. 12 oplyser ikke noget). Hos Michael Neiiendam Erik Pontoppidan II (1933) s. 59 berøres spørgsmålet i retning af, at P. kan have påvirket kongen; der tales her uden nærmere dokumentation om en »kommission, der arbejdede med de slesvigske sprogforhold«.

lærer der på landet mere end nogetsteds i Danmark nu sker eller i de første 10 år kan ventes. 4) Sjældent kan en student regne og skrive, 5) derimod er en ustuderet skoleholder for [til] at fornøje og tager med mindre løn til takke, lader sig af præsten og andre bedre vise end en student og kan en del lettere opsiges end en akademikus, der ej imodtager slige pladser uden i den tanke ej derfra at dimitteres, i hvorledes han sig og forholder. (For akademisk snoberi vil Hojer ikke kunne beskyldes).

Undervisningen skulde følge instruksen for de kongelige skoleholdere med nogle ændringer: 1) at læsningen af lovbogen foregik hver gang med 6—7 sider, så at bogen årlig blev 2 gange forelæst, 2) at unge viderekomne mødte ikke blot onsdag men også søndag eftermiddag, 3) at personer, der forberedes til konfirmation, kan møde efter præstens anvisning.

I det hele og store er udkastet naturligvis lagt til grund af den samlede lille kommission. Udgangspunktet for reformen var, at kongen ønskede danske skoler overalt udenfor ryttergodserne, hvor Frederik IV havde tilfredsstillet behovet for en skole, der sikrede oplæring i kristendom og i at læse, skrive og regne. Istedetfor det tidligere forhold, at degnen daglig måtte begive sig ud i sognet til de steder, hvor en del af børnene i sognet indfandt sig, skulde undervisningen ske i en skolestue på hans bopæl. Dette vilde kræve oprettelse af mange supplerende skolehuse med skoleholdere, og man måtte også i udkanterne her og der tage den gamle metode med omløbende lærere til hjælp. Det foranstående vil have givet et indtryk heraf og har tillige vist reformens brede grundlag i stiftsøvrighedernes forslag. Allerede af denne grund er der ikke anledning til at gøre nærmere rede for de mange detaljer. Indretningen af en skolekasse, og udgifters repartition på stiftet kan formentlig føres tilbage til Hojer.

Den store skolekommission nedsattes ved kgl. reskript af 18. januar 1737 og var en udvidelse af den lille med Missionskollegiets øvrige medlemmer altså med som præses J. L. Holstein og som medlemmer professorerne Steenbuch og Wøldike ialt 6. Kongen ønsker for sikkerheds skyld supplerende undersøgelser foretaget og udtalelser af flere. Han har ikke opgivet reformens gennemførelse i Norge, men der tales mærkelig nok ikke om norske embedsmænds medvirken herved. Det danske skolevæsen forudsættes åbenbart at komme først for. Den 2. februar 1737 henvendte kommissionen sig til stiftsøvrighederne i Danmark med to spørgsmål. Idet det fastslås, at kongen ønsker skoler i degneboligerne, bedes meddelt, hvor mange nye skoler der behøves og hvor. Det anses endnu for ganske gørligt og bedst svarende til kongens intention, at alle nye

skolebygninger med tilbehør sættes istand til 1. september 1737, så at skoleholdet kan begynde til Mikkelsdag næstkommende. Man tænker sig visse ydelser i materiale og arbejde leveret af bønderne i sognet, det øvrige ansat i penge og fordelt. Dernæst udbedes forslag om skolemestrenes underholdning dels i korn dels i penge, reparteret på stiftet. Endelig ønskes oplysning for hvert provsti om derværende til skoleholdere duelige personer. Udkastet hertil bærer underskrifterne Schrøder, Hojer og Bluhme altså den lille skolekommissions medlemmer med kladder af Hojer, det samme er tilfældet med det senere udkast til forordningen og til instruktionen for degnene. 14. februar 1737 indhentes der tillige betænkninger vedrørende forholdene på Færøerne og Island, og et meget fyldigt materiale kom overhovedet påny tilveje. Under 9. oktober 1737 foreligger der fra Hojer et »kort udtog af de efterretninger og forslag som til danske skolers indretning fra de norske fire stifter er indkomne«. At det er en dansk og ikke en norsk undervisning, der er tale om at meddele, er der ikke tvivl om. Han har leveret en detaljeret gennemgang og her har det kunnet komme ham til nytte, at arbejdet i matrikelkommissionen i 1721—24 havde givet ham et virkeligt kendskab til landet. Han slutter med følgende ord: »Ovenstående er af de fra de norske stifter indkomne relationer ekstraheret og går med relationerne herved omkring, på det samtlige herer commissarii kunde derved forfare disse norske betænkninger, for når ved kommissionens samling det norske skolevæsen skal foretages, alle ting des nøjere at overveje, hvori de norske anstalter fra de danske må differere, da hver post i særdeleshed med de for Danmark projekterede indretninger kan konfereres«. Vedtegninger til de islandske meddelelser er formentlig af Hojer.

Kongen var det, der havde besluttet at fuldføre det af hans far på ryttergodserne begyndte værk, og ham var det, der drev på med færdiggørelsen og bragte kommissionen til at konstruere økonomiske planer, hvis forudsætninger med hensyn til befolkningens vilje og måske også evne senere viste sig ikke at slå til. Ved slutningen af året, 10. december 1738, var kommissionen nået til at kunne nedlægge forestilling om indretning af danske skoler og instruktion for skoleholderne såvel i Danmark som i Norge. Dette sker i en udførlig redegørelse, idet man indledningsvis bemærker, at de norske forskelligheder især de nordenfjeldske havde gjort en særlig norsk forordning nødvendig, at man havde fulgt indstillingerne fra stiftsøvrighederne, og at antallet af skolerne og repartitionen af omkostningerne kan bestemmes ved senere reskripter. Dernæst berøres en række punkter, hvorom der kunde tænkes rejst tvivl, således at man har anset det for nødvendigt at pålægge deg-

nene den ny pligt med skolehold, hvorom deres kaldsbrev intet indeholder, i lighed med forholdene i fyrstendømmerne, da der derved vil spares over 1000 skoler og skoleholdere, endvidere at man opretholder pligten efter loven til at yde degnetrave, skønt man imødeser den indvending, at den ikke har været opretholdt, og endelig at man ikke har ment at kunne give afkald på åbenbare skrifte som yderste nødmiddel overfor modvillig vægring ved skolegang. Instruktionen for skolemestrene følger i det hele den for rytterskolerne af 1721, men der nævnes den forandring, at bestemmelsen om daglig forelæsning for børnene af 3—4 artikler af lovbogen ikke er medtaget. Det er nemlig »kommissionens uforgribelige tanke, at den er til liden eller ingen nytte, såsom børnene ej kan forstå, hvad loven byder«. Hertil kommer, at de til enhver skoles inventar fornødne omkostninger derved vilde blive nogle rigsdaler højere, foruden at det nuomstunder vilde snart blive umuligt at få lovbøger til nogle 1000 nye skoler. Forestillingen slutter med de højstemte ønsker for kongen og hans hus, som Hojer den tidligere kgl. historiograf var en mester i at fæste til papiret. Kongen meddelte uden forbehold sin approbation 7. januar 1739, hvorpå trykningen af de fire bestemmelser påfulgte under 23. januar. Approbationen er ledsaget af en bemærkning om, at det er stemmende med, hvad General-Kirkeinspektions-Kollegiet har ladet opsætte og forestille kongen. Det ses også af akterne, at biskop Hersleb, der var medlem af dette kollegium men ikke af Missionskollegiet, har udvekslet meninger med Hojer om de norske indberetninger.

Set fra Hojers standpunkt havde arbejdet med de danske skoler på landet været det mest omfattende og langvarige af hans lovgivningsmæssige opgaver. Som opvokset på landet var han fortrolig med landlige skoleforhold, selv om han personlig var oplært i faderens og morbroderens præstegårde, og det har været ham kært at lade fyrstendømmets ordning med den faste degneskole virke forbilledligt. Han havde i sin Frederik IVs historie II 107 udtalt en skarp fordømmelse af dem, der svigtede tilsynet med lærerkræfterne i rytterskolerne, og på det nye felt var der meget at tilrettelægge og indskærpe. Men i august 1739 var hans rolle som medarbejder udspillet og vel fremkom i tiden derefter en række nærmere normerende reskripter, men en tydelig reaktion gjorde sig gældende fra de dele af befolkningen, der berørtes økonomisk af det nye, og for denne stemning blev der givet efter, Engell anf. v. s. 537. Ved plakat 29. april 1740 skred kongen til at »eksplisere og i visse måder at moderere« skoleforordningen. Forskellige regler lempedes, og der gaves de stedlige myndigheder og lodsejerne selv større frihed, idet kongen nøjes med at udtale håbet om, at de be-

handler skoleholderne således, »at de ikke skulle gjøre deres Arbejde sukkende«. Engell tilskriver det egennytte og kortsynethed hos den tids godsejere¹⁾. De lyse forventninger havde i hvert fald lidt et skår.

Anvendelsen af de to kirkelige institutioner til at gennemføre almueskolens reform viste, hvor stor en rolle oplæringen i kristendom spillede for opfattelsen, så at den pædagogisk helt overskyggede de tre andre fag: at læse, skrive og regne. Disse institutioners øvrige opgaver var, bortset fra grønlandske handel, kirkelige. Hedningemissionen var en sådan kirkelig opgave for Missionskollegiet, men det forholdt sig med den på den særlige måde, at det i hovedsagen kun var en bestemt kirkelig retning, der sluttede op bag den og ønskede at betragtes som dens baggrund i hjemlandet. Lutherdommen stillede sig fra begyndelsen ganske kølig med den begrundelse, at denne gerning til sin tid havde tilkommet apostlene, og at de ikke skulde efterlignes. Det var den efterhånden som modstykke mod ortodoksien fremtrængende pietisme, der følte varme for mission som et værdifuldt udslag af praktisk kristendom. Anderledes stillede det sig dog, når der var tale om at kristne kongens fjerntboende undersåtter i kolonierne, hvad også de rettroende bifaldt som en statsopgave, og allerede i 1705 havde Frederik IVs interesse for sagen ført til udsendelsen af de to første kongelige missionærer til den i 1616 af Danmark erhvervede handelskoloni Trankebar på østkysten af Forindien. Men når det kom til at sætte foretagendet i værk, viste det sig stadig, at tanken havde sit egentlige hjemsted hos pietisterne, og at missionærerne til Indien måtte hentes fra Franckes stiftelse i Halle. Der var da vedblivende rig lejlighed til skinsyg brydning mellem de to kirkelige retninger, men ligesom de indiske missionærers uddannelse måtte erhverves i Halle, og oplysninger om missionens forløb fremkom i beretninger derfra, var det samme delvis tilfældet med den økonomiske støtte. I december 1714 stiftede kongen nærværende Collegium de cursu Evangelii promovendo, kollegiet til fremme af evangeliets udbredelse, med Johan Georg Holstein som præses til rådgivning i missionsanliggender overfor kongen. Når den ostindiske opgave således halvvejs gjorde kollegiet til en hallensisk institution, var det for Hojer en tilbagevenden til hans år i Halle. J. W. Schröder, der var medlem siden 1721 og havde kollegiets korrespondance med

¹⁾ Efter Danske Kancellis bedømmelse i 1816 havde plakattens tilbageskridt været altfor stort til skade for skoleholderne og dermed for skolevæsenet, Joakim Larsen: Den danske Folkeskoleundervisnings Historie I (1916) s. 265; bogen leverer en detaljeret gennemgang af skolereformen.

Halle, besvarer 19. februar 1735 en forespørgsel derfra om Hojers og det samtidig udnævnte medlem, professor Wöldikes »disposition« således, at der ganske vist var gået forskellige rygter om Hojer, fordi han var blevet brugt i nogle kommissioner og forretninger i den forrige konges tid, men at Schröder efter sine samtaler med ham lovede sig en værdifuld tjeneste. Skønt Wöldike efter sine studier i Wittenberg (Luther) formodentlig sluttede sig til sætningerne derfra i de fleste spørgsmål, var han personlig så fordragelig, at noget lignende gjaldt ham. Man havde haft årsager til at foreslå kongen disse personer (Francke s. 203). For Hojers vedkommende gjaldt dette nok særlig formanden siden 1730 J. L. Holstein. Da Schröder var udset til at deltage i »visitationen« af Universitetet i 1725, foran s. 98, må Hojer iøvrigt antages at have haft forbindelse med ham den gang. Det femte medlem, professor H. Steenbuch, der karakteriseres på lignende måde som Wöldike, havde været med i undersøgelsen om diagrammet, men det skabte naturligvis ingen misstemning.

Missionskollegiets forhandlingsprotokol viser for Hojers funktionstid af godt halvfemte år en tredobbelt virksomhed: overfor lapper i Finmarken, overfor indere i Trankebar og overfor grønlandere i deres hjemland. Den første, der foregik på norsk grund, havde sin oprindelse omkring kollegiets stiftelse i 1714, da syv nordlandske præster havde slået kraftig til lyd for kirkelivets højnelse ad de sædvanlige veje, medens kollegiet ønskede en særlig mission sat i gang på lappisk sprog og anvendte en af præsterne dertil. Der ses at blive fremsendt pengebeløb og anden støtte, og ansøgere til præsteembeder anmoder om anbefaling formodentlig som egnede til at missionere overfor lapper.

Missionen overfor kongens indiske undersætter i Trankebar var i 1705 begyndt med to unge fra Tyskland hentede mænd, Ziegenbalg og Plütschau, hvis ordination som missionærer kun med møje havde kunnet opnås hos Sjællands biskop formedelst deres pietistiske bekendelse. I dette spor var bevægelsen siden ført frem. Frederik IV havde i 1711 tillagt missionen 2000 rdl. årlig af postindkomsterne, hvilket 3. september 1736 af Christian VI forhøjedes med 1000 rdl. af de norske postindkomster, hvoraf der til hver af 4 missionærer var beregnet et tillæg på 100 rdl. I forbindelse med missionens udbredelse til engelske kolonier overtog engelske missionsvenner udgifterne herved, og fra Tyskland indkom også mange bidrag. I sin bog *Den Trankebarske Missions Historie* (1843) s. 200 hævder I. Ferd. Fenger, at bestyrelsen kun i formen udgik fra Missionskollegiet i København, men i virkeligheden havde sit sæde i Halle, selv om den fremtrådte som rådgivning. Således var det netop med hen-

syn til udvælgelsen af missionærer, hvor der forgæves blev udfoldet bestræbelser for at få anvendt i hvert fald folk fra hertugdømmerne. Tysk var derfor også sproget ude i missionen, og de trykte missionsberetninger fra Halle forstærkede indtrykket af tysk tilhør. Her fremhæver Fenger iøvrigt s. 211 bl. a. ved henvisning til et brev fra Francke til Hojer i 1738, at disse beretninger forskønnede virkeligheden en del.

Grønlandsmissionen, der helt skyldtes Hans Egede, var den yngste. Som præst på en af Lofotenøerne havde han tidlig fattet den tanke at missionere i Grønland, hvor han ventede at finde indvandrede nordboers efterkommere. Under opholdet i København 1719 var han i forbindelse med kongen og Missionskollegiet og fik tilladelse til at øve denne virksomhed med en løn af kongen. Hans plan skulde forbindes med en fra handelskompagniet i Bergen iværksat kolonisation, og 1721 kom han omsider afsted. Handelen, der først var passet af ham, overtoges 1728 af regeringen. Efter kongens død var det først hensigten at opgive missionen, men under påvirkning af en iværksat mission af måhriske brødre blev den dog opretholdt, omend et samarbejde ikke kunde komme istand. Egede tilhørte ikke samme pietistiske retning som de andre. Han vendte hjem 1736 efterladende sin søn Poul til at varetage missionen, men stadig virksom her for dens interesser. Først nu kom missionens egentlige forbindelse med kollegiet tilveje nemlig ved reskriptet af 8. februar 1737, der i protokollen refereres således: Missionskollegiet befales herefterdags at antage sig missionsvæsenet i Grønland, til hvis befordring et seminarium af studenter såvelsom wajsenbørn eller andre unge mennesker skulde indrettes, som af hr. Hans Egede til tjeneste i Grønland skulde præpareres. Til omkostningen vilde hans majestæt fra 1. januar afgive årlig 500 rdl. og siden, når missionærer og kateketer af kongen skal lønnes, endnu 1000 rdl. årlig. Til en instruktion for kollegiet, såvidt den grønlandske mission angik, havde kollegiet selv at forfatte et projekt og indsende det til approbation. Af redegørelsen i reskriptet fremgår nærmere, at der havde været afgivet betænkning over memorialer fra H. Egede og fra købmand Severin, der havde en tidsbegrænset oktroy på handelen. Besværligheden ved at tilegne sig det grønlandske sprog var fremhævet som den store ulempe. Når den pågældende endelig har nået til med nogen nytte at kunne tale med grønlænderne, er den akkorderede tid udløbet, og han attrår heftigt med første lejlighed at komme hjem igen. Det foreslås derfor, at Egede kunde forestå dels et seminarium af studenter som vordende missionærer, der skulde have kost på Kommunitetet og kammer på Regensen samt en del af de små stipendier, dels et seminarium af

unge folk som vordende kateketer og handelsbetjente, som ved hjemkomsten kunde beskæftiges henholdsvis med små gejstlige opgaver eller som kirkebetjente og med verdslige ting. Til det første kunde »de hurtigste« Vajsenhusdrengene anvendes. Poul Egede, der agtede sig hjem i 1738, da hans tid var ude, kunde efterfølge faderen. Der var anslået 2 missionærer og 10 kateketer for hver koloni og gjort overslag over udgiften. Kollegiet havde hertil først præciseret, at det ikke hidtil havde haft at gøre med grønlandske forhold, der var højst forskellige fra de indiske. Det bifaldt tanken om et seminarium til at præparere til nogen færdighed i sproget og til kendskab om folkets sædvanlige hovedfejl og den rette måde at vinde det. Om studenterne måtte Universitetet høres. Man tvivlede om, at der for tiden var egnede Vajsenhusbørn. Det kunde befrygtes, at de med ungdommens ustadighed og vedhængende barnagtighed måske vilde tilføje missionen mere skade end fordel. Man kan ikke forsikre om at skaffe mange og allermindst en snes sådanne. De måtte så blive i Vajsenhuset nogle år over den normale tid af højst det 18. år. Kongen måtte være rede til, når Severins oktroj om et par år udløb, eventuelt at overtage dette værk for at ikke udlægene skulde være spildt. Man var noget bekymret for, hvad der kunde skaffes udover hjælpen fra Klosteret og Regensen og overskuddet fra den norske missionskasse, der kun var 200 rdl. Når Egede stoledes på fromme kristnes hjælp, var der ikke for tiden grund hertil »siden publikum af det grønlandske lotteri og den grønlandske skat er så slet fornøjet«. Kongen fulgte kollegiet og overlod til dettes skønsomhed at fastsætte antallet af missionærer og kateketer.

I sin bog om Hans Egedes og den grønlandske Missions Historie (1879) s. 172 finder H. M. Fenger, at Missionskollegiet stillede sig temmelig fornemt overfor ham og hans forslag til missionens fremme, som overvejedes og drøftedes meget omstændeligt. Med hensyn til grundlaget, oprettelsen af seminarierne, havde man dog stillet sig imødekommende. I nogle senere tilfælde kunde man ikke følge Egedes forslag, således ikke med hensyn til straks at sende to Vajsenhusdrengene op efter nogen undervisning til at være kateketer på et sted, hvor der til stadighed levede flere grønlandske familier. Til hans forslag om at grunde en kolonisation med norske, islandske og færøske folk, der skulde bosætte sig ved fjordene med deres kvæg, bemærker Fenger, at det ikke fandt nåde for kollegiet og ikke kom til udførelse. Resolutionen i protokollen s. 63 lyder »kommer i consideration når den nye foreslagne oktroj regleres«.

Missionen på Grønland havde altid været intimt forbundet med handelen på denne fjerne og vanskelig tilgængelige koloni, og selv

om kollegiet ikke direkte administrerede denne handel, havde det tilrettelæggelsen deraf på statens vegne gennem en dertil eneberetiget mand. Det var en forretning af en særegen slags, der vel egentlig hørte hen under Kommercekollegiet. Der skabtes da også hertil et særligt organ, idet reskriptet af 21. februar 1738 beordrede to af Missionskollegiets medlemmer, Hojer og Marcus Wöldike, til i forning med konferensråd Otto Thott (fra Kommercekollegiet) og borgmester Frederik Holmsted at føre forhandlingen med købmand Severin om handelens og missionens fortsættelse. Den 9. maj 1738 fik dette udvalg ordre om at træde i korrespondance med stiftsbefalingsmanden over Island og amtmanden over Finmarken, om der kunde findes 20 familier på Island og 10 familier i Finmarken, der vilde gå til Grønland som kolonister. 21. november s. å. ses kongen gennem dem at have approberet et forslag fra Severin om behandlingen af et opbragt hollandsk skib, der havde tilsidesat de af danske orlogsskibe hævdede grænser for besejlingen. 4. februar 1739 pålagdes det dem at erklære sig om et udkast fra Kancelliet til oktroj for det grønlandske kompagni, Rm IV 518.

I 1739 genoptog Egede en ældre tanke om at oprette seminarium i Grønland af unge grønlandere, og han vilde påtage sig at skaffe præster dertil. Kollegiet resolverer, at herpå kan der først tænkes, når man får et større antal af lærere og danske kateketer i landet, der kan grønlandsk og altså [kan] anføre unge grønlandere. Fenger taler her ironisk om »det på Grønlands mission langt klogere Missions Kollegium«, men han er dog selv klar over, at Egede overvurderede mulighederne.

De omtalte 13 breve fra Hojer til G. H. Francke omfatter hans sidste leveår og skyldes, at den sædvanlige brevsriver Schrøder var svagelig. Han var efter Hojers beskrivelse stærkt nedbrudt legemlig og sjælelig, og bedringen var kun forbigående. Også Hojer selv taler om sin leversygdom, om langvarig upasselighed og gigtfeber (Flussfieber). Brevenes indhold er iøvrigt spredt. Hojer ønsker skaffet et emne til en ledig missionærpost i Trankebar, og han spørger, om Francke kan skaffe en ung juridisk student, der var egnet til hovmester for et par sønner af fornemme forældre, men han måtte være fri for stødende principper som Wolffisk filosofi. Francke havde anmodet om en dansk kollekt til fordel for fattige evangeliske i Erfurt, men kongen havde af hensyn til udgifterne til nogle 1000 nye skoler i disse riger og til nye præster og kateketer ikke fundet at kunne støtte indsamlinger til fremmede. Han rådfører sig om en indberetning fra missionær Dal, der var så uheldig, at han var betænkelig ved at meddele den til andre i kollegiet end præses. Om missionsværket i Indien udtaler han i almindelighed,

at han ikke simpelthen kan berolige sig ved de gamle og svagelige missionærers undskyldninger («han elsker dem og skåner dem af hjertet»). Men han er stadig inde på, at evangeliet kunde fremføres med større kraft blandt hedningerne. Dels måtte dertil nye, muntre og med Paulus' sind væbnede missionærer, der ikke vilde unddrage sig møje eller farlighed, dels måtte der anvendes indfødte og dertil oplærte. Han modtager og fordeler 28 eksemplarer af missionsberetningen. Istedefor til nys afdøde biskop Oxen i Århus, der har efterladt mere penge end ry, har han sendt et eksemplar til hr. Pontoppidan, eneste danske hofpræst og professor i teologi, og anfører til hans ros bl. a. at han er uden affekteret surseen og uden egen nytte.

Hojer havde iøvrigt kollegiets udgående og indgående post, og var uden tvivl ved siden af Holstein dets aktive kraft. Ikke blot skulde han altså som generalprokurør inspicere overalt i rigerne, men også med kolonierne skulde han holde øje. I 1726 havde han i den ostindiske kommission første gang sat sig ind i forholdene på stedet ved at undersøge guvernør Hassius' optræden overfor en missionær (Ziegenbalg). Man kan undre sig over, at han med sin alsidighed ikke foretog udenlandsrejser, men han levede ikke under nutidsforhold og hvornår skulde han blive ledig?

Forbilledet for Vajsenhuset havde været A. H. Franckes imponerende store stiftelse i Halle, der var tilvejebragt ved frivillige gaver. Allerede i 1720 havde Frederik IV meddelt Missionskollegiet sin forventning, at dette vilde overtage bestyrelsen af et tilsvarende hus, som han vilde bekoste og lade få plads i det nedlagte ridderlige akademis bygning på Nytorv. Det tænktes indrettet for 60 drenge og 40 piger, forældreløse eller hittebørn, der her skulde underholdes og opdrages. Der skulde dertil knyttes et bogforlag, et apotek og måske en forretning. Det skulde endvidere have sin egen kirke med offentlig gudstjeneste og katekisation på dansk eller tysk. Missionskollegiet overtog opgaven og antog tre borgere som assisterende kuratorer. At planen ikke straks blev sat i værk, tilskrives den opståede uvilje over kongens andet ægteskab m. v., der medførte, at den udsete forstander pagehovmester Chr. Wendt, der var sekretær i kollegiet (iøvrigt den mand, der havde anbefalet Hojer til Holstein i 1713) trak sig tilbage og forlod landet, og som også havde påvirket Holsteins stemning. Da det kgl. Vajsenhus omsider oprettedes i 1727, blev den i Missionskollegiet indtrådte J. L. Holstein og ikke kollegiets præses J. G. Holstein dets præses. Antallet af pladser var halveret, hittebørn skulde ikke optages men ved overførelse af børn fra konventhuset i Pilestræde kom antal-

let straks efter op på 100. Året efter indviedes kirken med slesvigeren Enevold Ewald som præst. Vajsenhuset led meget ved branden i 1728, og en ombygning og udvidelse besluttedes; dets midler var ved kongens og privates gaver ikke ubetydelige. I 1734 var der da på det nuværende domhus' plads rejst en meget anselig fritliggende firlænget bygning i 3 etager. Midterpartiet i façaden mod torvet var kirken med tårn og spir, bærende over en krone ikke et kors men en forgyldt hane, til siderne trappegange dels til apoteket dels til bogladen, i gården trykkeri og manufaktur for tilvirkning af uldtøj og linned, afbildning bl. a hos A. Exner: Efterretninger om det kgl. Vaisenhus (1881) og Chr. Ottesen: Det kgl. V. (1927). Der var tillige bolig bl. a. for inspektøren. Denne stilling indtog Hojer ved siden af sekretærstillingen og de 200 rdl., som yderligere tilkom ham i løn, men som han ved overtagelse af generalprokurørembedet gav afkald på, har sikkert ikke været for meget. Det er et interessant tegn på, at man dog efterhånden er kommen ind på, at han burde aflastes, at der 14. februar 1738 afgaves kgl. resolution for, at tidligere vice-landsdommer i Sjælland og Møn, kancelliråd Johan Finckenhagen skulde gå Hojer til hænde som sekretær i Missionskollegiet og som inspektør ved Vajsenhuset og gøre sig bekendt med forretningerne for ved ledighed at overtage dem og nyde løn. Akterne giver dog ikke indtryk af nogen væsentlig forandring, Rm IV 245. Der var senere tale om, at Hojer skulde fraflytte Vajsenhuset for at overtage Hans Steenbuchs professorbolig, men denne blev den længstlevende af de to, se sammest. Heldigvis havde han en meget værdifuld medhjælper i Povl Pletz, formentlig en slesviger fra hans hjemegn, der var fremragende som bogholder og i boghandelen; han var studeret og leverede latinske oversættelser, Rm IV 219. Med trykkeriet var forbundet et bogbinderi; der tryktes bibler, salmebøger og gudelige skrifter.

Det kgl. Vaisenhus var således noget andet og mere end en filantropisk anstalt også mere end en kirke, der havde fundet ly bag dets mure. Det var ment som et centrum for den kirkelige retning, som allerede Frederik IV sluttede sig til, altså som et støttepunkt for den pietistiske vækkelse. Som organ for en indre mission blev det modstykke til den ydre mission, der var henlagt under samme kollegium. Af de Blade af Vajsenhusets ældste Historie, som Holger Rørdam har meddelt i Kirkehist. Sml. IV 3, b., fremgår, at Enevold Ewald i fuldt mål gjorde fyldest på denne post og også som rådgiver spillede en stor rolle i administrationen. Men hans særpunkter overfor ortodoksien, der havde ritualen på sin side, kunde føre til episoder, hvor kollegiet eller den højeste instans, kongen, måtte tage standpunkt. Således vægrede Ewald sig ved, når

han modtog skriftemål, at tilsige syndsforladelse i tilfælde, hvor han ikke var overbevist om bodfærdigheden, og i kollegiet, som han havde søgt om dispensation, var medlemmet konfessionarius Frauen bestemt imod dette. Et parallelt andragende fra Vartovpræsten Ole Hersleb nægtede biskop Worm at fremme, hvorfor han fortrak til Herrnhut, men Ewalds sag blev forelagt kongen, der bestemte, at han kunde forblive i embedet, når han antog en kapellan, der bl. a. skulde betjene skriftestolen og lønnes med 200 rdl. af hans løn på 500 rdl. Dette var i 1734 og samme år fjernede man to af informatorerne og økonomen på grund af separatistiske anskuelser. I begyndelsen af Hojers tid fremkom en klage fra præsten ved Trinitatis kirke Hans Mossin over, at Ewald havde bibragt en student ganske nedbrydende forestillinger, hvorfor der ønskedes givet ham tilhold om »som en suspekt og berygtet lærer« at holde sig fra hans og andres meningsfæller. Herved kunde dog intet gøres. Disse tilfælde viser, at Hojer med hensyn til Vajsenhusets gejstlige personale var med til at fungere som tilsynsførende.

Han tiltrådte altså kort efter, at den nye bygning kunde tages i brug og gav hele dens store befolkning en længe savnet bevægelsesfrihed. Han indrettede straks ligesom i Missionskollegiet en særskilt forhandlingsprotokol, så at den tidligere sammenblanding af de to kollegiers sager ophørte. På venstre halvdel af bladet indførte Peltz et resumé af sagerne, og på den højre skrev han selv vedtagelserne; de tilsvarende breve fik i reglen kollegiets underskrifter. Rørdam har anførte sted meddelt et delvis referat af sager i 1735 med tilhørende aktstykker og fremhæver med rette deres mangfoldighed. Der tages bestemmelse om optagelse af børn, der fik plads på en venteliste, til der blev ledighed. Der blev afsluttet lærekontrakter for børn, der udskreves, og forhandlede om at beskæftige waisedrenge eller waisepiger udenfor huset. Der var personelle spørgsmål om informatorers eller kapellanens tilgang og afgang, sager om udgivelse af skrifter, indkøb af papir eller tøj, bygningsreparation m. v. Der var bestyrelse af formuen eller modtagelse af gaver f. eks. 500 rdl. efter et testamente eller en afdød præsts bogsamling. Der kan kun være tale om at meddele nogle spredte træk.

20. januar 1735 holdtes første møde, hvori Hojer, der endnu ikke betegner sig som inspektør (løn som sådan tillagdes ham senere fra 28. marts), meddeler, at hans forgænger Seyer Mahling, der var kommen til toldvæsenet, havde overleveret ham inventariet, undtagen bygningen og arkivet. Han indstillede, og det tiltrådtes, at bygningerne måtte overleveres efter et lovligt syn af tømrer- og murermestre udnævnte af kuratorerne, og at han personlig yderligere

fik tildelt et kammer til sine bøger og, da han på grund af sine andre forretninger ikke kunde undvære befording, måtte indrette stald og vognskur i gården på egen bekostning.

P. Hersleb, der tidligere havde været medlem af kollegiet og nu var biskop i Christiania, takkede for trykning i 10.000 eksemplarer af en lille vejledning i kristendomskundskab, der skulde sendes op til ham, og stillede til gengæld nogle forslag: at man ved trykning af Bibelen lod satsen stå, så at der ved senere tryk kun blev papirudgiften, og at der kom lov om, at på landet en ved giftermål tiltrædende gårdmand skulde have en bibel, en tiltrædende husmand et ny testamente. Så kunde der spares lidt på ødselheden ved den lejlighed, og det skulde nok gå med anskaffelsen af disse bøger efter den erfaring, han havde gjort med at stille som vilkår for, at præsterne kopulerede folk, at de kunde læse i en bog og nogenledes gøre rede for deres kristendom. Det kunde de så i ganske kort tid. Præsterne kunde ved deres husbesøg kontrollere, om bøgerne var der og blev brugt. Der svaredes, at bibeltrykningen skulde blive overvejet, det øvrige gik man ikke ind på.

Fra 12. februar til udgangen af april 1735 var Hojer bortrejst til Satrupholm, foran s. 146, men korresponderede flittig med Schrøder og var selv i forbindelse med slesvigske præster angående et nyt oplag af den såkaldte hus- og rejsebibel.

Senere på året toges bestemmelse om en anden bibeludgave under en del meningsforskel, hvor Wöldike var i mindretal. Derimod fik han medhold overfor Ewald, der havde besværet sig over professorens kritik af Ewalds tillæg til en oversættelse af Franckes håndpostil.

Allerede i det andet møde indstillede Hojer at få et reglement, der kunde forebygge, at børnene løber hid og did under påskud af at skulle være på manufakturet, bogladen, apoteket etc., medens de burde være under stadigt tilsyn. Den forøgede trafik i den nye bygning med de mange trapper, som børnene skal op og ned ad, i forbindelse med, at de i højere grad holdes til arbejde pigerne i køkkenet, ved tvætten og spinden, drengene ved apoteket, manufakturet og allehånde tjenstgøring har medført større slid på fodtøjet, så at der må erhverves kgl. resolution af 17. juni 1735 på den ændring i reglementet, at hvert barn i stedet for 3 sko i 2 år får 4 altså et par hvert halvår.

Kollegiet fik til erklæring et tilbud om, at Nøvlinggård syd for Ålborg blev bortskænket til oprettelse af et jysk Vajsenhus dog med aftægtsbolig for ejeren, men da stiftamtmanden i Viborg oplyste om den dårlige tilstand i den stærkt forgældede ejendom, måtte man tilråde at afslå tilbudet.

I en skrivelse af 3. december 1736 til Hojer indberettede en af lærerne om en 12-årig dreng, der havde været bortgået i omtrent en måned af frygt for straf for en ubetydelig forsømmelse men frivillig var kommen tilbage. Han havde været på landet og i Helsingør, han kunde have fået en plads men vilde hellere tilbage også for lærerens skyld. Denne henstiller om en moderation i den formentlig nødvendige straf, hvorom oplysning ikke haves. Da sagen ikke forelagdes den samlede direktion, er dette antagelig taget til følge. Protokollen udviser sådanne straffebeslutninger den første den 12. maj 1735 angående 2 waisendrenge, der var bortgået fra deres tjeneste hos en bogbinder og en maler men fundne og igen indbragt; det bestemtes »som før er sket, at når de befindes skyldige, skal de offentlig for alle børn og af børnene selv piskes«. Det andet tilfælde af 9. februar 1736 refereres således, at der iblandt børnene ofte sker allehånde små tyverier, i særdeleshed er herfor adskillige gange sigtet to piger, og efter længe at have nægtet alt har de tilstået. Det henstilles, hvorledes dette til deres egen forbedring og andres advarsel skal straffes, og det bestemmes, at de først skal formanes og tilrettesættes offentlig af præsten i alle børnenes påhør, derefter straffes efter fortjeneste af læremoderen i dennes kammer i pigernes overværelse og endelig forvares nogle dage på vand og brød, således at de forud for deres måltid i spise-stuen knælende må overvære de øvrige børns spisning. Ved en drengs hårdnakkede ondskab resolveres, at han ved første ondskab skulde sættes i Børnehuset i en måned eller så.

I 1737 udtoges der til brug for den grønlandske mission og handel 8 drenge til uddannelse som kateketer eller handelsbetjente. Drenge, der fandtes egnede til at studere, fik man anbragt i latin-skole.

Som Vajsenhusinspektør var Hojer at anse som en skoleinspektør og havde derfor gode forudsætninger for at arbejde i skolekommissionen; det gav ham tillige en mængde forretningsmæssig administration og opøvede evnen til at få sagerne fra hånden, så at alt kunde overkommes. Samarbejdet med de andre medlemmer har ikke efterladt spor af gnidninger. Man ser stadig hos ham interessen for at skabe god praksis, det han plejede at kalde at bringe tingene på en fast fod, f. eks. at få lærerne til ved indbyrdes forhandling at få ensartethed i deres måde at katekisere på, denne måde at undervise gennem spørgsmål, der spillede så stor en rolle særlig i den religiøse oplæring. Han boede anseligt i den palæliggende bygning på torvet udstyret med egen hest og vogn.

Som udgørende et særligt kollegium sideordnet andre kollegier som Danske Kancelli og alene undergivet Konseillet og kongen

havde medlemmerne en anselig stilling i lighed med de deputerede i kollegierne.

Virksomheden var både på den ydre og den indre missions område af kirkelig karakter. Som tilsynsførende og kontrollerende overfor missionærerne og Vajsenhuskirkens gejstlige fik Hojer anvendelse for sine kirkelige kundskaber og dømmekraft, og en ret stor kompetence i så henseende var lagt i Missionskollegiets hånd. Den kan derfor ses i forbindelse med den videregående virksomhed, hvis omtale bliver genstanden for det følgende afsnit. Hvad der i dette afsnit er fremdraget, opfordrer dog også til et tilbageblik ved at afrunde billedet af hans indsats i 1735, dette år der var »gyldenåret« i hans livsudfoldelse med ægteskabet, begyndelsen som professor og indtrædelsen i disse kollegiale stillinger samt i Højesteret. Der er vist, hvor overordentlig nært hans samarbejde var med J. L. Holstein, i følgende år suppleret med arbejdet for skolereformen. Som Schrøder, foran s. 207, oplyste, havde Missionskollegiets daværende styrelse altså navnlig Holstein anbefalet Hojer til optagelse i kollegiet, og den mand, der havde givet kongen anvisning på Hojer som juridisk professor, foran s. 143, har antagelig også været Holstein, hvem det vedkom som oversekretær. Han måtte da føle sig forpligtet til at støtte Hojers bestræbelser i embedets medfør, men det er iøvrigt ikke udelukket, at han overfor Hojer har virket tilskyndende med hensyn til at højne undervisningen, der interesserede regeringen. Deres samvirken, som vi har set det her, havde den karakter, at Hojer udførte det positive arbejde, medens Holstein var en regulerende faktor. Netop sådan var det også, da Holstein anbefalende overrakte kongen det anonyme promemoria i september 1735, dette skrift hvori Hojer »talte donner« om tilstanden i, hvad kongen betegnede som die Justitz, med uvidende og demoraliserede dommere og prokuratorer, processyge borgere og forargelige misbrug af edens hellighed — og bragte kongen til handling. Fra Holstein som den »bekendte faktor« ved denne lejlighed kan vi med sikkerhed slutte til Hojer som »den ubekendte«.

GENERAL-KIRKEINSPEKTIONS-KOLLEGIET

Dette er den langstrakte betegnelse for den sidste af de institutioner, hvortil Hojers navn ved kongeligt magtsprog embedsmæssigt blev knyttet, og det kan straks siges, at en almindelig tradition

ikke har villet regne ham denne tilknytning til ære, ligesom samme tradition efter en svingning i de kirkelige anskuelser satte selve institutionen på det sorte bræt som ikke meget forskellig fra den hemmelige kommission i Frederik IVs tid. Ophævet blev kollegiet 1791, og i de følgende decennier kunde der ikke være nogen tydelig forestilling om tilstanden i Christian VI's tid kun bevidstheden om, at datidens pietisme var ganske forladt. Så fremkom i 1813 i professor Jens Møllers Theologisk Bibliothek V en såkaldet indberetning¹⁾ fra den i 1757 som Sjællands biskop afdøde Peder Hersleb, medlem af kollegiet, hvori han antagelig i 1747 havde stillet forslag til Frederik V om en ophævelse, der altså ikke var sket. Til begrundelse havde Hersleb i voldsomme udtryk angrebet institutionens formål og virksomhed i de første år, medens han fandt dens senere virken betydningsløs. Denne noget mystiske indberetning skabte opinion og til afgjort skade for Hojers navn. Man ser af Jens Møllers note s. 148, hvorledes denne overfor Hojer ellers sympatiske professor er blevet revet med, så at han taler om »den Cabale og Herskesyge, som i Bluhmes og Höjers Dage gjorde det [kollegiet] med Rette forhadet«. Vistnok først i Ludvig Helvegs kirkehistorie II fra 1855 kom der en rolig bedømmelse. Når der er redegjort for kollegiets tilbliven og opgave, vender jeg tilbage til Hersleb og hans klager. Derefter skal følge en omtale efter aktstykkerne om den virksomhed, der udfoldedes i den tid af knap to år, Hojer fik at virke i sin sædvanlige dobbeltgenskab af medlem og sekretær og ganske rigtig som bærende kraft. At sætte de behandlede sager i mere almindelig kirkehistorisk belysning kan jeg ikke påtage mig. Det fremdragne må tale for sig selv. Men det vil tjene til at oplyse, hvorledes Hojer opfattede sin opgave.

I sommeren 1737 var kongen beskæftiget med planlæggelsen af den nye institution. Han drøftede sagen med sine tillidsmænd på dette område antagelig Holstein, Schulin, Schrøder, Bluhme og Hojer men uden at høre biskopperne heller ikke Sjællands biskop Chr. Worm, Rm IV 220. Ifølge et brev til Holstein af 26. juni ud-

¹⁾ Den oplyses at være fundet i Kancelliet men uden dato og underskrift, efter indholdet henføres den til 1747. I Kirkehist. S. IV 1. b. (1889—91) 297 bemærker L. Koch: »Der er ingen grund til med Helveg (kirkehist. II 2. udg. 127) at tvivle om, at Herslebs skrivelse er indgivet til kongen . . . Den findes i Rigsarkivet, Danske kongers historie nr. 449, renskrevet med en hånd, hvormed biskoppens skrivelser ofte er skrevne, undertegnet men ikke dateret«. Det sidste er dog en lapsus. Skrivelsen, hvis arkivbetegnelse nu er D 113 henlagte sager 1746—66, mangler både underskrift og dato. I nærværende sammenhæng er det ligegyldigt, om Hersleb fremsendte sit angreb eller holdt det tilbage. Lyset så det ialtfald i 1813 som formentlig fremsendt og øvede da sin virkning på læseverdenen.

satte han ikrafttrædelsen til mikkelsdag (29. september) på grund af den Hojer tilståede rejse til Slesvig, da også Schrøder var fraværende, Rm II 280. 1. oktober 1737 udfærdigedes patentet om oprettelse af en General-Kirke-Inspektion, som bestandig skal have opsigt med kirken og gejstligheden. Tillige udfærdigedes en instruktion, der af tilfældige grunde først dateredes 15. november, Rm IV 222. Patentet er indledet med omtale af kongens kirkelige mål, der ikke kan nås uden en aparte direktion i et ordentligt kollegium, som kan besørge tingene på en uniform måde, forekomme allehånde ellers befrygtelige vanskeligheder og indrette alle ting så forsigtigt, at det kgl. regimente og kirken stedse må understøtte hinanden. Derefter udvikler det opgaven for General-Kirke-Inspectores i det væsentlige sammenfaldende med instruktionen. Sluttelig påbydes det en mængde myndigheder at sørge for bekendtgørelsen, således at kongen måtte siges at have udtalt sig særdeles udførligt overfor læg og gejstlig om sine kirkelige mål og ønsker.

Instruktionen er skrevet af Hojer, således at navnene på kollegiets medlemmer, der var disse seks: Holstein, Schrøder, Hersleb, Hojer, Bluhme og Mathias Hviid (konsistorialråd, præst ved Holmens kirke og provst) først senere tilføjedes ligesom punkt 21, hvormed der sluttes; kun Hojers betegnelse af medlemmerne blev af Holstein rettet til »Inspectores«. Klagen i ordene General-Inspektion kan lyde kold og helt militær, men tonen i instruktionen er med et gejstligt udtryk irenisk: fredstiftende og forsonende. Ligeså vel som gejstligheden får indskærpet sine mangfoldige pligter, pålægges der kollegiets medlemmer den største årvågenhed og agtpågivenhed. Når de træder op, vil det ikke være efter et personligt forgodtbefindende men til opfyldelse af kongelige forskrifter, der tilstræber fred selvfølgelig på statskirkens grundvold. I nogle tilfælde gives der kollegiet en besluttende myndighed, i reglen vil det kun have at formane og at indskærpe en allerede hjemlet forpligtelse, i andre tilfælde skal der stilles kongen forslag om en nyordning og kollegiet skal også have for øje at fjerne byrder, der ikke burde være lagt på de gejstlige. For at erhverve et virkeligt begreb om emnet er en sammentrængt gengivelse af instruktionen nødvendig.

(1) De skal med største flid og af yderste evne befordre den levende Guds rette kundskab og sande frygt hos alle undersåtter og befæste den mellem gejstlige og verdslige så ønskelige og fornødne enighed og kærlighed såvelsom den almindelige rolighed. (2) Medens retsvæsenet i almindelighed er dem uvedkommende, gøres undtagelse med processer af eller imod præster og lærere af særegen vigtighed, ved hvilke de får ret til at standse deres fremme,

fremskaffe akterne og gøre indstilling til kongen til resolution. (3) De holder vågent øje med, at der i kirker, akademier og skoler læres efter den evangeliske kirkes grundsandheder i skriften og de symbolske bøger, og at ikke afvigende anskuelser kommer frem. Kan det ikke afværges, må det indberettes. (4) Anstødelige kontroverser over religion mellem alle slags lærere indbyrdes eller overfor tilhørerne bør de hemme og sætte grænser for; de må ikke drøftes offentlig, skriftlig eller mundtlig og privat kun overfor øvrigheden. Der straffes for overtrædelse af et sådant forbud. (5) De skal sørge for kirkedisciplinens opbyggelige brug og dens genindførelse til kirkens befrielse fra så mange grove skandaler, så vidt det kan ske til sand forbedring for menighederne og uden uro og forvirring. (6) De gudstjenstlige handlinger bør foretages på en uniform måde og opbyggeligt, så at det fordævelige opus operatum [værkhellighed] udryddes. Ved et nyt oplag af kirkeritualen bør det samme ske; Kancelliets materiale dertil leveres dem. (7) De har at overveje, hvad de ellers befinder tjenligt eller fornødent til menighedernes eller sjælenes sande opbyggelse og åndelige forfremmelse og at rydde af vejen modstridende vanskeligheder og misbrug samt at overveje, om nogen ny anordning skulde udkræves. I særdeleshed påagtes, at der ikke mangler retskafne lærere i menighederne og opbyggelige bøger, og at lærerne vejleder dem ved flittige katekisationer, husbesøgelser og opsigt samt en kristelig og forsigtig kirke-disciplin med sjælesorg for enhver. (8) Med hensyn til tilkommende lærere af enhver art skal de bære omhu for, at de præpareres og prøves i henseende til lærdom og levned. (9) De skal forekomme utilladelige måder at tilvende sig præstekald på. Mistænkelige tilfælde af den art lader de undersøge og giver indberetning om. (10) De skal se til, at kirken renses for uduelige, uvidende, forargelige og menigheden beskæmmelige præster og lærere »dog i vedbørlig orden og med fornøden forsigtighed og kristelig retsindighed«. Lærernes arbejde og møje skal søges lettet, og efter omstændighederne øges tallet af kapellaner og kateketer. (11) De skal være betænkt på at fritage gejstligheden for verdslige forretninger. (12) Dette gælder særlig bispers og provsters arbejde med regnskabs- og rettergangsarbejder, hvorom forslag ønskes. (13) Bisper og provster bør derimod med desto større flid lægge vind på deres egentlige embedsforretninger som gode visitatser og undervisning af præster og vordende sådanne især med hensyn til den kristelige og teologiske forsigtighed og den personlige sjælesorg samt at opmuntre dem til at give agt på sig selv, våge og bede. (14) Emnet for bispers og provsters visitatser gennemgås nærmere. Det er præstens og kapellanens hele liv og levned, hans studium af teolo-

gien, hvorom der kan gives ham anvisninger, og hans prædikener siden sidste visitats, hvortil koncepter skal findes i en bog, der forevises og påtegnes, og hvis dogmatiske indhold undersøges. Særlig gælder det præster, om hvis flid og dygtighed man ikke er overbevist, med dem gennemgås nogle prædikener. Bisperne indsender årlig til kollegiet relationer stilet til kongen om deres visitatser og andet, der fortjener overvejelse, hvorom kollegiet kan nedlægge forestilling. (15) Præste- og provstemøderne, hvis formål er kirkens sande opbyggelse, kunde måske opfylde dette bedre end hidtil, hvorom forslag burde fremkomme. (16) Kollegiet kan tage initiativ til indførelse af særlige tilsynsførende, der uformodentlig kunde besøge menigheder, kirker og skoler og bese forholdene, hvorom forslag måtte fremsættes til kongen. (17) De bør sørge for, at der forefindes opbyggelige bøger til almuens brug og bibler til passende pris. Over teologiske og religionen vedrørende skrifter henlægges censuren til kollegiet, og den skal begrænse sig til deres overensstemmelse med skriften og de symbolske bøger. De kan omgøre tidligere truffne afgørelser af den art. Teologiske stridsskrifter skal have kollegiets særlige tilladelse, og for tilsidesættelse heraf kan det diktere straf. (18) Kollegiet kan forlange alle oplysninger hos de kongelige betjente. (19) Det kan kræve personligt møde af gejstlige eller andre for at give oplysning. (20) Dets relationer indgives af samtlige medlemmer. Danske Kancelli vil straks udfærdige ekspeditionerne og breve til og fra kollegiet er portofri. (21) Skulde der mod formodning findes besværligheder, kollegiet ikke kan afhjælpe, vises modstand, som det ikke kan stå imod eller trænge igennem, eller forekomme nye sager, der først må reguleres, må det indgive forslag og kan da forvente hjælp. Kongen har betroet dem et værk, han på ingen måde vil vide opholdt eller hindret. Kollegiets troflittige arbejde og møje skal ikke blive glemt; nogen lønning var der åbenbart ikke tale om.

I Herslebs indberetning opfattes det som formålet med det hele at sikre det pietistiske parti embedsbesættelserne udenom Danske Kancelli og Konseillet, hvor modstanderen Iver Rosenkrantz sad (han sad der ganske vist men uden indflydelse, og som oversekretær i Kancelliet var han afløst af Holstein). Derfor måtte det nye kollegium opfindes, og opfinderen var Hojer. Edv. Holm, foran s. 176 note, finder dette »ret sandsynligt«, men Hersleb i Christiania kunde ikke have nogen særlig viden derom, og i sin angribende indberetning var han nødt til at have en privatperson og ikke den kongelige opfinder Christian VI som skive for angrebet. At Hojer satte patent og instruktion i stil, at han sympatiserede med foretagendet og ved siden af de andre rådgivere har givet sine bidrag

til udformningen af opgaven er, hvad man kan gå ud fra. At han også ved påvirkning af kongen skulde have skabt hans ønske om denne »aparte direktion«, er der ikke holdepunkter for. Man kan vistnok tilføje, at det er ganske usandsynligt efter den aktivitet, kongen sad inde med på det kirkelige område. Vel kunde kollegiet, hvis det var stemt derfor, arbejde pietismen i hænde men netop embedsbesættelserne, som Hersleb trækker frem, lå som før i Kancelliet. Rørdam IV 235 synes dog at være inde i samme tankegang. Da Hojer »selv i det væsentlige havde lagt sagen tilrette«, spørger han »hvad der har været mandens bevæggrund til foruden alt det meget, han ellers havde at udrette, at påtage sig en ny byrde af så uhyre et omfang.« Han blev næppe spurgt, om han vilde tage hvervet, han var sikkert optimistisk overfor nye opgaver og faktisk overkom han det. Spørgsmålet besvarer Rørdam selv med, at »hovedmotivet sandsynligst har været af religiøs art, fordi han mente derved at kunne fremme det kirkelige liv. Om lyst til at gøre sig gældende og blive en slags verdslig overbiskop for den danske konges riger og lande har været en medbestemmende faktor for Hojer, er jo muligt. Der er mange labyrinter i en menneskesjæl, og han var jo reformator 'von Haus aus'.« Det forekommer mig, at denne sjælegranskning er en overflødig indrømmelse til Hojers angribere. Den kunde anlægges på enhver, der i embeds medfør øver magt over medborgere. Det drejede sig jo for Hojer om et stykke arbejde som generalprokurør. I Den danske Kirkes Historie (1951) V s. 172 indtages et diplomatisk standpunkt: »Ideen var Andreas Hojers, hedder det.« Det siges her, at kongen i de foregående år havde grebet direkte ind uden om al ansvarlig kirkelig myndighed, og det havde fremkaldt kritik, at han således benyttede tilfældige mænd uden embede og ansvar (således som biskopperne og det teologiske fakultet havde). Herved måtte være sigtet til Bluhme og Schröder. Inspektionen skulde da »lovfæste «den gældende »private« rådslagning. Dette kunde man kalde dens politiske side (Schröder blev iøvrigt snart uarbejdsdygtig). Ved siden deraf organiseredes der en administrativ central, en positiv virksomhed for lovmæssig kontrol med kirkelivet og til overvejelse af nyordning, men altså ikke noget nyt for embedsbesættelserne (om hine private herved stadig øvede deres indflydelse hos kongen er et andet spørgsmål, tildels spurgtes kollegiet). Det måtte for Christian VI være tilfredsstillende således forfatningsmæssigt at have fået betonet den betydning, der tilkom den kirkelige styrelse.

Som en modvægt mod den stærke betonen af Hojer som kollegiets ophavsmand må det påpeges, at de første aktstykker om kol-

legiets indførelse hidrører fra J. L. Holstein, kgl. bibl. Ledreborg Sml. 380 fol., nemlig som Entwurff was in einem general geistlichen Collegio können vorgenommen und besorget werden, hvor han under 14. marts 1737 har opført 18 emnet vedrørende punkter, hvorefter der ud for hvert af en anden hånd er refereret en tiltrædende erklæring af kongen. Foran er indhæftet uden dato og ligeledes på tysk et kort udkast over de sager, der kan tages for i det nye gejstlige kollegium, og hvoraf der let mutatis mutandis [med fornødne ændringer] kan udarbejdes instruktion. Dette er afbrudt ved art. 34. Senere følger under datoen 20. juni 1737 forslag om medlemmerne, navnet, stedet og kontorudgiften med vedtegninger om approbation. Som medlemmer opføres Holstein, Schrøder, Hojer og Bluhme, og da der endnu behøves to gejstlige, nævnes biskop Worm, professorerne Reuss og Leth, konsistorialråd Schreiber, hofpræst Pontoppidan og provst Hviid. Den første og den sidste af dem anbefales som mest forfarne og approberes. Holstein er herefter den, der har ført forhandlingen med kongen, som vel naturligt var, da det drejede sig om at oprette et nyt kollegium ved siden af og tildels taget fra Danske Kancelli. Hvis vi havde efterretninger om, at Hojer gik ud og ind hos kongen, eller at han med særlig stolthed og begejstring havde indtaget sin plads som forretningsførende medlem af kollegiet, kunde man gætte på ham som den ideelle ophavsmand, men derom vides intet, og Herslebs hypotese er kun frugten af hans »passion«.

Få dage efter, at patentet udkom, døde biskop Chr. Worm og til hans efterfølger ønskede kongen biskoppen i Christiania den norskfødte Peder Hersleb, tidligere hofpræst og virksom for konfirmationens indførelse. Bjørn Kornerup tegner i Biografisk Leksikon billedet af ham som en fremtrædende kirkelig personlighed. Som prædikant var han betagende og skal være blevet læst lige op til vore dage, hans religiøse stade var den ældre pietismes. Som myndig administrator var han derimod den ortodokse statskirkemand. Han satte sine betingelser for at drage til København, ifølge Kirkehistorien s. 173 vilde han således ikke som skik var være formand i det teologiske fakultet men nok beholde alle indtægter. Det foran s. 214 meddelte træk om en foreslået lovbestemt pligt til ved ejendoms tiltræden at anskaffe bibler og om på egen hånd at gøre læsevne og kristendomskundskab til ægteskabsbetingelser turde illustrere en vis håndfasthed. Missionskollegiets protokol fra 1736 oplyser om den formentlig første berøring mellem Hersleb og Hojer. Under 4. august omtales hans forespørgsel til Hojer, om han kunde

afkorte årlig 10 rdl. af »missionskontingentet« for sin famuli [tjeners] møje af nærmere anførte årsager, hvortil det besluttedes at svare, at som det var publique penge, der alene til enkers og fattiges hjælp er givne, kunde collegium deri ingen afgang autorisere uden kongens allern. befaling. 13. oktober forelå så forespørgsel, om man vilde lade restancen hvile for årene fra 1732, så vilde han selv derefter påtage sig denne umage og bekostning. Resolutionen røber en vis irritation: Biskoppen måtte atter forestilles, at han vel vidste, at collegiets myndighed ej strækkede sig så vidt, og om det vilde tage sig den magt de præterio [for fortiden], så kunde det jo ej nægte at have samme magt de futuro [for fremtiden] og i henseende til andre bisper, som havde samme og tildels endnu mere årsag end bispem i Aggershus og dog ingen slig prætension har gjort. De havde senere samarbejde i skolekommissionen. Hersleb var økonomisk velstillet, hans broder Ole, der som præst kom galt afsted, er omtalte s. 213.

Det er således muligt, at der på forhånd har været nogen misstemning mellem de to mænd. Det første, der kom frem fra Herslebs side, var nu et brev fra Christiania af 7. december med tak for tilsendelse af instruktionen. Han giver deri udtryk for sin forhåbningfulde glæde over institutionen og egen uværdighed til at have sæde i den. Som emner, han for sit vedkommende kunde tænke sig at føre frem, nævner han nogen bedre circumspektion [omtanke] i provsternes valg og et middel til at holde dem til at visitere hos præsterne og med hensyn til disse at få dem til mere at være præster også udenfor helligdage samt om lejlighed for studenter til at øve sig også i andre ting end prædikestolen, Kirkehist. Sml. III 3.b. 488. Efter indholdet af hans indberetning s. 152 kom stemningsomslaget imidlertid hurtigt, thi inden han var kommen til København, vidste han allerede deres (de andre medlemmers) »oplagte råd«. Da der blev sagt, at han havde holdt god orden og skik i Aggershus stift og nok vilde gøre ligeså her, havde Hviid svaret: Ja, lad ham kun komme her, vi skal i Kirke-Inspektionen nok holde ham så varm, at han ikke mange spring skal gøre. Forholdet var det, siger han, at Hojer, Bluhme og Hviid altid stod sammen og da Schrøder kun viste sig et par gange og Holstein sluttede sig til de tre, stod han altid alene; »jeg var der som oftest for et Null, ikkun chagrineerte og tærede mig selv«. Dette er hans egentlige besværing: at han som Sjællands biskop skal vige for tre mænd som de nævnte særlig Hviid hans »subalterne og underhavende præst«. Efterat have stemplet Hojer som opfinderen præsenterer han ham som en klog og skarpsindig derhos meget farlig og entreprenant mand, der havde meget at sige hos Holstein, »hvis Informator han

har været [urigtigt] og som var hr. Bluhmes fætter og nære blodsforvandre¹⁾ og gjorde i alle ting et med ham.« »Denne etatsråd Hojer havde desuden et particulær had til bisperne og de gejstlige, fordi de havde været ham imod for det skrift de nuptiis propinquorum og for hans danske historie, hvor nationen mente sig at være fornærmet;« dette behøver ikke nærmere omtale. Derimod vil det være oplysende at gengive indledningen til indberetningen: »Efterdi der lå visse folk magt på, at ingen andre skulde befordres til gejstlige embeder end de, som var af deres parti f.eks. de som under helligheds skin klagede for pastor Bluhme over præsternes ugudelighed, fordømte alle folk, blamerede bisperne og andre gejstlige, bragte ham rapporter, sandt og usandt, fra alle sider i begge rigerne, hvilke han igen som sandheder forebragte for kongen; derimod alle andre, lærde duelige og habile mænd, som holdt sig for gode at tilbede ham, de skulde hedde kødelige bugtjenere, fjender af alt godt, urolige opsætsige mod kongelige anstalter, når de andre ulærde, uduelige og idioter, som ikke havde håb ved noget retskaffent at komme frem, ja tildels var bekendt for ret liderlige og højst forargelige mennesker, som nu fordi de hængte med hovedet tilbad hr. Bluhme, rapporterede om andre skulde hedde omvendte, gode sjæle, forfulgte, åndelige. Men da en stor del af disse blev befordret til de bedste præstekald og derved andre blev opmuntret til at lære lige kunst, så at sværmerie, entusiastteri, separatisteri og hernhuterie tog overhånd og der indløb så mange klager alle vegne fra over slige folks konventikler, ekstravagancer og urolighed i landet, så blev det vel tiest gjort til intet, at det var ikke så, det var kun blamer og forfølgelser mod de dyrebare sjæle af de kødelige gejstlige. Især var bisperne de onde mænd, som ikke kunde fordrage de gode sjæle og deres indberetninger i Kancelliet til kongen var ikke at lide på. Dog kunde dette i længden ikke holde stik, dette mysterium måtte dog engang opdages, hvorfor der måtte optænkes en invention, hvorved slige subjecta kunde sutineres, de mod dem indkomne beretninger dæmpes og ikke komme for kongen... Til alt sådant kunde intet bedre inventeres end et General-Kirke-Inspektions Collegium, hvor alle slige ting skulde høre hen

¹⁾ Det viste sig ved en for mig ved fhv. landsarkivar Frode Gribsvad, Abenrå, foretaget genealogisk undersøgelse, at der ikke kunde påvises nogen fælles ane altså intet blodslægtskab mellem Andreas Hojer og Johs. B. Bluhme, uagtet de opstigende linier fra dem (bortset fra B.s far, der var tysk) i 1., 2. og 3. led og på nær enkelte af de 16 aner i 4. led også i dette har kunnet kontrolleres fuldstændigt. For fjernere led var der også adskillig negativ oplysning. Hojers kone Elsabe Margrethe Ambders var i 4. led beslægtet med Bluhme (hendes farfader fætter til hans morfader). Herefter ses der ikke at være grundlag for ovenstående påstand.

og altså drages fra den sædvanlige rette kurs igennem Kancellikollegiet, Konseillet hvor salig Rosenkrantz den tid var, som ej var dem favorabel, ind til kongen...« Heraf fremgår, at han anser Bluhme som den dominerende kraft i modpartiet. Han beklager sig også over, at instruktionen indrømmer Inspektionen »sådan pouvoir, at virkeligen alle gejstlige i begge rigerne endog bisperne (dem dog kongens lov fritager for at dependere af nogen anden end af kongen), skulde anses for deres dependenter og subalterner, dem de og ofte på den måde have trakteret, insulteret, sat til rette og fordret af dem rapporter og regnskab for deres forretninger.«

Om Hojer siger han videre, at han havde to sekretærer begge fra sin hjemegn nemlig en slægtning E. J. Jessen, der var »opfødt og fremdraget« af ham, og Amders bror til hans hustru, men dem så man ikke noget til i møderne, hvor Hojer førte protokollen, efter Herslebs mening for at forebygge, at der kom andet i den, end han vilde. Jessen, der senere blev kancelliråd, kom efter Hojers død ind som medlem. Arbejdsbyrden var da måske ikke så overvældende, som Rørdam forestiller sig. Andetsteds, Rm II 470, ses iøvrigt, at han også som generalprokurør havde en skriver. »I de første år« altså i Hojers tid underskrev Hersleb ifølge sit udsagn forestillingerne til kongen, også når han havde dissentieret, fordi man sagde ham, at det var nok, at protokollen viste hans afstemning (således var det rigtigt efter instruktionens punkt 20), senere forstod han det bedre og nægtede underskrift, og dermed satte han efter sin fremstilling sin krig igennem, hvis man ikke ventede, til han var borte på visitats. Både dette og udtalelsen om protokolførelsen karakteriserer Hersleb selv. Han går derefter over til at omtale Hojers død. Da faldt, skriver han, knebelen af klokken og lamentation blev holdt, at Guds kirke havde tabt en umistelig mand,¹⁾ men siden er der ikke foretaget nær så dristige ting som før; han indrømmer s. 161, at Hojer »vidste at give enhver ting sin rette tur og sætte den i skik«. Han omtaler nogle sammenstød med Holstein om diskretionspligt og kompetencebrud. Efter kollegiets nye sammensætning var han stadig i mindretal. Han ender med at gennemgå 7 specielle anklager alle angående ting passeret i 1740 eller senere, hvilket også gælder de fleste af nogle få tilfælde af efter Herslebs mening forkastelige embedsudnævnelser, deriblandt H. A.

¹⁾ Om det brev, Francke 201, hvori Holstein meddelte dødsfaldet til G. A. Francke, kan i hvert fald ikke siges, at det var lamenterende. Det udtrykker resigneret vemod og betegner Hojer som en god teolog (med henvisning til Kirkeinspektionen), en fuldkommen juris consultus (hans collegia), en lærd mand (hans oprindelige medicinske studium) og endelig en ret filosof (hans collegia og skrifter). Kirkekollegiets protokol oplyser intet om mindeord.

Brorsons bispeudnævnelse, hvorom kongen havde udbedt sig indstilling (to af dem, Hygum og Gerner, var dog i Hojers tid).

Hersleb og Bluhme var, som Johannes Pedersens udvikler det i Kirkehistorien anf.st. »polerne i spændingen« indenfor kirkestyret og ved kongens død, hedder det videre, udløste Herslebs ovennævnte indberetning af 1747 spændingen i et »ligefrem vulkansk udbrud, der har haft afgørende betydning for eftertidens bedømmelse af kirkestyre og kirkeliv i disse år.« Det er, fordi udbruddet også har betydet noget for Hojers eftermæle, at det omtales her. Indberetningen, der lå i Kancelliet, fremtræder som omtalt i en afskrift uden angivelse af dato eller navn. Hertil knytter Johannes Pedersen følgende bemærkninger: »Det lyder utroligt, at Sjællands biskop i en skrivelse til den nye konge vil give sin vrede så ubeherstet udtryk. Rasende angriber han både Bluhme og J. L. v. Holstein, der begge er kongens højtbetroede mænd. Tyder ikke både indholdet og den manglende forfatter- og tidsangivelse på, at det er falskneri? Alligevel synes den nøje at gengive biskop Herslebs bedømmelse af kirkeinspektionen.« Jeg tror kun man kan gå til at sige, at det burde være utroligt. Med hensyn til Bluhme kan Hersleb have stolet på, at hans anseelse var dalet. Holstein omtaler han yderst høfligt og foreslår ham ikke fjernet, hvis Kollegiet ikke ophæves. Som bemærket er det et åbent spørgsmål, om Hersleb i 1747 sendte sine udgydelser ind til kongen eller lod dem være et knips i lommen. Skulde »indberetningen« stamme fra en tredjemands hånd, kunde man naturligvis tænke sig den som et af Hersleb ubenyttet udkast, hvis forfatter har smurt så tykt på, men hverken dette eller antagelsen af en tilføjelse bagefter, synes på nogen måde antagelig. Sikkert er den en god prøve på en rullende dommedagsprædiken fra de biskoppelige læber. Skønt uafsendt kan den være blevet opbevaret til eventuel senere indsendelse, men professor Jens Møller, der fremdrog den, antog den altså indsendt.

Vi kan dermed foreløbig lægge Herslebs indberetning tilside som betydningsløs for en anklage mod Hojer. Den følgende oversigt over behandlede sager (for tiden til 11. marts 1738 er protokollen refereret i Kirkehist. Sml. IV 3.b.) kan ikke gå ind i en prøvelse af de trufne afgørelses betimelighed, og til at undersøge Herslebs mulige særstandpunkter er der ikke materiale. Naturligvis fremkaldte den nye institution henvendelser, der ikke egnede sig til at overvejes, men at trække det frem — som det sker — tjener kun til at forvirre billedet.

Conferentsstuen på Vajsenhuset blev også for dette kollegium mødestedet og kun for tre af de seks medlemmer, Hersleb, Bluhme

og Hviid, var det nye omgivelser. Hojer førte protokollen med uddrag af indkomne sager og resolutionerne. Den 19. november 1737 holdtes et konstituerende møde, hvor det besluttedes at give underretning om oprettelsen til bisperne og de kongelige kollegier samt at berigtige en i Tyskland fremkommet urigtig meddelelse om kollegiet. I en skrivelse af 26. november fra de menige medlemmer lykønsker de Holstein som chef og første generalinspektør og udtaler deres glæde derover med henblik på samarbejdet med Kancelliet. I skrivelserne af s.d. til bisperne føjes der til meddelelsen en særlig anbefaling af poster, som ej uden biskoppens hjælp og concurrence enhver i sit stift kan fuldbyrdes og tildels af dem alene, 1) kontroversier over religionen. Biskoppen opfordres til at forekomme og hemme alle religionsstridigheder, og hvis alligevel nogen opkommer, at indberette derom, 2) ulovlige og utiladelige midler, hvormed nogen kunde have tilvendt sig et præstekald, hvem end kaldsretten tilkommer; mistænkelige udnævnelser skal indberettes, 3) udtrykkelig anbefales til deres varetagelse embedernes egentlige og fornemste forretninger, der nærmere opregnes som visitatserne, undervisning af kapellaner og præster, der begærer det, især i den kristelige og teologiske forsigtighed [prudencia ecclesiastica] forskellen mellem naturen og nåden, sjælesorgen i forsigtig eftersporen, opfordring til præster og kandidater om at give agt på sig selv, uafladelig at bede og våge, 4) at bisper og provster på visitatserne nøje påagter præsternes forhold i liv, levned og lærdom, om de katekiserer og aflægger husbesøg osv. som anført i instruktionens post 14. Alt dette skal indarbejdes på en uniform måde, 5) at bispen årlig til kollegiet indsender til kongen indrettede relationer om menighedernes tilstand, de gejstlige personer og hvad de ellers har observeret og kunde eragte fornødent og tjenligt, 6) biskoppens betænkning ønskes snarest mulig om, hvorledes de til kirkens bedste indførte præste- og provstemøder, hvori moksen nu intet andet end proces- og regnskabssager forhandles, efterdags til deres fornemste og vigtigste henseende nemlig kirkens sande opbyggelse kunde anvendes. Den 11. januar 1738 tilskreves biskopperne yderligere om kirkedisciplinen, idet man udbad sig biskoppens og de mest erfarne, redelige og gudfrygtige provsters og præsters betænkning om 1) hvorledes enhver eragter, at en ret gudelig kirke-disciplin efter den første kristne kirkes eksempel kunde indrettes, så at den i ingen måde kunde anses for nogen verdslig dom eller straf ejheller forstyrre den almindelige kærlighed eller blive sjælen til et åg, hvoraf idel hykleri og et blot opus operatum kunde forventes, 2) om husbesøgelse ikke er fornøden og nyttig, og hvorledes de kan komme i brug igen, 3) så og hvorledes medhjælpere og

ældste i menigheden dertil kunde tjene, og hvorledes de i sådan henseende skulde anstilles og instrueres, 4) hvad ellers enhver for sig kunde ønske eller eragte tjenlig til denne så højt magtpåliggende posts kristelige indretning, og i særdeleshed at frugten måtte blive et frivilligt og ikke en tvang eller et hyklerisk skrømtet væsen, som for Gud og mennesker er langt vederstyggeligere og for Gud og mennesker langt fordømmeligere end den groveste ugudelighed. Et andet cirkulære til bisperne af 11. januar henviste til en ved et reskript til biskop Worm truffet ordning for hans stift af gudstjenesterne og krævede oplyst, om fundatser eller særlige omstændigheder var til hinder for, at dette kunde gøres til almindelig ordning.

Således havde man efter kongens intention, der lå bag det hele, straks foretaget positive skridt for at få gejstligheden i tale og i samme fordragelige tone som anvendt i instruktionen talt om et samarbejde. Det kunde minde om Frederik IVs opstilling af et supplikationsskrin til modtagelse af besværinger eller forslag, foran s. 122. Da Frederik V i 1747 genoptog kommissionsarbejdet med lovrevisionen, hørte dertil også en opfordring til myndighederne om at indsende observationer til forbedring af loven, Strejflys over Enevældens Retsliv (1949) s. 12. Til denne fremgangsmåde var enevælden henvist for at få føling med de anskuelser, der rørte sig i befolkningen og som ellers kun havde litteraturens måske risikable vej at betræde eller prædikestolenes. Mangen en borger udenfor gejstligheden dristede sig ved eksemplets magt til ialtfald anonymt at fremdrage ting, der lå ham på sinde, og havde de saglig interesse, blev det ikke lagt til side. Straks i begyndelsen blev der f.eks. skredet ind om anstødelige forhold ved snedkernes lavsmæssige »behovling«; man indstillede til kongen, at det nærmere skulde observeres. Dette skete og ved reskr. 11. april 1738 tillodes skikkene men sattes under tilsyn.

Delvis var man udenfor en ren inspektion. Det gjaldt også instruktionens post 17, når den til Kirkeinspektionen overførte to tidligere dels under Vajsenhuset dels under det teologiske fakultet hørende virksomheder nemlig udbredelsen af bibler og gudelige skrifter og censuren med teologiske skrifter, herom nærmere Rm IV 236. I Missions- og Vajsenhuskollegiet sad den luthersk sindede professor M. Wøldike, der forholdt sig kritisk overfor Enevold Ewalds bibeludgave af 1732, hvorom en drøftelse havde udspundet sig i kollegiet, Kirkehist. Sml. IV 3.b. 547. I 1737 kom den nye af ham gennemsete udgave, og man havde lagt særlig vind på at få den danske tekst så fuldkommen som mulig ved 14. februar s.å. at skrive til bisperne i begge riger om at bevirke, at lærde og Guds ord

elskende mænd rundt om i rigerne, der måtte føle kald dertil, indsender sådanne bemærkninger, der kunde befordre vor danske bibelversions fuldkommenhed og derved forhjælpe os danske til at høre vor Gud og frelser tale til os i rent dansk og derhos med al den eftertryk, fynd og majestæt, som grundsprogene medfører — en for Hojer karakteristisk udtalelse. (Den lange skrivelse, J. Wandall: Saml. af Forordninger ang. Gejstligheden II (1784) s. 178, påkalder almenhedens særlig lærerstandens interesse m.h.t. oversættelsens rigtighed, gode dansk og oplysende noter. I 20 år havde Vajsenhuset udsendt 7 oplag af bibelen.) Men kongen yndede overhovedet ikke Wøldikes vidtgående tendens som censor, hvorfor omlægningerne til Generalinspektionen havde fundet sted med indskærpelse af censurens begrænsede opgave og med kompetence til at omgøre tidligere afgørelser. I 1738 gennemførte Vajsenhuset en plan, som Hojer allerede i foråret 1735 under sin rejse til Slesvig havde drøftet med præster fra de nordlige amter, om den såkaldte Hus- og Rejsebibel i en dansk oversættelse fra Luthers bibel, istandbragt »på gode venners bekostning«.

Hvad angår en udgave ved Kirkeinspektionens foranstaltning, trak sagen i langdrag. Man foranledigede, at der ved reskr. 20. marts 1739 nedsattes en kommission bestående foruden af kollegiets medlemmer af to sprogkyndige professorer, H. Gram og Chr. Kall samt præsten Enevold Ewald for at den både kunde blive stemmende med grundteksten og på godt forståeligt dansk og tilskrev også sagkyndige mænd derom, Rm I 509. Det nåedes først efter Hojers tid.

Fra 19. november 1737 til udgangen af 1738 afholdtes der i kologiet 35 møder, i 1739 til 21. juli, da Hojer sidste gang indfandt sig, var der 16 møder.

Biskop Hersleb, der ret ofte havde fået tilsendt sager, indfandt sig første gang 8. maj 1738, og som det synes, var det fremkaldt af en særlig sag, idet man gerne vilde have ham med til sognepræst Oluf Lerches personlige møde på Vajsenhuset, hvor han skulde svare på klager over sit levned og sin lærdom. 22. april, da Lerche mødte, påtog Hojer sig at tilskrive Hersleb, om han kunde møde ugedagen efter. Han kom ikke, men Lerche fik sagen foreholdt, og det vedtoges at lade ham erklære sig skriftligt til en række spørgsmål, der var indført i en særskilt protokol, hvilket foregik i Hojers bolig 1. maj om eftermiddagen. Endelig 8. maj fik Lerche i Herslebs nærværelse forelæst en alvorlig påmindelse og advarsel, hvormed sagen sluttede. Som foran bemærket var der i Hojers tid kun to af de embedsindstillinger, som Hersleb forkaster som uforsvarlige. Den første af Hygom til biskop i Århus foregik i februar 1738, da

Hersleb ikke mødte, den anden af Gerner til stiftsprovst i København 4. november s.å. uden at Hersleb kan ses at have stemt imod (Ifølge L. Koch Christian VI s. 179 modtog H. ham med velvilje). Der er overhovedet ikke i protokollen (eller i de udgående skrivelser) gjort bemærkning om dissens fra hans side, hvad man måtte vente efter hans »indberetning«. Senere mødte han regelmæssig. Schrøder mødte til 3. juni 1738 men ikke derefter.

Om Kirkeinspektionens arbejde kan i almindelighed siges, at det svingede mellem at bevæge sig i de almene forhold, som vi har set det i dens første cirkulærskrivelser til bisperne, og at angå konkrete forhold, og ikke sjældent forekommer det læseren af protokollen at vedkommende anliggende helt og holdent måtte vedrøre Kancellet alene. Det kan tyde på, at kongen gerne har villet høre dens stemme, eller at Holstein gerne har villet benytte Hojers arbejdskraft. Vi har talt om erklæringer til kongen om en egnet mand til en embedsbesættelse eller om en bestemt ansøgers egnethed, hvor det måske kan hænde, at kollegiet erklærer slet ikke at kende ham. Der kan også af de forskellige medlemmer være nævnt så mange egnede, at hjælpen ikke har været stor for kongen. Disse forespørgsler er ret hyppige og ikke indskrænket til biskopper og stiftsprovster. Hvis begunstiggelse af den pietistiske retning herved har gjort sig gældende, må til bedømmelse af sagligheden erindres, at menighederne ikke havde noget organ til at frembære deres ønsker. Med særlig interesse og, efter Kirkeinspektionens dårlige ry, med særlig kritisk indstilling vil man vende sig til tilfælde af ndskriden mod dem, der sad i embederne. Der er talrige anmeldelser af overordnet gejstlighed eller andre om gejstliges mangelfulde levned eller lærdom eller begge dele. Foran er omtalt et sådant tilfælde med personligt fremmøde i kollegiet, skriftlig fastslåen af meninger og advarsel mod at fremføre visse anskuelser foruden formaninger. Der skrives ikke ind, blot fordi der næres forkerte anskuelser, kun mod deres forkyndelse. Det kan hævdes, at tendensen altid overensstemmende med instruktionen e. at søge at vinde fremad ved forhandling. De tre sekteriske brødre Støtterup, der prædikede antikirkelig hernhutisme og underkastedes fængsling og forfølgning forskellige steder i landet, blev oftere omtalt i kollegiet. 2. august 1738 takkes biskop Wøldike for sin overbærenhed, »der er det eneste middel til at forekomme deres videre affald fra vor evangeliske kirke« (dette synes at stride mod Bricka: Biogr. Leksikon XIX s. 254). Det havde dog 10. juli udviklet sig til en indstilling om, at brødrene, der sad i Kastellet, skulde have tilhold om at underskrive en revers om ikke at agitere for deres anskuelser eller forlade landet, hvilket bifaldtes 1. august. Da det viste sig først med

de to ældre, at underskriften ikke kunde opnås, dernæst på samme måde med den yngste, som man havde anset for mindre stærk i forsættet, blev de alle med skib og med rejsepenge sendt til Lübeck, senere toges deres børn til forsørgelse.

Som emner af kancellistisk karakter kan nævnes udtalelse 22. marts 1738 om et fra en kommission foreliggende forslag om ordningen af kirke- og skoleforhold indenfor den danske og tyske garnison i København, om fundats for en fattigskole i Bergen (7. januar 1738), om præsteforholdene i et norsk sogn (s.d.), efter anmodning fra en kirkepatron om antagelse af en vicepræst, fordi præsten var »vanvittig« (s.d.). Det pålægges et stort og velhavende kald at antage endnu en medtjener (14. august 1738). Det forekom, at præster eller kapellaner klagede over deres ringe indkomster, og man beslutter at se at hjælpe dem.

Til det foran anførte kan føjes afgørelsen 26. november om Erik Glørsen, Frederikshald, der havde ytret særmening om nadveren. Fakultetet anmodes om at forhandle med ham og søge opnået erklæring fra ham om at ville holde sin mening gedulgt. Ved samme tid behandledes en sag mod kapellan Aggerbeck for mangler i lærdommen. Han gav møde i kollegiet, hvis protokol i dette tilfælde indeholder hans udførlige svar på spørgsmål, hvorpå det indstilles at nøjes med hans skriftlige forsikring, som der dog ved et senere møde af ham 24. marts 1739 blev grund til at lade ham gentage.

Som et tilfælde under kirkedisciplinen var der dette, at to bønderkarle samme dag, de var til alters, havde været til julestue på kroen. Det foretoges flere gange i møderne, og man endte med at godkende, at de ligesom kromanden måtte stå åbenbare skrifte. Til en almindelig drøftelse om kirkedisciplinen kom man ikke i dette tidsrum, men der tales lejlighedsvis om emnet. Det samme gjaldt tanken om et seminarium af egnede ansøgere, dvs. en fortegnelse over sådanne, hvilket var antydnet i instruktionens post 8, og 4. november 1738 bemærkes det, at kongen presser på med det. Under ritualet, der også måtte vente på samlet overvejelse, hørte spørgsmål som indskrænkning af soldaternes eksercits om søndagen (21. oktober 1738). 14. april 1739 gjordes udførlig indstilling om begrænsning i prædikenerne.

Man overvejede at befri præsterne for at føre visse mandtalsfortegnelser, men det kunde ifølge reskr. 17. juli 1739 kun opnås for præsterne i Norge.

Nogle spredte emner skal endnu omtales som oplysende for kollegiets tendens og bestræbelser. 17. april 1738 afgaves efter befaling erklæring om en forordning, kongen havde tænkt at udstede: at studenter, der forser sig med lejermål, og præster, der forser sig

mod D. L. 2—11—13 (ved at ægte et af en anden tilforn besøvet kvindfolk eller søge seng med hustru før ægteskab), ikke efterdags mere skal akkorderes de hidtil bevilgede dispensationer (henholdsvis for bøde og adgang til kald og for tab af kald). Efterat have prist kongens gode formål udtaler man 1) at der kan gives undtagelser, såsom når det onde angres efter Davids eksempel, og måske »en sådan mand kunde være med naturens og nådens gaver fremfor andre begavet«, 2) kongen bør ikke binde hænderne på sig selv, det er betænkeligt, da der hidtil er forundt alle uden forskel oprejsning. Loven om præster er givet som ubetinget, og den er der ikke grund til at forandre. Iøvrigt indstilles ikke at give oprejsning før efter 2 års forløb og at nægte den ved lejemål med den, manden har betjent som informator, skoleholder, kateket eller i andre måder med undervisning, hvad enten det drejer sig om rige eller fattige, og hvad enten de kommer i ægteskab eller ej. Ved ansøgning måtte det oplyses 1) om han har forset sig med nogen i forbudne led eller med nogen til undervisning betroet og kun den ene gang, 2) om han har ægtet vedkommende, 3) hans øvrige forhold og oprigtige omvendelse. Det henstilles i den nærmeste tid at være helt afvisende for at markere overgangen. Dispensationen skal lettere gives med skole- eller degnekald end med præstekald for øje. Skærpelsen kunde hensigtsmæssig omtales gennem bisperne. Overfor denne gennemtænkte argumentation afstod kongen fra sit forsæt, men i reskr. 9. maj 1738 fulgte han led for led kollegiet også således, at han i de første tider aldeles ingen oprejsning erklærer at ville forunde »uden de allervigtigste og ret eklatante årsager og sådanne beviser, at deraf kunde skønnes, at Guds kirke ved sådan en person fremfor andre kunde opbygges«; denne slutning tilgik oversekretæren i et særskilt reskript. I fdg. 9. juli 1745 uddybede han senere tanken om et særligt ansvar for informatorers lejemål med elever. Foruden at berøve adgang til verdsligt eller gejstligt embede samt at være mindremand (æreløs) skulde straffen, når ægteskab ikke blev indgået, være livsvarigt fæstningsarbejde i jern.

7. august 1738 anbefaledes hofpræst Erik Pontoppidans katekismeforklaring til almindelig brug i skolerne i begge riger og 22. s. m. fik den autorisation. Der indskærpes herved forskellige ting, og som et eksempel, der genkalder et af Hojer også ved andre lejligheder hævdet pædagogisk synspunkt, skal anføres lidt af punkt 8: det må indskærpes, at skolemestrene ikke lader nogen lære denne katekismeforklaring udenad ord til ord førend børnene tilstrækkelig ved gentagne forklaringer og eksaminationer med forandrede ord har fattet og ved meningen, såsom det mål, hvortil alene sigtes nemlig Guds sande kundskab, ved blot læren udenad ej opnås, efterdi

det er altfor meget befundet, at ungdommen kan lære ordene udenad og dog ikke ved det ringeste af meningen eller sagen, når de tilspørges endog så med de enfoldigste ord, men at skolemestrene med flid skal se derhen, at de således lærer katekismeforklaringen, at de ved at sige indholdet og meningen af svaret med deres egne enfoldige ord, enten de ved svaret selv udenad eller ikke.

Tre borgere i Slagelse havde beklaget sig over de dem af byfogden pålagte store bøder for forsømmelse af gudstjenesten, idet de af samvittighedsgrunde havde holdt sig borte fra den. 14. august 1738 indstilles, at disse 3 skrøbelige og med skrupler besatte sjæle for den forløbne tid kunde fritages for ansvar, men tilholdes i fremtiden at finde sig i den udvortes orden altså at have deres stolestade i kirken og af og til at give møde der, ligesom når de tilsiges til møde på rådhuset. Præsten bør have besked om ikke at omtale dette på prædikestolen; aktmæssig fremstilling i Kirkehist. S. IV 3 b. 202.

Hørkræmmer Z havde betænkelighed ved at aflægge eden med oprakte fingre på grund af den betydning, formaningstalen tillægger disse oprakte fingre, foran s. 185. 30. august 1738 foreslås sagen ordnet med, at tildele Z det beneficium, der efter D. L. 1—13—4 tilkommer fornemme folk, der ikke plejer at søge Ting, at aflægge eden skriftligt. I skrivelsen omtales edskommissionens reformforslag, og det siges, at hvis kongen i sin tid havde sendt kommissionens akter til Hojer og Seckmans videre iagttagelse, vilde en anden ordning være truffet »ved lovbogens revision i sin tid«, foran s. 183 og 188. Det må da antages, at oversendelsen til kommissionen endnu ikke var sket.

Reskript 2. januar 1739 bestemte, at kirkelysene efterdags skulde udelades af ritualen og de dertil medgåede penge tillægges skolerne, på landet indbetales til stiftets almindelige skolekasse dog med nogle undtagelser særlig ved froprædiken, hvilke indførtes i den straks efter givne skoleforordning 23. januar 1739 § 32. Dette skete efter et forslag af Kirkeinspektionen, hvis begrundelse på karakteristisk måde bevæger sig imellem de konkurrerende hensyn til kirke og skole. Det drejer sig om en af de udvortes skikke, bemærker kollegiet, som i sig selv ikke giver anledning til nogen misbrug, men uden anstød kan beholdes, om ikke af anden årsag, så fordi de fra de første tider og i det mindste, før pavedømmet begyndte at gøre den udvortes tjeneste i menighederne til teatraliske spektakler, er brugelige, det kan ej heller siges, at lysenes brug på alteret er så lige med nogen kendelig overtro konnekteret, omend skønt det ikke kan nægtes, at den gemene mand anser den for

noget Gud takkeligt og derved indirekte styrkes i den almindelige jammerlige overtro, at udvortes ting og ceremonier endog de, der sker med livløse ting, kan uden ringeste henseende til menneskets tro og hjertets attrå behage Gud og tjene for ham til nogen slags takkelig dyrkelse og det er endelig uimodsigeligt, at lysenes brug i kirken er meget gammel, så at kollegiet ej understod sig at råde til nogen forandring i denne post, om ikke andre konsiderationer dertil gav anledning. Men de medlemmer af kollegiet, der tillige er i kommissionen til skolevæsenets indretning på landet, har fundet fornødent at erindre, om ikke de til kirkelys hidtil anvendte store bekostninger, ved hver kirke på landet årlig mindst 3 oftest 4 rdl., der i begge riger lettelig kan udgøre 6 eller 8000 rdl., kunde anvendes til langt nyttigere og mere fornødent brug nemlig til skolen, hvortil store omkostninger udkræves, som uden ny byrde såvel for kongens kasse som for undersåtterne ej kan tilvejebringes. Hele kollegiet må tilstå, at skolens indretning er en til kirkens såvelsom til landets bedste højst uforbigængelig og fornøden anstalt i stedet for, at lysene på alteret aldeles ingen nytte eller opbyggelse medfører, det og fra de aposteles tider af har efter Christi egen befaling og eksempel været alle retsindiges første og største omhu at få børn straks i deres endnu mest uskyldige barndom ført til Christo, hvorimod kirkens udvortes prydelser (hvortil lysene efter vore tiders brug og henhører) er et menneskeligt påfund, foruden at det er bekendt, at lysene i begyndelsen, da de gamle kristne i forfølgelsestider oftest måtte holde deres gudstjeneste og forsamlinger om natten, af fornødenhed blev brugt men ikke om dagen, indtil de siden endog i fuld middag alene til pomp eller af superstition i kirken er indført, så og at andre, som med os har en og samme trosbekendelse og religion, allerede i forrige seculo har ganske afskaffet lysene på alteret og henlagt dertil anvendte penge til en for publico mere nyttig brug.

At kongen var særdeles streng overfor illegitime forbindelser mellem kønnene, fremgik af hans lige omtalte tanke om ophævelse af visse dispensationer m. v. Ved to reskripter af 17. april 1739 tog han et dobbelt initiativ i denne retning. Han gav ordre til Hojer og justitiarius Seckman om at skrive projekt til en forordning om straf for dem, der forser sig med besvangrelse, omendskønt de vil ægte hinanden, således at der gøres forskel på stederne og personerne især dem, som sig dermed ved hoffet forser. Om dette erfares ikke mere, åbenbart fordi projektet ikke er blevet færdigt inden Hojers død.

Det andet skridt var en ordre til Kirkeinspektionen om at overveje, hvorledes de hidindtil sædvanlige trolovelser (forskellige fra

formløse forlovelser) kunde indskrænkes, så at vielse ikke udsattes så længe, som det nu er kommen i misbrug. Kollegiets erklæring af 30. juni går ud på, at det er ganske unægteligt, at der sker store misbrug med trolovelser helst iblandt gemene mænd som militære, søfarende, bønder og iblandt vel også af den ringe borgerstand, som efter trolovelsen straks holder sig sammen som ægtefæller og siden enten løber fra hinanden eller dog aldrig lader sig med de anordnede kristelige ceremonier sammenvie, hvortil de tager anledning tildels af loven, at alle børn anses for ægtebørn [dog kun betingelsesvis] og tildels af de spørgsmål som i ritualen ved trolovelser er foreskrevet og næsten i alle essentielle stykker indeholder det samme, som der efter ritualen ved brudevielse spørges og loves. Dog holder kollegiet det ikke for rådeligt, at trolovelse enten hos nogen særlig stand eller aldeles skulde afskaffes. Med hensyn til det sidste anføres, at der vilde rejse sig adskillige klagemål tildels af præsterne, der vilde miste et af de accidentier, der bringer dem rede penge endog i de fattigste kald, tildels af andre, hvis omstændigheder ikke tillader dem straks at holde bryllup, foruden at den danske kirke kunde synes uden yderste nødvendighed at vige fra det, som i alle andre protestantiske kirker endnu skal være brugeligt. Kollegiet håber, at al misbrug og skandale kan undgås, om kongen vil approbere følgende punkter: 1) at alt, hvad loven foreskriver om trolovelse og jaord (mellem adelige og rangspersoner), efterdags bør efterleves med allerpligt skyldigste hørsomhed, og at de allerede trolovede af deres øvrighed eller chef straks tilholdes inden en kort tid at lade sig sammenvie eller at anses efter post 4, 2) at lovens 3—16—12 (at trolovede, der søger seng med hinanden, straffes og får pålæg om at lade sig vie, eventuelt udelukkes fra nadveren og sættes i band) udvides for den gemene mand af militær stand, søfarende, borgere og bønder med pligt til ved trolovelsen at deklarerere, inden hvor mange uger i det mindste og om mulig hvad dag eller måned de vil lade sig vie; dette kunde indføres i kirkebogen og meddeles øvrigheden til at påses, 3) ritualen ændres til kun at indeholde en erklæring om, at de i sin tid vil ægte hinanden, og at spørgsmålene, der gentages ved vielsen, bortfalder for ikke at vække tvivl, 4) at loven om dem, der avler børn som trolovede, opretholdes med hensyn til børnene (ægte, hvis fæstemanden døde inden den berammede vielse) men at forældrene anses med kirkens disciplin og lejermålsbøde uden skånsel på grund af senere ægteskab som ved 6—13—1, at endog ægtefolk skal stå åbenbare skrifte og betale fulde lejermålsbøder, når hustruen inden 18 uger efter brylluppet kommer i barselseng med et sundt og ført barn, 5) at der ved trolovelse skal forevises friseddel af militære,

skiftebrev af enkemand eller enke eller skaffes forlovere. Forslaget gav altså praktiske regler til begrænsning af trolovelsers varighed og til klargørelse af deres forskel fra ægteskab. Indførelsen af straf, når ægtefællers barn kun havde haft halvdelen af fostertilværelsen efter brylluppet, var en alvorlig skærpeelse. Kongen approberede 17. juli 1739 kollegiets »sentiment« og befalede projekt udarbejdet. Sagen gik ud over Hojers tid og blev iøvrigt ikke gennemført.

Ved en formel votering fra neden vilde Hojer følge efter Hviid og Bluhme. Der må gås ud fra, at han som sekretæren, der havde gennemgået emnerne i forvejen, også har forelagt dem mundtlig i møderne og vel allerede derved lagt sin opfattelse for dagen, der så normalt har fået fornøden tilslutning. I det kirkelige stof var han særdeles godt hjemme, og i spørgsmålenes juridiske side var han teologerne overlegen. Når Hersleb skrev om ham, at han vidste at give enhver ting sin rette tur og sætte den i skik, er det sikkert træffende og udtalelsen sigter formodentlig ved det første led til hans overblik over, hvornår et emne var modent til at komme for til samlet behandling, og hvorlænge der endnu måtte afventes bidrag udefra. Det andet led at sætte en sag i skik rammer hans eminente evne til at fremstille emnerne og bygge motiveringen af standpunktet op. Men når en ellers velmenende historiker fik ud af Herslebs indberetning, at der kunde tales om cabale og herskesyge fra Hojers side, er det et kedeligt eksempel på, at en falsk tradition kan bygges op på et enkelt vidnesbyrd — i dette tilfælde et kollegiemedlems stemningsbestemte påstande — når der iøvrigt er komplet uvidenhed tilstede. Takket være Hojers arkivalske interesse behøver der ikke at være uvidenhed om noget, Generalinspektionen vedrørende. Der tegner sig efter akterne billedet af en administration, der lå nøje op ad de krav, som den kongelige lovgiver havde stillet i instruktionen og senere af og til supplerede i udtalelser til Holstein, men som derfor ikke behøvede at være slavisk, som det ses af den påtænkte forordning om dispensation for lejer-målsansvar. Der var et rådgivende samarbejde mellem kongen og kollegiet. Men synderlig indgående har litteraturen ikke hidtil fordybet sig i dette store stof. Hojer håndterer overlegent denne administration men altid i instruktionens ånd, og den foreskrev ved siden af at stille de alvorlige krav til lærdom og levned altid fordragelighed og forsigtighed i udførelsen. Der kan være biskopper som Ramus i Fyn, der mindre end andre regnede med en fornyelse indenfor kirkelivet, og med ham drøftede man rolig f. eks. spørgsmålet om et fremskridt på præste- og provstemøder, men der var ingen stridbar opposition at brydes med.

Til dette afsnit må det endnu høre at omtale en i håndskrift fore-

liggende »Betænkning om disciplina ecclesiastica [kirkens disciplin]« med Hojers navn i kgl. bibl. Ledreborgs Saml. 387 a fol. Efter sit indhold henhører den til den foreløbige drøftelse, der kom igang om dette emne i Kirkeinspektionen, foran s. 227, efterat der 11. januar 1738 var rettet forespørgsler til biskopperne. Forfatteren føler sig herunder i karakteristisk modsætning til »vores biskop« altså Hersleb, når han tager ordet for en mildere og forsigtigere fremgangsmåde uden dog at kunne opgive disciplinen men opfattende det som den verdslige øvrigheds sag at sætte den i bevægelse.

»Kirkens disciplin«, begynder han, »kan tages i tre meninger 1) om den vejledning, som kirken giver alle sine lemmer, når det behøves; den er befalet af Christus, men synes at være gået af brug, 2) om den der flyder af natura societatis [samfundets natur]: den der har fraskilt sig det samfund, han lever i, bør give prøver på fremtidig bestandighed, 3) om den, der er straf og har borgerlige virkninger, den er skabt af kleresiet og pavedømmet og den tiltaler biskoppen. Heraf flyder, at i den første mening bør kirkens disciplin ikke ophæves, men den negligeres dog af mennesker, hvorimod den i den sidste mening som sat af mennesker også kan ophæves af dem, skønt kleresiet råber på dens nødvendighed. Til hjertets omvendelse, syndernes overbevisning og skandalens afkastelse tjener det intet, at en synder tvinges bort eller i lang tid NB imod sin vilje holdes borte fra sakramente; hvad bedres han ved, at han NB til straf og med menige mands spot fraholdes det nogle uger eller måneder? Vore menigheder er nu desværre i den stand, at de fleste lemmer deri — små børn undtagne — snart ej kan forarges ved grove syndere, siden de fleste selv er af det slags. Hvad nytter da den såkaldte kirkedisciplin andet til end at forbitre de elendige syndere mere, at forhærde dem i det onde, når de engang ser sig beskæmmet, og at andre ved ukærlige moquerier [spot] forsynder sig videre ved slige lejligheder. Afbigten fra prædikestolen er et ligeså unyttigt og certo modo [på en vis måde] urimeligt middel til at opheve skandalen. Præsten skal bede menigheden om forladelse i dens navn, som selv ej vil gøre det ja som vel selv ved den lejlighed bander præsten og menigheden af forbitrelse.

Men dermed er meningen ikke, at der ingen forskel skal være på forargelige og uforargelige folk. Både læreren [d. v. s. præsten] og øvrigheden kan og bør gøre forskel derpå. Læreren bør bruge sit embede, som er at lære og undervise. Han bør med dobbelt flid handle i enrum med sådanne arme sjæle. Han bør og ved deslige lejligheder handle offentlig for menigheden om syndens bedræglighed, om den begangne synds vederstyggelighed for Gud og om en kristens pligt, når han hører noget syndigt. Så afvendes skandalen.

Men han bør offentlig ej røre ved personen, mindre handle således om deres forseelser, at andre må pege med fingre mod dem. Jeg vil endog gå videre og tilstå, at når sådan en forargelig synder første gang efter sin forseelse vil søge sacra [nadveren], en nidkær præst kan in examine [i overhøringen] før skriftemålet publice [offentligt] handle om den synds vanart og en ret bodfærdigheds beskaffenhed og endog tilspørge lapsum [den faldne] selv, om han erkender det, men ikke at han skal tilstå offentlig denne at have begået. Således forekommes skandalen i alle måder og denne metode som bruges i fyrstendømmerne, er den bedste, jeg ved. Og vores biskop gjorde vel i at drive på slige examina publica ante absolutionem [offentlige prøver før syndsforladelsen] som på en ting, der mere opbygger end kirkedisciplinen, som han den forstår. Imidlertid bør kirkedisciplinen og åbenbare skrifte dog også blive mere som en udvortes politisk skabelse [?], der ikkun er dikteret på visse slags synd men ej på alle slags, deraf i den verdslige lov og ikke i skriften er pålagt, der af øvrigheden befales eller ophæves og har aldeles intet åndeligt i sig. Jeg siger, den bør konserveres som andre udvortes tvangsmidler til at holde folk fra at gøre forsættigen og groveligen ondt. Læreren skal ikke befatte sig dermed, uden øvrigheden overdrager det til ham.

Lærerne kan og bør vise syndere og menigheden slige synders storhed og fare. De kan spørge hos synderne om pönitencens tegn og frugter, når han vil skrifte, de kan advare ham, når de savner kendetegnene, ja de bør lære, undervise, erindre ham og siden ej give ham absolution uden cum conditione veræ poenitentiaë et fidei [på betingelse af sand anger og tro]. Men den udvortes disciplin bør de som lærere ej befatte sig med. Sker det, får vi så mange paver, som vi har af slige præster. På øvrighedens side tilstår jeg ligeledes, at det var ønskeligt, om dispensation for kirkedisciplin blev givet, helst når ingen mærkelige omstændigheder det råder eller udkræver. Skal det være et bidsel imod sådanne synder, som folk letteligen falder til og hvorfor de sjælden aktioneres, så burde det ej borttages fra en kåd og modvillig synder. Sker det, vilde jeg ønske, at hver, som søger slig dispensation, måtte enten give anselige summer efter sine vilkår pro redimento vero [som sandt tilbagekøb] til publici nytte eller, om han ej noget formåede, da betale lidt til fattiges underhold på de steder han bor; folk vil mere afskrækkes fra grove misgerninger ved anselige pengestrafte end ved 10 gange at lade gøre afbigt for sig fra prædikestolen. Jeg ser ingen årsag til, at kongen skulde begive den magt at dispensere endog for kirkedisciplin i den mening, det nu bruges, som dog bispen i navn af en liden forandring i Kancellistilen gerne vil have

det. Thi så beholdt præsterne alle tider den myndighed, som dem ej tilkommer, at ekstendere denne straf såkaldet kirkedisciplin så langt og vidt de vilde, med at holde de faldne fra sakramentet og i den foreslagne kandsel [prædikestol] = afbigt at karakterisere dem efter eget behag. Da derimod kirkedisciplinen, som den nu bruges, er en udvortes straf, da den af øvrigheden kan og bør dependere [afhænge] og læreren derimod overlades at bruge den af Christo befalede disciplin, som er i enrum eller i deres medhjælperes påhør at undervise, lære, formane, bede, overbevise og det ved sagtmodighed og kærlighed alle dem, der ved syndens bedrægelighed er falden i forargelige gerninger og at lære de øvrige sig derfra at vogte«.

Herskesyge synes man mindst af alt at kunne tale om, når man læser denne udvikling, men hvis Hersleb, som det efter indholdet lader til, har kæmpet for opretholdelse af præstens myndighed efter D.L. 2—9—11 til at holde afbigt og sætte i ban med hensyn til nadverens sakramente, forstår man vel, at han har anset Hojer for en »farlig og entreprenant« mand. Han var dog på vildspor ved at tilskrive det et specielt gejstligt had grundet på oplevelsen om diagrammet. Præsteætlingen fra Karlum var ikke præstehader, men hans folkelige menighedsbegreb loddede dybere end statskirkemanden Herslebs, der klamrede sig til lovens tilsagn i 2—9—5, at sognepræsten ikke skal være betagen noget af sin myndighed.

HOJER SOM AKADEMISK LÆRER

De nærmest forudgående afsnit har dvælet ved de praktiske gøremål, hvorfra arkivakterne ligger som vidner om Hojers arbejdsomhed. Man kunde ønske, at der var opbevaret nogle karakteriserende småtræk fra disse virksomheder. Vi har kun biskop Herslebs anerkendelse af hans gode greb om forretningerne. Fra denne virksomhed, som i så stort omfang foregik under kollegiale former, er der så altså heller ikke erindringer om personlige gnidninger, og hans store anvendelse i kommissionshverv må indeholde en borgen for at have været god som medarbejder. Idet vi går over til hans virksomhed som akademisk lærer, er det naturligt at erindre om hans virken i det pædagogiske fag. Før professortiden havde der navnlig været hovmesterstillingen i årene 1713—18 med de to tilvoksende brødre Holstein, der førtes frem til et juridisk studium. Det havde stillet store krav til hans alsidighed, og han havde, da han savnede

en anvendelig lærebog i Danmarkshistorien, resolut selv taget sig over at tilvejebringe den. Han var professor, da han måtte optræde som konsulent i ordningen af det lærde skolevæsen og kongens skole i Sorø og ligeledes, da han var hovedkraften i den lille og den store skolekommission til ordning af de danske skoler. Han påtog sig uden betænkning at skrive et par nye lærebøger for den lærde skole, og læser man hans forskellige forslag, bliver man slået af hans øjensynlige interesse ikke blot for højnelse af undervisningens standpunkt, men af hans menneskelige omsorg for eleverne og hans årvågenhed overfor alle de sløvende faktorer som terperi og mekanisk udenadslæren. Sikkert var han den fødte lærer. Generelt set var han også universitetsmenneske, sit grundlag i så henseende havde han erhvervet i Halle og Helmstedt. Men hvad just Københavns universitet havde betydet for ham, er et andet spørgsmål. I baggrunden af hans bevidsthed måtte ligge det mørke billede, han havde været med til at trække op i 1725, da han i forening med Møinichen og Deichman hvæssede øksen ved lærerkollegiernes rod. Og gik han længere tilbage, kunde han forestille sig sin konfronterende med de teologiske fakultetsmedlemmer ved analysen af diagrammet og professor Holbergs to udfald imod ham på akademiets vegne, rettede på hans akademiske liv og død som de var. Af de daværende teologer Worm, Bartholin, Steenbuch, Trelund og Lintrup var der endnu Worm og Steenbuch, og desuden var der Holberg. At nu han selv skulde være ungdommens lærer i retsvæsenet, var unægtelig et omsving af format, men det har næppe ligget for den praktiske Hojer at bruge tid til at anstille lange betragtninger derover. At der var dem i »løvekulen«, der var optaget deraf, har han dog ikke været i tvivl om. Begivenhederne havde ydermere formet sig således, at hans indtræden i akademiet havde været understreget med særlig festivitas ved reformationsfesten i 1735 og jubilæet året efter, hvor han var en hovedaktør, og ved det juridiske fakultets oprykning ved siden af det teologiske med ordnede eksaminer og akademiske grader, hvorved hele standen kunde føle sig hævet.

Akademiets virksomhed udfoldede sig i samme bygningsfirkant som nu, efterat de store brandskader i 1728 var afhjulpne, men mindre anseligt end Vajsenhuset på Nytorv. Naboskabet med domkirken måtte tjene til erstatning. Den lange kommunitetsbygning langs Nørregade, der havde tjent til studenternes bespisning, savnede fra 12. oktober 1736 sin tidligere anvendelse, da utilfredsheden med forplejningen havde ført til måltidernes afløsning med en udbetaling på 4 mark ugentlig.

Reformationsfundatsen af 1539 havde indrettet et juridisk fakul-

tet med en enkelt professor, der læste over de såkaldte institutioner, indledningen til romerrettens corpus juris. Det var regler, der opfattedes som naturens lov i menneskelig udformning, og som havde interesse også for teologerne, der var hovedparten af studenter. Den følgende tid op mod fundatsen af 1732 havde bragt forskellig fornyelse. To, undertiden tre juridiske professorer havde været i faktisk virksomhed, naturretten og offentlig ret havde skilt sig ud, og dansk ret var blevet doceret i sammenligning med romersk. Der var nu kommen to ordinære professorer med følgende fagfordeling: den ene natur- og folkeret, offentlig ret og moral-filosofi, den anden romerret samt dansk ret sammenholdt med natur- og folkeret og andre landes love. Den første af disse lærestole overtoges af Hojer, og herved var han indenfor sit faglige område. I naturretten havde han leveret afhandlingen af 1718, og i sine historiske arbejder havde han taget sig stærkt af det offentlige, hvortil formentlig kom den kronprinsen tilegnede Staats Kunde.

Hojer var en anselig mand i fakultetet. Han var det ikke blot, fordi han tillige havde de fremskudte og indflydelsesrige embedsstillinger men også i kraft af den respekt, som lærdommen giver, og som hos ham var underbygget af de store samlinger af bøger, håndskrifter, billeder og landkort, som man vidste fandtes på hans — iøvrigt også meget anselige — residens, det kgl. Vajsenhus. Som et minde om, hvad han havde samlet sammen og vel også for største delen studeret, kan man tage avktionskataloget til Bibliotheca Hoieriana på det kgl. bibliotek i hånden, affattet på latin og af udseende som en svær salmebog på ca. 600 tætte sider. Da hans tidligere bogsamling var blevet luernes rov i 1728, var katalogets numre kun resultat af en halv snes års samlerbestræbelser. Bøgerne er grupperet efter størrelsen som folianter, kvarter, oktaver og duodeser og indenfor dette vist nogenlunde nummereret efter indhold. Avktionen fandt sted på Vajsenhuset 5. september 1740 efter et ihærdigt katalogiseringsarbejde. Styktallet vilde være betydelig større, hvis meget ikke var opført samlet i grupper, men ifølge Rm IV 524 var tallet på folianter 761, på kvarter 3065, på oktaver 3413, på håndskrifter 590, på portrætter 416 og på landkort 1156. Bøgerne omhandlede især teologi, filosofi, retsvidenskab, historie, topografi, medicin og sprogvidenskab. Det æstetiske var lidet fremtrædende men ikke udelukket. Bemærkelsesværdig er måske foruden samlingen af portrætter og landkort især de mange håndskrifter for en stor del vedrørende hertugdømmernes historie og topografi, som han havde sikret sig. Ikke alt på hans navn er lige værdifuldt, et topografisk håndskrift med den lovende titel Tønder-Tønningen

indeholder f.eks. kun nogle korte meget utydelige kladder uden dato eller underskrift, kgl. bibl. Ledreborg Sml. 314—15. Samme-
steds 265 fol. findes under Varia Hoieriana fortegnelser over meget
i hans bo fundet arkivmateriale. Et fag, der også er repræsenteret i
kataloget, er numismatik. Hojer var møntsamlere, hvorom kan hen-
vises til noten foran s. 134. Det der nævnte håndskrift med tegn-
inger af mønter vedrører ifølge Georg Galsters oplysninger i Nordisk
numismatisk Årsskrift 1937 s. 46 et stort og opsigtvækkende mønt-
fund, der i foråret 1729 blev gjort på Holsteinborg grevskabs jorder
i Sydsjælland, og som, da retten til danefæ var hos lensbesidderen,
ikke gik til Rentekamret men kom på private hænder. I håndskrif-
tet er omtalt ialt 116 mønter fra Svend Estridsens, Harald Hens og
Knud den helliges tid gengivet i sirlig tegning. Denne møntinteresse
har han delt med den unge Henrik Henriksen (Hielmstjerne), se
foran s. 128, der som kancellisekretær blev ansat ved en kommis-
sion af 27. marts 1739 til ordning af møntkabinetets udsondring fra
det kgl. kunstkammer og udførte hovedarbejdet derved. En anden
arkæologisk interesse hos Hojer var runelæsning, se nærmere sam-
mesteds. Han havde ikke selv undersøgt den såkaldte Tryggvælde
runesten. Worms misforståelser af indskriften på denne afhjælper
han ikke men bygger videre derpå, idet han iøvrigt udtrykker sig
beskedent om sine bidrag. Oplysning om egne runelæsninger af
ham haves ikke. (Velvillig meddelelse fra runologen, dr. Erik
Moltke, der bemærker, at et flertal af datidens interesserede rune-
læsere stod på et lignende standpunkt).

Til nærmere oplysning om hans økonomiske forhold særlig hans
udbytte af de tiender, der udgjorde hans løn som professor, mang-
ler der materiale.

Opgaven at vinde overblik over Hojers akademiske virksomhed
i dens historiske indfatning vil jeg behandle ved til indledning at
fremdrage nogle ældre anerkendende bedømmelser, naturligvis ikke
for derved at have foregrebet den vurdering af den, som må for-
beholdes. Men disse udtalelser vil straks give læserne et indtryk af,
at det må være umagen værd at stifte bekendtskab med det, han
havde at meddele sine studenter. Og jeg nægter ikke, at en tid-
ligere tids påskønnelse af samtidige litterære værker, selv om en
nutid ikke kan se noget i dem, forekommer mig at bevise, at de har
haft en vis værdi.

Hojers efterfølger Peder Kofod Ancher, som han selv havde
eksamineret, skrev om ham i Kort anvisning især for en dansk
jurist ang. lovkyndighed og statskunstens adskillige dele, nytte og
hjælpemidler (1755) s. 51: »I vore tider begynder man at indse, at
det ikke er nok for at blive en grundig dansk jurist at have fået

nogen grund in jure romano-germanico, men at vores egen jurisprudens billigen bør udgøre et studium for sig selv. Salig etatsråd Höyer, en mand af stort geni og vidtløftig erudition, som han fortjener den berømmelse, at han først har bragt studium juris hos os i flor, så meriterer han også denne, at han som professor juris her ved Universitetet har søgt at vejlede den studerende ungdom til at lægge sig især efter vores fædrelands jurisprudens. Måske Thoma-sius hans akademiske præceptor (ham der gjorde sig ligeså stor umage for at føre studium juris germanici i mode som for at nedtrykke jus romanum) først kan have bibragt ham den tanke om fornødenheden af studio juris patrii. Det må være, som det være vil, så er det vist, at i henseende til vores danske jurisprudens har han sine store meriter. De adskillige collegia, han har holdt in jure og de mange af hans discipler, som eksisterer endnu, er levende vidner dertil. Foruden hans lectiones over Struvens jurisprudentia romano-germanica er det bekendt, at han har læst over vores danske og norske proces' måde. Et ved anledning deraf sammenskrevet collegium er kommen i trykken anno 1742. Af dem, som har haft kundskab til vores berømmelige prof. Höyer, er der vel ingen, som skulle ville anføre, hvad der er at udsætte ved dette collegium, på den salige mands regning. Dog havde det været at ønske, at dette skrift enten med alle var holdt tilbage eller i det mindste havde fået en bedre form. Foruden dette collegium, hvori han har systematisk villet lære processens måde, har den salig mand i det samme år, han døde, begyndt et eksegetisk collegium over lovens 1. bog, hvori han efter lovens egen orden forklarer artikel efter artikel og ved enhver artikel anfører fontes [kilderne]. Men hans discipler fik ikkun den første smag derpå, han kom ikke videre end til begyndelsen af det 9. kapitel. Døden kom imellem og afbrød dette nyttige værk. Og endskønt hans distraktioner var altfor mange og hans levetid altfor kort, end at han har kunnet udføre vore love i et fuldkomment system, så ser man dog af det, han har præsteret, hans store vue og den gode smag han har haft«. Ancher slutter: »denne brave mands eksempel og tilskyndelse, mit embedes pligt såvelsom tingenes fornødenhed har opmuntret mig til efter min ringe evne nogenledes at ville bøde på den mangel, vi har hos os på subsidia juris civilis [den borgerlige rets hjælpkilder her nærmest analogi og systematik]«. Af samme bog s. 22 kan anføres en udtalelse om of-fentlig ret: »hvor i et suverænt rige regeringen dependerer af regentens eget behag, har intet jus publicum sted. Vores meriterede sal. etatsråd Höyer har vel holdt et meget smukt og lærd collegium juris publici, som endnu roulerer om in manuscripto, men det meste deraf angår fyrstendømmerne og endog den del henhører mere til

historiam ducatum pragmaticam [hertugdømmernes sammenhængende historie] end egentlig at tale til jus publicum«. S. 57 nævner han, at der nok før Hojer skal være præsteret noget i dansk ret af Resen, Weghorst og Bussæus (Buss), men at deres arbejder kun er ham bekendt af navn. Reitzer nævner han altså ikke.

Ancher var den umiddelbare fortsætter af Hojer, der har haft forbindelse med ham. Hans høje vurdering og varme følelse for Hojer er ikke til at tage fejl af. Nogle senere udtalelser får deres betydning foruden ved de pågældendes autoritet ved at være fremsat på baggrund af A. S. Ørstedes mellemliggende produktion. Den 20. juni 1829 lod professor J. F. V. Schlegel — antagelig foranlediget ved fremkomsten af Hojers bog om Frederik IV — sin tale som afgående rektor omhandle Andreas Hojers fortjenester af den danske lovkyndighed, »idet han først ophøjede den til videnskab ved at holde særskilte systematiske og eksegetiske forelæsninger over den danske ret, hvilket tilforn aldrig havde fundet sted«. Og som hans anden fortjeneste anføres, at han bevirkede, at fdg. 10. februar 1736 udkom. Forsåvidt det herfor anføres, at han var den daværende eneste professor juris og tillige generalprokurør, er vel begge disse forudsætninger urigtige, men at han som professor har følt sig kaldet til at fremkalde nyordningen, peger på noget væsentligt. Dansk Literaturtidende 1829 s. 442. Hertil kan føjes en i Nyeste Skilderie af Kjöbenhavn 1829 nr. 43—44 optaget anonym artikel: Noget om juristen Andreas Hojer og hans fortjenester af det videnskabelige lovstudium i fædrelandet. Den stammer åbenbart fra en sagkyndig og redegør særlig for den ældre tilstand ved Universitetet og ved eksamensforordningens betydning, idet det anføres, at den er skrevet før eksamensordningen af 1821; hos Rm I 338 tilskrives den G. L. Baden.

Endelig skal i oversættelse fra latin anføres brudstykke af en universitetstale af den fremstående norske jurist A. M. Schweigaard, holdt 26. januar 1837 med henblik på hundredåret for fdg. af 1736: »Og i sandhed selv om Hojer ikke havde efterladt sig andet mindesmærke af betydning end hin forordning om juridisk eksamen, hvortil han var ophavsmand, måtte dommen lyde, at han var højt fortjent af vort fag. Thi den bevirkede, at når tidligere grove og ukyndige mennesker kunde snige sig ind i et embede, får nu ingen adgang til staten, hvis kyndighed i lov og ret ikke er undersøgt. Men denne bestemmelse vilde have båret langt rigere frugter, hvis det, som havde været Hojers forsæt og som lå i ordene, trofast var blevet bevaret. Men også her gav magthavernes gunst et fortrin, når det tillodes dem, der stammede fra fornemt sted, at blive prøvet privat, skønt loven vilde, at alles lod skulde være lige.

Men Hojers fortjenester af vor retsvidenskab strækker sig langt videre og bør genkaldes fra foragten. Først hengiven til studiet af medicin dernæst af historie gik han endelig sent over til retsvidenskaben, iøvrigt havde han fra barndommen brugt ikke vort men det tyske sprog, i dette er også hans største arbejder skrevet, og de af ham forfattede love vidner om, at han aldrig har lagt dettes farve til side. Det er derfor ikke mærkeligt, at han ikke om vor ret har kunnet forfatte bøger i enhver henseende frigjort sejrende over tidernes omskiftelser. Men han viste andre vejen, og med sin ånds varme tændte og gennemtrængte han sine mere fremskredne disciples sind på en sådan måde, at der daglig fremspirer sædekorn, som han har sået og ikke kunnet bringe frem til modenhed. Der foreligger en af Hojer på latin forfattet bog, der har titlen Ideen om en dansk jurist. Som den første i disse lande belærer den ved en retsencyklopædi eller metodelære, der foran sig bærer det ulykkelige billede af den daværende retsvidenskab, om sin forfatters sunde og retfærdige ånd. Thi lærde mænd havde ikke forhen været overbevist om, at vor retsvidenskab var andet end bygget over og oplyst ved romerrettens forskrifter, men Hojer lærte det modsatte, og jeg anfører her hans ord i bogen: (kap. III §§ 1—2 i Sommers oversættelse) »Efter naturens og den guddommelige rets kundskab bør en jurist hos os for alle ting gøre sig den danske og norske ret vel bekendt og deraf retteligen danne sig en ret sammenhæng af vores indenlandske lovkyndighed. Hertil er det hverken fornøden ej heller umagen værd forud at have nogen kundskab om de romerske love og deres borgerlige ret, da den romerske jurisprudence er så langt fra vores som Justiniani og Theodosii tider fra de, som vi lever i, eller som det gamle orientalske og occidentalske romerske riges og folks indretninger og skikke fra vores nordiske er adskilt. Hvorfor den romerske ret intet hjælper til at lære den danske jurisprudence, men snarere hindrer et rent og akkurat begreb deraf og indvikler den i allehånde af den romerske ret lånte unyttige spidsfindigheder og fiktioner, som ellers stedse har været langt fra vor Nordens trohjertige og fra alders tid af enfoldige sæder. Men når vor rets sammenhæng og disciplin retteligen er fattet, nægter jeg ej, at jo den romerske ret kan have sin gode nytte. Forstanden kan derved mere skærpes og den store mængde og omskiftelse af casibus og decisioner [tilfælde og afgørelser], som forekommer i den romerske ret, kan, når de efter vor rets regler overvejes og påskønnes, gøre vor lovkyndighed og forsigtighed i rettergang både tydeligere, færdigere og fuldkomnere, som måske siden vidtløftigere skal vises«.

Såvidt Hojer. Med klare ord udtalte han nu det, hvorom før ham

menneskene ikke havde haft nogen tanke: at vor retsvidenskab ikke bør være tillæg til en fremmed lærdom, men have gengivet sin værdighed ved at føres tilbage til sin egen og for den passende skikkelse.

Men dette var vanskeligere at gøre end at sige. Så ringe eller snarere manglende var de på hin tid til rådighed stående hjælpemidler, at Hojer selv i hin bog, hvori han har villet angive retningslinien for de akademiske studier, ikke har andet, hvortil han kan råde sine disciple, end ved flittig læsning at sammenligne den norske lovbog med den danske og da til hjælp kalde de senere forordninger og derfra uddrage, hvad der afskaffer eller supplerer lovene, og han skønnede ikke, at dette studium behøvede at vare længere end, at en student kunde tilbagelægge hele det akademiske kursus på to år, når han det første år studerede de filosofiske fag og i det andet helt dyrkede jurisprudensen«, Vidar 1887 s. 433.

Det af Schweigaard her omtalte skrift, ideen om en dansk jurist, var skrevet af Hojer til opfyldelse af pligten for professorer til årlig at levere en disputats. Så lille det var, så stor en plads har det krav på i vor retsvidenskabs historie. I den almindelige litteratur kan det sammenlignes med Oehlschlægers Guldhornene og i den juridiske med A. S. Ørsteds afhandling af 1801 om ejendomsretten. Forinden jeg går til omtalen deraf må dog efter tidsfølgen nævnes den disputats, som skulde have været leveret ved tiltrædelsen som professor, men som Hojer fik udsættelse med, da han i 1735 rejste til Slesvig, Rm IV 139. Lidt forvirring i billedet af disputatser er skabt ved, at Rørdam IV 525 antager, at en disputats, hvoraf 20 eksemplarer fandtes i hans bo, omhandlende præskription af vidneførsel efter D. L. 1—13—22, er skrevet af ham i 1736 i tilslutning til hans erhvervelse af doktorgraden, skønt denne skete ved kgl. dekret uden pligt til at disputere. Forfatteren var imidlertid ifølge Ehrencron-Müllers forfatterleksikon L. Berregaard, senere borgmester i Ålborg, medens Hojer havde været præses ved handlingen. Den har sin interesse ved at vise, at fortolkningen af landsloven var ved at vinde frem på Universitetet.

I kgl. bibl. Kalls Sml. 383 kv. findes et på fransk skrevet brev af 23. maj 1735 fra Hojer til en højtstående embedsmand, uden tvivl J. L. Holstein, der danner et interessant forspil til udarbejdelsen af den pågældende disputats. Trods alle de forstyrrelser, som endnu optager mig efter min rejse og min nye ansættelse, skriver han, nøder tiden mig til endelig at udføre min disputats pro loco [for stillingen]. Han vil gerne behandle et emne, der kan tiltale kongen, og beder brevets modtager, hvis lejlighed tilbyder sig, at skaffe

ham en ytring eller et vink, hvis noget af fem angivne emner tiltaler kongen eller denne vil nævne et andet. Emnerne var taget af den offentlige ret eller natur- og folkeretten, og ved hvert af dem gøres en kommenterende bemærkning. Som det første nævner han en undersøgelse af, hvad der i krigen er tilladt overfor mindreårige, og tilføjer at det angår berettigelsen af den nylig skete genforening med Slesvig (nemlig den umyndige hertug Carl Frederiks forpligtelse ved begivenhederne i 1713). Dernæst nævnes det tidligere omtalte emne, at Danmark aldrig har stået i lensforhold til Tyskland, og tilføjes at dette går imod største delen af tyske forfattere. De to følgende angår den tyske kejsers rettigheder dels med hensyn til at støbe mønter, hvor han vil gå mod forfatteren Moser, dels med hensyn til floderne, hvor han vil bestride den ret over Elben, som kejseren har overladt Hamborg. Det femte angik østfrisernes statsretlige stilling, smlgn. foran s. 97, hvor han overfor det preussiske hof vilde hævde, at landsdelen var allodial (ikke lenspligtig). Det fremgår heraf, både hvor alsidig orienteret han var i faget offentlig ret, og hvorledes han varetog sine gode relationer til kongen. Om et sammenspil med denne kom i gang, vides ikke. Han bestemte sig for det første emne (*dissertatio de eo quod jure belli licet in minores*), hvor også den bagved liggende politiske tanke kunde have en ikke ubetydelig interesse. Til begivenhederne i 1713 hentydes dog ikke i afhandlingen.

Disputatsen holdtes ifølge det hos Rm IV 145 citerede eksemplar i august 1735, Universitetsbibliotekets eksemplar har den tilskrevne dato 28. september. Det var ifølge Hojer et tidligere kun af få og ikke rigtigt besvaret spørgsmål. Forsåvidt mindreårighedens varighed må afgrænses af bestemte terminer, kan fastsættelsen heraf ikke afledes af den abstrakte naturret. Herom leverer han en fyldig oversigt efter ældre og nyere love, hvis alsidighed med rette fremhæves af Rørdam. De beskyttende og skånende forskrifter, der i den borgerlige ret gælder for de mindreårige, genfindes i almindelighed ikke i krigens ret hverken i ødelæggelseskrigen eller i den, der tager sigte på en fredslutning. Fjendens undergivne må dele skæbne med ham, ubevæbnede mindreårige må dog ikke dræbes. Han hælder til Zieglers anskuelse overfor Grotius: at gengældelsens ret kan hjemle undtagelse herfra. Er det tilladt at true med den grusomste fremgangsmåde ikke blot mod mindreårige men mod de helt spæde, når våbnene ikke nedlægges eller en by overgives? Svaret er: nok at true men at effektuere det vilde i vor tid gå for vidt. En væsentlig del af afhandlingen drejer sig om den mindreårige fyrstes stilling, og svaret er regelmæssig, at hans stilling må være som den voksne fyrstes, hvilket kræves af retssikkerheden,

den øverste lov i krig som i fred. Naturretten, der tillader at anvende ethvert middel til at afværge truende skade, er ikke imod snigmord på den fjendtlige fyrste. Afhandlingen går problemerne igennem i alle enkeltheder i klar og koncis form og vidner om stor beæstthed.

Den 4. april 1736 foregik på øvre auditorium Hojers pligtmæssige årlige disputats, og det var naturligt, at han anvendte den til at op-rulle programmet for det juridiske studium, der nu ved eksamensforordningen var bragt på en »fast fod«. Skriftet var det berømme-lige *Ideæ jurisconsulti* (skrevet *J Cti*) *danici partem I*; Chr. Fleischer var opponent. Året efter udkom en oversættelse ved student Peder Sommer (død 1756 som udnævnt landsdommer på St. Croix) forsynet med et af ham udarbejdet tillæg om forskellen mellem den danske og norske lovbog samt med Hojers påtegning af 2. marts om godkendelse af oversættelsen. Dennes titel var *Forestil-ling* på en dansk jurist, første part, og den følges her. Dette lille skrift, 59 sider i duodes, blev indgangen til en ny tid i retsviden-skaben, og denne nye tid var med føje karakteriseret ved ordet dansk. Også tidligere havde hjemlige jurister jo anvendt dansk ret, men først i den nye studieplan skulde det danske optages teoretisk på en fyldig måde. »Dansk« var, som vi så det i skoleordningen, fællesbetegnelse for dansk og norsk. Som udkastet til fdg. 10. fe-bruar 1736 havde været hurtig udarbejdet, havde denne disputats været det. Det er en ouverture skrevet med Hojers hele fyrighed og varme, festlig igangsættende som de stærke klange i Johan Svendsens polonæse, og som i denne kraftens toner afløses af en overdådig glædes melodier, breder Hojer sig i samfølelse med sine studenter i interesseret beskrivelse af det fag, hvori han skulde »anføre« dem. Der er grund til ret udførlig at fordybe sig i pro-grammets indhold.

Fortalen nævner kongens omsorg for det juridiske studium, der gør det naturligt at levere en vejledning for dem, der har lyst til jura, men forinden udbeder forfatteren sig frihed til at forestille den tilkommende jurist »på det allerfuldkommenste og vel forfaren i alle jurisprudensens dele, så at ham intet fattes i nogen viden-skab, som i al slags stand kan zire en jurist«. Han vil altså beskrive et ideal »på det enhver iblandt os, som applicerer sig til dette stu-dium, kunde derved med et øjekast se som på en tavle for sig gud-inde Themis' hele majestæt og hendes riges omendskønt meget store vidtløftighed og så meget lettere betids overveje, på hvilken del af jurisprudence han sig enest vil applicere og den fremfor anden fornemmelig *excolere*«. Han vil dog ikke skrive om alle, som

har behandlet dette emne men henviser til Struvius, iøvrigt har de fleste af dem beskæftiget sig med romersk eller romersk-tysk retsstudium, der ikke er af nytte for os. Af bøger omtaler han kun dem, begynderen har brug for. »Jeg har ej haft i tanke enten at udplukke eller at forbedre de juridiske biblioteker for dermed at lade se nogen kundskab om lærde sager. Thi jeg har stedse holdt denne ære for en forfængelighed, som enhver brav og lærd mand letteligen foragter, allerhelst lærde mænd bør skatteres efter deres erfaring og lærdoms nytte men ikke efter deres kundskab om de til eruditionen fornødne instrumenter.« Hvis hans valg ikke tiltaler, udbeder han sig den føjelighed, at der holdes den menneskelige skrøbelighed noget tilgode, og at det erindres, at der ikke kan disputeres om smagen.

Jurisprudensen er efter romerrettens definition kundskab om de guddommelige og menneskelige ting, videnskab om ret og uret. »Så meget som der nu fattes en lovkyndig på sådan kundskab, så langt er han og fra at have fuldkommen begrebet den ganske jurisprudens.« »Derfor som der aldrig har været ej heller kan findes noget menneske, om hvilket man kan sige, at han var ganske fuldkommen og i alle måder sådan jurist, som han burde at være, så æres billigen alle de med dette berømmelige navn, der har sådan en erfaring i jurisprudensen, som udkræves retteligen og med nytte at efterkomme deres embedes pligter.« Lærerne vil bedst sørge for deres disciple ved at fremstille helhedsbilledet, indenfor hvilket de så vil have at træffe deres valg. Skønt jeg derfor, fortsætter han sine indledende bemærkninger, må fremføre mange ting, som ikke kan ventes af mennesker endsige af dem, der nylig har begyndt dette studium, så er det dog langt fra hans tanke, at nogen, som mistvivler om at opnå denne højeste fuldkommenhed, skulde derfor enten udelukkes fra retfærdighedens gudindes tempel eller skrækkes fra at øve sig i lovkyndighed, at jeg hellere vilde råde og på alle måder opmuntre sådan en, siden det er ham umuligt fuldkomment at fatte den ganske jurisprudens, at han dog i det mindste anvender al flid og eftertanke på enhver part af jurisprudensen, som kan engang være ham nyttig og gavnlig i den stand, som han i fremtiden måtte komme i . . . Derfor må enhver tilkommende jurist for alle ting betænke såvel målet, hvortil hans studier sigter, som de midler, hvorved han kan håbe lykkeligen at opnå samme sit mål . . . Ihvorvel mange fattige er bleven berømmelige jurister, kan det dog ikke nægtes, at det er vanskeligere for sådanne at gøre nogen synderlig fremgang in jure, som ej kan finde livets fornødne bekvemmeligheder ej heller behørig undervisning eller forråd på bøger uden af andres velgerninger, medmindre de forbedrer

slig vanskelighed ved desto større flid eller overvinder den for- medelst deres ypperlige natur og nemme. Den sunde fornuft tilsiger enhver, at de handler ilde imod sig selv og republikken, som hverken med nemme eller forstand er begavet og dog så uskikkede, som de er, slår sig til det juridiske studium . . . Den, som alene har en god hukommelse, endskønt han ved dens hjælp kan lære udenad på sine fingre alt, hvad lovene og forordningerne byder, bliver han dog alligevel, enten han bliver en dommer eller en advokat, intet uden en blot og bar tingstud. Det gamle ord, nogen har fundet behag i, at et hoved af jern, en bagdel af bly og en gylden pung var nok til at fuldføre det juridiske studium lykkeligen, er så urigtigt, at når guldet er fortæret, bliver en sådan kun en bidsk Cerberus eller en forhaler [morator, udtrykkene er svarende til jernet og blyet]. Denne Hojers anbefaling af juristens begrænsede målsætning svarer til eksamens indretning med kvantitative sondringer i pensumet, eftersom det var den private eller den fuldstændige eksamen og i sidste fald eftersom der læstes til non, haud, laud eller udmærkelse. »Enhver må da i dette studium sætte sig sådan et mål for, som han kan håbe at opnå og som kommer mest overens med den stand, som han ser sig fornemmelig at være født og skikket til, eller som han med føje kan tragte efter. En underrettsdommer, skriver eller prokurator behøver ikke at vide så meget, som der i over- og højeste-retter udkræves. Ligeledes kan den private og borgerlige rets subtiliteter og synderligste anmærkninger, som dog af alle dem, der ved tingene har at bestille, nødvendig må vides, lettere undværes af den, som bruges i rigernes publiques forretninger, hvilke derimod mere bekymre sig om grundig at ransage statsretten, lensretten og en forsigtig lovgivers visdomsregler, som ved rettergang og dommerembedet ej kommer for.«

Kapitel I om forkundskaberne for dansk-norsk jurisprudens indeholder den udvikling, som Holberg parodierede, hvorom senere. Selvom parodien ikke har slået særlig godt an, er den der dog, og traditionen bevarer trofast den slags vedhæng (»Såsom alt i Danmark er Vrængevisens Bytte« skrev Marinus Børup i sin Steno (1938) s. 307). Hojer har dog gjort sig megen umage for at fremhæve, at denne skildring af den danske jurist er en idealisering. »En Jurist, som blandt os med ære vil bære og forsvare dette navn, må for alle ting erhverve sig kundskab i de sprog, som til den ende er nødvendige eller i det mindste dog gavnlige. Iblandt de nødvendige regner jeg fornemmeligen hans modersmål dernæst det tyske, siden det latinske og endelig det franske sprog, men iblandt de nyttige alle de øvrige, som på nogen måde kan hjælpe til nøjere og bedre at excolere vor nordiske lovkyndighed.« Ud fra sit kend-

skab til retsvæsenet ikke mindst i Højesteret hævder han, at han bør have langt større kundskab og større færdighed i sit modersmål end de øvrige studerede personer »enten vi vil se hen til en nøjere kundskab om kunstordene eller til kraftig eftertryk og veltalenhed, hvilke bør vel begge at findes hos en dommer og øvrighedsperson, men i endnu langt højere grad hos den, der vil føre sager for andre. En god borger har nok, når han ved bekvemmelig at udtrykke sin mening mundtlig eller skriftlig og han rettelig kan forstå andre. De som i sin tid tragter efter at blive lærere i kirkerne eller skolerne, endskønt de gør meget retteligen og er derfor at berømme, at de lægger vind på en færdig og alvorlig veltalenhed i de guddommelige ting, og at de deri udvælge sig de smukkeste eksempler at efterfølge, så har de dog ej større færdighed i at tale nødig, end der kan behøves til på to eller tre dages tid at udarbejde en prædiken eller publique tale om gudelige ting. Da en jurist derimod må ofte ex tempore [uforberedt] føre og forsvare en sag eller og votere til doms ikke med få ord men udførligen og i så vidtløftige sager, at man undertiden må tale nogle timer efter hinanden. Desforuden er det i al andet slags levned nok, at en ved rettelig, udførligen og klarligen at tale om de ting, der hører til hans profession, og forlanges der ej mere af ham, da derimod en jurist, som skal føre alle slags tvistige sager for alle mennesker af enhver stand, nødvendig må forstå ikke alene de dertil hørende egentlige terminos [udtryk] og talemåder men og vide at tale bekvemmeligen og egentligen om alle disse ting og således som enhver tings natur i særdeleshed det udkræver. At derfor intet mere sømmer en jurist end, at han uden lang betænkning kan egentligen, tydeligen og med eftertryk bruge sit modersmål enten han skal tale eller skrive deri, og at han fornemmelig straks er færdig med fyndige og kløgtige svar for dermed at vise sit nemmes hurtighed og sin forstands skarpsindighed.« Man mærker hans høje vurdering af prokuratorerne i Højesteret, og han sætter modersmålet forrest.

Om det tyske sprog siges, at det er næsten ligeså nødvendigt som det danske, da det i mange af de kongelige provinser er landssproget. Ingen kan vente tjeneste i de kongelige kancellier og andre kollegier uden at være dette sprog mægtig, desuden anbefaler det sig ved daglig at bruges til hove og i den borgerlige stand. Endog midt i Norge ekspederes næsten alle Ober-Berg-Amternes forretninger på tysk. »Alle krigseksercitier plejer at ske deri ligesom det og bruges i krigsretterne ved de hvervede regimenten.« Sproget anbefaler sig dernæst ved de deri skrevne mange gode bøger, der også er gode for den, der kan latin. »At jeg ej skal tale om, hvor meget et ungt menneske, der til politiske studia er opfødt, under-

tiden kan rekommandere sig dermed, at han færdig og zirligen kan skrive et tysk og fransk brev, såsom mange derved alene har åbnet sig vejen til en stor lykke.« Han tænker måske herved på sin i 1713 opnåede tilsknytning til familien Holstein.

At tale vidtløftig om det latinske sprogs nødvendighed er ikke nødvendigt, da ungdommen med rosværdig begærlighed lægger sig efter det. Det behøves til et ret begreb om de juridiske udtryk, til forståelse af den romerske rets kilder, til juristers og filosofers skrifter. Endnu mindre kan nogen uden det blive »bekvem til offentlige stats- og regeringssager, såsom og i vore tider deduktioner, breve, freds- eller andre traktater undertiden udfærdiges på latin.« Han anbefaler juristen hellere at få en nu brugelig hofstil end en skolestil, at han giver nøje agt på de juridiske ords og talemåders rette mening, kraft og eftertryk og iøvrigt en naturlig og utvungen stil, »i hvilken for alle ting ingen ubekvemme og ilde anvendte fraser på en urimelig måde må sammenflikkes.«

Det franske sprog er »højligent fornødent for en tilkommende jurist, hvis geni er nogenledes munter og til højere ting bekvem. Thi er det til hove eller i kancellierne, man vil søge sin forfremmelse, er det patroner, man vil forhverve sig eller fornemme herrer, man vil tilbyde sin tjeneste enten at tjene dem som sekretær eller fædrelandet i dets publiqve forretninger: da holdes det for en af de største meriter at forstå det franske sprog og det vel at skrive. Fornemmelig siden publiqves deduktioner og andre statsskrifter, som iblandt hele Evropas rettigheder, velfærd og rolighed angår, i dette sprog forfærdiges.«

Foruden disse sprog, der i det mindste er meget nyttige, er der andre, som de fleste studenter vel kan undvære, men som vil fremme videregående studier. Det er det gamle nordiske sprog, som bruges i de gamle danske og især norske love og findes i mange islandske skrifter, det svenske, det engelske, endelig det græske og det hebraiske, uden hvilke den hellige skrift, der er kilden til al guddommelig ret og til den ganske religion, ikke rettelig kan forstås, og der heller ikke grundig kan dømmes om adskillige ved almindelige og guddommelige love forekommende kontroverser.

Til sprogene må føjes kalligrafien eller skrivekunsten, der hjælper til at udforske gerningernes sandhed og dokumenternes mening og rigtighed. Det er ikke tabt umage, en tilkommende jurist anvender på at skrive en zirlig og ypperlig hånd, derved har ikke færre end ved et ypperligt nemme fundet deres lykke. Ejheller er det unyttigt at beflicte sig på at kende gamle nu ubrugelige af ælde ulæselige eller ilde og med slet blæk skrevne ukendelige bogstaver og skrifter og at gøre forskel imellem en mands sande skrift og

den, som ved svig falskeligen er efterskreven. Ars diplomatica [diplomvidenskaben] kan med føje anbefales alle jurister som nyttig og undertiden fornøden ved arkiverne og i kancellierne tillige ved retterne og i den akademiske jurisprudence. Den består i at kunne gøre forskel på stil og talemåde på latin og landenes sprog, der i århundrederne har været gængs i diplomer og publiques breve og de til enhver tid brugte bogstaver. Her er det sine erfaringer fra arkiverne, Hojer mindes. Heraldiken og våbenkunsten nævner han også.

Ganske kort nævner han geografien og historien, den verdslige og den gejstlige eller kirken, hvis betydning alle kender. Disse videnskaber må ikke forsømmes af juristerne som de, der mest beskikkes til civile bestillinger »allerhelst vi uden den verdslige historie er så godt som ganske blinde i at finde oprindelsen til lovene endog vort eget fædrelands love, og en nøje kundskab af den gejstlige historie om de i kirken forefaldne ting er til gejstlig jurisprudence højlig fornøden. I en note til »geografi« kan han dog ikke undlade at indskærpe den grundige lokalkundskabs betydning under 14 punkter, idet han erkender vanskeligheden for unge jurister i at få den kundskab, »som så mange ældre og brave mænd iblandt søger efter.«

Derefter går han over til det mere abstrakte først logikken d.e. en sand og sund logik, der er rensat for de gamle skolastiske griller og unyttige krogkunster, i hvilken henseende han priser vort akademi. Herunder anbefales reglerne om fortolkning, formodninger, fordomme og endelig »at lære med klogskab og forsigtighed at eksaminere folk, det er ved bekvemme, vel udtænkte og forsigtige spørgsmål at udlokke sandheden af misdædere eller andre skyldige personer endog imod deres vilje.«

Fra skolerne medbringes gerne nogen kundskab om metafysiske udtryk og den naturlige teologi eller metafysikken bør anbefales juristen for sin sammenhæng med den moralske filosofi og naturens ret, der vilde miste sin ædleste del, om der intet lærtes om menneskets og lovens oprindelse, de guddommelige straffe og belønninger, skabningens pligter og gudsyndens fornødenhed også til menneskets udvortes lyksalighed.

Fremfor alt må enhver lægge vind på den moralske praktiske filosofi, uden hvilken naturens lov ikke let kan fattes. Da også den lovgivende klogskab, den største og sjældneste hemmelighed i politikken, ikke har anden grund end lærdommen om dyden, om det, som er sømmeligt eller usømmeligt, og om kloghed men særlig kundskab om det menneskelige sind og affekter, når der desuden

findes en i republikkens beskaffenhed og tidernes sæder vel øvet skønsomhed, og da man uden vedbørlig kundskab om moralen ikke kan andet end snuble både i lovenes fortolkning og applikation på forekommende sager så og i at dømme om menneskens gerninger, er det let at slutte, at den moralske filosofi er så uundværlig for juristen som regnekunsten for en matematiker. For den, der er skikket til filosofiske ting, anbefaler han især psykologien, der fornemmelig betragter den menneskelige sjæls begæringers store heftighed og umættelighed, vanernes oprindelse, kraft og tilvækst, affekternes adskillige og efter deres mangfoldige beblendelse og grader så og efter optugtelsens, eksemplernes og formuens omstændigheder meget foranderlige kendetegn, hvilket alt ej ken fattes anderledes end ved en flitig, stille og rolig ransagelse af os selv og andre.

Den filosofiske historie anser han mere for en zirat og ligeså den lærde historie. Juristen må lægge mere vind på flittig og idelig at læse de bedste bøger i hver disciplin, overveje tingene selv, deres sammenhæng, bevisligheder, følger og brug og indprente dette dybt i hukommelsen fremfor at vove sig ud på denne lærde histories uendelige omendskønt behagelige hav, hvoraf han sjældnen kan vente sig nogen synderlig nytte.

De matematiske fag pryder og skærper forstanden og om regnekunsten og den praktiske geometri gælder det, at de ikke kan undværes. Det var ønskeligt, at de unge forstod mere deraf.

Fysik og medicin har betydning i særlige forbindelser; de udrydder den skadelige tro på trolddom og der burde læses over disse dele af medicinen. Det økonomiske studium, der først nylig er indført på akademierne, bør ikke forsømmes. Der er ingen stand og levemåde, hvori dette studium ikke skulde have sin nytte.

En forudsætning for jurisprudence er endelig teologien og en ret jurist behøver en langt større kundskab deri end studiosi juris gemenligen tror. Han må nøje have kundskab om saligheds orden, om forskellen imellem de mere eller mindre fundamentale troens artikler, og han må flittig læse den hellige skrift og ransage vor kirkes symbolske bøger. Fornemmelig må han nøje indprente sindet den ganske religions og teologiens rette henseende som ikke er viden om Gud, al sand og evig lyksaligheds kilde og aldrig glemme frelserens ord: Gud det Guds er og kejseren det kejserens er.

Det fremlyser i hvilken grad Hojer har holdt blikket åbent for, at studiet skal være realitetsbetonet og ikke en formel viden og lærdom med afledning fra principper. Han afslutter med at gentage, at han ikke kræver forudviden om alle disse ting, men at der jævnsides med studiet sker tilegnelse af det, enhver har mest nødt, og

henviser tilsidst til en bog herom af Thomasius (ikke den nedenfor nærmere omtalte).

Hvis Holbergs epistel nr. 293 (Chr. Bruuns udg. III (1871) s. 252) foran s. 250, er skrevet samtidig med Hojers disputats, har han ventet i 14 år, inden han i 1750 fik sin parodi offentliggjort, 11 år efter Hojers død. Sætningen *de mortuis nil nisi bene* [om de døde intet uden godt] har ikke talt til Holbergs følelse. Han ser nemlig ikke med godmodighed på foranstående udviklings formentlige overdrivelser, men tager den som et eksempel på faglig selvros og stempler den som charlataneri og pral.¹⁾ Hans forsøg på at konstruere en »ideen om den gode skomager« derhen, at skomageren for at passe sin næring har brug for de dybeste teoretiske videnskaber, er inderlig humørforladt. Han overser, at når Hojer hævder, at jurisprudence har brug for de mange supplerende videnskaber, hævder han netop ikke, at den selv er første fag eller videnskab og i definitionen har han romerrettens autoritet bag sig, foran s. 249. Naget fra gamle dage er da umiskendeligt, måske tilsat med skinsyge over, at en anden forfatter tolker åndsvidenskabernes sag med mere liv og varme end han i sine Jeronimus-epistler.

Efterat det således var skitseret, hvad der forud for eller foruden lovkyndigheden måtte læres, skulde der følge en række lærebogskapitler, hvoraf foreløbig kun to forelå. Det andet kapitel omhandler først den almindelige guddommelige lov såvel den naturlige som den åbenbarede. Mellem disse to forudsættes der at bestå harmoni. Kapitlet indskrænker sig til at give definitioner over sondringer indenfor hovedbegrebet uden at komme ind på reglernes indhold. Noget indenlandsk værk herom nævner han ikke²⁾, men der leveres i teksten og en note fortegnelser over fremmede værker, hvori belæring kunde søges, dels latinske dels tyske eller franske. Dette fag er nemlig nødvendigt både for studenter og ustuderede. Følger

¹⁾ Dette er karakteristisk 1) for Holbergs ikke dybtgående danske interesse (han har aldeles ikke blik for det betydningsfulde nationale program, Hojer gjorde sig til talsmand for ved at anbefale et dansk retsstudium) og 2) for hans hele egoistiske indstilling (hans anstrængte forsøg på at få lavet et komisk nummer ud af disputatsen efter først at have forvrænget dens mening).

²⁾ Erik Solem, Tidsskrift for Rettsvidenskab 1946 s. 545 har forsaavidt ret i, at han undlader at omtale Holbergs Natur- og Folkeret af 1716, men i teksten har han dog opfordret de ustuderede til flittig at læse danske, tyske og franske bøger. Originalerne til Holbergs bog var Grotius og Pufendorfs bøger, hvis udgaver i fremmede sprog Hojer havde omtalt i tekst og note. Han udtaler ønsket om en dansk oversættelse af Pufendorf med anmærkninger fra to andre forfattere. Holbergs bog måtte han eventuelt have omtalt som en gengivelse af Grotius og Pufendorf. I erindring om forfatterens tidligere sensible reaktion afholder han sig forsigtigt derfra.

den tilkommende jurist den her angivne måde kan han forsikre sig en fuldkommen kundskab svarende til, hvad forordningen udfordrer af dem, som må distingveres med den øverste karakter af laudabilis. Den nævnte øverste lov er uforanderlig og nøje overensstemmende med menneskets natur, den kan ikke ophæves af menneskelig myndighed men afgiver grundlag for de af mennesket satte stats- eller borgerlige love. Det var ønskeligt, at der allerede i skolerne blev lært at skelne mellem den ret, der kan gennemtvinges, og etikken eller læren om det hæderlige, endvidere mellem offentlig og privat klogskab, reglerne om dekorum eller velanstændighed og den naturlige religions pligter. Som hovedskribenterne i den naturlige rets disciplin nævner han Grotius, Pufendorf, Thomasius og Hobbes. Folkeretten er en del af naturretten, men fra den må skelnes, hvad der alene foreskrives af forsigtighed og høflighed eller ifølge skik og brug, ligeledes er statsretten udsondret.

Af det tredje kapitel om den danske og norske private jurisprudence har jeg allerede ladet Schweigaard meddele hans afstandtagen fra romerretten foran s. 245. Han råder til at lægge al flid på at kende og forstå vore love og vor ret i særdeleshed Christian Vs danske og norske lov. Den danske kan i første gennemlæsning nås i 3 måneder, siden må den norske og dennes forskel undersøges, således som oversætteren Peder Sommer havde gjort i tillæget. Dernæst må studeres de senere udgivne forordninger og reskripter, med hensyn til hvilke en samlende udgave vilde have megen værdi, og fremdeles privilegier, der er givne købstæder, menigheder, kollegier eller societeter. I Island har Christian Vs lovbog ikke ganske kunnet indføres, dommerne anvender tildels ældre hjemlige bestemmelser, men den islandske lovkyndighed især processen er langt besværligere end i de øvrige danske og norske provinser. Den islandske rets højfornødne forbedring ventes dagligen af kongens omhu. Hvor disse skrevne love tier, må man tage sin tilflugt til landets skikke, skønt sådanne i Danmark og Norge er sjældnere eller af mindre betydning end i Island eller på Bornholm, hvor endnu efter indbyggernes gamle skikke sukcessionen af odels- eller selvejergårde falder på den yngste søn men på den ældste datter, foruden mange andre ting, som kommer i visse ting overens med den endnu i Norge brugelige ældgamle odelsret, hvoraf dog i den danske ret næppe nogle få fodspor mere findes. Når hverken den skrevne ret eller sædvanen forordner noget, har vi ikke som romerne og andre visse hjælperetter men må anvende den naturlige billighed, da de ældre love ikke som i Sverig påny kan tages i brug. Ud over dette anvender underordnede retter i sådanne tilfælde højere rets præjudikater, for selve denne er de ikke bindende. Ud-

over det almindelige må juristen gøre sig bekendt med særlige afsnit af lovgivningen, hvortil kan henregnes kirkeretten efter lovens 2. bog, ritualen og særlige forordninger om gejstlige sager, eventuelt biskoppernes synodebeslutninger fra landemoderne, krigsretternes instruktion, kammerretten og politiretten samt i Norge bergretten. Der haves forskellige hjælpemidler til oversigten over dette stof og særlig fremhæves Ostersen Weyles Glossarium Juridicum, hvis sidste udgave af 1665 dog burde suppleres efter lovbøgerne m.v. og forsynes med et nyt tillæg af de juridiske udtryk og rettergangs-talemåder. »Thi på denne måde kunde ikke alene lovens mening lettere fattes men endog den gamle danske ting- og domstil udfries fra forglemmelsen, hvori den synes nu snart at være nedgraven.« Et register over loven og forordningerne vilde være meget nyttigt. Kodificeringstanken, som han senere i lovrevisionskommissionen skulde arbejde med, berører han ikke.

»Dersom de, der lægger sig efter jura, vilde foruden af disse hjælpemidler, som allerede er meldet om, betjene sig af den skønne lejlighed, som de dagligen kan have på Højesteret og ved andre over- og underretter at høre sager agere og domme at afsiges og således bruge den, at de deraf samlede sig korte observationer, som af videnskaben i retten selv forekommer og bruges i processen, behøver de intet videre til at erlange sådan en skikkelse [?sikkerhed] og færdighed i den nuværende jurisprudence, som den allern. kgl. fdg. om juridiske eksaminer udfordrer. I særdeleshed om de tillige kan have en flittig og god lovkyndig mands undervisning i den danske ret. Og holder jeg for, at en flittig studiosus juris kan lettelig på tvende års tid lære alt dette, når han efter akademiets love og skikke det første år lægger sig efter filosofien fornemmelig logik og practica og dernæst med alvorlig flid går et kompendium over jurisprudentia universalis igennem, så at han tillige engang gennemlæser den danske og norske lov med agtsomhed. Men at han anvender det andet år på at læse større og udførligere kommentarer over den naturlige og den guddommelige jurisprudence og tillige konfererer de kongelige forordninger med den danske og norske lov. Hvilket altsammen næppe kan tage ham tvende timer bort om dagen i de tvende år, så der derfor er tid nok tilovers at traktere enten de andre discipliner, som jeg har henført mellem forkundskaberne og som enhver agter sig mest nødvendig, eller og de gamle nordiske retter eller de, som gælder i de øvrige kongens riger og lande, hvorom (næst Guds hjælp) i følgende disputats videre skal handles. Falder denne tid nogen altfor lang eller kedsommelig, ham vil jeg have jurisprudence vidtløftige begreb ført til gemyttet såvelsom og disse ord af Lucretius: at alt, som skal blive et

stort og ypperligt værk, har en besværlig adgang og en langsom fremvækst.« Da den danske rets studium ikke var det hele, idet der også var det romerretlige og den offentlige ret, kan disse to år ikke, hvad Schweigaard måske har overset foran s. 246, gå på hele det akademiske kursus.

Som nævnt var det beregnet, at disputatsen skulde fortsættes om ialt 10 emner, men vi erfarer intet om senere årlige disputatser, faktisk, se nedenfor, krævedes de kun, når ikke andet litterært blev præsteret. Emnerne var følgende: Om den danske og norske lovs oprindelse og historie og om nuværende loves forskel fra de gamle, Om de dermed beslægtede gamle tyske love fornemmelig om de sachsiske, saliske, engelske og svenske, Om de nuværende love i fyrstendømmet Slesvig fornemmelig om den jyske lovbog, Om de nuværende love i fyrstendømmet Holsten fornemmelig om den lybske lov, Om lov og ret i grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst, Om den romerske ret og dens brug i kongens lande, Om den kanoniske ret og dens brug sammesteds, Om den nu brugelige kirkeret, Om Danmarks, Norges og Slesvigs statsret, Om Tysklands statsret og hvorledes den bedst på de kongelige provinser appliceres.

Den omtale, som Frantz Dahl i Festskriftet af 1936 om juridisk eksamen s. 122 ofrer på Hojer som juridisk forfatter, lægger overalt vægt på at fastslå hans manglende juridiske originalitet. Synspunktet anlægges på afhandlingen om nærbeslægtedes ægteskab og på disputatsen om krigens ret overfor mindreårige, uden at der anføres noget til bestyrkelse. Afhandlingen foranledigede dog to tyske disputatser, og det folkeretlige emne var efter Hojers angivende ikke meget behandlet, for hans vedkommende også undersøgt med en vis politisk begivenhed for øje. Idet Hojers programskrift får betegnelsen »ikke originalt i dybere Forstand«, har Dahl dog her særligt rettet opmærksomheden på et arbejde af Chr. Thomasius (Summarischer Entwurff derer Grundlehren die einem Studioso juris zu wissen und auff Universitäten zu lernen nöthig) og han anfører i note 21 forskellige fag, som de er enige om at anse for nyttige for juristen, men efterlyser iøvrigt »en punktuelt Sammenligning, Kapitel- og Paragrafvis, mellem Hoiers Arbejde og det tyske Forbillede« som noget, der »vistnok vilde frembyde ikke ringe Interesse«. Følges denne anvisning, finder man hos Thomasius en omfangsrig afhandling, der ifølge titelbladet udgør programmet for en kommende forelæsningsrække, og hvis 17 kapitler er delt i ganske korte punkter, hvis samlede antal er 1145, hvert for sig at opfatte som overskrifter over de forskellige led, hvis tekst senere skulde meddeles. Hele opstillingen er altså forskellig, men naturligvis har også Thomasius villet udvikle, hvilke kundskaber og færdigheder der er

ønskelige for en jurist for at undgå formalismen og blive en tingstud. Men at tale om kopiering, fordi der viser sig overensstemmelse heri, vil være ganske forfejlet, når Hojer f. eks. på sin måde taler om advokatens gode talemåder og evne til at forstå andre. Han taler selv om, at der — naturligvis i udlandet — findes arbejder i dette emne, og anden litterær originalitet end den, der ligger i behandlingsmåden, kan der altså ikke være tale om. Men denne er der heller ikke nogen som helst grund til at søge at beskære. Der er forsåvidt heller ingen grund til stærkt at efterspørge den i dette rent praktiske arbejde, men derimod til at åbne øjnene for, at det ubestridelig var noget nyt, der her så lyset. Uden at ændre fundatsens faginddeling havde fdg. 10. februar 1736 skudt dansk-norsk ret i forgrunden eksamensmæssigt. Karakteren non kunde ikke opnås uden at forstå den dansk-norske lov og rettergangsmåde, således også med haud, medens der til laud kræves at være vel grundet in jure danico et norvegico og nogenlunde at have fattet jus publicum universale danicum et germanicum, så at de fornødne ting deraf vides, medens en udmærkelse bl. a. kan opnås ved at være funderet i forskellen mellem den nuværende danske og norske lov og rettergang fra de gamle enten danske eller norske love. Det var overladt senere praksis at anvende og udvikle dette. Med andre ord: det danske flag var hejst over fakultetets arbejde, disputatsens titel var derfor ideen om en dansk jurist, og dens fortsættelse vilde have bragt en encyklopædi over retten i alle monarkiets dele. Denne store ting hørte ikke op med at være ny og original på dansk jordbund, fordi der i Tyskland på samme måde plæderedes for brugen af germansk ret som modvægt mod romersk. Hojer var rede til at kæmpe for det nye program, men ingen meldte sig med modstand. Man havde allerede i længere tid (Reitzer) sympatiseret med fremhævelsen af det danske, som der nu var gjort alvor af. Og med følelsen af at gå ind i en ny æra — en følelse, der smittede, hvad Peder Sommers fordanskning af »ideen« viser — føler Hojer da trang til at foretage en opgørelse over den betydning, som et juridisk studium med fædrelandets lov og rettergang i spidsen kan få, såvelsom over den almindelse, som det vil have brug for og kan anspore til at erhverve, og til at anskueliggøre dette behøvede han så sandt ingen fremmed pegepind. Med »ideen« havde han bragt den danske fru Justitia sin morgengave. Det spor var blevet trådt, som Ørsted skulde gøre bredere, og for Hojer personlig drejede det sig ikke om at slutte sig til en modestrømning, når han så stærkt foretrak det indenlandske. Derfor talte for ham både hans med historisk sans sammenhængende patriotisme og den ham i opvæksten indprentede opposition mod fremmed autoritet, der

var stærkere end den latinske charme. Tidens fælles dannelsesideal måtte naturligvis i Norden som i Tyskland præge valget af foretrukne fag og færdigheder, og når her en mere abstrakt idealisme gør sig gældende end gængs i nutiden, kan erindres om Gram-Hojers erklæring vedrørende skolen i Sorø, foran s. 167, hvori der forekom fagene logica, metafysica, ontologia og praktisk filosofi (moral).

Planen for Hojers lærervirksomhed har vi i de årlig udkommende lektionskataloger, der heldigvis er bevaret for hans tid. Disse præ-senterede sig som et enkelt stort blad med latinsk tekst, der indledes med pompøs angivelse af årets rektor magnificus og derefter giver plads for de 15 professorers angivelser af, hvad de vil læse over offentlig og privat i året fra 1. september. De er delt i 6 grupper efter den tid, de læser på, nemlig om formiddagen kl. 8, 9 og 11, om eftermiddagen kl. 2, 3 og 4. Hojers tid er kl. 3 (efter Højesteret). Hans angivelse går ud på, at han offentligt efter den kgl. fundats' bud vil foredrage naturretens og moralfilosofiens forskrifter. Privatim vil han ikke undlade for lysthavende at give vejledning i offentlig eller også i privat tysk eller indenlandsk ret. Han vil disputere i marts. Således lyder angivelsen i 1735 og 1736. I 1737 og 1738 er der til den private vejledning føjet forbeholdet: forsåvidt hans helbred og øvrige forretninger tillader det. Med hensyn til den årlige disputats var forholdet, at fundatsen påbød en sådan, men praksis havde længe svigtet, og man synes allerede dengang at have nøjedes med, at der fremkom en eller anden afhandling, L. Engestoft: Universitets- og Skole-Annaler I (1811) 53. I disputatsen af 1736 stillede han i udsigt at supplere denne med andre til udfyldelse af skemaet i den første, men det skete ikke.

Det er altså naturretten og moralfilosofien, der har den foretrukne plads som offentlige fag. Folkeretten er derimod ikke nævnt, men den kunde anses indbefattet i naturretten. De private øvelser, for hvilke der kunde beregnes honorar undtagen af ubemidlede, nævner på den anden side foruden offentlig ret også — udenfor fundatsens ramme — privat ret tysk eller indenlandsk. Også ved offentlig ret må der efter det tidligere udtalte program tillige være tænkt på tysk. Hojer går altså ind på sin kollegas område ved også at undervise i dansk privatret, og han viser dermed, hvor hans interesse ligger.

At udsende trykte lærebøger nåede han ikke og der er heller ikke efterladt manuskripter fra hans hånd til hans forelæsninger. Hvad der forefindes af sådanne, og det ikke så få, stammer fra en lyd-hør tilhørerkreds. Rimeligt er det at antage, at han ikke har fået

bragt sine skriftlige udarbejdelser i fuldstændig form, så at de har måttet udfyldes mundtligt og derfor ikke er skønnet at have blivende værd.

Modsætningen til hans unge dage var iøjnefaldende. Dengang han udsendte sine første to bøger, havde alt været modstand og kulde; da han havde nået toppen og selv stod som professor, erkendtes værdien af hans bestræbelser. Et enkelt tegn derpå fik han selv at se i fordanskningen af sit programskrift. De øvrige trådte først frem efter hans død. Indirekte skete det på den måde, at en hel skare af yngre jurister meldte sig til at tage arven op efter ham med lyst til at arbejde efter de linier og under de forhold, han havde lagt til rette i 1736. Biografien vil derfor som et anneks medtage den herom foreliggende beretning. Direkte skete det ved den fortsatte brug af hans diktatforelæsninger om offentlig ret og proces i nedskrevne kompendier og navnlig, tildels længe efter hans død, ved at besørge dem udgivet i trykken. Eftertiden havde disse arbejder at holde sig til, og som foran vist har dens store navne ikke været i tvivl om, at der sagligt tilkom ham en hædersplads som forfatter, hvorfor Frantz Dahls bedømmelse fremtræder som mærkelig traditionsløs. Hos en enkelt af dem, professor Kofod Ancher, hvis 16 år efter Hojers død udgivne Korte anvisning især for en dansk jurist kan minde om Hojers programskrift, er tonen erindringspræget og samtidig dybt tilforladelig. Hojer står for ham som en mand af »stort geni og vidtløftig erudition«, hvis »store vue og gode smag« han må prise. Som historiker tilkender han ham »den berømmelse at have bragt det juridiske studium i flor og at have vejledet ungdommen til især at lægge sig efter fædrelandets jurisprudence«. Alt dette bærer vidne om, at der var et behov tilstede i tiden, som han havde haft held til at tilfredsstille. Et lignende forhold var også senere tilstede som baggrund for A. S. Ørsteds fremgangsrige optræden. De blev begge afbrudt tidlig, Ørsted ved et kongebud i alderen 47 år Hojer ved døden 49 år gammel. Men medens Ørsted da havde virket over 25 år som juridisk forfatter, havde Hojer kun haft knap 5 år og står sådan set ene. Vi går herefter over til gennemgangen af de to nævnte forelæsninger og læserne vil få lejlighed til at danne sig et indtryk af den undervisning, hvori de var led, og af den lærer, der uden dansk forbillede tilvejebragte disse læremidler.

I året 1783 men med en fortale, der allerede er dateret Tønsberg 1. juli 1778, udgav Peder Mortensen Bredsdorff i Christiania »Jus publicum det er statsret eller statsforfatning og rettigheder for Danmark, Norge og Fyrstendømmerne, forklaret ved private forelæsninger eller kollegier af hr. professor Andreas Höjer og efter hans

tilsigelse til dels på dansk dels på latin optegnet og sammenskrevet men helt på dansk oversat og til trykken befordret«. Om udgiveren Bredsdorff oplyses, at han var student og blev jernværksforvalter; ifølge fortalen søger han en stilling og har under sin ledighed udgivet et kollegium, som han er kommen i besiddelse af. 44 år efter sin død træder da Hojer ved denne mands hånd frem som statsretlig autoritet. Et blik på bogen, hvis sideantal er 152, viser straks, at han her har brugt sin gamle form med at inddеле stoffet i spørgsmål og svar. Derved gøres læserne (tilhørerne) ligesom bestemmede for indholdet, og det holder de almindelige mere svævende betragtninger borte, som forfatteren måske ellers vilde give rum. Fremstillingen får et konkret og overskueligt udseende. At bogen er optegnet efter Hojers »tilsigende« vil sige, at han har dikteret indholdet, så at det har kunnet nedskrives, og dette er altså sket dels på latin dels på dansk. Latinen skulde jo respekteres som videnskabens rette sprog. Foran s. 243 så vi Kofod Anchers skarpe udtalelse om, at hvor i et suverænt rige regeringen dependerer af regentens eget behag, har jus publicum intet sted, hvorfor han også mener, at det meste i Hojers endnu (ca. 1755) roulerende meget smukke og lærde kollegium, der især angår fyrstendømmerne, mere er historie. Ubestrideligt er det, at først magtfordelingen overfor stænder eller bredere repræsentationer af borgerne og indførelsen af ansvarlige ministre giver fylde i den offentlige ret. Først så får vi rigsretssager, men at den enevældige stat også har retsproblemer, viste retssagen mod Struensee. Suverænen har ikke yndet at binde sig ved forvaltningsmæssige normer, der, når det kom til stykket, ikke vilde binde ham, men også privatrettens normer kunde han gennembryde, og forsåvidt kunde Kofod Ancher også deklarere bortfaldet af jus privatum, hvor regeringen dependerer af regentens eget behag. Praktisk har han megen ret. Ved gennemgangen af Hojers værk vil det vise sig, hvor han finder den offentlige retsproblemer, og hvorledes han løser dem, smlgn. iøvrigt foran s. 132.

Efter nogle indledende definitioner af jus publicum slår et første kapitel fast, at kongen er enevældig herre, og hvad herved forstås, at han ikke kan forbinde sig ved ed eller afstå eller frasige sig noget af sin myndighed, at kongeloven betyder loven for kongerne, og at den ikke kan forøges eller formindskes. Den af kongen givne lov kan ikke »virke nogen forbindelse for det foregående«, d. e. det, der er gjort, kan ikke ændres. Dette naturretlige forbud mod loves tilbagevirkende kraft kommer som et indskud. Stænder med indflydelse på regeringen gives ikke. Intet gejstligt eller verdsligt kollegium kan foretage sig nogen omdannelse f. eks. gøre konkordieformlen til hovedlærebog (symbolsk skrift). Kongen har ikke frihed

til at forandre de symbolske bøger d. e. den uforandrede del af den augsburgske trosbekendelse derimod nok kirkens skikke og det uvæsentlige (Ørsteds senere lære). Danmark og Norge, tvillingriget, er fra 1536 et rige, medens undersåtterne står under forskellige love. De holstenske hertugers antagne titel arving til Norge er herefter uretlig. Det er et arverige, hvoraf intet efter godbefindende kan bortsælges, og hvad kongen erhverver, går ind i riget. Hertugdømmerne og grevskaberne omfattedes som len ikke af kongeloven. Undersåtter er troskabspligtige også uden at have aflagt ed derom. Forgribelse mod kongens højhed beskrives i Danske Lov som fallende i tre grader og udvides til dronningen, børn og slægtninge. Ved at tale til beskæmmelse om enkedronningen begås ikke nogen forgribelse mod majestæten, da hendes kongelige ægtefælle er død. En livlæge, der gav dronningen lægemidler med den virkning at gøre hende ufrugtbar, vilde blive skyldig i forgribelse mod majestæten. Grundlaget for det enevældige herredømme er folkets velvillige og selvwillige overdragelse, og ingen stater i Evropa besidder denne rettighed på så god en grund. Toldrettigheden i Øresund beror på det oprindelige herredømme over begge sundbredder, på magternes samtykke, på bekæmpelsen af sørøveriet og det tidligere herredømme over hele Østersøen. Peter I gjorde indsigelse men uden vægt. Retten indbefatter at kunne beslaglægge skibe til krigsbrug, hvilket Frederik IV uden protest anvendte overfor Holland. Herredømmet over Østersøen beror på lignende hensyn og betyder ret til at føre admiralflag. Her kunde man have ventet omtale af højhed over Nordsøen, foran s. 196, men Hojers betænkning herom er måske yngre. Kongen har en indløsningsret til »Ørkenøerne og Hetland«, han har krav på en part af russisk Lapland især Kola, hvorom der af og til føres dispyt og »når dette er sket, gør de indsigende og genindsigende sig tilgode i måltider og drikkelag«. Han har ret til Grønland, der oprindeligt regnedes til Norge og har fået tilført indbyggere herfra. Udenfor Evropa haves besiddelser i Trankebar, i Guinea, St. Thomas, St. Croix og St. Jan, alt erhvervet ved overdragelse.

Således behandlede i 23 spørgsmål det egentlige Danmark. Det var kort og skematisk men effektivt uden omtale af det forvaltningsmæssige, dog var adskillige punkter berørt. Men programmet var stort, når også fyrstendømmernes sammensatte forhold skulde oplyses. At de blev det så fyldigt, som det ved gennemgangen vil vise sig, skyldes vel nok, at Hojer var særlig orienteret og særlig interesseret på dette område, hvor han havde haft meget på nært hold. Men for jurister, der skulde gøre tjeneste i Tyske Kancelli, måtte det være værdifuldt at få det hele fremstillet så fyldigt. In-

denfor kap. I faldt også det bevarede af hans værk Staats-Kunde, foran s. 132.

Kapitel II omhandler begge hertugdømmerne. De har oprindelig været helt danske og befolket af den til England udvandrede angelske stamme men er derefter påvirket af tysk indvandring og samkvem. 1326 skiltes de men forenes ved den fælles konge og den fælles adel, der har sine dels personlige dels reale til ejendommene knyttede privilegier, der erhverves ved optagelse ifølge flertalsbeslutning. Hans den yngre, Frederik IIs broder, er stamfader for hertuger; han erhvervede efterhånden en tredjedel af Slesvig som arvepart. Fyrsterne af Plön i Vagrien og Glyksborg i Angel har betydelige højhedsrettigheder og privilegier men er ikke medherrer. Nordborg og Sønderborg på Als erhvervedes henholdsvis af Frederik IV og Christian V. Hertugen af Plön har våbenret, dog kun til en lille vagtstyrke og indenlandsk møntret og ret til at adle, »men ingen skøtter om at være adelsmand på et par miles vej, og når de er til ende, da er han den samme som før«. Grever og baroner findes ikke. Unionen blev indgået 1534 som et forsvarsforbund med Danmark og består stadig. Kommunionen i Holsten alene blev indgået 1564 mellem Frederik II og fyrsten om en årlig skiftende fællesregering. Frakturstriden om formen for dens skriftlige udfærdigelser endte 1709 i dansk favør. Der er en slesvigsk og en holstensk landret, sidstnævnte lavet efter tysk mønster og med indstævning til Wetzlar. De med godsapanager udstyrede prinser, der er af Christian IIIs og ikke Frederik IIIs stamme, førte titlen arving til Norge, der optoges af Frederik I, og efterat han havde opgivet den, igen er optaget af hans sønner.

Kapitel III er statsforfatningen og rettigheder i Slesvig. Det indledes med det bekendte sted: »I fordom tid var dette hertugdømme en part af Jylland og kaldtes Sønderjylland, det ligger mellem Kolding å og Ejderstrømmen, i hvilken part af Jylland de gamle danske har boet i det femte århundrede, da de gamle angler boede der, som siden flyttede til England, så at det er troligt, at de slesvigske har været de første danske, da de endnu i Angeln taler godt gammelt dansk«. Hvem er ejer af hertugdømmet Slesvig? Kongen af Danmark, vores allernådigste konge, er alene herre, men her må vi kalde historien til hjælp. Imod den i 1720 ifølge krigens ret trufne slesvigske ordning indvendes fra gottorpsk side, at fyrsten dengang var mindreårig; dette imødegås som tidligere i disputatsen, foran s. 247. Spørgsmålet, om Slesvig er en del eller part af Danmark, besvares således, at kongen kan indlemme det, om han finder det tjenligt, men ikke har gjort det. Det tilhører kongen som hertug. Det er hensigtsmæssigt at opregne grænserne. Femern hører

med, som han tidligere har udviklet, foran s. 67, Helgoland, Rom, Sylt, Før, Nordstrand og mod øst Als og Ærø. Der gøres opmærksom på, at gejstlig og verdslig ret er blandet flere steder som på Als, Ærø og i Haderslev amt, der i en henseende hører under Slesvig i den anden end Fyn eller Ribe stift. Slesvig har det privilegium, at undersåtterne ikke kan indstævnes udenfor dette, og at højeste instans er i Slesvig, samt at undersåtterne i norske havne anses som danske. Fyrsten af Glyksborg er efter kongens erhvervelse af fuld ret i Slesvig til en vis grad kongen undergivet, og for sine tilhandlede ejendomme er han undersåt. Grev Reventlow af Sundevad har ikke greverang i Slesvig. Endnu gøres bemærkninger om det slesvigske bispedømme og fæstningen Frederiksort (Christianspris) ved Kieler fjord.

Kapitel IV omhandler Holsten, tidligere Nordalbingien, der i videre forstand er landet mellem Ejder og Elben, i snævrere forstand det egentlige Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Vagrien og grevskabet Pinneberg, på hvis grund Hamborg ligger. Valdemar II havde det som pant af det romerske rige, Christian I fik det for sit oldenborgske hus. Vagrien er den østre part erhvervet af Knud VI (»de Venders«). Det har ikke været markgrevskab men indeholder mange herregårde og er ikke behandlet som len som Holsten iøvrigt. Lübeck lå i Vagrien men blev rigsstad. Otte sogne i nærheden er dog holstenske len til Lübeck. Bispedømmet Lübeck (Eutin) og flere besiddelser hører på samme måde til Holsten og krav derom kan stilles, »når vi engang får mange prinser«. Herredømmet over Travestrømmen tilkommer Holsten. Hertugdømmet Stormarn grænser til Elben, det indeholder Pinneberg og Hamborg. Det var oprindeligt et grevskab nu part af Holsten. Forskellige amter i Stormarn får særlig omtale. Steinhorst ved Lauenborgs grænse, som Griffenfeld aspirerede til at erhverve, fik Wedderkopp, der fængsledes og befriedes af Frederik IV, som akkorderede med ham, at efter hans mandsstammes afgang skulde kongen have Steinhorst. Det hører ikke til Holsten og kunde egne sig for en dansk prins. Hannover-Lauenborg protesterede mod en overgang til kongen, det hævdes, at man havde anerkendt den. Dette var skrevet før Steinhorst-affæren med England, foran s. 195. Tremsbyttel, Reinbek og Bergdorp har også deres særlige forhold. Grevskabet Pinneberg er udenfor hertugdømmet Holsten, det har egen jurisdiktion og love, erhvervelsen har været ved køb. Om grevskabet Rantzau meddeles, at det 1649 erhvervedes som en del af Pinneberg og derpå blev rigsgrevskab. I 1669 erhvervede kongen ret til det efter mandsstammens uddøen og efter en bevæget historie forelå denne eventualitet 1734. Hamborg er anlagt på Stormarns grund. Dens indbyg-

gere vil hævde at have købt byen af grev Albert af Orlamünde på Valdemar IIs tid. Med en række argumenter hævdes derimod, at Hamborg altid har været under kongens og hertugens overherredømme. En mangeårig proces endte 1618 med den kejserlige Kammerrets dom, at byen var en selvstændig rigsstad udenfor Holsten, men Christian IV opnåede i Steinborg det forlig, at den ældre afhængighed skulde vedvare, indtil dommen var revideret. En statsfejl blev i 1710 begået af Frederik IV ved ikke at afværge en kejserlig kommissions omdannelse af byens styrelse i retning af enevælde for magistraten. Kongen og hertugen har ret over Elben, da folkeretten giver bredejerne retten. Med mange men ikke vægtige argumenter hævder Hamborg monopol på handel og på fiskeri i floden. En særlig undtagelsesstilling med hensyn til jurisdiktion og told indtager de schauborgske ejendomme, oprindelig tilhørende de schauborske grever og kongen nu denne alene, oprindelig liggende som palads udenfor byen nu udgørende 11 våninger inde i byen. Der er både en kongelig og en hamborsk tolder, efter nærmere regler deles tolden Lucie dag 13. december, hvor der tillige finder en formel dispyt sted og når det er overstået, ender den højtidelige forretning med et herligt drikkegilde. På en lang række punkter uden større betydning er der meningsforskelligheder mellem byen og kongen (med hertugen). »Af hvilket alt foranførte det ligger klart for dagen, at kongen og hertugen har største rettigheder til denne vigtige stad og til Elbstrømmen, som ligger på den holstenske grænse. Og må dette være nok sagt om Hamborg« — således ender et længere afsnit. Ditmarsken er den fjerde part mod vest. Efter en bevæget historie blev Ditmarsken 1474 erhvervet af Christian I som part af Holsten, blev derpå selvstændigt men atter underlagt 1559. Det er hertugdømme med egen lov. Derefter omtales fremgangsmåden ved bortforlening af Holsten ved kejseren. Det omfatter Holsten med fyrstedømmerne Stormarn og Ditmarsken medens grevskaberne Vagriem, Rantzau og Pinneberg ikke nævnes i patentet, da de er kongens ejendom. Hertugen af Pløn, der nedstammer fra Hans den yngre, forlenes som eventuel arving til Holsten. Et vigtigt spørgsmål med henblik på den kvindelige arvefølge efter kongeloven er, om Holsten er mands- eller kvindelen. Spørgsmålet er tvivlsomt, der kan dog anføres visse grunde for det sidste, der vilde være det fordelagtigste, det vilde dog kun berøre Holsten og Stormarn. På den tyske rigsdag har den glyksborgske konge og den gottorpske eller kielske hertug hver en stemme, men kongen udøver den ikke. Stænderne har ikke, som de tror, valgret af hertugen, efter kejserens bestemmelse er der arvefølge og førstefødselsret. Hertugen i Holsten er myndig med 18 år. Hol-

sten har et privilegium på begrænset adgang til at indstævne sager derfra til kejseren. Om retsforholdet med hensyn til bispedømmet i Lübeck har der bestået uenighed overfor den holstenske hertug. Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst er mandlige len. Om arvegangen var der tvist mellem kongen og hertugen af Gottorp overfor fyrster af Pløn, der endte med Christian Vs overtagelse.

Læserne vil sikkert bifalde, at den sidste snes sider af statsretten tilbagelægges med en harefod. Det drejer sig om Delmenhorsts særlige forhold, det delmenhorstske palads i Bremen, Stadt- og Budjadingeland som en part af Oldenburg (Østfrisland), om tolden i Weserstrømmen, andre oldenborgerne tilkommende forrettigheder, om godserne Jevern og Varel. Der er statsretlig spænding over hele området og flere steder udtaler forfatteren en vis anskuelse for det tilfælde, at man senere skulde ønske at tage spørgsmålet op. Men emnet ligger nutiden overmåde fjernt. Alt i alt har der med enestående historisk-juridisk sagkundskab været tegnet en mosaik af mange små samfund og fyrster, der har våget over deres interesser overfor andre og holdt fast ved det af fædrene erhvervede.

Den bedømmelse, der i vor eneste juridiske litteraturhistorie i festskriftet af 1936 ved Frantz Dahl s. 125 bliver jus publicum til del, lyder således: »Dette er et historisk Arbejde uden exegetisk eller filosofisk islæt«. Opfattelsen er overraskende og ganske urigtig. Værket var en nybegyndelse i dansk retslitteratur, fra professorerne Reitzers og Weghorsts tid meldes der ikke om disputatser på dette område. Ved denne begyndelse måtte opgaven blive først at præsentere den forfatningsmæssige grundlov kongeloven dernæst at redegøre for rigets omfang og de forskellige deles ejendommelighed i henseende til styrelsen. Derved måtte nødvendigvis de historiske kendsgerninger oplyses, der lå til grund for tilhøret. Men ved enhver af disse kendsgerninger var der et moment af fortolkning, forsåvidt indsigelse havde været rejst mod dens evne til at bevirke tilhør til riget og den nærmere form herfor. Når f. eks. 33 sider anvendtes på behandlingen af Hamborgs forhold, var det ikke den blotte historiske fortælling, der optog pladsen, men opulningen af argumentationen i de årelange tvistigheder, om Hamborg var en uafhængig rigsstad eller var underlagt kongens og hertugens overhøjhed, og til disse argumenter tog forfatteren sit standpunkt ved en juridisk overvejelse. Gennemgangen viste gang på gang dette forhold og på samme måde med karakteristikkene af styrende organer og sondring mellem, hvad der var gældende, og hvad der var bortfaldet. At der er megen historieskrivning i bogen, er ganske rigtigt og den besørgeres med Hojers vante bravur. Han

henviser ofte til Holbergs Danmarkshistorie og har altså ikke utilbøjelighed dertil, iøvrigt også til sin uudgivne Frederik IVs historie. Af og til har en munter bemærkning krydret diktatet. Hojer har gjort meget ud af den opgave, han havde stillet sig, både den historiske og den argumenterende, for en lærebog var det vel lovligt meget. Men han har villet nå bunden i sin beskrivelse af riget, og til fortolkningen af kongeloven er der derved blevet mindre plads. I stedet for efter gnavne anmelderes skik at tale om, hvad der ikke findes i bogen (»filosofisk islæt«), var der grund til at påskønne den store stofmasse, der her er samlet, hvad kun var muligt ved Hojers forudgående meget alsidige orientering i fyrstendømmernes forhold, og som et eksempel på den retshistoriske værdi kan nævnes A. D. Jørgensens påskønnelse af hans opfattelse af Slesvigs indbringelse under kongeloven i 1721, Historiske afhandlinger III (1898) 92.

Bogens skæbne kan minde om Hojers Frederik IVs historie. Som denne henlå den i decennier som manuskript, indtil en behjertet mand hævdede fortryllesen og bragte den bogtrykkerkunstens vel-signelser. Først i 1827 fremkom professor J. F. V. Schlegels Danmarks og Hertugdømmernes Statsret med stadigt Hensyn til deres ældre Forfatning I. Det var for Danmarks vedkommende en anderledes fyldig behandling, end Hojer havde ydet denne del, der lå jo også et stykke udvikling imellem. Til gengæld udeblev andet bind, der skulde have leveret hertugdømmernes ret, og der havde Hojer, hvad Schlegel også erkendte, gjort sin store indsats, der iøvrigt vil have gjort hans andet bind mindre påkrævet. Ved J. E. Larsens forelæsninger over statsretten, der tryktes kort efter hans død i 1856, forandredes dette forhold ikke. Hojers bog forblev på dette område standardværket.

I det kgl. bibliotek findes over en halv snes velholdte håndskrifter af jus publicum, nogle uden tidsangivelse andre med angivelsen 1736 eller 1738 (8. januar), et er taget 1764 som afskrift. Når et andet dateres 1730, er det formodentlig ligeledes en senere afskrift, der er fejldateret, i to tilfælde findes register vedføjet. Ny kgl. Sml. 1412 i smuk renskrift er helt affattet på dansk med titlen Politiske betænkninger om Danmarks og Norges samt annekterede fyrstendømmers og grevskabers jure publico, dikterede og eksplicerede i et privat kollegium 1736. Med hensyn til sproget ses der snart sammenhængende afsnit på latin eller dansk snart springes der over fra det ene til det andet med korte mellemrum undertiden i samme sætning. Forsåvidt Schlegel s.6 bemærker om Bredsdorffs udgave, at den er grundet på et fejlfuldt håndskrift, må jeg lade dette i sin ubestemthed stå hen.

Udtalelser i forbindelse med skildringen af de statsretlige forhold i fyrstendømmerne, som det ikke vilde lønne møjen at redegøre for, findes spredt i de ledreborgske samlinger i kgl. bibl; følgende numre kan nævnes 185 a f., 173 f., 270 k., 279 k. På dette sted kan også nævnes en 8 blade stor opsats af Hojer uden tidsangivelse, kgl. bibl Uldall 334 kv., Discours von der Schwierigkeit der Rechte in dem Herzogthum Schleswig und dem Gebrauch der Hülf-Rechte. Der påpeges heri den splittede og uensartede borgerlige retstilstand, der hænger sammen med den statsretlige; enkeltheder må der her gives afkald på.

Den næste litterære frugt stammende fra professor Hojers forelæsninger hører ligeledes til den private del af dem nemlig til den selvvalgte over dansk og tysk ret. De angår processen i Danmark og Norge sammenholdt med fyrstendømmernes og den tyske. Den er taget ikke som del af jus publicum men som et fag for sig. At forelæserne kunde gå i trykken og det så længe efter forfatterens død, som det skete, er vidnesbyrd om deres blivende betydning. Atter her er der på dansk grund tale om en nybegyndelse. Vi støder nu på udgiverne Hans Hagerup og C. D. Hedegaard. Hagerups navn findes iøvrigt også på et eksemplar af jus publicum-kollegierne. Han var født i Kalundborg i 1717, student 1731 og exam. jur. 1736, magister 1738. Hans embedsbane endte som stiftamtmand i Christianssand og han døde 19. februar 1781 (adlet 23. s. m. som Gyldenpalm). C. D. Hedegaard var ældre, født 1700 i Odense og allerede 1731 altså før eksamens indførelse birkedommer, hvormed han ophørte 1769, dr. jur. 1742 på afhandling om modsigelser indenfor D. L., han døde 1781. Som noget ældre udfoldede han en betydelig virksomhed med kommentarer til D. L.

Hagerup er den, der lægger for med at udgive forelæsninger i trykken, hvortil noget samtykke fra forfatterens enke ikke påberåbes. Den anselige kvartudgave på 417 sider er trykt hos Ernst Henrich Berling 1742. Vi så foran s. 243 Kofod Ancher beklage fremkomsten efter den form, den havde fået. Når Frantz Dahl, Festskrift 1936 s. 124, udtaler, at det altid er en noget mislig sag at offentliggøre forelæsninger måske mod forfatterens vilje eller i hvert fald uden hans eget gennemsyn, så kunde dette tilfælde altså være illustrerende. Tænker man på fremkomsten ad denne vej ved kollegers hjælp af de efterladte forelæsninger af J. E. Larsen, F. C. Bornemann og A. Aagesen, er disse skrifter dog blevet modtaget uden betænkelighed og kunde dårlig have været undværet. Hedegaards udgave, hvis første oplag udkom 1764 og andet 1769, var ganske uafhængig af Hagerups. På titelbladet angives, at

den er med flid gennemset og efter et egenhændigt håndskrift af forfatteren rettet og rensset fra de mangfoldige i forrige edition sig indsnegne tryk- og andre fejl, desuden forbedret ved tillæg af senere forordninger og reskripter. Forlæggeren Johan G. Rothe udvikler i en længere fortale manglerne ved udgaven af 1742, hvis udgiver ikke nævnes. En lang liste over fejl leveres. Det benyttede håndskrift, som man har fået fra en tidligere håndskriver hos Hojer, tør antages at være fra hans original og har udmærket sig iblandt en snes andre. Hvad der stammer fra Hojer, har udgiveren ikke villet ændre, dog har man som overflødigt udskilt, hvad der er hentet fra andre lande, og nyere regler har måttet tilføjes. Med største respekt omtales Hojer. Med et mindre format og et mindre tryk har Hedegaards udgave fået samme sideantal som Hagerups.

Den bedømmelse af forelæsnningernes indhold, som Frantz Dahl, anf. st., giver dem med på vejen ved en gennemgang, lyder i sin korthed: »de Hoierske Kollegier hæver sig i al deres paragrafmæssige Magerhed ikke over det almindelige.« Sammenligningen må vel være med udenlandske forfatteres skrivemåde, indenlandske forfattere var endnu ikke begyndt at skrive systematiske lærebøger. At se med egne øjne er dog det bedste og netop i begyndelsen af kollegiet kunde man snarere tale om omsvøb og vidtløftighed ved de indledende udviklinger om »den for dommere og prokuratorer nødvendige videnskab«. Her gives der nemlig en oversigt over den naturlige lov og den åbenbarede, de skrevne love, lovfortolkning og lovenes kilder. En stor tabel kan foldes ud indeholdende oversigt over den verdslige rets oprindelse i Danmark, Norge og Island fra de ældste tider og Hojer viser sin kærlighed til de historiske data ved at meddele navnene på alle de 11 adelsfamilier, hvoraf medlemmer havde haft med D. L. at gøre, og andre deltagere heri, medens en anden tabel viser den samlede rettergang i fortid og nutid. Processen i almindelighed betragtes fra flere synspunkter, og der følger en række afsnit om sagsøger og sagvolder, prokuratorer, dommere af forskellige kategorier, sandemænd o.s.v. Disse går i lighed med glossarier og tidligere tids lovleksika kun ud på at give fuldstændig oplysning om enhver regel, der knytter sig til disse forhold, og de synes at gøre det til fuldkommenhed. Det er meget sparsomt, at der kommer en ræsonnerende bemærkning, f. eks. en formaning til at undgå processer eller en udtalelse om, at man ikke bør råde folk til at voldgive deres sager, da der ikke kan appelleres. Her kan man forsåvidt tale om magerhed, idet der ikke optages undersøgelser om ulovbestemte tilfælde eller udvikles almindelige procesgrundsætninger. Opgaven at levere en kom-

plet registratur over lovbestemmelserne var — med de mange gældende specialordninger, med fyrstendømmernes og tysk ret — stor nok og den første, der måtte løses. Af og til stilles et spørgsmål, som hos Hedegaard s. 113, om anden misgerning end den i D. L. 1—2—14 nævnte, drab, kan undtages fra Konsistoriums ret, det besvares med at måtte afgøres af medlemmerne. Spørgsmåls opstilling er iøvrigt ikke gennemført. Latinske sætninger er hos Hedegaard oversat. Kapitlet om værning har samme positive karakter, medens det næste om stævninger er noget mere personligt i udformningen. Med hensyn til sagsøgte udeblivelse læres det, stemmende med ordlyden i D. L. 1—4—30, at de fremlagte dokumenter anses erkendt af ham, men iøvrigt tages der afstand fra »den på nogle steder brugte maksime« at domfælde på grundlag af manglende benægtelse, hvad ikke findes stemmende med billighed. Ordningen med forelæggelse af lavdag, inden sagen kunde optages til dom, (en af de ting, Hojer havde fået bragt i lave overfor landstingene) var udtryk for et vidtgående hensyn til sagsøgte. Det forudsættes, at citanten kan påstå ny forelæggelse eller dommeren finde grund dertil, foruden at sagsøgte kan bevise forfald. Er vidner syge, kan dommeren, hvis han er villig dertil, modtage deres vidnesbyrd i hjemmet. Når D. L. 1—10 nævner visse forfald som lovlig forhindring fra møde, findes samme årsag anvendelig i en række andre tilfælde, der som eksempler opregnes. Ud fra praktisk erfaring opregnes tilfælde af opsættelse efter begæring eller uden sådan, og det tilrådes i sidste henseende, at dommeren er tilbøjelig dertil for ikke at blive skyldig i rettens fornægtelse.

10 kapitel om forlig indledes således: »Ofte når parterne møder, bliver handel om forlig, som helst sker af den, som har en ond og slet sag«. Skønt ingen dommer eller prokurator bør hindre forlig, kan dog begge anses og straffes for at have befordret et ubilligt og skammeligt forlig«. Han fortsætter således: »Mange holder det for at være en dommers pligt i retten først at forsøge og arbejde på forlig, men han kan og bør alene i almindelighed at råde og formane parterne dertil uden at proponere dem noget vist derom, hvorved han gør sig mistænkt for partiskhed, og når han siden dømmer den, som ej har villet antage propositionerne, noget hårdt skønt ret, kan han let blive anset for at have gjort det af passioner eller for at hævne sig på den, der ikke har villet adlyde hans proposition og ligesom ikke reflekterede derpå, og da der er ikke den ringeste tøddel eller bogstav i loven, som forbinder ham dertil, gør han bedst, at han entholder sig derfra helst i retten, thi der er han ikkun som dommer.« Om »proceduren i sig selv« hedder det indledende: »I begyndelsen skete al rettergang

mundtlig og derfor kaldtes de første prokuratorer ikkun oratores, talsmænd, Vorsprach, og dommen Uhtsprach eller udslag og bestod alene i en anklage og kort påstand, der bruges endnu i rede og klare sager ved underretterne, men bliver dog alt dikteret og ført til protokol. Ved Højesteret bruges vel og nu alene mundtlig reces men på en mere solen måde...« »For resten er nu omstunder mest brugelig skriftlig proces dels for det dertil forbrugende stemplede papir dels for at spare protokollen dels og for at kunne befordre sagerne desto bedre og undgå vidtløftighed.« Beskrivelsen af første indlæg ledsages af anvisninger til klog affattelse. Er det rent forstyrret, forlanger dommeren det tydeliggjort, er det fornærmende for ham, viser han det tilbage.

Der sondres ikke mellem formalitet og realitet, men de indsigelser af førstnævnte karakter, der udførlig opregnes, forlanges fremsat straks ved sagens begyndelse og dommeren kan forlange dem fremsat alle på engang. Med en udførlighed, der indeholder en protest mod beskyldningen for »magerhed« i udviklingen, opføres der som eksempel på »peremptoriske«, reelle, indsigelser 17 sådanne mod en obligation eller kontrakt, alt med latinske navne. I et indledende kapitel om bevis og kontrabevis markeres visse grundtræk: at alle beviser kun er rimeligheder og derfor aldrig så stærke, at de ikke kan modbevises og derfor kun kan kaldes præsumtioner, at der kan tales om bevis dels for fakta dels for retsforhold, og at der kan sondres mellem det kunstige bevis, hvor man af sagens natur og omstændigheder søger at slutte sig til resten og ved mange præsumtioner gøre sagen rimelig og trolig, og det ligefremme bevis ved vidner, egen bekendelse, besigtelse, ed og dokumenter. Nutidens skel og bevis modstilles fortidens jernbyrd, nævningeed o.s.v. Egen bekendelse i kriminelle sager er udenfor retten kun halvbevis, medens den i civile sager som partens tilståelse efter indicerende omstændigheder er helbevis; i skilsmisse-sager og kriminelle må retstilståelsen suppleres. Blandt forskellige tilfælde af tilståelse nævnes den kvalificerede, der sætter begrænsninger, som må antages. Tvang til bekendelse kan i kriminelle sager anvendes ved konfrontation med vidner eller med sigtedes egen tidligere forklaring og dernæst ved det pinlige forhør ved majestætsforbrydelse i højeste grad og tyveri. Angående dokumentbeviset sondres der mellem offentlige dokumenter, der anses rigtige, hvis udseendet er umistænkeligt, og private hvor fragåelse af rigtigheden kan kræves bekræftet med ed. Kasuistikken er righoldig. Også afsnittet om vidner er fyldigt. Villige d. e. interesserede vidner bliver ført, men hvis de forklarer, som det måtte ventes efter deres interesse, gælder forklaringen ikke. Vidnet bør ikke

tvinges til at vidne mod sig selv, og forsåvidt regnes ægtfæller for et. Det synes, at edsformaningstalen kun oplæses, når det drejer sig om folks ære, liv og velfærd, men edstemaet, der nævnes af den sværgende, er nærmere specificeret. I reglerne om besigtelse spiller beskrivelsen af sandemænds tog for at syne markskel en rolle, dommeren deltager deri. Om det kunstige bevis og formodninger fastslås det, at stærk og vis formodning giver anledning til benægtelsesed, og at mange stærke formodninger, helst når der desuden er halv bevis, gør iblandt fuldt bevis endog i livsager. Han formaner jurister til at holde sig kendt med hverdagslivets forhold for at kunne skønne om det kunstige bevis' anvendelighed. Angående partseden, der aflægges inden dommen, indskræpes der dommeren nøjagtige affattelse af pålægget derom til protokollen. Den sigtende skal bevise sin sag, men er der en slags formodning imod den sigtede, kan der pålægges ham ed på benægtelsen til lettelse for den sigtende altså for at se, om benægtelsen bliver fastholdt. Er bevisførelsen sluttet — og her er der ikke fremhævet forskellen mellem civile og kriminelle sager — kan der blive tale om højst to skrifter fra hver af parterne. Der kan optræde intervenienter i egen interesse eller for at støtte den ene part. I det følgende kapitel om votering bemærker man, at den gamle ved reskr. 15. november 1737 afværgede regel om referat til kongen ved lige dommerstemmer i Højesteret forudsættes at gælde. Kollegiet må da være blevet til tidligere og Hedegaard har overset det. Ved affattelsen af domsgrundene anbefales det ikke at gøre dem for vidtløftige, thi derved »kan parten let få en liden krog at hænge sin hat på, og når en eller anden raison ej synes ham tilstrækkelig nok, let få lyst til at appellere«. Omkostninger og mulkt afhandles i en mængde detaljer, der viser forfatterens store praktiske erfaring og interesse. Fra praksis oplyses, at den, som ganske vinder sin sag, plejer at få omkostninger, selv om den tabende ikke er temere litigans; i første og anden instans er der overhovedet ikke megen tilbøjelighed til at mulkttere som temere litigans.

»Appellations fornødenhed beror 1) på underdommerens ringe skønsomhed eller ondskab, 2) sagens vigtighed og mørkhed, 3) republikkens rolighed og at parterne ej skal holde sig retsløs, 4) at der må være en udgående ret og flere instanser men dog ej for mange udveje og appellable sager«. Dommens fuldbyrdelse og eksekution dels på gods dels på person gennemgås, det sidste også den straffemæssige og med oplysning om skarpretterens takstbetaling for hans udspecificerede virksomhed. Ved reglerne om arrest og forbud bemærkes adskillige fritagelser, civile og kriminelle behand-

les under et, tillige forbud. »Maning er et slags arrest, som debitor selv i sin forskrivning underkaster sig i mangel af betaling, at han da skal være forpligtet at drage ind i et vist værtshus og ejvige deraf imod kreditors vilje under æres fortabelse.« Det betegnes som gået af brug. Reglerne om vekselpoces foranlediger fuldstændig behandling af veksereglerne. Udførlig fremstilles også konkurs og opbud og tilsidst tamperretsprocessen, endende med anførsel af 5 tvivlsomme kvæstioner.

Når man hos Hedegaard har fulgt Hojer gennem vrimlen af dansk-norske procesregler og derved tillige hos Hagerup har stiftet bekendtskab med reglerne i fyrstendømmerne og i tysk ret, hvormed der idelig sammenstilles, kan man kun føle beundring for denne grundighed og dette overblik. Og beundringen udstrækker sig til de studerende, der trolig nedtegnede dette stof. Så langt var man nået allerede i vor første systematiske procesfremstilling! Det kunde da kun virke forstemmende, når en nutidsjurist som Frantz Dahl så fandt at kunne klage over forelæsningsernes magerhed. Man tvivler på, at der har ligget nogen omhyggelig gennemgang bag denne dom. Men det må indrømmes, at en fremstående processualist som Johs. Nellemann uden udtrykkelig at nævne Hojer i sin almindelige udtalelse om den før-Ørstedske proceslitteratur er ligeså affejende ved at tale om »videnskabens usle forfatning«, A. S. Ørsteds betydning for dansk-norsk retsvidenskab (1885) 63. Som modvægt mod dette må dog anføres Ørsteds egne ord foran s. 196, hvori han anerkender, at Hojer »først gjorde fædrelandets ret til genstand for videnskabelig behandling«. Det er åbenbart, at Ørsted har følt sig i gæld til Hojer, da det netop må være hans procesforelæsninger, han sigter til. Han har vurderet, at Hojer havde overkommet at stille hele processystemet på benene — det systematiske var ikke hans egen stærke side. Med sin praktiske sans har han også vurderet den rige kasuistik, hvormed Hojer kan ødsle, fordi han har et så fortroligt forhold til retslivet. Han har som Kofod Ancher erkendt Hojers »vue og smag«, når han f. eks. sondrer mellem offentlige og private dokumenters forskellige bevismæssige stilling, når han beskriver det »kunstige bevis« (indicier) eller påpeger egen-tilståelses utilstrækkelighed i kriminelle sager og visse andre. Han er også overalt rede til at tage hensyn til det historiske. Processtoffet var af Hojer behandlet på en måde, der måtte opmuntre til uddybende undersøgelse af enkelte partier, og en sådan kunde vente forståelse hos praktikere ud fra de forudsætninger, de sad inde med. At dette fortsættende arbejde endnu ikke var gjort, begrundes ikke at tale om

en teoretisk ussel forfatning. Jeg ser ikke rettere, end at Nelle-mann her opererer med et for snævert begreb om det juridisk videnskabelige og har givet efter for den stejle doktrinarisme, han kunde lægge for dagen (hans forslag til en civilprocesreform, hans teori om foreløbig finanslovskompetance (min Tre professorer (1958) 154)).

I Hedegaards udgave omtales det ikke, at sproget i forelæsnin-gerne delvis har været latin, og i et eksemplar i Kgl. bibl. Thotts Sml. 2146 k er sproget dansk kun isprængt lidt latin i overskrifter. Der findes sammesteds, 2145 k, en indbundet renskrevet bog på 174 sider med titlen *Doctoris Andreae Hoyerii collegium juridicum pars prior pro anno 1740* og på første side læses *Præliminair discours over lovens første bog capitel 1* (som handler om lydighed mod lovgiveren og loven). Dette er imidlertid misvisende, indholdet er procesforelæsningerne, der i afsnittet om overdommere er afbrudt uden overgang. I kgl. bibl. Langebeks ekscerpter 270 f. findes på dansk et kortfattet *Collegium juridicum privatum Andreae Hojeri de modo procedenti in Dania*, begyndt februar 1736 (ved stud. jur. N. Lund).

Nævnte overskrift om en diskurs over lovens første bog leder tanken hen på de af Kofod Ancher omtalte eksegetiske (lovfortolkende) forelæsninger over lovens første bog. Det vilde naturligvis have haft en betydelig interesse, om vi havde haft oplysning om deres indhold, men det haves ikke. De angives at være holdt i det år, han døde, 1739, medens procesforelæsningerne blev holdt fra 1. februar 1736. Bortset fra 1. kapitel, der som nævnt handler om lydighed mod lovgiveren, angår de øvrige artikler rettergangen og var altså berørt i forelæsningerne om proces. De senere forelæsninger om dem må da være fremtrådt som en uddybning deraf særlig også, hvad Kofod Ancher nævner, med oplysning om kildestederne som begyndelse til et retshistorisk studium. I Kgl. bibl. Ny kgl. Sml. 1389 k findes Hojers »scholering til den danske lov-bog«, der må antages at høre herhen. Det er et hæfte med detail-leret gennemgang af samtlige lovsteder med påvisning af parallel-steder.

Forsåvidt Kofod Ancher endelig omtaler Hojers lektioner over »Struvens jurisprudentia romano-germanica«, overrasker det, at han skulde have afset tid og kræfter også på »moderne romerret«. G. A. Struve (Struvius), 1619—92, var en berømt tysk retslærd. Forklaringen må antages at være, at hans kollega Chr. Bagger 3. juli 1738 blev amtmand i Bergen, fordi han skulde give plads for professor Chr. L. Scheidt i Göttingen, der ønskedes indkaldt

som lærer for kronprinsen (Ejler Nystrøm i Biogr. Leksikon), men først i begyndelsen af juni 1739 kunde Scheidt komme til København. Hojer har da måttet påtage sig et vikariat i dette fag. Nogle notater i kgl. bib. Uldalls Sml. 313 k hører måske herhen.

Såsnart den nye ramme var lagt omkring fakultetets virksomhed som skildret foran i afsnittet om Akademiske foretagender, stræbte Hojer arbejdsmæssig at udfylde den, og hans videnskabelig-pædagogiske udrustning satte ham i stand til at gøre det. Ved sine arbejder i statsret og proces indfriede han alle forventninger, som hans ide om den danske jurist kunde have skabt. Han stod rede til at gå videre, og det var antagelig lovbogen, han vilde vende sig imod systematisk og retshistorisk, hvorved han vilde virke i takt med sit arbejde i kommissionen om en lovrevision. Han elskede (som Ørsted) denne lovbog, for hvis mangler han dog havde et skarpt blik, og det var hans tanke, at allerede drengene i skolen skulde gøres fortrolige med dens indhold som et grundlag for deres samfundsbevidsthed. Den positive retsbevidsthed var hos ham selv underbygget af en naturretlig-moralfilosofisk anskuelse, der atter gled over i kirkelæren, men han var kritisk overfor skolastik — det viste han allerede i diagrammet — og man mærker ikke teoretisk dogmatisme hos ham. Dertil var han for meget praktiker med erfaring fra lovgivning, administration og retspleje. Frantz Dahl vil, anf. st., ikke anerkende ham som en »dyb eller original ånd«, og hvad »dybde« angår, er denne mening vel naturlig efter Dahls opfattelse af hans moralske karakter, se nedenfor. Regner man derimod med, at hans bestræbelser var af saglig og ideel natur, er de også fremgået af det dybeste lag i hans bevidsthed. Noget andet er hans evners originalitet, der kan diskuteres. Selvstændigheden i tilegnelsen vil man ikke kunne frakende ham, der nærmest var selvlært som jurist. Hans naturretlige påvirkning af Thomasius i Halle og senere som gæst i Helmstedt udgjorde ikke et sammenhængende juridisk universitetsstudium. Han har selv orienteret sig i bøgerne og herhjemme fået påvirkning af Amthor og Reitzer. Vi ser ham heller ikke senere optræde med nogen rådgiver ved sin side. Hans friske og levende udtryksmåde, der genfindes overalt og heller ikke fornægter sig i hans docentvirksomhed, tyder på, at han så på fænomenerne på sin egen måde og ikke som elev af andre. Uden modsigelse var det, som han førte frem herhjemme ved at organisere retsstudiet, ved på to områder at begynde og færdiggøre systematiske fremstillinger af vore retsregler og ved at begynde en fortolkningsmæssig og retshistorisk gennemgang af landslovene, fuldkommen nyt for danske retskyndige og helt igennem gedigent arbejde. Om samtidig udenlandsk

lærebogslitteratur skal jeg af gode grunde ikke udtale mig, derfra kan være modtaget impulser, men fremstillingen af dansk ret var han ene om. Jeg antager, at de fleste vil samstemme i at betegne denne juridiske nybyggervirksomhed som original. Men efterlyses der som betingelse herfor at have skabt en betydningsfuld lovfortolkning, et nyt retsbegreb eller lignende, opfylder Hojer også denne fordring, og på et celebret område kan anføres et eksempel, hvorpå jeg allerede i det foregående har gjort opmærksom.

Som bekendt fremsatte Ørsted i 1826 i en diger afhandling den lære, at præsteeden på kirkens symbolske bøger kun binder til i forkyndelsen ikke at gå imod den i dem indeholdte »himmelske lære« og derfor muliggør en vis udvikling, idet sætninger i bøgerne, der mulig efterhånden erkendes ikke at være af fundamental betydning og del af denne lære, kan lades ude af betragtning. Det er også bekendt, at denne offentlige fortolkning af ordene himmelske lære som indeholdende en vis begrænsning indenfor bøgernes indhold, og som stemte med den højere gejstligheds opfattelse, mødte heftig modsigelse i dele af kirkefolket (N. F. S. Grundtvig og J. Lindberg), og bebrejdedes Ørsted som stridende mod hans stilling som generalprokurør, som han kun fik lov at beholde mod at standse sin skribentvirksomhed. Det hele kunde være kommen til at se anderledes ud, hvis man havde været klar over, at Hojer allerede i sin »ide« og sin statsret, foran s. 254 og 263, havde fremsat samme sondring mellem væsentligt (fundamentalt) og mindre væsentligt i de symbolske bøgeres dogmeindhold og om friheden overfor det sidste. Men medens Ørsted ligesom professor H. N. Clausen i sin til grund for hele diskussionen liggende bog om Protestantismen kun tænker på kirkeritualet af 1685, hvori de anførte to ord findes, taler Hojer om Kongeloven og D. L., der naturligvis er bestemmende for ritualet. Derved er han ude over det retshistorisk svage punkt hos Ørsted at skulle antage, at ritualets ortodokse gejstlige fædre havde lagt en dem formentlig ganske fjern begrænsning ind i ordene himmelske lære. Men når den verdslige lovgiver i D. L. nævner den uforandrede d. e. uforanderlige augsburgske konfession, er det det samme som at sige: alene dennes fundamentale bestanddele modsat det uvæsentlige og kirkelige skikke. Hvad dette er, inddrages ikke i loven men tilhører fortolkningen. Der er ikke tvivl om, at sætningen i Hojers fortolkning har et dybere perspektiv og solidere juridisk fæste end i Ørsteds. Han har gennem den varetaget åndsfrihedens tarv men har ikke haft nogen særlig foranledning til at opstille den, og han har gjort det på en så fordringsløs måde, at den ikke har vakt opmærksomhed (hertil min Ørstedbiografi (1957) 88).

Nogle få punkter hører endnu herhen. Som vidnesbyrd om Hojers retshistoriske og arkivalske interesse opbevares i kgl. bibl. nogle håndskrifter nemlig i gl. kgl. Sml. 3138 k. en afskrift af Jyske lov forsynet med register og med et latinsk ikke underskrevet forord om det tilgrundliggende håndskrift og i Ledreborg Sml. 204 fol. Le-ges Flensburgenses 1284 og den danske »bymens skra af Flens-borgh« med latinsk påtegning af Hojer om at have ladet den af-skrive og selv konfereret den. Under add. 1111 k. er der renskrift af et ham tilhørende register over lovbestemmelser for årene 1613 til 23. juni 1683.

Hos Rm I 508 og IV 203 findes oplysninger om forfatteren Thomas Clitau (1694—1754), der underviste i lovkyndighed og blev regimentsauditør og i 1736 havde fået trykt en bog om sammenstil-ling af romersk og dansk ret. Et værk om dansk og tysk jus publi-cum, som han gerne vilde have brugt ved fakultetet, søgte han 1738 kongen om at få censureret, hvortil Hojer og H. Gram beskikkedes. Ifølge Ehrencron-Müller henlå det i to år altså til efter Hojers død, da det bestemtes, at det skulde forvares i Gehejmearkivet.

KARAKTERISTIK

I forbindelse med et kortfattet sammendrag meddeltes tidligere en foreløbig karakteristik af Hojer, som hans billede tegnede sig, da han 40 år gammel i 1730 mistede sin velynder Frederik IV og gik en uvis fremtid imøde. Vi har nu gennemgået de ni år, som denne fremtid kom til at udgøre, og stofrigdommen i disse år kræ-ver for dem en lignende afsluttende behandling. Bogen om Frederik IV, der begyndtes efter kongens død, og hvis første del i 1732 til-egnedes kronprinsen, antages tidligst at være afsluttet 1734. Med lignende tilegnelse foreligger delvis udarbejdet på tysk et værk om dansk statsret. Bortset fra et enkelt hverv som dømmende kommis-sarius (i årene 1734—38 kom hertil 6 tilfælde) har han i disse em-bedsledige år kunnet ofre sig for studier. Året 1734 blev skelsæt-tende og derfra gennemgås her de enkelte år. I maj bliver han for-pagter af Satrupholm i Angel og medlem af overretten på Gottorp, i forsommeren hilser han derovre på kongen og engageres gennem J. L. Holstein til at skrive mod Hamborg, foretage en orienterende rejse til byen og derom lave et agitationsskrift. Sidstnævnte to hverv udføres i september-oktober. Modstræbende erklærer han sig villig til at overtage kongerigsk embede, og i december gøres han

til juridisk professor, tilforordnet og sekretær i Missionskollegiet samt meddirektør og inspektør (forstander) i Vajsenhuset med bopæl i dette. I 1735 er han fra 12. februar til 24. april bortrejst til Satrupholm, hvor han gifter sig med sin sønderjyske kusine Elsabe Ambders. 3. juni gøres han til assessor i Højesteret. I september forelægger han anonymt gennem J. L. Holstein kongen et promemoria om justitsvæsenet i landet, der fremkalder tre juridiske reformer (23. december om temere litigantes og en justitskasse, 10. februar n. å. om juridiske eksaminer) samt edskommissionen af 14. oktober. I november taler han ved Universitetets reformationsfest, 28. september har han disputeret pro loco om mindreårige under krig, og i september averteres offentlig forelæsning i naturret og moralfilosofi, privatim i offentlig ret eller privat ret, tysk eller indenlandsk. I Missionskollegiet og Vajsenhuset løbende sager. 1736. I januar dr. juris ved kgl. bulle, festskrift til jubelfesten for reformationens 200 år, hvorved æresdoktorer kreeres. 31 retsbetjente underkaster sig privat juridisk eksamen, i de følgende år også kandidater og en doktor. Forelæsning om dansk offentlig ret og dansk retspleje. I januar betænkning om skolen i Sorø, i april disputats om ideen om en dansk jurist. I august i den lille skolekommission. I oktober gøres han til generalprokurør. Medicinalkommissionen. I Missionskollegiet og Vajsenhuset løbende sager. 1737. I januar betænkning om det lærde skolevæsen; i den store skolekommission om folkeskolen. Fdg. 22. marts om danefæ. I oktober lovkommissionen. I november gjort til medlem af General-Kirkeinspektions-Kollegiet, etatsråd. Reskr. 15. november om dommertal under votering i Højesteret. Missionskollegiet overtager i februar grønlandske sager. 1738. Fdg. 7. februar om pantebøger, reskr. 5. september om auskultanter i Højesteret, reskr. 19. december om virkning af ed i paternitetssag. I udvalg om den grønlandske handels ordning. 1739. Anordn. 23. januar om landstingene, anordn. 31. juli om landfiskaler. Skrift om godset Steinhorst og (uden tidsangivelse) om rettigheder over Nordsøen. Denne opregning har ikke kunnet give billedet af, på hvilke tidspunkter han havde det tungeste arbejde. Toppunktet er snarest nået i de sidste år.

At han i disse fem sidste år præsterede det overordentlige, når han i hurtigt skifte skulde gå fra det ene emne til det andet i reglen som den, der skulde uddybe og tilrettelægge det for andre, derom er der — ialtfald med henblik på hans svagelighed — ikke nogen tvivl. Men som professor var han alene, og hvor han sad med kolleger, havde han sikkert en betydelig saglig avtoritet. I Højesteret, hvor han kun kom i begrænset omfang, havde han kun at afgive sit votum. Det kan synes, at han blev tilkaldt til løsningen af alle

mulige forefaldende opgaver. Hele hans virksomhed i statstjenesten faldt dog stort set på det kulturelle område og kan betegnes som juridisk-pædagogisk, når der ved det kirkelige ikke lægges vægt på kirkelærens udformning men på den gejstlige tjenestes rette udførelse og borgernes moralske livsførelse, hvilket stemmede med den kongelige lovgivers hensigter. Hans legislative ydelser havde som påvist denne karakter, og indenfor retsreglerne var det den offentlige ret, statsretten og processen, han først kastede sig over i naturlig sammenhæng med sin historiske indsigt. Dette fører så til hans optræden i striden med Hamborg og om Steinhorst samt betænkningen om Nordsøen.

Jeg har foran vendt mig mod historikeren Caspar Paludan-Müller, der vilde benytte Holberg som moralsk kritiker af Hojer. Her finder jeg anledning til nogle bemærkninger mod professor Frantz Dahls bedømmelse af ham i 200 års festskriftet. Dahl har til sin rådighed haft hele det Rørdamske materiale, dog giver han ingen konkret begrundelse men turnerer sin dom derhen, at han »var en ærgerrig mand, der vilde frem, selvfølende, reformivrig, insinuant, i det hele vistnok en noget problematisk karakter«. Slutningsleddet går middelvejen mellem at være tilstrækkelig forsigtigt og tilstrækkelig giftigt, det vilde overfor en nulevende være farligt at udtale sig således. Nu bruges det på et repræsentativt sted overfor den danske retsskoles stifter, der på kongens bud sled sig op i retsideens tjeneste, og kun derved kan udtalelsen tildrage sig opmærksomhed. Hojer var ikke en mand, der samlede på reformer. De øvrige nedsættende led er tilbagevist i min fremstilling. Foran s. 22 er meddelt et brev, hvori den 27-årige Hojer samstemmer med velynderen, professor Lintrup i over en bank at ytre sig nedsættende om dem, der stod for regeringen i landet. Troligt, at han med sin åbne natur og sit kritiske anlæg ofte på tomandshånd har udtalt sig uforbeholdent. Skulde det begrunde moralsk dadel? Ifølge Rm I 340 betegnede hans jævnaldrende, den senere digter Chr. Falster ham i 1720 som »homo audax et novarum rerum cupidissimus«, hvilket i N. M. Petersens Litteraturhistorie IV (1858) 220 oversættes som »en dristig mand med mange planer«; de havde truffet hinanden hos Chr. Reitzer. Det vilde også kunne oversættes til »en fremfusende mand og yderst begærlig efter reformer«, uden at noget nedsættende kunde bygges på dette indtryk af Falster. N. M. Petersen siger iøvrigt det fornuftige, at havde hans karakter ikke været »dadelfri« (Falck), så havde han modstandere nok, der ellers vilde have blottet hans handlinger. Når Erik Solem tidl. anf. st. s. 546 dadler, at han fortrængte Holberg fra at blive historiograf, vides der intet om, at Holberg ønskede denne stilling. Når Rørdam

I 344 taler om det »mindre behagelige indtryk« ved den i hans ven-skabelige breve til biskop Deichman nr. 25, 26, 30, 34 og 35 gjorte brug af dæknavnne, eftersom Deichman formenes at være »af tvivl-som hæderlighed«, er forklaringen herpå deres velbegrundede frygt for uvedkommendes læsning af brevene, eller at det er deres klike-udtryk som f. eks. dæknavnene i A. F. Kriegers dagbøger. Brevene handler om personligt nyt, og Rørdam synes altfor stærkt at slå følge med Chr. Bruun i hans antipati mod Deichman, der fældede Fr. Rostgaard.

Hojers samtidige karakteriserede ham med god grund som den lærde mand, og studierne udgjorde hans halve liv. De store lakuner i vor viden om hans færden må vi forestille os væsentlig udfyldt af syslen med bøger, håndskrifter og kort. Da han ved siden af sit medicinske fagstudium ikke havde sluppet det humanistiske, der samlede sig om det historiske, hvortil kom det juridiske, sad han inde med en stor fond af kundskaber som ballast for sine embeds-stillinger. Den lægelige uddannelse kunde få indirekte betydning for ham, og den havde udvidet hans åndelige rummelighed ved at skærpe hans menneskekundskab, øve hans iagttagelsesevne og ud-vikle hans menneskelige hjælpsomhed.

Han havde på denne måde kvalificeret sig til at modtage heldet, da det i 1734 kom til ham i skikkelse af J. L. Holstein og Christian VI. Den helt store lykke, som han da forestillede sig, at leve i sit hjemland med familie og slægt og med moderat offentlig tjeneste, opnåede han ganske vist ikke. Men i det lange løb måtte dog nok tilfredsstillelsen ved at løse de omfattende arbejdsopgaver med held og påskønnelse veje stærkere til. Forrest blandt disse som essensen af hele den opdragende gerning, der blev hans, stod ska-belsen af det danske retsstudium. Hans livsanskuelse, hans sam-fundsbetragtning og hans arbejdsmåde bliver de områder, der med vort begrænsede kendskab til Hojer personlig giver plads for en karakteristik.

Det meste af den virksomhed, der havde sit sæde på Vajsen-huset — missionen, Vajsenhustilsynet med opdragelsen, undervis-ningen og præstegerningen og endelig General-Kirkeinspektionen — var udfoldelsen af et kirkeligt livssyn. Det udgjorde hos ham en harmonisk forening med naturretten, som den menneskelige tanke selv arbejder frem. Han er hjemme i de teologiske overvejelser og i det kirkehistoriske, men overensstemmende med den retning, han tilhører, fremhæver han for sine studenter, at religionen og teo-logien ikke går ud på at udgøre en videnskab men er en forening med Gud. Hvis figuren N. N. i Holbergs epistel nr. 285 ikke havde fået tillagt »hykleri« blandt sine afskyvækkende egenskaber, vilde

C. Paludan-Müller ikke have gjort sig forgæves anstrængelser for at bevise, at tilkendegivelsen af denne tænke måde først skete, da det gjaldt om at gøre indtryk på den nye konge, skønt den var ganske normal for ham. Når han indskærper studenterne ordet om at give Gud, hvad Guds er, kejseren hvad kejserens er, har han taget afstand fra en overbetoning af kirkelig følelse, og det samme kommer frem, når han overfor G. H. Francke, foran s. 211, roser hofpræsten Erik Pontoppidan som en mand, der er uden affekteret surseen og uden egennytte. Ligeledes har han, se s. 254, gjort dem opmærksom på forskellen mellem »de mere eller mindre fundamentale troens artikler« altså peget på den formular, hvorved i tidens løb dogmatikken befriedes for snærende bånd, men i hans kirkelige taler på Universitetet i 1735 og i 1736 fandtes der dog ikke kætterier. Derimod opponerede han i nogen grad mod gejstlig embedsvælde hos biskopperne, men han var selv præstestædling i 4. led, og Hersleb gik for vidt ved at tale om »partikulær had« hos ham mod bisper og gejstlige. I foranstående betænkning om kirke-disciplinen, s. 237, der formentlig er afgivet til J. L. Holstein, ser vi ham med besindighed vende sig mod præstens initiativ som ikke tidssvarende og gå ind for, at den verdslige udøvelse af disciplinen kommer til at forme sig som udredelse af pengebetalinger. Tonen i den er den samme fordragelige, som præger den af Hojer formede instruktion for Kirkekollegiet. Var hans livsanskuelse alvorlig og ansvarsbevidst, vil jeg antage, at hans livsstemning har været præget af munterhed, fordi arbejdsopgaverne altid æggede en livlig aktivitet frem hos ham. Med hensyn til resultatet af arbejdet var han optimistisk indstillet. Da Christian VI for at afreagere det dronninge-kompleks, der ved tronskiftet beslaglagde ham, uden omstændigheder satte en anden mand ind i hans to stillinger, var Hojers holdning den rolige resignation. Den afgav ligesom hans fatning, da sygdommen så tidligt fik magt over ham, den praktiske prøve på ægtheden af hans livsanskuelse. Den overgang, han oplevede ved i løbet af 1—2 år at stå som forfatter af to måske forbudte bøger og med et landsforvisningsdekret over hovedet og så til at være betroet med at affatte de kongelige årbøger foruden at være beskæftiget med den norske matrikelreform, havde i opadgående retning ikke været mindre. Men der er ikke tegn til, at det gik ham til hovedet. Ganske vist var avancementet ikke ensbetydende med, at han blev forgyldt, men til ydre optræden følte han efter alt at dømme ikke lyst, sit overskud af penge satte han i bøger. Han havde, da det blev nødvendigt for ham at forlade Slesvig, betegnet København som »løvekulen«, og hans følgende år i topstillinger havde ikke gjort denne betegnelse mindre anvende-

lig. Holberg holdt ud i 20 år med sin fjendtlighed. Kun i sit »jordiske paradys«
ovre i Angel — hvor han fandt den ældste danske befolknings hjemsted — mødte han gennemgående sympatiske omgivelser.

Staten det er kongen. Denne sætning står fast for ham som hævet over diskussion. Kongen har og må have magten til at ordne, hvad der kan være tale om at ordne, men han beherskes af kirkens og naturrettens krav til forsvarlig og retfærdig regeringsmåde. I samfundsbetragtningen træder kongetroskaben frem som den øverste norm, og Hojer var i det lykkelige tilfælde at kunne føle den største personlige sympati med begge de to konger, han kom til at tjene under. Efterat Christian VI var tyet til hans bistand i kontroversen med Hamborg og havde vist ham tillid, var han tilfreds med at opofre sine personlige ønsker for kongens tjeneste.

Hans forbindelse med kongen formidledes først af J. G. Holstein senere af dennes ældste søn J. L. Holstein. I hvert fald overfor den sidste, der var 4 år yngre end han, må forholdet have været fortroeligt, men den ydre respektfulde form imellem dem iagttoges omhyggeligt. Allerede ved udgivelsen af Danmarkshistorien i 1718 leverer han en pompøs tilegnelse til Frederik IV og en lignende til Holstein ved udgivelsen af diagrammet. Senere fremkom de verificerede tilegninger til kronprinsen og hofdigterne. Det betød naturligvis en bestræbelse for at stå på en god fod med vedkommende indflydelsesrige personlighed, og særlig overrækkelsen af litterære værker tjente ofte dette formål. Det var i harmoni med samfundstilstanden, og som den praktiske mand, Hojer var, betrådte han ret ofte denne vej for at nå frem til en beskæftigelse, der vilde give ham luft under vingerne. Han kunde også gøre det i fuld oprigtighed, men overfor kronprinsen kunde det i 1730 ikke siges at have båret frugt.

I sine ungdomsbreve udtrykker han den opfattelse, at åndslivet herhjemme ikke var i flor, og han var ikke med til at byde den Holbergske muse velkommen. Landets økonomi fandt han var trykket af pengemangel og af borgernes ringe foretagsomhed. Han vil gerne udfolde et initiativ for at starte en vekselsbank eller et indenlandsk saltværk, og han vilde støtte Altonas fremgang på Hamborgs bekostning. Han nærer ikke planer om omdannelser i den borgerlige lovgivning, i straffelov eller retspleje. Alligevel kan han karakteriseres som reformivrig, men det er meget ensidigt, hvis man vil opfatte ham som en eksperimenterende projektmager. Undersøger man hans forslag, vil man finde, at de normalt går ud på at bringe i lave, hvad der var gået i forfald, eller på faglig dygtiggørelse. Dette gælder emner som rettergangen ved landstingene, pantebøgernes

indretning, landfiskalerne, hvis de kan føres tilbage til ham, den norske matrikelreform, der lå ham stærkt på sinde, auskultanterne i Højesteret og indførelse af ulige dommerantal i dennes voteringer. I retsplejen vilde han bekæmpe misbrug og udygtighed og konsolidere den ved justitskassen. Reformplanen angående brugen af ed i rettergang og administration var en frugtbar kulturtanke, som han gik ind for. På undervisningsområdet både ved akademiet, de lærde skoler og de danske skoler var han særlig virksom, og målet var at højne standpunktet ad de kendte veje. Hans polyhistoriske dannelse var almenevropæisk, men hans historiske dannelse var dansk, og det var på dette område, han gav sine vigtigste bidrag til litteraturen. Det var dels den gamle tid — middelalderens forfattere, Danevirke — der særlig interesserede ham, dels kong Frederik IVs regeringstid. Her var det ham magtpåliggende at sprede den tætte uvidenhed og begrunde rigtige domme om forhold og personer, idet hans samfundsbetragtning først og fremmest var moralbestemt.

Heldet fulgte ham ved tildelingen af fagene naturet og offentlig ret som professor, hvilket var de områder, han var bedst hjemme på. Det fulgte ham også, da det lykkedes ham at reformere studiet ved indførelse af en eksamen, der kunde lægge det fornødne pres på studenternes læsning, og derefter ved at dreje det over mod den indenlandske ret. Begyndelsen i sidstnævnte henseende var egentlig gjort i 1721 ved Frederik IVs rytterskoler, hvor lovbogen skulde læses som en læsebog, en foranstaltning der tiltalte Hojer. Landsloven, den danske velformede corpus juris, var loven efter hans hjerte, selv om den erkendtes at trænge til revision. Den var den enevældige konges største lovmæssige indsats, der i betydning kun veg for kongeloven, og den var bygget op af gammelt indenlandsk materiale. De gamle runer og mønter, det gamle danske slesviger-mål og gamle skrifter tiltrak ham umiddelbart. Han stod her med sin største pædagogiske opgave, der med flere arbejdsår til rådighed vilde have modnet flere frugter.

Rørdam, der så nidkært har indsamlet og gengivet materiale til Hojers levnedbeskrivelse, udbryder gang på gang i forbavselse over alt det meget, der blev lagt på hans skuldre, og alt hvad han kunde overkomme. Det var ikke, fordi en jernkonstitution tillod ham at forvandle nat til dag; han var fra drengeårene skrøbelig og ofte hæmmet af sygdom. Forklaringen må dels ligge i en usædvanlig hurtig og sikker opfattelsesevne dels i et praktisk greb på arbejdet. Han hørte ikke til dem, der vil gøre alting selv og derved knuges til jorden af detaljer. Han havde gode hjælpere rundt omkring, men det væsentlige måtte falde på ham selv. Overalt når han skal frem-

stille en sag, deler han den af i punkter, så at dens enkelte sider og de enkelte argumenter kommer frem hver for sig. Danmarkshistoriens opdeling i spørgsmål og svar havde gjort begyndelsen på denne metode. Til at lægge en diskussion til rette er det en fortrinlig egenskab, og når han sad i en samarbejdende kreds, vil den hurtige og klare orientering ofte have gjort, at han fik udspillet og blev førende. Da han ikke skyede den dermed forbundne møje, kom han så også til at trække læsset. Typisk turde situationen være lagt frem i Hans Grams brev foran s.167, da de i fællesskab skulde afgive betænkning om skolen i Sorø, og Gram erkender, at arbejdet er gjort af Hojer i løbet af 8 dage. Undertiden tillader dokumenternes datering at følge, hvor lang eller rettere hvor kort tid han har været om at gennemgå et materiale. Holberg vil ikke kunne have taget ham som model til sin *Vielgeschrei*, der bukker under for travlheden, uden at noget udrettes. Forretningernes mængde gør ham ikke stundesløs, men alt bliver besørget, fordi han koncentrerer sig om hvert enkelt emne. Han glemmer ikke i skyndingen de konventionelle tiltaleformer og høflighedsudtryk, der spillede så stor en rolle, og hans mundtlige form har sikkert været fuld af hensyn, så at han var uangribelig for en biskop Hersleb. Han kunde få det til at glide. Han elsker at bringe orden i et urede som et vanrøgtet arkiv eller et uordnet bibliotek, og det voldte ham dyb ærgrelse, at fremmede kræfter greb ind i reformen af det norske matrikelvæsen, så det faldt tilbage i den forrige kaotiske tilstand. Stillet overfor sådanne kendsgerninger, kan der komme andre toner frem i hans tale end de ordrige bredt svungne perioder, der er som de brede lave trin i en gammeldags fornem trappe. Der kan komme en ramsaltet replik, der letter hans hjerte og røber, hvor stærkt det banker. Dette privilegium forbeholdt han historieskrivningen, og det fersk affable får ham ikke i sin magt.

Hans mange gøremål var for meget for en svag konstitution, og han var i 1734 klar over, at det var helbredet, han satte ind, når han rettede sig efter Holsteins ønske om at tjene kongen. Men det var ikke som den resignerede slider, han gik ind til arbejdet. Mylret af arbejdsopgaver udløste stadig nye kræfter hos ham. Til kongens gloire og dermed til statens bedste ydede han, hvad han højstemt havde stillet for øje i sine digte til kongehuset.

Vi har set ham som den debuterende forfatter, der chokerede samtiden og uafvidende bidrog til, at Holberg sprang ud som komisk digter. Vi har set ham som historieskriveren og som Frederik IVs og Christian VIs fuldtro mand i stat og kirke, og vi har set ham som den, der bragte retsstudiet i et nyt leje. Således bør Andreas Hojer fremtidig mindes: som sønderjyden, der kom til

København og tjente kongen, som præstæætlingen, der løste kirkelige opgaver, og som læreren, der fremdrog det danske i historie og lovkyndighed.

HOJERS ENDELIGT OG HANS VIDENSKABELIGE EFTERFØLGERE

Hojers levetid blev i forhold til det, han arbejdede med og fik udrettet, kun kort kun noget over 49 år. Andelig var han i fuldeste kraft til det sidste legemlig havde han fra dreng været skrøbelig, det vestslesvigske klima er strængt, og vi har ofte i brevene set omtalt langvarige sygdomsanfald med feber tildels betegnet som Flussfeber [gigtfeber]. I et brev til G. A. Francke af 11. juli 1739, i måneden før sin død, Francke 201, udtaler han sig udførligt om sin sygdomstilstand (oversat): »For medlidenhed med min svaghed takker jeg hjerteligt. Gud ved efter sin godhed og visdom, på hvilken måde den skal ende, hvilket dog altid vil være til mit vel. En stærk infarctus hepatis [forstoppelse af leveren, der hindrer blodomløbet] med næsten bestandig trykken i højre side og opsvulmen af fødder og lænd (som med mellemrum aftager) kunde let slå ud i en hectica cum hydrope [almen svækkelsestilstand forbundet med vattersot], skønt lægerne mener ikke at behøve at frygte dette. Det eneste er, at der endnu ikke er nogen calor hecticus [hektisk feberhede], og at ingen febris suppressa [undertrykt feber] er årsag dertil. Men jeg betragter alligevel sagen som et kun noget forsinket vink om snart at forlade disse udvortes ting og ile til evigheden. Fiat voluntas Domini [Herrens vilje ske]!« Det er her både den fagmæssige forståelse af tilstanden og det fromme sinds hengivelse, der kommer til orde.

21. juli 1739 havde han mødt i Kirke-Inspektionen, havde derefter været på Satrupholm og var på hjemreisen til København nået til Slesvig den 20. august. Efter hvad hans derboende fætter, rektor Andreas Hojer skrev til sekretær E. J. Jessen, Rm I 513, befandt han sig da temmelig vel, men dagen efter gik han til sengs. Den 22. gav han tilkende, at han anså sin tilstand som farlig men vilde ikke have det videre omtalt; han talte dog længe med fætteren men mest om åndelige og opbyggelige emner, idet han med flid undgik andre ting. Derefter forværredes sygdommen, og han talte kun med vanskelighed og fik læst op for sig. Han ytrede sig rede og villig til at dø. Den 24. kom lægen Bilhardt, der ikke nærede håb. Patienten lod

sig forelæse af den tønderiske salmebog¹⁾ og den hallensiske og mest af salmer, han kendte fra sin ungdom.

Hustruen (seine Liebste) kom tilstede, men han udtalte sig kun indirekte for hende om sit endeligt f. eks. ved at sige, at han vilde sælge alle sine bøger, fordi han ikke mere fik brug for dem. Først den sidste nat, da hun gav ham medicin, gik han til at tage afsked fra hende, men da hun brød ud i gråd, vinkede han, at hun måtte gå. Han ønskede at tale med fætteren, men ved sin ankomst fandt denne ham ikke i live. Det var 28. august tidlig morgen. Salmen *Herzlich lieb hab ich dich o Herr* var blevet fremsagt af Laurup (ikke i fortegnelsen over gejstlige), og han havde fulgt med deri med blottet hoved og foldede hænder, var derefter lagt tilrette i sengen »und verschied gleich darauf, wie ein Licht ausgehet«.

Foruden denne af Rørdam meddelte beretning findes der i kgl. bibl. Ledreborg Sml. 454 fol. et på fransk skrevet brev af 7. august 1742, hvori den i Slesvig by bosatte kammerherre Carl Holstein, Hojers tidligere elev, se foran s. 147, efter anmodning af sin ældre broder Johan Ludvig giver denne nærmere oplysninger om vennen Hojers sidste dage. Skæbnen vilde, skriver han, at hans død indtraf hos mig. Rejsen fra Sønderborg til Satrupholm havde trættet ham meget. Han skrev derpå at ville komme og se mig, men jeg måtte af hensyn til en anden rejse bede ham udsætte det i 8 dage. Så skrev han, at feberen havde hindret ham i at komme og at han ikke turde vente, at jeg vilde komme til ham. Jeg svarede straks, at jeg vilde komme til Satrup en bestemt dag. Men så blev vor ven urolig og forlod Satrup uden at tage afsked med nogen og tog til Böhl [Nybøl] halvvejs hertil og skrev, at han vilde komme næste dag, og jeg svarede, at han skulde være velkommen. Jeg så ham, efterat han havde hvilet nogle timer, han så medtaget ud men var i udmærket humør og ytrede, at det var første dag, han ikke havde smerter fra leveren, så at han håbede på hel helbredelse. Men næste dag efter middagen befandt han sig ilde. Han havde feber og sagde, at det var det gamle onde. Jeg så regelmæssigt til ham, og han udtalte sig med klarhed over mange ting her og ude men var efterhånden mere ordknap, og den kolde sved forlod ham ikke. Han sagde en dag, at han havde fattet to beslutninger: først at ville tilbringe vinteren i Flensborg for, når foråret kom, at rejse til udlandet, dernæst ikke længere at arbejde om eftermiddagen, og han

¹⁾ Den anselige 1423 sider store *Vollständiger Gesangbuch in einer Sammlung Alter und Neuer geistreichen Lieder*, der i 1731 var udgivet i Tønder ved J. H. Schrader kun indeholdende tyske salmer. Det ovenfor anførte synes ikke at harmonere med det s. 12 refererede om danske salmebøger i Tønder amt i 1710. H. A. Brorson havde kun i få år virket som dansk salmedigter.

erkyndigede sig allerede om værelser i Flensborg. Han bad om bøgerne med salmer fra Halle, hvoraf han kunde flere udenad, og hans kone og tjener læste ofte op deraf for ham. De sidste dage talte han til mig med tvivl om sin sygdom, om den gode Gud vilde hjælpe ham over, og da jeg så ham sidste gang, trykkede han min hånd fast, og da jeg gik ud af værelset, anstrængte han sig for at følge mig med øjnene, så længe han kunde. Til sin broder præsten har han sagt, at han var mere syg, end man troede, men han skjulte det for sin kone og bad ham give sin velsignelse til hende og børnene, og da han tog afsked og talte om, at han kom igen, svarede han »hvis han endnu levede«. De sidste dage talte han kun lidt, havde mest øjnene lukkede, men bevarede til sidste øjeblik bevidstheden og hukommelsen. En halv time før døden bad han om medicin, og da han havde taget den, befandt han sig ilde derved og sagde til sin tjener om at fortsætte, hvor han aftenen før havde læst i Paulus' brev til korinterne og derefter salmen Hertzlich lieb hab ich dich o Herr. To gange sukkede han »mein Gott, mein Gott«. Han havde så, da tjeneren gik hen til sengen, rettet sig op, lagt huen på dynen og bad med foldede hænder. Han vilde ikke have, at tjeneren satte ham huen på hovedet, og da denne sagde, at han forkølede hovedet, svarede han »das schadet nicht mehr«. Da han var færdig, tog han huen på og trak den ned over øjnene, spurgte så efter sin kone. Hun kom, men havde ikke styrke til at blive under døds kampen men tilkaldte vor kammerpige, som straks løb til, og tilråbte den døende «Herr Jesus, dir leb ich etc.» [formentlig en salme, dog ikke i den tønderske salmebog], han så fast på hende, lukkede øjnene og udåndede roligt.

Forskellighederne mellem de to beretninger er ikke væsentlige. Efter den sidste har Hojer tænkt på at kræve en langvarig orlov for at bringe helbredet på fode. Det førstnævnte brev til Jessen var ledsaget af modtagne uåbnede breve til Hojer. Det oplyser videre, at den afdøde lig den følgende nat førtes til Satrupholm, i følget ud af byen var hans broder præsten, en af byens præster, Carl Holstein og rektor Hojer med, enken tog til Burkal og pastor J. C. Hojer i Satrup skrev 29. august efter hendes anmodning en meddelelse til sekretær Jessen, Rm I 512. Begravelsen foregik 12. november i Tønder, hvor dog ingen gravsten eller epitafium findes. Der påkaldtes således ikke nogen deltagelse fra hovedstaden og i de Wielandtske organer Ekstraordinære Relationer og Københavns Post-Rytter nævnes dødsfaldet ikke. Hvortil biskop Hersleb sigtede ved sin tidligere s. 225 anførte omtale af en »lamentation«, vides ikke. Kongen skrev 1. september til J. L. Holstein, Rm II 452: »Den Tod des Etatsraht Hoyers beklagen wir sehr. Es ist ein groszer Ver-

lust, den wir an diesen Manne thun«. Dette var sande ord. Hans enke, se foran s. 132, fik tilladelse til hendsiden i uskiftet bo som ugift og til skifte med samfrænder. Hans professorindtægt af norske tiender tillagdes hende i et nådensår, Rm IV 523. Oplysninger om bobehandlingen udover salget af bogsamlingen haves derfor ikke.

Med denne beretning kunde biografien slutte, hvis ikke det akademiske liv straks efter dødsfaldet havde givet sig så kraftigt tilkende, som det gjorde, og derved vidnet om, hvor stærkt liv Hojer havde formået at skabe i fakultetet. Hans eftermæle har krav på at få dette taget med i betragtning. Medens der, efterat det andet professorat var oprettet i 1732, gik lange tider hen, inden embedet i december 1734 gaves til Hojer, var der nu kun tale om øjeblikkelig besættelse af den ledige stol, og en hel række af unge dygtigheder stillede sig til rådighed. Jeg tilføjer derfor den foreliggende beretning om hin mindeværdige professorkonkurrence og kan i denne forbindelse ikke undlade at citere professor Julius Lassens udtalelse i Hojers biografi, Bricka 1893. Efter om hans forelæsninger at have sagt, at de er »banebrydende og overraskende ved en for Tiden usædvanlig Friskhed, Klarhed og naturlig Skarpsindighed«, udtaler han: »Det er ikke at undres over, at saadanne Arbejder fremkaldte Dicile som Kofod Ancher og Stampe«.

Der havde meldt sig seks ansøgere. Først på pletten var 8. september professor i filosofi Chr. Thestrup¹⁾ for sin på studierejse fraværende søstersøn Henrik Stampe, sidst og med den korteste ansøgning 8. oktober Peder Kofod Ancher. Ordnet efter alder var de:

1. B. Møllmann, 37 år, født i Flensborg, tysk student og ansat i biblioteket,
2. P. Kofod Ancher, 29 år, cand. theol. og jur.,
3. N. Horrebøw, 27 år, assessor i Hofretten, dansk jurist,
4. P. Wartberg, 26 år, cand. jur.,
5. H. Stampe, 26 år, magister i filosofi,
6. I Cold, 22 år, norsk baccalaureus.

Kun nr. 2 og 4 var cand. jur., nr. 3 privat eksamineret, nr. 5 og 6 havde gjort studierejser. Når der bortses fra den 37-årige Møll-

¹⁾ 17. april 1739 fik han, der også var justitsråd og assessor i Højesteret, befaling til at supplere den til professor Baggers efterfølger udnævnte tyske professor Scheidt ved de private juridiske eksaminer og i »hvad der i andre tilfælde kan forefalde i det danske sprog«. Den 30. oktober 1739 udnævntes han til ekstraordinær professor juris, og han havde forsåvidt en særlig kompetence til at udtale sig så udførligt, som han gjorde.

mann kunde der være grund til med Henning Matzen i Universitetets retshistorie I (1879) s.106 at tale om »de ungdomsfriske kræfters rørelse«, når de nu gik i lag med at skrive disputatser over selvvalgte juridiske emner, naturligvis på latin, således at der ved handlingen skulde være adgang til at opponere og med støtte af i det mindste en af de andre disputerende, hvorpå ialt 11 professorer skulde afgive deres votum. Blandt disse var ovennævnte Thestrup og den astronomiske professor P. N. Horrebow, far til nr. 3, og disse to var på forespørgsel ikke blevet fritaget for at udtale sig, men det bestemtes, at afstemningen skete individuelt, Chr. Bruun i Danske samlinger, 1. r. 5. b. s. 239. Disputatserne foregik fra 9. december til 4. maj og voteringerne indkom fra 14. til 27. maj 1740, hvorefter også professor C. L. Scheidt udtalte sig (på tysk). Han havde overtaget Hojers tidligere fag nattet, folkeret, offentlig ret og moral således, at den ledige stilling kom til at omfatte romeret, dansk-norsk lov og dens overensstemmelse med natur- og folkeret samt andre landes ret. Møllmanns disputats gik ud på at forklare nogle punkter af den sachsiske feudalret og offentlige ret, det var en meget stor og lærd afhandling, der tildrog sig opmærksomhed i Tyskland, Kofod Ancher skrev om præskription hos danskerne, og han knyttede dertil ikke mindre end 75 teser fra naturretten og dansk ret, Horrebow, der var først på færde, havde skrevet om fyrstens ret til at dispensere i manddrabsager, Wartberg om veksleret efter D. L. 5—14—18 til 28, Stampe disputerede om testamenter og Cold om benægtelsesed. Det var næsten alt aktuelle emner fra gældende ret, der var taget under behandling. »Efter århundreders uvirksomhed«, som Matzen skriver, var der nu denne nationale opgrøde, fakultetet var bragt på en anden fod, og man måtte blive sig dette bevidst som en ny tid. I større omfang, end det kunde være kendt af nogen, var dette, ved vi, Andreas Hojers værk. Når så 11 professorer i forskellige fag foruden den enkelte juridiske fagprofessor blev kaldet til at tage skue over denne nye videnskabelighed, var det, som om hele Universitetet toges til vidne på det juridiske frembrud. Man kunde tro, at det var parodien på den i Forestilling på en dansk jurist anbefalede alsidighed, der var lagt til grund, idet både teologi, elokventia, medicin, matematik, astronomi og forskellige sprog var repræsenteret. Fra et almindeligt akademisk synspunkt kunde de dog altid have noget at sige. Yderpunkterne mellem bedømmelserne i kvantitativ retning udgøres af Thestrup, der lægger beslag på 8 tryksider, og kvæstor L. Holberg, der udtrykker sig fyldigt i et endnu færre antal linier.

Thestrup gløder for søstersønnen Stampe, der var opvokset hos sin morfar biskop Thestrup i Ålborg og ligesom dennes søn pro-

fessoren selv havde været konrektor ved latinskolen der. Under stadig forsikring om sin upartiskhed erklærer han Stampe for den bedste af ansøgerne og velskikket, skønt hans studier væsentligst havde angået filosofi (Wolff) og matematik. Han indskrænker sig ikke dertil, men går løs på hver enkelt af dem. Horrebows emne mener han ikke er juridisk, og selv havde han mest givet sig af med astronomi og matematik, på samme måde var Møllmanns arbejdsren historie, han tvivler på, at han har akademisk form og rigtig har forstået det danske, Kofod Ancher må han respektere som en »udj adskillige ting smuch lærdt Person«, men han mener ikke, at hans titel dækkes af hans arbejde. Han anser ham for en af de »selvlærde«, der ikke har haft hjælp af ordentlige kollegier eller manuduktion (hvilket bekræftes fra anden side) og derfor er tilbøjelig til at holde på egen mening, desuden har han ikke vist kendskab til romerret. Wartberg falder på, at hans emne om vekslere kunde være bedre behandlet af en forfaren købmand og rummer fejl. Også han kender ikke til juridiske kollegier og omtaler ikke romerret altså ligesom Kofod, skønt disse to havde fået *laudabilis* hos Hojer. Disse mangler finder han ikke hos Cold, der dog tager fejl, når han ikke vil anvende benægtelsesed i kriminelle sager, men han er jo meget ung. Tilbage var Stampe, der som konrektor i 4 år før sin udrejse, der var ham anvist af Hojer, havde praktiseret i tapperet og som *bispeamanuensis*. Han var den i alle måder bedst egnede og kunde nogenledes ligne den forrige brave mand salig Hojer; næst ham vilde han stemme på Cold. Ingen af de andre udtalte sig bestemt for en enkelt, Møllmann, Kofod og Stampe fremhævedes af flere. Horrebow senior vilde ikke anbefale sin søn særligt og heller ikke nogen af de andre på hans bekostning. Hvis Kongen vilde antage sig sønnen, »vilde han ikke have mere end tolv børn igen på sine arme« (han havde ialt haft 20 børn).

J. L. Holstein, som var velynder af Stampe, kunde dog ikke følge Thestrup. Man fandt en salomonisk afgørelse ved at gøre Kofod, Stampe og Møllmann til midlertidige docenter i jura, filosofi og antikviteter og historie. De juridiske professorer, Højesterets justitiarius og generalprokurøren skulde såvidt mulig påhøre Kofods et par gange ugentlig holdte foredrag og om et halvt år udtale sig derom; på lignende måde forholdtes med de to andre. Resultatet blev herefter 19. maj 1741 tre professorudnævnelser i de pågældende fag. Kofod måtte af sin gage afgive 200 rdl. til Stampe og 100 rdl. til Møllmann og stod vel altså som hovedmanden. Horrebow blev senere, dog kun i få år, ansat i Højesteret, Cold blev professor juris i Sorø og senere overdommer i Norge, og Wartberg blev Højesteretsprokurator.

Kofod Ancher blev således Hojers eftermand ved Universitetet og var sin hele tid der, men også Stampes akademiske vej gik i juridisk retning; først blev han medlem af det juridiske fakultet og i 1753 ordinær professor juris. Disse to kunde da siges at have indledet »Hojers skole« i den fædrelandske lovkyndighed.

Teologen og historikeren Jens Møller har i sit tidsskrift *Mnemosyne* I (1830) s. 57 peget på dette forhold i nedenstående verslinier, der fortjener at gengives:

Carlum! vær stolt af din Søn, Calixts heldkronede Nabo!
Ham ei Helmstädt beholdt, Danmark ham drog til sit Bryst,
Dygtig han fandtes til Alt, til Læge og Krønnikeskriver:
Dog som Lovkyndig størst, Landets og Høiskolens Ziir.
Han det Catheder opslog, som *Stampe* og *Kofod* bestege,
Hojers Disciple og ham lige i aandig Bedrift.
Begge de arved hans Aand, hans Fædrelandssind og hans Lærdom;
Var der dog Arv nok til to, selv af en graadig Natur!
Kofod, Bornholmeren, mest tilegnet sig Krønnikens Andeel,
Blev en historisk Jurist, Schlegels og Kolderups Mand,
Stampe tog Lovgivnings Fag, og skrev Erklæringer værdig,
Edvard Colbjørnsen, ja værd Ørsted at tjene til Lys.

REGISTER

- Aagesen, A. (1826—79), prof., 269
 Adam (d. 1076), historieskriver, 22, 66
 Adolf (d. 1317), greve, 94
 Aggerbeck, A. (1701—70), kapellan, 231
 Ahlefeldt, C. (1670—1722), embedsmand, 118
 Alberti, M. (1682—1757), t. prof., 13
 Albertus (c. 1240), historieskriver, 22, 66 f.
 Ambders, A. (1692—1749), præst, 11
 Ambders, C. (1660—1725), præst, 132
 Ambders, Elsabe M. (1695—1782), Hojers hustru, 132, 224, 287 ff.
 Amthor, C. (1678—1721), historio-
 graf, 49, 64, 76, 92, 97, 124, 130 f., 276
 Andersen, V. (1864—1953), prof., 41, 55, 58, 163
 Anna (1665—1714), e. dronning, 120
 Anna Sophie (1693—1743), dronning, 77, 85, 88, 93, 98, 119, 121, 123
 Aspern, Josias v., 103
 August af Polen (1670—1733), 116 f.
- Backer, hos Carl Plessen, 137, 141
 Baden, G. (1764—1840), historiker, 124 f., 244
 Bagger, C. (1692—1741), prof. 130, 154, 183 ff., 275
 Bartholin, H. (1665—1739), prof., 23, 49 f.
 Bartholin, T. (1690—1737), prof., 166, 176, 180 f., 183 ff., 189
 Basilius Magnus, kirkefader, 50
 Beldenak, J. A. (d. 1537), 62
 Berckentin (1689—1766), landdrost, 195
 Berregaard, L. (1705—64), dr. juris, 246
 Bilhardt, læge, 286
 Bing, J. (1707—54), læge, 60
 Bircherod, J. (1663—1720), prof., 63
 Birgitte (c. 1303—73), sv. helgeninde, 62
 Biørnsen, B., sekretær, 190
- Bluhme, B. (1681—1753), hofpræst, 128, 184, 198 f., 218 f., 224
 Bornemann, F. (1810—61), prof., 269
 Boson, P. (1701—86), HRass., 173
 Bosseck, B., boghandler, 17, 37
 Braem, C. (1683—1752), HRjust., 189
 Braem, N., kammerråd, 103
 Brahe, T. (1546—1601), astronom, 19
 Bredahl, T. (1682(83)—1738), n. kam-
 meradv., 149 f.
 Bredsdorff, P. (1728—99), jurist, 261
 Brekling, F. (1629—1711), præst, 17
 Brorson, H. (1694—1764), biskop, 10, 226
 Bruun, C. (1831—1906), forf., 33, 36, 71, 75, 87, 171, 281
 Buchwald, J. de (1658—1738), prof., 15
 Bussæus (Buss) (1679—1735), advo-
 kat, 244
 Børup, M. (1891—1959), digter, 250
- Calixt, G. (1586—1656), teolog, 17, 110
 Carl, prins (1680—1729), 73
 Carl XII (1662—1718), 118, 120
 Carl (1677—1757), livlæge, 192
 Carl, n. biskop, 62
 Carl Frederik (1700—39), gottorpsk hertug, 247
 Carl X Gustav (1622—60), 118
 Charlotte Amalie (1650—1714), dron-
 ning, 117
 Christian I (1426—81), 35, 265 f.
 Christian II (1481—1559), 19, 36, 59, 61 ff., 65, 125
 Christian III (1503—59), 264
 Christian IV (1577—1648), 19, 35, 266
 Christian V (1646—99), 19, 39, 117, 264, 267
 Christian VI (1699—1746), 63 f., 65 f., 93, 95, 124, 129, 143, 151, 157, 162 f., 183, 195, 204 f., 207, 221, 234, 288
 Christiani, W. (1731—93), holstensk historiker, 67
 Clausen, H. (1793—1877), prof., 277
 Clitau, T. (1694—1754), forfatter, 278

- Colbjørnsen, C. (1749—1814), jurist, 126
- Cold, J. (1716—61), jurist, 289 ff.
- Conradi, G. (1679—1747), gen. = superintendent, 202
- Coyett, G. (1678—1730), sv. officer, 121
- Crüger, S. (1687—1760), kirurg, 191
- Dahl, F. (1860—1937), prof., 55, 258, 261, 267, 269 f., 270, 276, 280
- Danneskjold-Samsøe, C. (1702—28), bogsamler, 128
- Deichman, B. (1671—1731), biskop, 69, 75 ff., 82 f., 85, 88, 98 f., 121 f., 148 f., 281
- Detharding, G. (1671—1747), prof., 191
- Dippel, J. (1673—1734), alkymist, 16, 123
- Egede, H. (1686—1758), missionær, 121, 208 ff.
- Egede, P. (1708—89), missionær, 208 f.
- Eleonora Christine g. Ulfeld (1621—98), 74
- Esmarch, C. (1688—1744), præst, 11
- Ewald, E. (1696—1754), præst, 10, 132, 212, 228
- Fabricius, J. (1644—1729), t. prof., 13, 23, 32, 37, 40
- Fabricius, V. (1651—1725), præst, 12
- Falck, N. (1784—1850), prof., 123
- Falster, C. (1690—1752), forf., 23, 68, 72, 280
- Fasting, C. (1674—1739), n. borgmester, 193
- Fenger, F. (1805—61), præst, 207 f.
- Fenger, H. (1850—1930), præst, 209
- Filip af Hessen, i 1540 i dobbeltægteskab, 46, 52, 54
- Finckenhagen, J., vicelandsdommer, 107, 212
- Flor, n. panteskriver, 149
- Francke, A. (1663—1727), t. teolog, 12, 197
- Francke, G. (1696—1769), t. teolog, 145, 197, 210, 225, 286
- Frauen, J. (1688—1736), teolog, 166, 213
- Frederik I (1471—1533), 264
- Frederik II (1534—88), 19, 35 f., 264
- Frederik III (1609—70), 19
- Frederik IV (1671—1730), 14, 17, 35, 38, 50, 52, 61, 69 f., 73, 76, 79 ff., 98, 115 ff., 122, 263 f., 265 f.
- Frederik V (1723—66), 116, 124, 132
- Frederik Wilhelm (1620—88), kurfyrste, 39
- Gabel, C. (1679—1748), embedsmand, 83, 88, 116, 120 f., 148
- Gangtof, hamborger, 137
- Georg II (1683—1760), 195
- Gerner, H. (1701—86) stiftsprovst, 230
- Glörsen, E., dissenter, 231
- Goos, C. (1835—1917), jurist, 10
- Gorgias, oldgræsk sofist, 58
- Gram, H. (1685—1748), prof., 24, 35, 60, 69, 72, 93, 109, 128 f., 134, 158, 160, 163, 166 f., 229
- Griffenfeld, P. (1635—99), 19, 29, 265
- Grotius, H. (1583—1645), h. retslærd, 25, 41 f., 247, 255 f.
- Grundtvig, N. (1783—1872), præst, 277
- Gyldenløve, U. (1638—1704), 75
- Göritz, J., embedsmand, 76
- Gørtz, G. (1668—1719), statsmand, 91
- Hagen, F. (1672—1749), embedsmand, 90 f.
- Hagerup, H. (1717—81), jurist, 269
- Hannesvig, R., n. foged, 149
- Hans d. yngre (1545—1622), hertug, 264
- Hardt, H. v. d. (1660—1746), t. prof., 21
- Hassius, J. (d. 1729), guvernør, 102, 211
- Hedegaard, C. (1700—81), jurist, 269
- Heisz, juveler, 102
- Helveg, L. (1818—83), forf., 217
- Hemmingsen, N. (1513—1600), teolog, 19
- Hendriksen, N. (d. 1745), borgmester, 128
- Heng, landsdommer, 179
- Hersleb, O. (1692—1760), præst, 213
- Hersleb, P. (1689—1757), biskop, 150, 205, 214, 217 f., 220, 222 f., 229
- Hielmstjerne, H. (1715—80), jurist, 128, 242
- Hjelholt, H. (f. 1887), historiker, 12
- Hobbes, T. (1588—1679), retslærd, 256
- Hoffmann, t. prof., 13
- Hofsteter, J. (1660—1716), prof., 15
- Hojer, A. (d. 1752), rektor, 97, 286, 288
- Hojers slægtninge og besvogrede, 10, 11, 106, 132, 225, 286, 288
- Holberg, L. (1684—1754), 9 f., 17, 28, 30, 33, 41, 44 f., 56 ff., 63, 69, 72, 81, 112, 171, 240, 255

- Holm, E. (1833—1915), prof., 78, 142, 176, 194, 196, 220
- Holstein, C. (1700—63), embedsmand, 14, 24, 147, 287 ff.
- Holstein, C. F. (1678—1747), embedsmand, 75, 105, 107, 148
- Holstein, C. F. (1699—1722) kmjkr., 14, 24
- Holstein, J. G. (1662—1730), embedsmand, 14, 22, 24, 40, 52, 55, 61, 66, 71, 78, 88, 93, 105, 116, 121, 197, 211, 218
- Holstein, J. L. (1694—1763), embedsmand, 15, 128, 136 ff., 145 ff., 150 ff., 161, 167, 197, 203, 207, 211, 216 f., 222, 227, 246, 291
- Holstein, U. (1664—1737—, storkansler, 93
- Horrebon, N. (1712—60), assessor, 161, 289 ff.
- Horrebon, P. (1679—1764), astronom, 290
- Hvid, P., afskediget præst, 41
- Hviid, M. (1703—59), provst, 218, 222 f.
- Hvitfeld, A. (1546—1609), historiskriver, 18, 29 f.
- Hvitfeld, I. (1665—1710), søofficer, 119
- Hübner, J. (1668—1731), t. forf., 17, 30
- Hygom, P. (1692—1764), biskop, 229
- Jessen, E., Hojers sekretær, 225, 286
- John, A., embedsmand, 102
- Johnn, C. (1688—1764), diplomat, 195
- Juel, P. (d. 1723), n. embedsmand, 81, 121
- Jørgensen, A. D. (1840—97), historiker, 10, 54, 128, 268, slægtninge 10
- Jørgensen, Ellen (1877—1948), historiker, 20, 28, 34, 36
- Jørgensen, P. (1873—1947), prof., 150 ff.
- Kall, C. (1714—75), prof., 229
- Kierulf, L., prokurator, 85 f.
- Knud VI (1163—1202), 265
- Koch, L. (1837—1917), historiker, 177, 217
- Kofod Ancher, P. (1710—88), 56, 161 f., 190, 242 f., 289 ff.
- Krantz, A. (c. 1445—1517), t. historiskriver, 22, 66
- Krieger, A. (1817—93), jurist, 281
- Königstein, J. (1660—1730), embedsmand, 90
- Landorph, H. (1689—1748), etatsråd, 190
- Larsen, J. (1799—1856), prof., 268 f.
- Lassen, J. (1847—1924), prof., 289
- Laurentzen, J. (1648—1729), forf., 189
- Laurup, Hojers tjener, 287
- Law, J. (1671—1729), fr. finansmand, 70
- Lente, C. (1649—1725), embedsmand, 86
- Lerche, O. (d. 1750), præst, 229
- Leth, prof., 222
- Liebenberg, F. (1810—94), udgiver, 69
- Lindberg, J. (1797—1857), teolog, 277
- Lintrup, S. (1669—1731), teolog, 21, 49, 53, 99
- Lobedanz, E., Hojers biograf, 77, 81
- Louise (1667—1721), dronning, 78 f.
- Ludolf, H., t. teolog, 197
- Luther, M. (1483—1546), t. reformator, 46, 52, 157
- Lyser (Leyser), P. (1690—1728), t. prof., 23
- Magnusson, A. (1663—1730), prof., 23, 35, 109
- Mahling, S., inspektør, 213
- Masius, H. (1653—1709), hofpræst, 21, 39, 50
- Matzen, H. (1840—1910), jurist, 10, 289
- Melanchton, P. (1497—1560), t. reformator, 46, 52
- Meyer, J., bogholder, 52
- Molbech, C. (1783—1857), forf., 63
- Moldenhawer, D. (1754—1823), overbibliotekar, 124
- Molesworth, R. (1656—1725), e. forf., 29
- Molinus, t. prof., 22
- Moltke, E. (f. 1901), runolog, 242
- Montzinger, stabskirurg, 192
- Mossin, H. (1678(?)—1755), præst, 213
- Moth, direktør, 102
- Møinichen, C. (1683—1749), embedsmand, 85, 88, 97 f.
- Møller (Moller) (1661—1725), forf., 26 f., 37
- Møller, J. (1779—1833), prof., 124 f., 177, 217, 292
- Möllmann, B. (1702—78), prof., 63, 289 ff.
- Nellemann, J. (1831—1906), jurist, 10, 274 f.
- Neve, P., embedsmand, 77
- Nissen, A., ejer af Store Tønde, 132
- Nobel, H. (1657—1732), embedsmand, 27, 73 ff., 82 ff., 121 f.

- Norcross, J. (1688—1758), statsfange, 123
- Nyerup, R. (1759—1829), prof., 69
- Nørregaard, L. (1745—1804), prof., 54
- Oehlschlæger, A. (1779—1850), digter, 246
- Olivarius, H. (1670—1753), præst, 60, 114 f., 132, 144
- Ostensen Weyle, forf., 258
- Oxe, T. (d. 1517), adelsmand, 62
- Oxen, J. (1667—1738), biskop, 211
- Palladius, P. (1503—60), biskop, 119
- Paludan-Müller, C. (1805—82), prof., 33, 36, 92, 111 ff.
- Paulli, R. (f. 1890), bibliotekar, 9, 37
- Pedersen, J. (f. 1883), prof., 53, 221, 226
- Peltz, P., bogholder, 212
- Peter den Store (1672—1725), 72, 116, 121, 263
- Petersen, C. (1873—1958), overbibliotekar, 71
- Petersen, J. (1840—1912), prof., 13, 15, 192
- Petersen, N. (1791—1862), prof., 32, 34
- Petersen, U. (1656—1735), historiker, 97
- Plessen, C. (1678—1758), embedsmand, 129, 137, 142
- Plessen, Chr. (1676—1752), embedsmand, 129, 142
- Plütschau, missionær, 207
- Polydorus Virgilius (d. c. 1555), teolog, 51
- Pontoppidan, E. (1698—1764), hofpræst, 163, 202, 211, 222, 232
- Popp-Madsen, C. (f. 1900), dr. juris, 150, 153
- Pufendorf, S. (1632—94), t. forf., 17, 28, 30, 36, 41 f., 255 f.
- Ramshart (1696—1750), embedsmand, 88
- Rasch, J. (1669—1737), rektor, 69, 99, 143, 162
- Rechenberg, O., t. lærd, 25
- Reitzel-Nielsen, E. (f. 1908), amanuensis, 150, 153
- Reitzer, C. (1665—1736), jurist, 23 f., 25 f., 30 f., 53, 61, 64, 71 ff., 86, 88, 109, 244, 259, 276
- Resen, P. (1625—88), prof., 29, 244
- Reuss (1707—83), i Tyske Kanc., 141
- Reuss, J. (1700—1777), prof., 166, 185, 222
- Reventlow, C. (1644—1708), storkansler, 117
- Reventlow, C., overpræsident, 103, 123, 129
- Reventlow, H., grev Adolfs morder?, 94
- Riegels, N. (1755—1802), forf., 124
- Rosenkrantz, I. (1674—1745), embedsmand, 71, 151, 166, 176, 198, 220, 225
- Rostgaard, F. (1671—1745), embedsmand, 22, 34, 40, 55, 72 ff., 82, 85 ff., 90, 115, 118, 127, 130, 150, 158
- Ryssel, P., kammerassessor, 121 ff.
- Rytter, P., relegeret student, 28, 31
- Rørdam, H. (1830—1913), historiker, 9, 20, 36, 38, 54, 74 f., 81, 130, 155, 165, 177, 198, 202, 221
- Saxo (c. 1200), historieskriver, 30, 36
- Scavenius, C. (1670—1732), HRjust., 86, 107
- Scheidl, C. (1709—61), prof., 63, 275, 290
- Schlegel, J. (1765—1836), prof., 244, 268
- Schmidt, J. (1652—1726), t. prof., 21 ff., 67
- Schouboe, O. (1689—1763), HRass., 130, 173
- Schreiber, konsistorialråd, 222
- Schröder, J. (1669—1741), teolog, 98, 145, 184, 197 ff., 199, 206 f., 210, 217 f., 222
- Schulin, J. (1694—1750), embedsmand, 166, 217
- Schweigaard, A. (1808—70), n. prof., 244 f.
- Seckman, D. (1684—1743), HRjust., 130, 174, 177, 179, 234
- Sehested, C. (1664—1736), søofficer, 116
- Severin, J. (1691—1753), købmand, 208, 210
- Sigbrit, Chr. II's rådgiverske, 62
- Slange, kancellisekretær, 189
- Smith, C. (1811—81), prof., 31, 33
- Snorre (1178—1241), n. historieskriver, 29
- Sofie af Langeland, g. m. Erik Langben, 66 f.
- Solem, E. (1877—1949), n. jurist, 172, 255, 280
- Sommer, P. (c. 1707—56), jurist, 248, 259
- Spener (1635—1705), t. præst, 12, 197
- Staffelt (1671—1741), generalmajor, 85
- Stahl, G. (1660—1734), t. prof., 12, 16
- Stampe, H. (1713—89), jurist, 193, 289 ff.

- Steenbock (1664—1717), sv. general, 119
- Steenbuch, H. (1664—1740), prof., 49, 53, 203, 207, 212, 240
- Steno (Stensen), N. (1638—86), naturforsker, 250
- Struvius, G. (1619—92), t. retslærd, 243, 275
- Stutterheim, resident i Hamborg, 137
- Støtterup, brødrene, sekterere, 230 f.
- Suhm, P. T. (1728—98), historiker, 54
- Svend Estridsen (1018—76), 36
- Svendsen, J. (1840—1911), n. komponist, 248
- Thestrup, F. (1653—1735), biskop, 290
- Thestrup, M. (1688—1769), landsdommer, 179
- Thestrup, C. (1689—1750), prof., 289 ff.
- Thomasius, Chr. (1655—1728), t. prof., 13, 39, 42, 55 f., 71, 256, 258
- Thott, K. (1639—1702), gehejmeråd, 118
- Thott, embedsmand, 210
- Tordenskjold, P. (1691—1720), søofficer, 120
- Torfæus, T. (1663—1719), historiker, 29, 36, 72
- Trellund, J. (1669—1735), prof., 23, 49, 52 f.
- Trellund, student, 161
- Treschow, J., n. savværksejer, 193
- Trolle, G. (1488—1535), s. ærkebiskop, 63
- Trojel, H. (1674—1738), præst, 122
- Tønsberg, n. amtmand, 148
- Ulfeld, C. (1606—64), rigshofmester, 19, 29
- Valdemar I (1131—82), 36
- Valdemar II (1170—1241), 31, 36, 265
- Valentiner, M., købmand, 105 f.
- Wandall (1686—1717), prof., 21
- Wartberg, P. (1713—c. 54), jurist, 289 ff.
- Wedderkopp, M. (1637—1721), statsmand, 265
- Vedel, A. (1542—1616), forf., 36
- Vedel, S. (1842—1920), forf., 172
- Weghorst, H. (1653—1722), prof., 244
- Wendeland, J., borgmester i Danzig, 19
- Wendt, C. (1731—1815), pagehofmester, 211
- Werlauff, E. (1781—1871), prof., 31 f., 36, 63
- Wernskjold, n. amtmand, 148 f.
- Weyse, D. B., embedsmand, 102 f.
- Wibe, D. (1670—1731), embedsmand, 37, 83, 90, 116, 120, 148
- Wielandt, J. (1690—1730), bogtrykker, 68 f., 288
- Vieregge, E. (1679—1704), grevinde, 118
- Wolff, C. (1679—1754), t. retslærd, 44
- Wolfen, J. (1656—1730), bibliotekar, 35, 71 ff., 89, 108
- Worm, C. (1672—1737), biskop, 23, 47, 49, 52 f., 61, 119, 166, 185, 187, 217, 222, 240
- Worm, O. (1588—1654), prof., 134, 242
- Worm, W. (1633—1704), embedsmand, 73
- Wosemose, H., embedsmand, 188, 190
- Wöldike, A. (1687—1770), biskop, 230
- Wöldike, M. (1699—1750), prof., 186, 197, 203, 207, 210, 214, 228
- Ziegelbalg, B. (1683—1719), missionær, 207, 211
- Ziegler, K. (1621—90), t. jurist, 247
- Ørbeck, O., vicelandsdommer, 108
- Ørsted, A. (1778—1860), jurist, 126, 196, 246, 261, 274, 277